

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ İLMİHALERİNDE
KADINLARIN ÖZEL HALLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma DEMİRHAN

İstanbul
Ocak-2025

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ İLMİHALLERİNDE KADINLARIN
ÖZEL HALLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma DEMİRHAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Recep CİCİ

İstanbul
Ocak-2025

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslâm Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Recep CİCİ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi YILDIRIM

Üye Doç. Dr. Ayşe KAYA GÖKTEPE

Üye Dr. Öğr. Üyesi Tuba Hacer KORKMAZ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Hatice BOYNUKALIN ŞENKARDEŞLER

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “**Cumhuriyet Dönemi İlmihallerinde Kadınların Özel Hallerinin Güncel Meseleler Bağlamında İncelenmesi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı ana kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığımı her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yaralandığımı eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Şeyma DEMİRHAN

ÖN SÖZ

İslâm; inanç, ahlâk ve fıkıhı/hukuku ile bölünmez bir bütündür. Bu ilkeyi esas alarak öncelikle vahyi anlamak, özünü kavramak ve buna göre yeni meselelere dair çözüm üretmekle ilgilenen ilim dalı fıkıhtır. Fıkıh ilminin ise kendi içerisinde pek çok disiplinleri bulunmaktadır. Bu disiplinlerden birisi de hanımların özel hallerine dair meselelerdir. Bu meseleler klasik fıkıh kitaplarında değinildiği gibi halkın el kitabı mahiyetinde olan ilmihallerde de ele alınmış ve bu konular halkın anlayacağı düzeyde anlatılmıştır. Bu bağlamda incelenen çalışma Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilmihal sürecinde kadınların özel hallerinde dair tespit ve değerlendirmeleri içermektedir.

Tezime önemli katkı ve kıymetli yorumlarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Recep CİCİ Hocama, tez yazım sürecinin başlangıcından itibaren bilgileriyle çalışmama ışık tutan Dr. Öğr. Tuba Hacer KORKMAZ Hocama, görüş ve tavsiyelerini paylaşan değerli jüri üyelerine, üzerimde hiçbir zaman hakkı ödenmeyecek emekleri bulunan çok kıymetli HAŞEMİ ailesine, rehber niteliğindeki fikirleriyle hem hayatıma hem de ilmî çalışmalarına yön veren Zümrüt HAŞEMİ'ye, bu süreçte desteğini her daim yanımda hissettiğim sevgili babama, anneme, ablama ve son olarak dostlarım Emine PALA ile Seda AYDIN'a en derin şükranlarımı sunarım.

Başta Doğu Türkistan, Filistin ve Arakan olmak üzere, dünyadaki tüm izzetli halkların özgürlüğe kavuştuğu, adaletin ve barışın hâkim olduğu bir gelecek dileğiyle...

Şeyma DEMİRHAN

İstanbul- 2025

ÖZET
CUMHURİYET DÖNEMİ İLMİHALLERİNDE KADINLARIN
ÖZEL HALLERİNİN İNCELENMESİ

Şeyma DEMİRHAN

Yüksek Lisans, Temel İslâm Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep CİCİ

Ocak, 2025 - 196 Sayfa

Klasik fıkıh eserlerinin genel olarak ilk bölümlerinde ele alınan tahâret, namaz, oruç ve zekât gibi konular, “ibadetler” kapmasında yer almaktadır. Bu konulara akaid meselelerinin de eklenmesiyle *ilmihal* adıyla bilinen eserlerin ortaya çıkması daha ziyade Osmanlı döneminde söz konusu olduğu ifade edilebilir. Söz konusu zaman diliminde sistemleşmeye başlayan bu süreç, Cumhuriyet dönemiyle birlikte halkın günlük ibadet hayatında ihtiyaç duyduğu konular üzerine eserlerin yazılmasında önemli bir rol oynamıştır. Buna göre, halkın ihtiyaçları arasında özellikle kadınların özel hallerine ilişkin meseleler öncelikli bir yer tutmaktadır. Kadınların hayız, nifas ve istihâze olmak üzere üç özel hali bulunmakta olup, bunların fıkıh açısından oldukça kompleks ve detaylı hükümleri içermesi, ilgili konuların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. İlmihal müellifleri de bu meselelere yer vererek halkın ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamışlardır. Bu araştırmada Cumhuriyet dönemi ilmihallerinde kadınların özel hallerine ilişkin ele alınan hususların incelenmesine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Cumhuriyet, İlmihal, Hayız, Nifas, İstihâze

ABSTRACT
ANALYZING THE SPECIAL SITUATIONS OF WOMEN IN
REPUBLICAN HYPHEN ERA İLMİHALS

Şeyma DEMİRHAN

Master, Basic Islamic Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Recep CİCİ

January, 2025 - 196 Pages

Topics such as tahārah, prayer, fasting, and zakat, which are generally discussed in the first chapters of classical fiqh works, are included in the scope of ‘acts of worship’. It can be stated that the emergence of the works known as ‘ilmihal’ during the addition of a vital al-'aqida to these subjects was mostly in the Ottoman period. This process, which started to be systematised in the aforementioned time period, played a vital role in the writing of works on the subjects that the people needed in their daily worship life in the Republican period. Accordingly, the needs of the people and issues related to the special conditions of women have a priority place. There are three unique states of women, namely menses, nifaas, and istihāza, and the fact that these states include very complex and detailed provisions in terms of fiqh makes it difficult to understand the related issues. İlmihal authors also aimed to respond to the needs of the public by including these issues. This study focuses on analyzing the issues related to women's search in the Republican period.

Keywords: Fiqh, Republic İlmihal, Hayız, Nifas, Istihadah

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	viii
GÖRSELLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve İçeriği.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi ve Özgünlüğü	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıklar	3
İKİNCİ BÖLÜM	6
CUMHURİYET DÖNEMİ DİNİ NEŞRİYATA GENEL BAKIŞ.....	6
2.1. Genel Olarak Döneme Bakış.....	6
2.2. Cumhuriyet Dönemi Yazılan İlmihaller.....	8
2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Yazılan İlmihallere Kısa Bir Bakış.....	10
2.2.1.1. Kutbüddin Muhammed İznikî (ö. 821/1418): Mukaddime (Osmanlıca), 817/1414, 83 varak.	10
2.2.1.2. Abdurrahman b. Yûsuf Aksarâyî (ö. 950/1543'ten sonra): İmâdü'l-İslâm (Osmanlıca), 314 varak.....	11
2.2.1.3. Mehmed Zihni Efendi (1846-1913): Hanımlar İlmihali (Osmanlıca), (1318/1900-1901), 48 sayfa.....	12
2.2.1.4. Hâfiz Nûri (1808/1866'dan sonra): Kızlara Mahsus Amelî Akâid-i Dinîyye (Osmanlıca), 1330(1912-1913), 160 sayfa.	13
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi İlmihaller	14
2.2.2.1. Genel İlmihaller	14
2.2.2.2. Mezhep Merkezli İlmihaller / Mezhebi Esas Alan İlmihaller	30
2.2.2.3. Mukayeseli İlmihaller.....	31
2.2.2.4. Özel İlmihaller	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	40
İLMİHALLERDE KADINLARA ÖZEL HALLERİN ANALİZİ	40
3.1. İlmihallerde Kadınlara Dair Ele Alınan Konular	40
3.1.1. Hayız	41
3.1.1.1. Hayızın Tarifi	41
3.1.1.2. Hayız Kanının Oluşumu	46
3.1.1.3. Hayız Kanının Özellikleri	48
3.1.1.4. Hayız Kanının Renkleri	52
3.1.1.5. Hayız Kanamasının Faydaları	56
3.1.1.6. Hayız Kanının Sadece Kadında Olmasının Sebebi ve Hikmetleri	58
3.1.1.7. İlk Kez Hayız Gören Kıza Yaklaşım	61
3.1.1.8. İlk Kez Hayız Gören Kızın Vazifesi	64
3.1.1.9. Hayız Yaşı ve Süresi	69
3.1.1.10. Mürahika Kızın Durumu	78
3.1.1.11. Hayızın Kesilme Dönemi ve Belirtileri	79
3.1.1.12. Kadının Özel Hallerinde Dinî Emirler	82
3.1.1.13. Endometriozis	98
3.1.1.14. Hayız Günlerinde Sağlık Tavsiyeleri	101
3.1.1.15. Hayız Döneminde Kullanılan Bezin Özellikleri	104
3.1.1.16. Tahâret	108
3.1.2. Nifas	114
3.1.2.1. Nifasın Tarifi	114
3.1.2.2. Nifasın Süresi	116
3.1.2.3. Nifas Halinin Özellikleri	123
3.1.2.4. Hamile ve Nifaslı Kadına Tavsiyeler	129
3.1.2.5. Hayız ve Nifas Halinin Ayrıldığı Meseleler	134
3.1.3. İstihâze	136
3.1.4. Akıntı	143
3.1.5. İntikal	143
3.1.5.1. Âdetin Sabitleşmesi ve Yer Değiştirmesi	144
3.1.5.2. Tahayyur Durumu	157
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	167
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	172

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1: Hayız Kanının Renkleri	56
Tablo 3.2: Hayızın En Kısa Süresine Dair	72
Tablo 3.3: 72 Saatten Az Kan Gelme Durumu	73
Tablo 3.4: Hayız Yaşı	77
Tablo 3.5: Nifas Âdetinden Farklı Olarak Kırk Günü Aşan Kanama Durumu..	119-120
Tablo 3.6: Nifasın En Uzun Süresi Aşılmaksızın Farklı Günlerde Görülen Kanama	120
Tablo 3.7: Zamanda İntikal	145-146
Tablo 3.8: Âdette İntikal	146-147
Tablo 3.9: Nifasta İntikal	147-148
Tablo 3.10: Kanamanın 40 Günü Aşması Durumunda Önceki Nifas Âdetine Dönülmesi	148-149
Tablo 3.11: Nifas Âdetinden Farklı Olarak Görülen Kanamanın Ardından Gerçekleşen 15 Günlük Sahih ve Kesintisiz Temizlik Süreci	149
Tablo 3.12: İlk Defa Nifas Olan Kadının 30 Gün Süren Kanamasının Kesilmesini Takiben 45 Gün İçerisinde Tekrar Kanama Görmesi	149
Tablo 3.13: Hayızda İntikal.....	150
Tablo 3.14: Kadının Âdet Zamanı Aynı Kalmakla Beraber Sayı Olarak İntikalın Gerçekleşmesi	151
Tablo 3.15: Kadının 15 Günden Az Temizlik Görmesi.....	151-152
Tablo 3.16: Tekrar Eden Kanamanın 10 Günü Aşıp Aşmamasına Göre İntikal Durumu	152-153
Tablo 3.17: Âdet Gününden Önce Başlayan Kanamanın 10 Günü Aşıp Aşmamasına Göre Hayız ve İstihâze Hükümlerine Etkisi.....	153
Tablo 3.18: İlk Defa Hayız Olan Kızın Âdetinin Sabitlenmesi Durumu.....	154
Tablo 3.19: Âdet Süresi Belli Olmayan Kadının Âdetinin Sabitlenmesi.....	155
Tablo 3.20: Kanaması Sürekli Olan Kadının Âdetinin Sabitlenmesi	156

Tablo 3.21: Mütəhayyirenin Boşanma İddeti.....	158
Tablo 3.22: Hayız Günlerini Unutan ancak Her Ay Bir Kez Hayız Gördüğünü Bilen İstimrâr Kadınının İbadetlerdeki Durumu.....	160
Tablo 3.23: Her Ay 3 Gün Kanama Gördüğünü Bilen ancak Bu Günlerin Ay İçindeki Konumunu Tespit Edemeyen İstimrâr Kadınının İbadetlerdeki Durumu.....	160
Tablo 3.24: Hayızının Gece Başladığını Öngörebilen İstimrâr Halindeki Kadının Ramazan Orucu Kazası	161
Tablo 3.25: Şâfiî Mezhebine Göre Kanının Gece Kesildiğine Dair İhtiyatı Bulunmayan İstimrâr Halindeki Kadının Ramazan Orucu Kazası.....	163-164
Tablo 3.26: Kanının Gece Kesildiğine Dair Alışkanlığı Bulunan İstimrar Halindeki Kadının Tutması Gereken Ramazan Orucu Kazası	164

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 2.1: Kutbüddin İznikî, “Mukaddime” (İstanbul, 1414 817), Vr.29a	11
Görsel 2.2: Çocuğu Olmıyan Kadınların Kusur ve Tedavileri	21
Görsel 2.3: Kızlarımız İçin Din Bilgisi	33

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: bin
bs.	: Baskı
C	: Cilt
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
et al	: Et Alia
K	: Kan
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ö	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radıyallahu Anh
r.anha	: Radıyallahu Anhâ
S	: Sayı
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
T	: Temizlik
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y	: Basım Tarihi Yok
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
vd.	: Ve Diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Tezin konusu, Cumhuriyet'in ilanından 20 yy. sonuna kadar yazılan ve çalışmada tespit edilen yetmiş iki ilmihalde yer alan, kadınların özel halleriyle ilişkili bölümlerin incelenmesi ve bu konuların analiz edilmesidir. Söz konusu kapsamda, bu aralıkta yazılmış ilmihaller karşılaştırılarak; eklenen, değinilmeyen ya da farklı bir şekilde ele alınan hususlar tespit edilecektir. Ayrıca karşılaştırılan ilmihallerin konu sıralaması, kullanılan dil ve üslup özellikleri incelenerek, dönemin kadına yönelik bakış açısı değerlendirilecektir. Zira ilmihaller, müslümanların ibadetlerini gereği gibi yerine getirebilmeleri için gerekli dinî bilgileri içermenin yanı sıra, bireylerin sosyal yaşamlarını düzenlemeye yönelik rehberlik eden hükümleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, müelliflerin ele aldıkları konulara hangi perspektiflerden yaklaştığı dikkate alınarak farklı bakış açıları analiz edilecek ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni problemler de tespit edilecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve İçeriği

Tahâret, namaz, oruç, hac, aile ilişkileri, hanımların özel halleri gibi klasik fıkıh literatürü konularına akâid meselelerinin eklenmesiyle müstakil ilmihaller ortaya çıkmıştır. İlmihal; ilim ve hâl kelimelerinden meydana gelen müslümanın inanç, ibâdet, ahlâk ve günlük yaşamını konu alan el kitabı mahiyetinde eserlerdir. Ayrıca sosyal hayatta müslümanın konumunu, tavrını, tutumunu, davranışını ve birçok alandaki durumuna dair yol gösterici bilgileri de içinde barındırmaktadır. Müslümanın günlük yaşantısına dair dinî hükümler ve fetvalar da ilmihallerin kapsamına girmektedir. Bu açıdan ilmihaller, ihtiyacı olanlara kolay ulaşabilecekleri dinî bilgiler sunmaktadır.

İlmihal ismiyle kaleme alınan eserlerin Osmanlı devrinde kaleme alındığı bilinmekle beraber ilk ilmihal kitabı örneğinin Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) "el-Fıkhü'l-ekber" olduğu düşünülmektedir. İlgili eserinde genellikle itikadî konulara yer veren İmam, bu

çalışmasıyla günümüzde dahi kaleme alınan ilmihal kitaplarına temel kaynak niteliği kazandırmıştır.¹ II. Meşrutiyet’le birlikte telif eserlerin yazımı hızlanmaya başlamıştır. Bu çerçevede çalışmamızda Cumhuriyet’e ortam hazırlayan Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerine de temas edilecektir. Ayrıca, bu dönemde kaleme alınan Hanefî ve Şafîî mezhebine mensup ilmihallerin yanı sıra, belirli bir mezhebi esas almayan veya mukayeseli ilmihaller ile aile, cep, asker, çocuk ve köylü gibi özel ilmihallerde ele alındığı takdirde, kadınlara özgü hâller de incelenecektir. Bu açıdan tez hanımlara özgü konulanları kapsamaktadır.

Fıkıh ilminde kadınlara ilişkin meseleler, özellikle hayız konusu, birçok dinî hükmü de kapsayan karmaşık ve detaylı bir mahiyet arz eder. Bu konuların bilinmesi, yalnızca kadınların değil, aynı zamanda eş ve babalar için de önemli bir dinî sorumluluk olarak değerlendirilmektedir. Tarih boyunca bazı çevrelerce söz konusu etmek ayıplanan veya göz ardı edilen bu biyolojik döngüye, Allah Teâlâ tarafından kadınlara verilen bir olgu olarak sağlıklı ve bilinçli bir yaklaşım geliştirilmesi önem arz etmektedir. tezde mükelleflerin sorumluluklarının yanı sıra ebeveynlerin üstlenmesi gereken görevler vurgulanacak; ayrıca yeni ilmihal sürecinde kadınlara yönelik tespit ve değerlendirmelerin anlamı ele alınacaktır. Çalışma, bir hanım bakış açısıyla, halkın başvuru kaynağı niteliğinde olan ilmihallerde kadınlara dair meseleleri incelenerek, belirtilen perspektif doğrultusunda kapsamlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi ve Özgünlüğü

İlmihaller, halkın dinî bilgileri pratik bir şekilde edinmesini sağlayan temel başvuru kaynaklarıdır. Her ne kadar ilmihallerin kaynak belirtmeme gibi eleştirilen yönleri bulunsa da müslüman bireylerin günlük ihtiyaçlarına yönelik temel dinî bilgileri özlü bir biçimde sunmaları bakımından önemli bir yere sahiptir. Şimdiye kadar ilmihaller üzerine yapılan çalışmalar genellikle genel ilmihal bilgileri ekseninde yoğunlaşmıştır (örneğin, Osman Güman, 2000; Remzi Kutdede, 2004; Mediha Aynacı, 2009; Sinan Okur, 2011). Kadın ve aile ilmihalleriyle ilgili olarak ise Ayşegül Bülbül’ün 2023 yılında hazırladığı tezde konulara daha genel bir çerçevede yaklaşıldığı ve sınırlı sayıda ilmihal üzerinde çalışıldığı görülmüştür.

¹ Hasan Kurt, “Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarında İman Esaslarına Genel Bakış (1930-1965)”, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1 (2010): 38-54.

Buradan hareketle, ilmihallerde kadınların özel halleriyle ilgili detaylı bir çalışmanın henüz yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Şimdiye kadar kadınların özel halleriyle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle bu durumların ibadet boyutuyla sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu çerçevede çalışmanın ayırt edici özelliği, kadınların özel hallerine ilişkin hayız, nifas ve istihâze konularının yalnızca ibadet boyutlarıyla sınırlı kalmayıp, ilk defa hayız olan bir kıza yaklaşım biçimlerinin nasıl olması gerektiği, akıl bâliğ olan kız çocuklarının üstlenmesi gereken sorumluluklar, ebeveynlerin bu süreçteki görevleri, hayızlı ve nifaslı kadınlara yönelik sağlık önerileri gibi hususları da ele almasıdır. Çalışma, bu konuları ilmihal kitaplarında yer alan bilgiler doğrultusunda İslâm Hukuku çerçevesinde incelemiş ve aynı zamanda pedagojik, anatomik ve teknik bilgilere yer vermiştir. Bu yönüyle, hanımların özel hallerine dair meselelerin ilmihal literatüründe toplu bir şekilde ele alınması, çalışmaya özgün bir değer katmaktadır.

İlmihaller, doğrudan halk için pratik bir el kitabı niteliğinde kaleme alındığından, genel yaklaşım ihtilaflı konulardan uzak durularak delil zikredilmeden meselelerin ele alınması şeklindedir. Mezhepte fetva verilen görüş hangisi ise ilmihallerde de genellikle bu görüşe yer verilmektedir

Tezin ayırt edici özelliklerinden birisi de matematiksel hesaplamalar yapılarak permütasyon, olasılık vb. yöntemleri kadınların özel hallerine uygulanıp, bunların tespitinde tablolardan yararlanılmasıdır. Bu şekilde bir yöntem mevcut akademik çalışmalarda benzerine rastlanmamış bir yöntem sunarak alanında bir ilk olma niteliği taşımaktadır. Hazırlanan tablolar aracılığıyla, fakihler tarafından da oldukça karmaşık olarak değerlendirilen âdetin sabitlenmesi, sürekli kan gelmesi gibi intikale dair meseleler de tablo yöntemiyle sunularak bu konuların anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Ayrıca ilmihallerde hayız yaş aralıklarına ve hayız kanının renklerine dair verilen bilgiler sistematik bir şekilde analiz edilerek veri odaklı bir tablolar ortaya konulmuştur. Bu sayede ilmihallerin genelde hangi verileri sunduğu incelenmiş ve istatistiksel bir çerçeve oluşturulmuştur.

1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıklar

Araştırmanın daha sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla, Cumhuriyet'in ilanından 20. yüzyıl sonuna kadar yazılan eserlerle sınırlı kalınmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu dönemde ulaşılabilen eserlere genel bir şekilde bakılıp kadınlara dair meseleleri ele alan neşriyat üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, yetmiş iki

ilmihal incelenmiş olup, bu ilmihaller tez çalışmasının temelini oluşturmuştur. Ayrıca, kıyaslama yapmak amacıyla, kendisinden sonra yazılan ilmihallere örnek teşkil eden Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan Kutbüddin Muhammed İzniki'nin (ö. 821/1418) *Mukaddimesi* ve Abdurrahman b. Yûsuf Aksarayî'nin (ö. 950/1543'ten sonra) *İmâdü'l-İslâm*'ı gibi eserler de incelenmiştir.

Tez çalışmasında, öncelikle araştırma konusunun arka planını anlamak amacıyla dönemin yapısına değinilmiş, ardından ilmihal eserleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın esas konusu olan kadınlara mahsus haller bölümüne geçişte, dönemin Türkçe ve Osmanlıca ilmihal eserlerinde yer alan bilgiler, klasik fıkıh furû literatüründen seçilmiş bazı eserlerle mukayeseli bir yöntemle ele alınmıştır. Bu süreçte yalnızca Hanefi mezhebi eserleri değil, diğer üç mezhebin bazı kaynakları da mukayeseye dahil edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Ömer Nasuhi Bilmen ve Vecdi Akyüz gibi müelliflerin eserlerinde diğer üç mezhebin görüşlerine de yer verilmiş olması, bu mezheplerin yaklaşımlarını da çalışmaya dahil etme imkânı sunmuştur.

İlmihaller arasında karşılaştırma yapılırken, her eserin kendine özgü ifade tarzı, ele aldığı konular ve üslubu öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Öte yandan, kadınlara mahsus hallerin tıp bilimiyle de yakından ilişkili olması nedeniyle, bazı konularda tıbbi verilerden yararlanılmış ve ilgili görülen yerlerde anatomi bilgilerine de yer verilmiştir. Sosyal bilimlerde sıkça kullanılmayan terimlerin italik biçimde vurgulanması tercih edilmiştir.

Yazımda esas alınan hususlardan birisi ise ilmihalleri sıralarken müelliflerin vefat tarihlerine göre değil ilmihallerin basım tarihine göre sıralama yapılmış olmasıdır. Bunun sebebi ise zaman bakımından sonra basılan ilmihallerle öncekilerin karşılaştırılması açısından bunun önem arz etmesidir. Tezin özellikle başlık bölümlerinde Türkçeye en yakın formlar bulunmaya çalışılmış, ancak ilmi emaneti koruma hassasiyeti doğrultusunda metin içerisinde referanslarıyla birlikte ilmihallerdeki farklı formlar ve üsluplar özellikle vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, tezde her bir başlık için kısa bir giriş yapılarak konuya dair özet bilgiler sunulmuş, ardından mesele detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Her bir bölümün sonunda ise özet niteliğinde bir sonuç kısmı oluşturularak ilgili meseleler toparlanmaya çalışılmıştır. Ek olarak ilgili konular, tıp biliminin verilerinden yararlanılarak ele alınmış ve yalnızca

tek bir bakış açısıyla sınırlı kalınmamış; mümkün olduğunca geniş bir perspektiften değerlendirilmiştir.

Son olarak Ögüt'ün eseri, gerek yaptığı kıyaslar ve verdiği örnekler gerekse konuyu ele alış biçimiyle tezin ana kaynakları arasında yer almıştır. Müellifin, diğer ilmihallerde yer almayan kıyaslara başvurması, derin bir düşünce yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, Serahsî ve Birgivî (ö. 981/1573) gibi müelliflerin kaynaklarından yaptığı alıntılar ve özellikle intikal bahsine dair verdiği örnekler, eseri diğer incelenen ilmihallerden ayıran temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bazı fakihler tarafından fikhın zor ve karmaşık bir konusu olarak kabul edilen intikal bahsinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, bu bölümdeki örnekler tablolar hâlinde düzenlenerek görselleştirilmiştir. Bu çerçevede, intikal bahsine yönelik örneklerin önemli bir kısmı Ögüt'ün incelenen eserinden alınmış ve tablolar da bu örnekler temel alınarak hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra, hayız görme yaşı ve hayız renkleri gibi konulara ilişkin ilmihallerde yer alan veriler derlenmiş, tablolatırılmış ve analiz edilmiştir. Elde edilen bu veriler ışığında, ilmihallerin sunduğu bilgiler analitik bir yaklaşımla sentezlenmiştir.

Birgivî *Zuhrü'l-müte'ehhilîn ve'n-nisâ' fî ta'rîfi'l-aþhâr ve'd-dimâ* adlı eserinin son sayfalarında meseleleri tablolatırmiştir. Yapılan tezde de Birgivî'nin tablolarından esinlenerek oldukça karışık mevzular, kendimize ait tablolarla konunun daha iyi anlaşılması hedeflenmiş, kompleks yapıda olan bu konular tablolarla tabiri caizse şerh edilerek anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Zira fakihler, fikhın en zor meseleleri olarak belirttiği kadınların özel halleri, oluşturulan tablolar sayesinde daha basit seviyeye indirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ DİNİ NEŞRİYATA GENEL BAKIŞ

2.1. Genel Olarak Döneme Bakış

Cumhuriyet Dönemi ilmihallerinin yazım sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, Osmanlı Devleti'nin son dönemine ait siyasal, hukuksal ve eğitimsel yapıya kısaca değinilecek, konuyla ilişkili olması nedeniyle dönemin kadına yönelik durumu özetlenecektir. Ayrıca, Cumhuriyetle birlikte başlayan Türkçeleşme faaliyetlerinin ilmihallere yansımış olması sebebiyle, ibadetlerin Türkçeleştirilme sürecine de kısaca değinilecek ve ardından ilmihal tanıtımlarına geçilecektir.

Cumhuriyet öncesinde ilmihal yazım geleneğinin devam ettiği Osmanlı Devleti'nin o dönemki yapısına bakıldığında Sened-i ittifakla beraber yeni bir modernleşme sürecine girildiği görülmektedir. Modernleşmenin ilk ayağı Tanzimat'la beraber hukuk alanında olmuştur. Hukuksal alanda yapılan çalışmaları ekonomik, siyasi, sosyal ve eğitim alanları izlemiştir. Yeniliklerle beraber edebiyattan siyasete birçok farklı alanda eğitim alan kişiler aydın hareketini başlatarak sentezci bir yaklaşım ortaya çıkarmışlardır.²

Pek çok alanda olduğu gibi kadının kamusal hayatta eğitim alması konusunda da önemli etkiler oluşturmuştur. Bu doğrultuda Osmanlı kadınları, çağdaşları olan Batılı devletlerin kadınlarına kıyasla daha erken bir dönemde kamusal alanda eğitim almaya başlamıştır. II. Abdülhamid döneminde açılan Sanayi ve Mekteb-i Muallimat gibi okullar sayesinde kız çocukları eğitilirken, kadın öğretmenler de Osmanlı coğrafyasının pek çok bölgesinde görevlendirilmiştir. Eğitim alan bu kadınlar, II. Meşrutiyet döneminde çeşitli kadın hareketlerine öncülük etmişlerdir.³

² Ömer Çaha, *Bitmeyen Beraberlik: Modern Dünyada Din ve Devlet* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008), 156-61.

³ A.g.e., 161-62.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yayımlanan dergiler ise o dönemin kadına bakışına dair ipucu vermektedir. *Asâr-ı Nisvân*, *Süs*, *Kadın Yolu*, *Ev Hocası*, *Çalığışu*, *Süs* gibi dergiler, kadınların toplumsal, sanatsal ve kültürel yaşam içindeki yerini ele alan yayınlardır. Bu dergiler, kadının sosyal statüsü, moda, aile hayatı, çalışan annelerin karşılaştığı sorunlar, görücü usulü evlilik, kadın eğitimi ve toplumsal alandaki rolü gibi konulara odaklanmaktadır. Ayrıca, yemek tarifleri ve yabancı yazarların eserlerinin çevirilerine de yer vererek geniş bir içerik yelpazesi sunmaktadır.⁴ İncelenen ilmihal yazarlarından olan Esad Sünbüllük *Hakka Doğru* gazetesinde kadınlara dair yazılar yazmıştır. Ayrıca müellif, söz konusu dergide, tezde de incelenen konu kapsamında, kadınların özel hallerine dair bilgileri ele alan yazılarıyla dönemin ihtiyaç duyulan bilgilerine katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren yönetim dinî gerek alınan kararlarla gerek Diyanet İşleri Reisliği aracılığıyla denetleme yoluna gitmiştir. Siyasî hedef olarak dinî millileştirmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede ibadetlerin Türkçeleştirme meselesini ortaya koyulmuştur. Yönetime göre ibadetler Türkçe yapılmalı, Kur'ân Türkçeye çevrilmeli, hutbeler Türkçe verilmeli, ezanlar, salâlar her şey Türkçe olmalıydı.⁵ Fakat “İbadetlerin Türkçeleştirilmesi Projesi”nin uygulama sürecinde karşılaşılan çok sayıda sorun nedeniyle projenin bazı bölümlerinden vazgeçilmiş, bazı kısımları ise yürürlüğe konulmaya çalışılmışsa da çok partili hayata geçişle birlikte nihaî bir sonuca ulaşamamıştır. Ancak, belirli kesimlerin bu projeyi uygulama yönündeki ısrarı devam etmiş; özellikle 1960 ve 1980 darbeleri gibi kritik dönemlerde bu fikirler yeniden gündeme taşınmıştır.⁶ İncelenen bazı ilmihal eserlerinde kullanılan dilin, sonraki baskılarda daha fazla Türkçeleştirildiği tespit edilmiştir. Bazı eserlerde ise, Peygamber'e “yalvaç” gibi ifadelerle hitap edilerek Türkçeleştirme hareketinin daha yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Bazı ilmihallerde ise Türk olmanın ulu ve yüce olduğu vurgulanmış hatta ayrı bir başlık acımıştır.

⁴ Melike Karabacak, “Cumhuriyet’in İlk Beş Yılında Kadın Dergileri; Bir Değişimin Kadınca Hikayesi” (Yüksek Lisans Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2009), 10-21.

⁵ Dücan Cündioğlu, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset*, 1. bs (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005), 24-50.

⁶ Cündioğlu, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset*, 24-50.

2.2. Cumhuriyet Dönemi Yazılan İlmihaller

Tezin sınırlarını aşmamak adına, ilmihalin niteliğine ilişkin ayrıntılı bir incelemeye yer verilmeyecektir. Bununla birlikte bu yazın türünün genel çerçevede nasıl bir özellik taşıdığına kısaca değinilmesinin, konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

İlmihal eserlerinde benimsenen tasnifin kaynağı genellikle Cibrîl hadisi⁷ olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu hadis, dinin üç temel unsuru olan inanç, ibadet ve ahlâkı ele almaktadır. Bu doğrultuda, ilmihâl kitaplarının, Cibrîl hadisini referans alarak bu üç temel esas çerçevesinde telif edildiği söylenebilir.⁸ Müslümanların günlük hayatlarında ihtiyaç duydukları temel dinî pratiklerin yanı sıra inançla ilgili bilgileri de içeren bu eserlerde, genel olarak konular temel düzeyde ele alınmakla birlikte, belirli bir konuya odaklanan özel ilmihal eserleri de bulunmaktadır. Ayrıca, çoğunlukla belli bir mezhebin esaslarına göre kaleme alınan ilmihallerin yanı sıra mukayeseli bir yaklaşım sunan ilmihaller de mevcuttur.

İlmihallerde konular ise toplumun her kesiminin anlayacağı üslupla konuları ele alınmaktadır. Bazı eserlerde ağırlıklı üslup, vaaz ve dua şeklinde olsa da son dönem yazılan ilmihallerde bu vaaz üslubunun değiştiği söylenebilir. Üslup değişmekle birlikte incelenen ilmihaller içerisinde bilhassa 1970 sonrası yazılanlara bakıldığında ele alınan konularda da bazı değişiklikler olduğu görülmektedir. Örneğin; bu tarihten itibaren İslâm'ın kaynakları adı altında kitap, sünnet, icmâ, kıyas, istihsan gibi delil çeşitlerine değinilmekte ve bunun yanı sıra güncel meselelere de yer verilmektedir.

Bununla birlikte son yüzyılda yazılmış olan ilmihal eserleri, yeni bir tür olarak değerlendirilmemelidir. Zira bu eserlerde ele alınan akaid, ahlâk, âdâb ve çeşitli hükümlere ilişkin konular, İslâm literatüründe tarihsel olarak uzun süredir varlığını sürdüren bir birikime dayanmaktadır. Dolayısıyla ilmihaller, içerik ve konu itibarıyla kendilerinden önceki eserlerin bir devamı niteliğinde olup, literatürdeki sürekliliği temsil etmektedir.

İlmihalin geçirdiği tarihî süreci ve geçirdiği evrelere dair net bir şey söylemenin zor olduğu belirtmekle beraber günümüzde ilmihal olarak kabul edilen eserler genellikle Arapça veya Farsça bir eserin yeniden yazılması, tercüme edilmesi, bazı eklerle

⁷ Buhârî, "İman", 1.

⁸ Adnan Memduhoğlu, "İlmihâl Edebiyatının Tarihi Serencâmi", *EKEV Akademi Dergisi*, S. 66 (2016): 21-50.

zenginleştirilmesi ya da şerh edilmesi sûretiyle oluşturulmuştur. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla halkın dinî ihtiyacını karşılamak için farklı isimler altında ilmihal türü eserlerin telifinin başladığı görülmektedir. Osmanlı öncesinde ilmihal kapsamına girecek eserler bulunmaktadır; fakat bu türün sistemli hale gelmesi Osmanlı dönemine rastlamaktadır.⁹

Bazı önemli ilmihal türü eserleri zikredilecek olursa: Birgivi'nin *Vasiyetnâmesi*, Türk ilmihal geleneğinin öncüsü kabul edilmiş ve halk arasında çok rağbet gördüğü için birçok defa basılmıştır.¹⁰ Elimizdeki tezde yararlanılan başlıca eserlerden olan Birgivi'nin *Zuhru'l-müte'ehhilîn* üzerine şerh yazan Âllâme İbn Âbidîn'in *Menhelü'l-vâridîn* isimli kitabıdır. Bu kitabın tahkikli neşri 2005'te Hedaya Harford ve Ashraf Muneeb¹¹ tarafından yapılmıştır.¹² Ayrıca Hindistanlı sufi âlimlerden Muhammed Senâullah Pânipütî'nin (ö.1225/1810) Farsça ilmihal niteliğinde olan *Mâlâ-Büdde-Minh* adlı risalesidir. Müellif fetvalarını da bu risalesinde ele almıştır.¹³ Şâfiî fıkında derinleşmiş âlimlerden olan Muhammed Emin el-Kürdî'nin (132/1914) ele aldığı *Tenvîrü'l-Kulûb* eseri Şâfiî mezhebine bağlı Müslümanların tercih ettiği ilmihallerdendir.¹⁴

Günümüz ilmihal çalışmaları bağlamında gerçekleştirilen bazı akademik araştırmalar: İlk olarak Hasan Kurt'un yüksek lisans tezi olarak hazırlanan Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı (1998), Ramazan Bozkurt'un Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri (2006), müstakil ayrıntılı bir çalışma olan Mediha Ayna'nın doktora tezi olan Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fıkhî Yönden Değerlendirilmesi (2009) gibi çalışmalar akademik anlamda ilmihallerle alakalı yapılan tezlerdir. Sonraki süreçte konu veya ilmihal bazlı akademik incelemeler yapıldığı görülmektedir.

⁹ Hatice Arpağuş, "Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihî Geçmişi ve Fonksiyonu", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22 (2014): 25-56.

¹⁰ Ekrem Buğra Ekinci, *İslâm Hukuku Tarihi*, 1. bs (Arı Sanat Yayınevi, 2006), 187-88.

¹¹ İki yazar tarafından kitabın tahlil kısmının İngilizcesi *Birgivi's Manual Interperretted: Complete Fiqh of Menstruation & Related Issues* ismiyle 2006'da yayınlamışlardır.

¹² İmam Birgivi, *Zuhru'l-Müteehhilîn İzahlı ve Misâlli Tercüme Hanımlara Mahsus Hâller Hayz-Nifas*, çev. Halûk Halitoğlu, 1. bs (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, t.y.), 8-9.

¹³ Ekinci, *İslâm Hukuku Tarihi*, 194.

¹⁴ A.g.e., 239.

2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Yazılan İlmihallere Kısa Bir Bakış

Cumhuriyet öncesi döneme damga vuran çeşitli ilmihaller olmuştur. Uzun yüzyıllardan beri yazılan eserler gerek okullarda gerek halk arasında şöhret kazanmış ve sonraki dönemde yazılan ilmihallere de örnek oldular. Bu doğrultuda çeşitli ilmihal eserlerinden ilgili kısımda bazı örneklerinin sunulması faydalı görülmektedir.

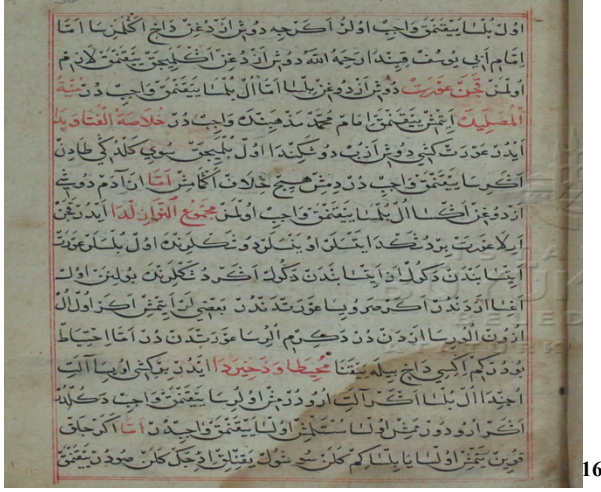
2.2.1.1. Kutbüddin Muhammed İznikî (ö. 821/1418): Mukaddime (Osmanlıca), 817/1414, 83 varak.

Anadolu kökenli olan, daha çok mutasavvıf yönüyle ön plana çıkan İznikî, Türkçenin henüz ilim dili olmadan önce yaşadığı coğrafyanın halk dilinde eser yazma ihtiyacına binaen eserini Türkçe yazdığını dile getirmiştir. İznikî'nin *Mukaddimesi* Türkçe olarak yazılan ilk ilmihaldir.¹⁵ Bu açıdan Türkçe ilmihallerin ilk örneği olmasından dolayı bu eserin gerek üslup gerekse muhteva gerek içerik açısından incelenmesi uygun görülmüştür. Hedeflenen amaç; o zamandan günümüze konuların ele alış yöntemlerinin neler olduğu tespit edebilmektir.

Müellif, konuları tek bir parça halinde ele alıp ara başlıklar kullanmamayı tercih etmektedir. İznikî, elimizde bulunan eserinde akaid konularına, temel ibadet ve ahlâk konularına ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Ancak bu konuları ele alırken, her birini ayrı başlıklar altında sunmamıştır. İznikî'nin tasavvuf yönü kitabında hissedilmekte olup zahirî amellere ek olarak amellerin bâtinî yönlerine de vurgu yapmaktadır. Müellif, eserinde giriş, iman ve imanın şartlarından bahsettikten sonra namaz babını inceler. Hanımlara dair meseleleri ise namaz bâbının içerisinde ele alır ve istihâze bahsini de istihâze kelimesini kullanmadan nifas ve hayız konularının içerisinde özür olarak zikrettiği görülmektedir.

Eserde çokça Arapça ve Farsça ifadelere yer verildiğinden, müellifin dilinin kısmen daha zor olduğu söylenebilir. Söz konusu eser, İznikî'nin ilmihalde kullandığı ibareler bakımından da diğer ilmihallerden ayrılmaktadır. Müellifin ilmihalinde kullandığı üslubun karakteristik yapısının anlaşılabilmesi adına şu pasajın incelenmesi uygun görülmektedir:

¹⁵ Reşat Öngören, “Kutbüddin İznikî”, *DİA*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/485-486; Recep Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları* (Bursa: Arasta Yayınları, 2001), 26.

Görsel 2.1: Kutbüddin İznikî, “Mukaddime” (İstanbul, 817/1414), Vr.29a.

Kaynak: Nadir Eserler, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı.

2.2.1.2. Abdurrahman b. Yûsuf Aksarâyî (ö. 950/1543’ten sonra):¹⁷ İmâdü’l-İslâm (Osmanlıca), 314 varak.

Aksarâyî, eserinin mukaddimesinde, ibadet konularını bir arada ele alarak halkın da istifadesine sunacağı bir eser kaleme almak istediğini belirtmiştir. Ancak daha sonra Molla Abdülazîz’in Farsça olarak yazdığı *Umdetü’l-İslâm* adlı eseri gördüğünü ve bu eseri Türkçeye tercüme ettiğini ifade etmiştir. Sadece tercüme yapmakla kalmayan Aksarâyî, başka kaynaklardan ilaveler yaparak eseri yazmıştır. Aksarâyî’nin kitabı, Kutbeddin İznikî’nin *Mukaddime*’si ile başlayan ilmihal geleneğinin de öncü eserlerinden birisi olarak görülmektedir.¹⁸ Bu sebeple Aksarâyî’nin eserinin ilmihal geleneğinde önemli yeri dikkate alındığında, incelenmesinin gerekli olacağı düşünülmüştür.

Aksarâyî eserinde tıpkı İznikî gibi yararlandığı eserleri zikrettiği görülmektedir. Müellifin, titizlikle ele aldığı kaynakların listesini eserinin son sayfalarında

¹⁶ Örneğin; hanımlara avrat, kana tun, hayız ve nifasa ise kir demiştir.

¹⁷ Recep Cici tarafından doktora tezinden kitaplaştırılan Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları’nda müellifin doğum tarihi hicrî 854, vefat tarihi ise miladî 1450’den sonra olarak geçmektedir. Detaylı bilgi için: Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları*, 156.

¹⁸ Hatice Kelpetin Arpaguş, “İmâdü’l-İslâm”, içinde *DİA* (İstanbul, 2000), 22/172-173; Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları*, 156-60.

“musannifin naklettiği kitaplardır” şeklinde belirterek yer vermektedir. Bu yönüyle Recep Cici, müellifi bibliyografya geleneğinin öncülerinden kabul etmektedir.¹⁹

Aksarayî, Molla Abdulazîz’in seksen parça olarak ele aldığı eserine kendi katkılarıyla gerekli gördüğü meseleler, hadisler başta olmak üzere altmış parça daha ekleyerek eseri daha kapsamlı hale getirir.²⁰ Örneğin; nafîle namazlar, nafîle orucun faziletleri, anne-baba, çocuk, eş, komşu vs. hakları, ölüm, ahiret gibi konuları Abdulazîz zikretmezken, Aksarayî’nin bu konulara ayrı bahis açarak detaylı bir şekilde ele aldığı görülmektedir.²¹

Müellif, hayız faslını ise namazın şartlarından olan niyet bahsinden sonra namaz vakitleri babından da önce zikretmiştir. Aynı şekilde oruç bahsinden sonra da haramlarla ilgili konulara değinmiş ardından tekrar oruçla ilgili olan nafîle oruçların faziletine değinmiştir. Bu açıdan bakıldığında müellifin konuları ele alış sırası karışık gibi görülebilir. Fakat müellif, konular arası bağlantı kurarak ilerlemektedir.

Bu eser, ağırlıklı olarak Hanefî mezhebinin görüşlerine dayanmakla birlikte, zaman zaman mezhebin selef âlimlerinden bazılarının görüşlerine de yer vermektedir. Müellif, İznikî gibi Arapça terkipleri çok fazla kullanmış olmakla beraber ona göre daha anlaşılır şekilde eserini kaleme aldığı görülmektedir. Yazarı diğer ilmihal müelliflerinden ayıran bir yön ise eserinde kullandığı kelimelerdir. Örneğin; kadına avrat, hastalığa zahmet, çocuğa küçük demeyi tercih etmektedir.

2.2.1.3. Mehmed Zihni Efendi (1846-1913): Hanımlar İlmihali (Osmanlıca), (1318/1900-1901), 48 sayfa.

Zihni Efendi, klasik Osmanlı eğitim sisteminin devam ettiği, aynı zamanda Avrupa tarzı eğitim veren kurumların da açılmaya başladığı bir dönemde müderrislik yaptığı

¹⁹ Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları*, 159-60.

²⁰ Mevlânâ Abdülazîz Fârisî, *İmadü'l-İslâm: İslâmın Temel Kitabı: Büyük İslâm İlmihali*, tanıtım yazarı Mehmet Rahmi, çev. Abdurrahman b.Yusuf Aksarayî (İstanbul: Sağlam Yayınevi, t.y.), 5-6.

²¹ Abdurrahman b. Yûsuf Aksarayî, “İmâdü'l-İslâm” (İstanbul, t.y.), Vr. 66a-69b, Nadir Eserler, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı; Fârisî, *İmadü'l-İslâm: İslâmın Temel Kitabı: Büyük İslâm İlmihali*, 650-54; Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları*, 158.

bilinmektedir.²² Mehmed Zihni Efendi, eserinde müslüman olmanın gerekleri, kitabın azizliği, iman esasları, ibadetler, alçı ve yaralara mesh, teyemmüm bahsi ve su çeşitleri yolculuk hükümleri, cenazeye ilgili hükümler gibi konulara değinmektedir. Hayız ve nifas için ayrıca bir başlık açmayan müellif, bu konuları ilgili konu başlıkların içerisinde ele aldığı görülmektedir.

Kaynak ismi vermeden konuları ele alan Zihni Efendi dipnotta bazı yerlerde kendi kitabı olan *Kızlar Hocasından* da atıf yapmış²³ ve kadınlara göre namazın vâcipleri kısmının dipnotunda bayram namazının erkeklere özgü olan cehri tekbirin hanımların yapmasına gerek olmadığı gibi konulara dair ek açıklamalar yapmıştır. Müellif, eserinde *evsaf-ı envai*, *nefâfil*, *evkât*, *kaide-i ulâ*, *beade's-selâm*, *vudû* gibi Arapça ibareleri yoğun bir şekilde kullanmıştır. Eserin bazı bölümlerinde ise “bakınız” ve “malum olduğu üzere” gibi ifadelerle vaaz üslubunu benimsemiştir.

2.2.1.4. Hâfız Nûri (1808/1866’dan sonra): Kızlara Mahsus Amelî Akâid-i Dinîye (Osmanlıca), 1330(1912-1913), 160 sayfa.

Osmanlı kadısı²⁴ olan Hâfız Nûri Efendi’nin²⁵ bazı eserleri; *Dîvânî*, *Terceme-i Hâlî*²⁶ ve bu araştırmada incelenen *Kızlara Mahsus Amelî Akâid-i Dinîye*’dir. Fakat benzerlikler bulunduğu için yer yer müellifin *Ameli Ulûm-u Dinîye* eseri de çalışmada yer verilecektir.

Hafız Nurî, dipnotlarda konularla ilgili açıklamalar varsa Arapça duaların Türkçe tercümelerini ihtiva etmiş, konuların sonunda ise sorular yönelterek meselelerin pekişmesini sağlamıştır. Genel olarak müellif, *Ameli Ulûm-u Dinîye* isimli eserinde *Kızlara Mahsus Amelî Akâid-i Dinîye* ile benzer konular işlemiştir. Bu eseri kadınlara

²² Hamza Ermiş, “Mehmed Zihni Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Arap Dili ve Belagatindeki Yeri” (Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2004), 15-38.

²³ Mehmed Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 3. bs (Dersaadet: Bâbiâli Caddesi’nde 38 numaralı Matbaa, 1318), 31.

²⁴ Şebnem Şerife Şahinkaya, “Terceme-i Hâl (Hâfız Nûri)”, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/terceme-i-hal-hafiz-nuri> [19.09.2022]

²⁵ Hafız Nurî Efendi’nin doğum ve vefat tarihi net bir şekilde bilinmemekle birlikte bazı kaynaklarda 1223/1808 doğduğu ve 1866’dan sonra vefat ettiği geçmektedir. Detaylı bilgi için: Şahinkaya.

²⁶ Şebnem Şerife Şahinkaya, “Dîvân (Nûri)”, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-nuri-tees-1865> [26.09.2022].

mahsus olarak sınırlandırılmadığı görülmektedir. Ayrıca iki eserin diğer bazı farkları ise, *Kızlara Mahsus Amelî Akâid-i Dinîyye'de* hanımlara özel konuların “Gusül Sebebi” başlığından sonraki hayız ve nifas başlığı altında ele alınırken *Amelî Ulûm-u Dinîyye'de* “Gusül Sebebi” konusunda dipnotta anlatılmasıdır. Aynı müellife ait bu iki eserde ilk kitapta dem kelimesini kullanılırken, ikinci kitapta kan denilmiştir. Birinci kitap hanımlara mahsus olduğu için gusül sebebi sadece cünüp hali ve hayız ve nifas halinin bitmesi²⁷ olarak alınırken ikinci kitapta dört farklı durumdan bahsedilmiştir. Bunlar “meni mutlaka şehvetle mahallinden ayrılıp uzv-u tenasülden -şehvetli veya şehvetsiz olarak- çıkması, ikincisi ihtilamı hatırlamayıp yatak veya elbisesinde meni yahut mezi halinde yaşlık görülmesi, üçüncü sünnet mahallinin -inzal olmaksızın- gaybubeti, dördüncüsü de kadınlarda hayız ve nifasın tamamı²⁸ şeklindedir. Ayrıca *Amelî Ulûm-u Dinîyye'nin* son konusu haccın farzlarıdır. *Kızlara Mahsus Amelî Akâid-i Dinîyye'de* ise haccın farzları işlenip, ridâ', nikah, talâk bahislerine değinildikten sonra kitap bitmiştir.

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi İlmihaller

2.2.2.1. Genel İlmihaller

a) *Süleyman Tevfik (1861-1939): Mükemmel Mızraklı İlmihal, Türkiye Matbaası (1933), 75 sayfa.*

Yazar, eğitimci, mütercim, sözlükbilimci ve gazeteci kimlikleriyle öne çıkan müellif, pek çok eser kaleme aldığı bilinmektedir. Süleyman Tevfik'in bazı eserleri şu şekilde sıralanabilir; *Devlet-i Aliye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi* (1897), *Teselya'da Bir Cevlan ve Dört Aylık Seyahatim* (1898), *Zevcenin Gözet* (1913), *Namaz Hocası* (1935) gibi...²⁹

Müellifin, tezde incelenen küçük çaplı eseri *Mükemmel Mızraklı İlmihal'de* konular muhtasar şekilde işlerken “Hayız yani kadınların aybaşı” başlığı altında da hayız konusunu kısaca ele alıp “Nefas yani loğsalık hali” ve “İstihaza” konularını incelediği görülmektedir. Müellif, kitabının başında her müslümanın bilmesi gereken bilgileri

²⁷ Hâfiz Nûrî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye* (Dersaadet Vezir Hanında 48 Numaralı Matbaa, 1330), 49.

²⁸ A.g.e., 49-50.

²⁹Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, “Süleyman Tevfik Özzorluoğlu”, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozzorluoglu-suleyman-tevfik> [20.12.2020].

bütün din kitaplarından topladığını dile getirirse de eserini nakilsiz şekilde kaynak zikretmeden ele aldığı görülmektedir.

b) Eyüp Necati (Perhiz) (1872-1940): Felsefeli Dinî Esaslar: Nazari ve Ameli İlmihal, 1932.³⁰

Cumhuriyet'in kurulmasına bizzat şahit olan Perhiz'in³¹ meslekî hayatı, muallimlikle başlamış sonrasında farklı görevlerde bulunmuş ve vefatına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Heyeti Âzalıgım'da çalışmıştır. Müellifin *Felsefeli Dinî Esaslar* kitabı, kısım kısım yayınlanmış ve her bir bölümü de kendi içinde cüzlere ayrılmıştır. Dördüncü kısım Gazzâlî'nin meşhur eseri *İhyâ'ü 'ulûmi'd-Dîn*'in özeti şeklindedir. Yusuf Turan Günaydın iki müstakil kısma ek on beş cüzle beraber on yedi kitaplıktan oluştuğunu ve Eyüp Necati'nin bu eserinin tamamına ulaşılmadığını ifade eder.³² Tez kapsamında incelenen eserlerden 13 tanesine ulaşılmış olup, bu eserler arasında 1933 Köy Hocası Matbaası 1. Kısım 3. Cüz özellikle dikkat çekmektedir. Söz konusu eserde, “hayız bahsi ve felsefeleri”, “nifas bahsi ve felsefeleri” ile “müstehâze ve mazur bahisleri” başlıkları altında kadınların özel halleri ele alınmıştır. Bu nedenle, tezde bu kitap üzerine yoğunlaşmıştır.

Yazarın eserinde kullandığı dil oldukça sade olup herkesin anlayacağı bir seviyede olduğunu ifade edebiliriz. Müellifin elimizdeki eserinin diğer ilmihallerden ayırıcı özelliği konuları hikmet çerçevesinde ifade etmeye çalışmasıdır. Fakat felsefî bir bakış açısıyla konulara değinilmeye çalışılsa da kitapta tasavvufî bakış açısının daha hâkim olduğu söylenebilir. Örneğin; bireyin cima hâlindeyken deneyimlediği duygusal durumun, bedenindeki ubudiyet ve kulluk bilincini zayıflattığı ve bu nedenle fenâ hâlimden arınmak amacıyla gusül abdesti almasının gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca,

³⁰ Perhiz 'in Diyanet işleri başkanlığı Teşkilat Albümünde vefat tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Müşavere Heyeti (Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri) olarak göreve başlama tarihi 01.01.1993 ayrılma tarihi ise 15.09.1940'tır. Bilgi için: *Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü (1924-2009)*, haz. Hasan Demirdağ, Yüksel Onay, Fevzi Erarslan, Ebubekir Alkan, Mithat Acat, Nazım Ensaroğlu, Gürcan Sarıkoyuncu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 1/66.

³¹ Soyadı kanununun ilanı 1934 yılında olduğu için ilmihalinin incelenen baskısında Eyüp Necati olarak geçmektedir. Sonrasında Perhiz soy ismi verilmiştir.

³² Yusuf Turan Günaydın, *XVII. Türk Tarih Kongresi*, C. 5, VIII 26 (Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 347-58.

temizlik olgusunun yalnızca fiziksel boyutla sınırlı olmadığı, esasen kalpte başladığına dikkat çekilmiştir. Yazar, ilave olarak ibadetlerin tıbben faydalarına, tahâret ve temizliğe ait esrar ve felsefelerine, tahâretin mertebelerine, Muhyiddîn Arabî'nin tahâretin sırları ile ilgili görüşlerine, necasetin hükümlerine, abdest bahsine, zahir ve bâtinî âlimler arasındaki fark gibi konulara dikkat çekmiştir.

c) Ömer Fevzi Mardin (1878-1953): *Din ve İlmihal Esasları*,³³ (1940), 119 sayfa.

Ömer Mardin, incelenen eserinde konuları genel olarak ilgili âyetlerle beraber vermeyi tercih etmiştir. İlmihalinin 54. sayfasından sonra haşiyeler kısmına yer vererek kitabını bitirmiştir. Dinler arası ilmihal esasları başlığı altında yazar, ilmihallerin ruhuna değinip her dindeki gayenin Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu söylemiştir. İlmihallerin, dinlerin aslındaki ve gayedeki muratların özetlendiği kitaplar olduğuna, Muhammedîlerin³⁴ ilmihal esasları, cemiyet ve Allah hakkına, Tevrat'tan, İncillerden, Musevî mukaddes kitaplardan aktarmalara, vahdâniyete, namaz oruç gibi ibadetlere değinmiştir. Mardin, namaz bahsinde asıl olanın kalbini Allah'a yönelttiğini, Allah'a yönelen ruhunu Allah'ın nuruna arz ettiğinden ve feyiz alacağından bahsetmesi gibi genel olarak konuları hikmetleriyle açıklamayı tercih ettiği görülmüştür. Ayrıca incelenen ilmihallerde olmayan fakat Mardin'in, cemiyet hayatı, kapitalist sistem, İslâm'ın usulüne uygun faizsiz (karz-ı hasen) para kullanımı gibi konulara değinmesi onu diğer eserlerden ayırmıştır. Yazarın eseri incelendiğinde hanımların özel hallerine dair bir bahis açmadığı ve namaz oruç gibi ilgili konular içerisinde de zikretmediği tespit edilmiştir.

d) Mustafa Asım Köksal (1913-1998): *Küçük İlmihal ve Mübarek Gün ve Geceler*,³⁵ (1954), 39 sayfa.

Köksal, oldukça küçük hacimli eserini, sorular ve muhtasar cevaplarla halkın anlayacağı oldukça sade bir dille el kitabı olacak şekilde yazmıştır. Genel olarak; inanç meselelerini, müslümanın vazifelerini, abdesti, gusülü, teyemmümü, namazı, orucu, fitr sadakasını, zekâtı, haccı, kurbanı, mübarek gece ve günleri ihtiva etmiş hanımlara dair meselleri de altı soruda ele almıştır.

³³ Ömer Fevzi Mardin, *Din ve İlmihal Esasları* (İstanbul: Bozkurt Matbaası, t.y.).

³⁴ Yazar, İslâm dinine kitabında Muhammedîler demiştir

³⁵ Mustafa Asım Köksal, *Küçük İlmihal ve Mübarek Gün ve Geceler* (Ankara: Diyanet İşleri Reisliği, 1954).

e) Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971): *Büyük İslâm İlmihali*, (1955), 742 sayfa

Kısa bir süre Diyanet İşleri Başkanlığı³⁶ yapmış çok yönlü âlimlerden Ömer Nasuhi Bilmen'in incelenen eseri, Cumhuriyet dönemine damga vuran kitaplardandır. Bilmen' in büyük bir yankı uyandıran ilk olarak 1947-1948'de fasiküller halinde daha sonraki dönemlerde tek bir cilt halinde piyasaya sürülmüştür.³⁷

Çok velud bir yazar olan Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'den Dersler ve Öğütler* (1947)³⁸, *Hükûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (1949)³⁹, *Tefsir Tarihi* (1955)⁴⁰ gibi eserler ortaya koymuş bir şahsiyettir. Müellif, incelenen eserinde konuları bölümlere ayırmak yerine kitaplara göre bölmeyi tercih etmiş ve eseri on kitap şeklinde ele almıştır. İlk kitapta (ilk bölüm) akaid konuları, ikinci kitapta tahâret, sular, abdest, teyemmüm, gusül gibi konulara değinmiş, "Tahâret ve Sulara" ait konunun içerisinde ise kadınlara mahsus meseleleri zikretmektedir. Üçüncü kitapta namaz, cenaze ve şehitlere; dördüncü kitapta oruç, yemin, nezir; beşinci kitapta i'tikâf, zekat ve sadakaya; altıncı kitapta hac, umre, ihsan, Efendimizin kabrini ziyarete; yedinci kitapta kurban bahsine; sekizinci kerahiyet ve istihsana; dokuzuncu kitapta ahlâka ve son kitapta Peygamberimizin hayatına dair konular üzerinde durmaktadır.

Bilmen, bazı konularda dört mezhebin görüşlerini de cemetmekle beraber Hanefî mezhebinin görüşlerini öncelemiştir. Yazar, mezhep içi görüşlerden de nakiller yapmış Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed'in görüşlerini sıkça zikretmiş ve yer yer İmam Züfer'in (ö. 158/775) görüşüne de değinmiştir. Ayrıca Bilmen, Zâhirî mezhebinin de görüşlerine eserinde yer vermiştir. Fakat yazarın yararlanmış olduğu eserlere referans yapmaması bazı meselelerde delillerin karışmasına sebep olmuştur. Örneğin yazar, "özür sahibinin sabah namazında aldığı abdesti güneşin doğmasıyla bozulmaz", "belki öğle namazın girmesiyle bozulur" demiş fakat görüşün kime ait olduğunu söylemeden

³⁶ *Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü* (1924-2009), 1/22-27. 30.06.1960-06.04.1961 tarihleri arası Diyanet İşleri Başkanlığı yapan Bilmen'in doğum tarihi Teşkilat Albümünde 1882 olarak geçmektedir.

³⁷ Rahmi Yaran, "BİLMEN, Ömer Nasuhi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1992), 162-63.

³⁸ Osman Öztürk ve Bekir Topaloğlu, *Cumhuriyet Devrinde Yayınlanan İslâmî Eserler Bibliyografyası (1923-1973)* (Ankara: Nüve Matbaası, 1975), 83.

³⁹ A.g.e., 50.

⁴⁰ A.g.e., 125.

delilsiz bir şekilde vermiştir. Verilen görüşün aslında İmam Züfer'e ait olduğunu tespit edilmiş olup mezhebin üç imamına göre ise güneşin doğmasıyla abdesti bozulacağı şeklindedir.⁴¹ Ayrıca müellif konuları ele alırken bazı yerlerde bir kavle göre, bir görüşe göre diyerek bazı kısımlarda ise Pezdevî (ö. 482/1089) usûl kitabında şöyle der, İmam Şeybanî “*ez-Ziyâdât*” kitabında demiştir, Nevevî’de şöyle buyurulmuştur şeklinde cümle içerisinde vermeyi tercih etmiştir. Dipnotlarda sadece âyet ve hadislerin Arapçalarına ve bazı ibareleri ihtiva etmiştir.

1955 ve 1968 yılı olan iki basım da yazar Arapça ibareler kullanmıştır. Kezâlik, hayız, nifas, istihâze, ekseri, dem, haddi tev'em, maalkerahe gibi. Fakat 2005 basım kitapta dil tamamen sadeleştirilmiş ve Arapça terkiplere daha az yer verilmiştir. 1968 yılında basılan eserini fasiküllere ayrılmak yerine sadece belli başlıklara böler ve en son sayfasında da fihriste yer verir.

***f) Muzaffer Ozak (1916-1985): Necatülmü'minin: İman ve İbadetten, Ahlâk ve Fazileti İslâmiyeden Bahseden Din Kitabı,*⁴² 188 sayfa.**

Cumhuriyet dönemi yetişen önemli mutasavvıf âlimlerden Ozak'ın kitapları genellikle vaaz ve irşad özelliği taşıyan güncel meselelere ağırlık veren ve anlaşılır ve olay bir dil kullanımını önceleyen bir biçimdedir.⁴³

Üçüncü baskısı incelenen eserin basım tarihi zikredilmemiştir. Klasik ilmihal konularına ilave olarak yirmi sekiz büyük Peygambere, mucizeye, keramet ve evliyâullaha, millet kelimesine, havuz-u kebire, gemi ve kayıkta namaz kılmaya, cihada, kadınlara dair meselelere yer vermektedir. Mezkûr eserde işlediği konuları oldukça sade bir dille ele almasının eserin herkes tarafından anlaşılmasını kolaylaştırdığını ifade edebiliriz. Müellifin faydalandığı kaynaklara atıf yaparken çoğu yerde bilgileri delilsiz olarak aktardığı görülmektedir. İncelenen eserde mezhep

⁴¹ Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1989), 1/84-85; Ebü'l-Hasen 'Alî b. Ebübekr el-Ferğânî el-Merğînânî, *el-Hidâye* (el-Medinetü'l-Münevvere: Dâru's-Sirâc, 1440), 1/379-380.

⁴² Muzaffer Ozak, *Necatülmü'minin: İman ve İbadetten, Ahlâk ve Fazileti İslâmiyeden Bahseden Din Kitabı*, 3. bs (İstanbul: Ergin Kitabevi, t.y.).

⁴³ Detaylı bilgi için: Ramazan Fevzi Kâhtalı, *Muzaffer Ozak'ın Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Tesirleri* (Ankara: Kitabe Yayınları, 2022), 30-70.

görüşleri zikredilmemiş fakat konuların Hanefî mezhebinin görüşlerine göre ele alındığı tespit edilmiştir.

g) Numan Kurtulmuş (1887-1952): Yeni Amentü Şerhi (Büyük İlmihal), (1962),⁴⁴ 446 sayfa.

Anadolu asıllı bir şahsiyet olup daha çok askerî yönüyle ön plana çıkmış olan Kurtulmuş⁴⁵ kendi zamanında gördüğü ihtiyaçtan dolayı eserini kaleme almıştır. Zira O'nun eseri, harf inkılâbından sonra yeni harflerle yazılan ilk âmentü şerhi olduğu için türünün ilk örneklerinden birisidir bu sebeple de eserin tezde incelenmesi uygun görülmüştür.

İncelenen eser, Diyanet İşleri Reisliğince tetkikten geçen Müslümanlar için önemli din ve ahlâk bilgilerini ihtiva eden bir ilmihaldir. Aynı dönemde yazılmış ilmihallerle kıyaslandığında eserinin dili daha sade ve anlaşılır olduğu tespit edilmiştir. Eserde daha çok itikadî konular ağırlıklı olup temel ibadet ve ahlâk konuları da ele alınmaktadır. Yazar, çok az yerde konuların içerisinde yararlandığı kaynaklara atıf yapmıştır. Müellif eserini Hanefî mezhebinin görüşlerine göre yazmış olsa da çok az yerde Şâfiî mezhebinden görüşler aktararak eserini mukayeseli olarak incelemektedir. Altın diş kaplaması konusu gibi bazı konularda mezhep içi farklı görüşlere de yer vermiştir. Ayrıca Kurtulmuş, halkın bazı meselelerde başka mezhebe göre hareket etmesinde sorun olmadığına dikkat çekmiştir.

Kurtulmuş'un ilmihalinin incelenen diğer ilmihallerden farkı ise kadınlar bahsinde hanımların çalışma konusuna değinmiş olmasıdır. O, hanımlarla erkeklerin aynı ortamda çalışmaması gerektiğine, köy hanımlarının erkeklerle beraber imece usulüyle çalışmalarının caiz olmadığına dikkat çekip bu konuya dair bazı öneriler getirir. Ayrıca köy işlerinin fazlalığını bahane ederek birden fazla evlilik yapan erkekleri de uyarılmış ve erkeğin bütün aile bireylerinin hakkını gözetmesi gerektiğini söylemektedir.

Kurtulmuş kadınlar bahsine Mümtehine sûresi 12.âyet “Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina

⁴⁴ Numan Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi (Büyük İlmihal)*, 20. bs (İstanbul: Kurtulmuş Kitabevi, 1984); Numan Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi (Büyük İlmihal)*, 10. bs (İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1962).

⁴⁵ Detaylı bilgi için: Yusuf Şevki Yavuz, “Âmentü Şerhi”, içinde *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/30.

etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri...” ile başlamıştır. İncelenen çoğu ilmihallerde kadınların özel halleriyle ilgili meselelere “Hanımların üç özel hali vardır” şeklinde bir ifadeyle başlamaktadır. Bu açıdan Kurtulmuş’un ilmihali diğerlerinden farklılık göstermektedir. Evlat öldürmek, çocuk düşürmek üzerinden konuya başlayan Kurtulmuş, bu işleri cinayet, bunu yapan kişileri de katil olarak kabul eder ve büyüdüğü vakit toplumun bir parçası olacak kişinin yok edilmesinin cemiyetin yapısını bozduğu söylemektedir.⁴⁶ Müellifin konuya çocuk öldürmekle başlaması uzun müddet yaptığı askerlik vazifesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira yazar birçok savaşa da şahit olmuş ve o dönemde azalan nüfusun önemine dikkat çekmek istemiş olarak yorumlanabilir.

Evlat öldürme bahsinden sonra müellif aile içerisinde mahremiyete dikkat etme konusuna değinmiştir. Hanımların nikah düşen akrabalarının yanında giymesi gereken kıyafetin ölçütüne, aynı evde kayınbiraderle kalınıyorsa dikkat etmesi gereken hususlara, namahrem hısımların karşına çıkılmamasına, birlikte yemek yenilmemesi gibi konulara değinmiştir. Müellif bu konulara kadın bahsinin başında değinmesi o dönemde savaşın uzun süreli olumsuz etkilerinden ötürü bazı aileler beraber yaşamak durumunda oldukları için Kurtulmuş bu sebeple ufak bir uyarı yaptığı düşünülmektedir.

h) Ali Özek (1932-2021): İslâm’da İbadet (İlmihâl),⁴⁷ (1965), 120 sayfa.

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV)’nın kurucusu ve başkanı akademisyen Özek’in⁴⁸ *İslâm’da İbadet (İlmihâl)* kitabının ikinci baskısı incelenmiş olup eserin beş bölümden oluştuğu gözlemlenmiştir. Müellif, birinci bölümde giriş ve Zâriyât sûresinin tefsirli meâline, ikinci bölümde iman meselelerine, üçüncü kısımda İslâm’ın şartlarına ayrıca bu kısımda Hanımların özel hallerine, dördüncü bölümde cihad ve beşinci bölüm de ise ahlâka, Allah’a, Peygamberine, kendimize, millî ve medenî vazifelerimize değinip ilmihalini bitirmektedir. Kadınlara ait halleri yarım sayfada çok muhtasar ve sade şekilde incelemiş, mezhepler arası ihtilafa girmemiş sadece Hanbelî

⁴⁶ Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 235.

⁴⁷ Ali Özek, *İslâm’da İbâdet (İlmihâl)*, 2. bs (İstanbul: Yeni Matbaa, 1965).

⁴⁸ Marmara Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Web Takımı, “İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ali Özek vefat etmiştir.”, Marmara Üniversitesi, <https://www.marmara.edu.tr/news/ilahiyat-fakultesi-emekli-ogretim-uyelerinden-prof-dr-ali-ozek-vefat-etmistir> [17.04.2021]

mezhebinin abdestsiz kişilerin ve hayız halindeki kadınların öğrenme ve öğretme durumunda Kur'ân'ı elleriyle tutmalarına cevaz olduğu ve zaruret olduğu durumla bunun amel edilebileceğini⁴⁹ görüşünü almıştır.

i) Şemseddin Yeşil (1905-1968): Zirve-i Tevhid Saadet Yolu İlmihal,⁵⁰ (1965), 48 sayfa.

Birçok camide imamlık yapan, yaptığı vaaz ve hutbeleri bazı kesimlerce eleştirilen Yeşil,⁵¹ ilmî, ahlâkî, ictimai konulara değinilen ve her perşembe yayınlanan *Hakikat Yolu* mecmuası çıkarmıştır. Mecmuada kadınlara dair de şu pasaj bulunmaktadır:

Görsel 2.2: Çocuğu Olmayan Kadınların Kusur ve Tedavileri

Kaynak: Şemseddin Yeşil, “Çocuğu Olmayan Kadınların Kusur ve Tedavileri”, *Hakikat Yolu Gazetesi*, 17 Nisan 1947, 9/8.

⁴⁹ Özek, *İslâm'da İbâdet (İlmihal)*, 37.

⁵⁰ Şemseddin Yeşil, *Zirve-i Tevhid Saadet Yolu İlmihal*, 5. bs (İstanbul: Sinan Matbaası, 1965).

⁵¹ İstiklal mahkemesinde de yargılanmış olan Yeşil, Hz. Muâviye ve O'nu savunanlara ağır sözler söylediği için dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Aksekî tâlimatıyla hatiplik ve vaizlikten men edilmiştir. Semih Ceyhan, “YEŞİL, Şemseddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2013), 491-92.

Çalışmada incelenen eser 31 soru ve cevaptan oluşan 48 sayfalık küçük hacimli bir kitaptır. Hanımlara dair meseleleri “Mükellef kime denir?”, “Gusül Nedir?” sorusunun cevabı içerisinde zikrettiği kadınların doğası gereği hayız hastalıkları kesilince gusletmeleri gerektiğidir diyerek iki soruda ihtiva etmiştir. İncelenen diğer ilmihallerde hanımların bu durumunun sağlıklı olduğuna değinilirken müellif kadının sağlıklı olduğunu gösteren aybaşı halini hastalık olarak almıştır.

j) Veli Ertan (1912-1991): *Ailenin Din Bilgisi Kitabı*, (1967),⁵² 199 sayfa.

Daha çok muallimliğiyle ön plana çıkan⁵³ Ertan, incelenen çoğu ilmihallerden farklı olarak i'tikât konularına geçmeden önce din hakkında umumî bilgilere, beşeriyette din fikrinin doğuşu ve İslâm'a değinmiştir. Bununla beraber temel ibadet ve ahlâk konularını muhtasar şekilde yer vermiş olup bu konuları arz ederken ayrı başlıklar kullanmıştır. Ertan'ın ilmihali konuları işleyiş şekli ve kitabın içeriği Ali Özek *İslâm'da İbadet (İlmihâl)* kitabına benzediği görülmektedir. Fakat Ertan'ın aynı dönemde yazılan diğer ilmihal eserleriyle kıyaslandığında müellifin, Kur'ân'nın toplanmasına, Mekke, Medine devrine, İslâm mezheplerine, ahlâkî konularına, şahsın, ailenin ve toplumsal vazifeler gibi konulara değinmesi eserin ayırıcı özelliklerindedir. Müellif hanımlara dair konuları da “Kadınlara Mahsus Haller” başlığında iki sayfada özetlemiştir. Yer yer sohbet havasında ilerleyen eser, çoğu konuyu âyetlerle açıklanmıştır. Bunlarla beraber Ertan, abdest konusunu Dr. Miralay, Prof. Kölh gibi bazı doktorların yorumlarına değinmiş ve bilimsel faydalarını ortaya koymaya çalışmıştır.

k) Abdullah Naim Şener (1905/1906-?): *Denizden Bir Katre İlmihal Muhtar-ı Naimden*, (1969), 78 sayfa.

Müellif, kitabını Asr-ı saâdet ve sahâbe-i kirâmın sadeliğini esas alarak kaleme almaya çalıştığını; ihtilafli meselelerden, “Şu caizdir, bu değildir” gibi kesin hükümlü ifadelerden kaçındığını belirtmektedir. Eser, oldukça muhtasar ve küçük bir hacme sahip olup nakle dayanmayan konulara yer vermiştir. Kadınlara dair meselelerde ise diğer ilmihallerden farklı olarak önce nifas bahsini, ardından hayız konusunu ele almıştır.

⁵² Veli Ertan, *Ailenin Din Bilgisi Kitabı* (İstanbul: Sönmez Neşriyat A.Ş Yayınları, 1967).

⁵³ Detaylı bilgi için: Halis Ayhan, “Ertan, Veli”, *DİA* (TDV Yayınları, 1995), 11/308-309.

l) Ali Arslan: Sualli Cevaplı Yeni İlmihâl,⁵⁴ (1970), 192 sayfa.

Tekirdağ Müftüsü ve İstanbul Merkez Vaizliği gibi görevlerde bulunan Ali Arslan'ın *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*'ını soru cevap şeklinde ele alıp sonrasında alıştırılmalara yer vererek konuların pekiştirilmesi sağlanmıştır. Müellif, kitabını üç kısımda kaleme almıştır; birinci kısımda inanç meseleleri, kerameti, velinin kim olduğu, kıyamet alâmetleri, Hz. Peygamber'in (s.a.v) nesebi, çocukları, eşleri, akrabaları, savaş ve normal eşyaları gibi konuları ihtiva etmiştir. İkinci kısımda ef'âl-i mükellefini - Hanefilere göre⁵⁵-, üçüncü kısımda ibâdât bahislerini temel alarak bölümlerini oluşturmuştur. Kadınlara dair meseleleri üçüncü kısımda abdesti bozan durumlar, guslün sebepleri, guslün farzı, oruç, hac ve son olarak birkaç mesele bahsinin içerisinde incelemiştir. Müellif, bazı konuları hadis ve âyetlerle açıklamış, çoğu yerde ise konuları kaynak vermeden ele almıştır.

m) Süleyman Ateş (1933): Yeni İslâm İlmihali, (1979), 678 sayfa.

Diyanet İşleri Başkanlığı görevini üstlenmiş, Suudi Arabistan ve Cezayir'deki üniversitelerde akademik faaliyetlerde bulunmuş olan Süleyman Ateş'in⁵⁶ incelenen eseri, yazılma gerekçesi olarak, pek çok ilmihal eserinin mevcut olmasına rağmen, Zihni Efendi ve Ömer Nasuhi Bilmen gibi müelliflerin eserlerinin tali meselelere geniş yer vermesi ve üslup açısından yeni neslin anlayamayacağı derecede eski bir dil kullanmaları eleştirilmiştir. Bu doğrultuda, özellikle gençlerin kolayca anlayabileceği bir eser hazırlama hedefi güdülmüştür.

Süleyman Ateş, *Yeni İslâm İlmihali* adlı eserde yer yer diğer üç mezhebin görüşlerine değinilmesine rağmen, kadınlara mahsus haller kısmında yalnızca Hanefî mezhebinin görüşleri oldukça özet olacak şekilde ele alması bu konuya dair bazı meselelerin eksik kalmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin, Ateş'in eleştirdiği Ömer Nasuhi Bilmen'in kadınların özel hallerine dair verdiği örneklerle konuyu daha anlaşılır

⁵⁴ Ali Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal* (İstanbul: Arslan Yayınları, 1970).

⁵⁵ Usul âlimlerinin çoğu teklifi hükümleri beş kısma ayırmışlardır. Onlar, şâriinin hitabını baz olarak icab, nedb, ibâha, kerâhe ve tahrîm şeklinde incelemişlerdir. Hanefî âlimler ise mükellefin fiilini esas alarak yedi kısma ayırmışlardır. Bunlar: farz, vâcip, mendup, mubah, tenzihen mekruh, tahrîmen mekruh ve haramdır. Detaylı bilgi için: Sâlim Ögüt, "Ef'âl-i Mükellefin", içinde *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/452.

⁵⁶ "Prof. Dr. Süleyman ATEŞ", <https://diyanet.gov.tr/tr-tr/person/presidentdetail/36/prof-dr-suleyman-ates> [19.07.2013]

kıldığı görülürken, Ateş'in ilmihalinin bu hususta yetersiz ve kapalı kaldığı ifade edilebilir. Ayrıca, Bilmen'in ve diğer bazı ilmihallerin kadınlar için önem arz eden "intikal" bahsine yer vermesi, Ateş'in eserinde bu konuya değinilmemesinin önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmesine neden olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, eserde kullanılan sade ve anlaşılır üslubun, okuyucunun metni kolaylıkla anlamasını sağlayacağı öngörülmektedir.

n) S. Ahmet Arvasî (1932-1988): *İlm-i Hâl*, (1983), 454 sayfa.

Eğitimci, toplumbilimci, şair ve yazar gibi çok yönlü âlimlerden Ahmed Arvasî *Doğu Anadolu Gerçeği, Türk-İslâm Ülküsü, Kendini Arayan insan*⁵⁷ gibi birçok eserleri bulmaktadır. Tezde incelenen eser, müslüman bireyin hem dinî hem de ahlâkî görevlerini öğrenip uygulamasını kolaylaştırmak amacıyla kaleme alınmıştır. Eser, temel dinî bilgileri anlaşılır ve akıcı bir üslupla sunar. Eser, özellikle geniş kitlelerin rahatlıkla anlayabilmesi için sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Kitap, teorik bilgilerden ziyade günlük hayatta uygulanabilecek dinî pratiklere ağırlık vermektedir.

Müellif, eserini üç ana bölüme ayırmış; kadınlara dair meseleleri ise yaklaşık bir sayfada özetlemiştir. Ayrıca kooperatifler ve İslâmi bankalar gibi çağdaş meselelere değinmiş, zekât konusunda hazırladığı tablolarla eserin en dikkat çeken bölümlerinden birini oluşturmuş ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Müellif, eserinin başında İmam-ı Âzam, Gazzâlî ve İmam Rabbânî (ö. 1034/1624) gibi ehl-i sünnet yolunun büyüklerinin eserlerinden faydalandığını ifade etmekle birlikte, bilgileri çoğunlukla nakil belirtmeksizin aktarmıştır.

p) Mehmet Aydın (1942): *İslâm Dîni İlmihali: İtikad, İbadet, Ahlâk*, 1984, 388 sayfa

İlahiyatçı, yazar, çevirmen ve akademisyen Mehmet Aydın, eseri için önsözde laik eğitim sistemiyle yetişmiş olan gençlerin İslâm dinî yönünden eksikleri olduğu bundan ötürü daha çok köklü din tahsili yapmamış olan Türk halkı için sade ve anlaşılır şekilde kitabını yazdığını belirtmiştir. Bu açıdan eser, özellikle gençlere ve temel dinî bilgi arayışında olan bireylere yönelik öğretici bir niteliğe sahiptir. Açıklamalar pedagojik bir kaygıyla düzenlenmiş, karmaşık meseleler sadeleştirilmiştir, klasik ilmihal formatında hazırlanmış eserin amacı, İslâm'ın temel i'tikâd, ibadet ve ahlâk esaslarını

⁵⁷ Cafer Akaydın, "Seyyid Ahmet Arvasi'de Varlık ve Din" (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2014), 4-8.

anlaşılır bir şekilde sunmaktır. Kadınlara mahsus halleri de Hanefî mezhebi merkezli olacak şekilde özetlemektedir.

Aydın, birçok klasik fıkıh kaynaklarına referans yapmakla birlikte, filozof ve matematikçi Descartes, Hıristiyan Kökenleri Tarihi profesörü Jules Lebreton gibi farklı alanlardaki yazarlarında eserlerinden yararlanmışır. Eser, hem klasik ilmihal okuyucularına hitap eden sade ve anlaşılır bir üsluba hem de modern okuyucuyu hitap edecek analitik ve açıklayıcı bir dile sahiptir.

r) Yusuf Kerimoğlu (1950): Emanet ve Ehliyet İslâm İlmihali, (1985), 575 sayfa.

Asıl adı aktaşAktaş olan ve bazı eserlerinde “Yusuf Kerimoğlu” mahlasını tercih eden yazar, Diyanet İşleri Başkanlığı’nda memurluk ve Giresun Müftülüğü’nde şeflik gibi farklı görevlerde bulunmuştur.⁵⁸ İncelenen eser, ilk cildi sekiz, ikinci cildi ise yedi bölüm olmak üzere iki ciltten oluşmaktadır. Müellif, bu eseri hazırlamasındaki temel amacın, “ehliyet” sahibi müminlere Allah’ın kendilerine yüklediği “emanet” sorumluluğunu hatırlatmak olduğunu ifade etmiş ve bu nedenle eserine bu ismi verdiğini belirtmiştir.

Kerimoğlu, âyet ve hadislerle desteklenen açıklamalarında dinî metinlerin hikmet boyutunu aktarmaya özen göstermiş, bu bağlamda titiz bir üslup benimsemiştir. Müellifin, eserde yararlandığı kaynaklara yaptığı atıflar konusunda oldukça hassas davrandığı, bu durumun eserin kapsamlı bir kaynakçaya sahip olmasını sağladığı görülmektedir. Özellikle kadınlara dair meseleleri geniş bir literatürle ele almaya çalıştığı görülmektedir.

s) Hasan Yavaş: Rehber İlmihali, (1986), 526 sayfa.

Emekli müftü Hasan Yavaş, *Saâdet-i Ebediyye* ve *Kimyâ-yı Saâdet* gibi toplam 13 eserden faydalanarak hazırladığı eserinde, gençlerin İslâmiyet’i kısaca öğrenmelerini ve yaşamalarını sağlamak, onları kötü ahlâktan koruyarak ebeveynlerine bu süreçte yardımcı olmayı hedeflediğini eserin girişinde ifade etmiştir. Eser, din hakkında kısa ve öz bilgiler sunmakla birlikte; dinin emir ve yasaklarını, ibadetleri, güzel ahlâkı, aile hayatını, sosyal hayatı, çalışma hayatını, ölüm ve ölüm sonrası hayatı, İslâmiyet ile ilim ilişkisini ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatını ele almaktadır. Müellif, hayız, nifas ve istihâze konularını bir sayfada özetleyerek, kadınların özel hallerine dair

⁵⁸ “Hüsnü Aktaş”, <http://www.biyografya.com/biyografi/14274> [t.y.].

bilgilere yalnızca kadınların değil, eşlerinin de vakıf olması gerektiğine dikkat çekmiş ve bir menkıbe paylaşmıştır.

t) Ali Fikri Yavuz (1924-1992): İslâm İlmihali, (1977), 629 sayfa.

İstanbul eski müftülerinden Fikri Yavuz, eserinin özelliklerini şu şekilde açıklamıştır: Eser, bugünkü Türkçeye uygun bir üslupla hazırlanmış, ihtilaflı meselelerden kaçınılarak müftâbih kabul edilen hükümlere yer verilmiştir. Muamelat konuları ana hatlarıyla ele alınmış, iman meseleleri özetlenerek sunulmuş, günümüzde tartışmalı olan diş dolgusu yaptırma ve kan ile tedavi gibi konular ise önemli kaynaklardan getirilen delillerle açıklanmıştır.

Müellif, kaynak zikretmeden kaleme aldığı bu eserinde, genellikle ilmihallerde işlenmeyen vedia, hibe, şuf'a gibi konuların yanı sıra hicr, gasb, rehin ve feraiz gibi meselelere de yer vermiştir. Eser sahibi kadınlara ait meselelerde de sürekli kanı gelen kadınların durumu ve intikal bahsi gibi bazı ilmihallerde ele alınmayan meselelere de açık ve anlaşılır bir üslupla açıklık getirmiştir.

u) Mehmed Dikmen (1951): Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali, (1991), 620 sayfa.

Mehmed Dikmen'in incelenen eseri, İslâm dinîyle ilgili temel ibadet, ahlâk ve i'tikâdî meseleleri tasavvufî bir perspektiften ele alan bir ilmihal kitabı niteliğindedir. Kitap, özellikle geleneksel ilmihal metinlerinden farklı olarak, hikmet ve tasavvuf anlayışını merkeze almasıyla öne çıkmaktadır. Ayrıca, müellif ahlâkî ve toplumsal meselelere tasavvuf penceresinden yaklaşarak bireyin mânevî gelişimi ve Allah ile olan ilişkisine odaklanmaktadır. Eserde, ele alınan konuların ardından ilgili meseleyle bağlantılı kısa bir hikâye sunularak, konunun hikmetine ve derin anlamına vurgu yapılmaya çalışılmaktadır.

Mehmed Dikmen, halkın anlayabileceği sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Müellifin bu eseri, ilmihal literatürüne yeni bir soluk kazandırmaya çalıştığı, özellikle tasavvufî bir perspektiften ibadetlerin anlamını derinleştirmeyi amaçladığı söylenebilir. Eserin bu gibi birçok olumlu özelliğinin yanında eserin tasavvufî yorumlarının klasik ilmihal metinlerindeki ayrıntılı fikhî bilgilere yer yer gölge düşürdüğü, bu da eserin daha çok "mânevîyat ilmihali" olarak değerlendirilmesine yol açabileceği düşünülmektedir.

v) *Mustafa Varlı (1941- 2015): İslâm İlmihali: İbadetler, (1991), 430 sayfa.*

Varlı incelenen eserini, halkın anlayabileceği sade ve anlaşılır bir dille ele almayı amaçlamaktadır. Eserde, İslâm'ın temel ibadetleri olan namaz, oruç, zekât ve hac konuları sistematik bir biçimde işlenmiştir. Eser, ibadetlere dair hükümleri Kur'an ve Sünnet'ten hareketle açıklarken, yer yer fikhî mezheplerin görüşlerine de değinerek okuyuculara mukayeseli bir bakış açısı sunmaktadır. Eser sahibi genellikle Şâfiî mezhebinin görüşlerini de dipnotlarda kısa bir şekilde değinmiştir. İncelenen eser beş bölümden oluşmakta ve ağırlıklı olarak ikinci bölüm olan namaz bahsine yer verilmektedir. Varlı'nın eseri genel konu sırlaması bakımından 1970 öncesi ilmihallerin içeriğiyle benzerlik göstermektedir. Zira genellikle 1970'ten sonra incelenen ilmihaller fikhî ve itikadî mezhepler, İslâm dinin kaynakları -kitap, sünnet, icmâ gibi- meselelere değindikten sonra iman mesellerini ele alınmıştır. Varlı, kadınların özel hallerini ise birinci bölüm altında ele almış ve konuları bazı ilmihalleri göre biraz daha ayrıntılı ele alıp âdet intikaline dair de kısa bir bilgilendirme yapmıştır.

y) *Yusuf Ziya Yörükân (1887-1954): Müslümanlık ve Kur'ân-ı Kerim'den Âyetlerle İslâm Esasları: İslâm İlmihali, (1993), 331 sayfa.*

Yörükân Diyanet İşleri ikinci reisliği⁵⁹ gibi farklı görevlerde de bulunmuştur. Yörükân kitabını ele alış amacını Peygamber devrinde olduğu gibi fikri münakaşa ortamını tespit ederek âyetler ve şairinin çizdiği sınırlar içerisinde müslümanlık binasını temellerini belirlemek olduğunu söylemiştir. Yörükân, delil olsa da mezheplerin hadisi kaynak olarak sayma noktasında bazı mezheplerin Ma'sum imamdan rivayet edilmeyeni almaması veya âhât olmaması gibi farklı şartları olduğu için münakaşaya sebebiyet vermemek için ilmi haline âyetler dışında başka söz alınmadığını dile getirmiştir. İlmihalin birinci kısmı akîde, ikinci kısım amel ve âhlak, üçüncü kısım ise ibadet konuları olup ilgili âyetler verilip geçilmiştir.

z) *Mustafa Âsım Köksal (1913-1998): İslâm İlmihali: İman, İbadet ve Ahlâk Esasları, (1993), 408 sayfa.*

Genellikle kapsamlı ve hacimli *İslâm Tarihi* eseriyle tanınan Âsım Köksal, başta Zihni Efendi'nin *Nimet-i İslâm* adlı eseri olmak üzere, eski ve yeni birçok muteber kaynağı göz önünde bulundurarak, açık bir dille incelenen eseri yazdığını ifade etmiştir. Eser, iman, ibadet ve güzel ahlâk olmak üzere üç ana bölümden oluşmakta, her bölüm kendi

⁵⁹ *Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü (1924-2009)*, 1/66.

içerisinde ilgili konulara ayrılmaktadır. Kadınlara dair meseleler, ayrı bir başlık açılmaksızın ilgili konular içerisinde zikredilmiştir. Ayrıca kitapta, konular genellikle numaralandırılarak sistematik bir şekilde sunulmuştur.

aa) İsmail Kaya (1936-1993): İslâm Dinî ve İlmihali, (1994), 623 sayfa.

Öğretmen kimliğiyle ön plana çıkan İsmail Kaya, kitabının başında bu eserin Bozüyük kazasında dostlarıyla yaptığı haftalık sohbetlerinde tuttuğu notlardan oluştuğunu dile getirmiştir. Ek olarak Efendimiz (s.a.v) hayatı, İslâm'ın faiz görüşü ve ekonomisi gibi konuları da ayrıca ilave ettiğini belirtmiştir. Eserde dinî konuları mantıksal bir sıralamayla iman, ibadet ve ahlâk gibi başlıklar açık bir düzen içinde sunulmaktadır. Geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmek için sade ve anlaşılır bir dil kullanan müellif, karmaşık terimlerden genellikle kaçınmış, gerekli görülen yerlerde ise bu kavramlar açıklanmıştır. Kadınların özel halleri meselesi, eserde Hanefî mezhebinin ismi zikredilmeksizin, mezhebin görüşleri doğrultusunda özet bir şekilde ele alınmıştır.

ab) Muhammed İhsan Oğuz (1887-1991): Vesiletünnecat İslâm İlmihali, (1995), 318 sayfa.

Mutasavvıf kimliğiyle ön plana çıkan İhsan Oğuz'un incelenen eseri, ilk kez 1976 yılında kaleme alınmıştır.⁶⁰ İki ana bölümden oluşan eserin birinci kısmı beş, ikinci kısmı ise yine beş fasıldan meydana gelmektedir. Birinci bölümde genel olarak inanç esasları ve Hz. Peygamber'in hayatı ele alınırken, ikinci bölümde ibadet esaslarına yer verilmiştir. Kadınlara dair meseleler ise ayrı bir başlık altında incelenmemekle birlikte, gusül, oruç ve hac gibi konular içerisinde son derece özlü bir şekilde birkaç cümleyle ele alınmıştır. Müellif, eserin sonunda Kur'ân, *Fıkh-ı Ekber*, Kudûrî Tercümesi, *Din Dersleri* ve *el-Milel ve'n-Nihal* olmak üzere beş kaynaktan yararlandığını belirtmekte; buna karşın, eserde ele alınan meseleleri herhangi bir nakle dayanmaksızın, kendi üslubuyla ele aldığı görülmektedir.

ac) Ömer Öngüt (1927- 2010): Kalblerin Anahtarı İslâm İlmihali, (1996), 744 sayfa.

Öngüt'ün eseri, on bölümden oluşmakta olup klasik ilmihal bilgilerine ek olarak ticarî ve içtimaî hayat, alışveriş gibi konuların yanı sıra tüp bebek, kürtaj, perma yaptırmak ve havale gibi güncel meselelere de değinmektedir. Sade ve anlaşılır bir üsluba sahip

⁶⁰ Mustafa Aykaç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Âlim Portresi: Muhammed İhsan Oğuz'un Hayatı, Eserleri ve Literatüre Etkisi", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1 (15 Eylül 2020): 19-54.

olan eserin dikkat çeken bir yönü ise, özellikle ferâiz konularında müellifin kullandığı tablolarıdır. Bu tablolar sayesinde miras payları, halkın kolaylıkla anlayabileceği bir şekilde açıklanmıştır. Müellifin ilgili konularda sunduğu âyet ve hadislerin, bir düşünce veya görüşü ispat etme kaygısından ziyade, okuyucunun dikkatini konuya odaklamak ve bir farkındalık oluşturmak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Nitekim hanımlara dair meselelerde, birçok âyet ve hadisle konunun önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca, mu'tâde ve mütehayyire kadının durumunu da bazı örneklerle açıklığa kavuşturmuştur.

ad) Hamdi Döndüren (1943): Delilleriyle İslâm İlmihali, (1998), 686 sayfa.

Döndüren, İslâm hukuku alanında tanınmış bir isim olup birçok basılı esere sahiptir. Eser, incelenen diğer muhtasar ilmihallere kıyasla daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir ve sekiz kısımdan oluşmaktadır. 1970 öncesi ilmihallerde genellikle aslî ve fer'î delillerin ele alınmadığı gözlemlenirken, Döndüren'in eserinde bu durum farklılık göstermektedir. Eserin birinci kısmında, aslî ve fer'î deliller üzerinde durulmuş; ardından fikhî ve itikadî mezhepler ele alınmış ve mükellefin fiilleri anlatılarak birinci kısım tamamlanmıştır. Döndüren'in ilmihalinin dikkat çeken bir diğer yönü ise sekizinci ve son bölümde günlük hayata dair hükümlere yer vermesidir. Ayrıca eserde, dört mezhebin görüşlerine de atıfta bulunulmuş ve yararlanılan kaynakların isimleri belirtilmiştir. Kadınlara mahsus hususlar ise eserin üçüncü kısmında ele alınmıştır.

ae) Lütfi Şentürk (1936-2017) - Seyfettin Yazıcı (1939): Diyanet İslâm İlmihali, (1998), 591 sayfa.

Eser, eski Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Lütfi Şentürk ve eski müftü Seyfettin Yazıcı tarafından kaleme alınmıştır. Eser, Hanefî mezhebin görüşlerini esas alarak yazılmış olmakla birlikte, mukayeseli değerlendirmelere zemin hazırlamak amacıyla çoğu zaman diğer fikhî mezheplerin ve günümüz İslâm bilginlerinin görüşlerine de yer vermektedir. Bu görüşler aktarılırken gerekçeleri de zikredilmiş ve zaman zaman tercihlerde bulunulmuştur. Eserin bu dikkat çekici yönü, fıkıh kültüründe farklı görüşlerin bulunmasının birey açısından ne anlama geldiği ve bu görüşlerden nasıl ve hangi ölçülerde yararlanılabileceği hususlarını hem metodolojik bir sorun olarak başlangıçta ele almakta hem de yer yer özel olarak vurgulamaktadır. Böylece mükelleflerin, düşünme ve kavrama becerisiyle birlikte bilinçli bir şekilde bilgiye ulaşması, gereksiz ayrıntılardan uzak bir şekilde sağlanmaktadır.

Eserin telifinde *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Büyük İslâm İlmihali* ve kaynak belirtilmek suretiyle genel fıkıh literatüründen âzami ölçüde yararlanıldığı ifade edilmiştir. İki ciltten oluşan eserin birinci cildi, on altı bölümden müteşekkil olup İslâm dinî, İslâm tarihindeki gelişim süreci, ekolleşme, fıkıhın gelişimi, fıkıh usulü kavramları ve İslâm'ın beş esası gibi konuları ele almaktadır. Kadınların özel halleri konusu, sade ve anlaşılır bir üslupla ele alınmış olup yalnızca atıf yapılan hadislerin kaynakları belirtilmek suretiyle incelenmiştir.

2.2.2.2. Mezhep Merkezli İlmihaller / Mezhebi Esas Alan İlmihaller

a) Şâfiî İlmihalleri

a.1) M. Said Özdemir (1927-2016): Şafî İlmihali⁶¹, 1956, 249 sayfa.

Vaizliğiyle öne çıkan Said Özdemir, incelenen eserin giriş kısmında dört mezhebi şefkat ve merhamet kolu, bu mezheplerdeki farklılıkları da insanlar için rahmet olduğunu söylemiştir. Kitabı hazırlamasındaki gayeyi herhangi bir mezhebi üstünlük davası için değil, uzun süredir Şâfiî ilmihali yazılmadığı için kendi zamanında gördüğü ihtiyaçtan dolayı, bu mezhebe mensup kişileri bilgilendirmek için olduğunu beyan etmiştir. Yazar, hazırladığı eserin usulleri dikkat ederek dinî hükümleri ve fūrûlarını gruplayıp sıraladığını söylemiştir. Özdemir'in ilmihali ibadet ağırlıklıdır. Özdemir'in eserin ayırıcı özelliği yararlanmış olduğu eserlere atıf yapma noktasında titiz davranması, kitapta geçen fikhî ıstılahların manalarıyla incelemesi, kadın ve hünsa dışındaki kişilerin mescitlerde cemaatle namaz kılmasının ev gibi yerlerde kılmalarından daha faziletli olduğunu söylemesi gibi meselelere değinmesidir. Ayrıca hünsaya dair meselelere de dikkat çekmesidir. Kadınların özel hallerine dair meseleleri teyemmüm bahsinden sonra hayız, istihâze, nifas başlığında altında incelemiştir.

a.2) Ahmet Hulûsi Serdaroğlu (1911-1999)-Yakup İskender: Şafii İlmihali, (1965), 116 sayfa.

Çok küçük çaplı olan kitap, mukayeseli bir şekilde ele alınmış olup Şâfiî ve Hanefî mezheplerindeki farklı görüşlere de atıfta bulunulmuştur. Hanefîlerin görüşlerine dipnot kısmında değinilmiş, âyetler Arapçasıyla beraber alınmış, kaynaklara ise yer verilmemiştir. Eser, akaid konularına değinilmeksizin doğrudan tahâret bahsiyle başlanması, söz konusu eserlerin biçimsel ve içeriksel tasarımında geleneksel fıkıh

⁶¹ M. Said Özdemir, *Şafî İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Yayınları, 1956).

literatürünün etkisini yansıttığı şeklinde değerlendirilebilir. Nitekim klasik fıkıh literatüründe genellikle tahâret, namaz, zekât, oruç ve hac gibi ibadetlere dair konular öncelikli olarak ele alınmaktadır. Fakat ilmihalde, akaid konularını ele alınmaması ilmihal kültürü açısından eksiklik oluşturmaktadır. Çünkü ilmihalin genel anlamlandırılmalarından birisi de fıkıh literatürü konularına akaid meselelerinin dahil edilmesiyle ortaya çıkan eserler olmasıdır. Kadınlara dair meseleleri de necaset ve pisliklerin temizlenmesinden sonra hayız, nifas ve istihâze halleri başlığında incelenmiştir.

2.2.2.3. Mukayeseli İlmihaller

a) Abdülmecit Ünlükul (1883-1957): *Hanefî ve Şafîî Mezheplerine Ait Dü- Mezhebi (İki Mezhep) Adlı Bir İlmihal*,⁶² (1962), 99 sayfa.

Ünlükul ilmihalini yazma sebebini Türkiye’de bulunan Hânefi ve Şâfi mezhebine bağlı kişilere namaz gibi önemli meselelerde imamların iki mezhep kurallarını da öğrenmeleri sağlamak olduğunu söylemiştir. Zira cami cemaatinde her iki mezhepten kişiler olduğu için imamlarında iki mezhebin kurallarını bilmeleri gerekmektedir. Yazar, iki mezhebin görüşlerini ele alacağını dile getirirse de kitapta Şâfi mezhebine dair görüşlerin dipnotta daha muhtasar şekilde verilmesinden ötürü eserde Hanefi mezhebinin görüşleri daha ağırlıklıdır. Müellif, aziz çocuklarım gibi nasihat ve vaaz havasında ilmihalini ele almış konu sonlarında sorular sormuş yer yer ihtar-uyarı-bölümlerine yer vermiştir. Ünlükul, kaynak göstermeden bilgileri aktarmış fakat bazı yerlerde Ebû Hanîfe’nin, İmam Muhammed’in ve Ebû Yûsuf’un görüşleriyle delillendirmeyi tercih etmiştir. Gusül bahsinden sonra hayız ve nifas başlığında ilgili konuları özet şekilde ele almıştır.

b) Celal Yıldırım (1932- 2019): *Hanefî ve Şafîî Mezhebine Göre Büyük İlmihal*, (1976), 661 sayfa.

Çeşitli bölgelerde müftülük görevinde bulunan müellif, söz konusu eserin giriş kısmında Türkiye’de Hanefi ve Şâfi mezheplerinin ibadet konularını ele alan bir çalışmaya duyulan ihtiyaca binaen bu eseri kaleme aldığını ifade etmiştir. Yıldırım,

⁶² Abdülmecit Ünlükul, *Hanefî ve Şafîî Mezheplerine Ait Dü-Mezhebi (İki Mezhep) Adlı Bir İlmihal* (Konya: İleri Basımevi, 1962).

Hanefî mezhebinin temel kaynaklarından *el-Hidâye* ve şerhi *Fethu'l-Kadîr*⁶³, *el-Fetâva'l-Hindiyye*⁶⁴ gibi eserlerle birlikte Şâfiî mezhebinin *el-Minhâc*⁶⁵ gibi ve dört mezhebin görüşlerini içeren Abdurrahmân b. Muhammed el-Cezîrî'nin (1882–1941) *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* adlı eserinden de faydalanmıştır. Ağdalı cümle ve terkiplerden kaçınan müellif, eseri günümüz gençlerinin kolayca anlayabileceği bir dilde kaleme almıştır. Eserin, genel olarak klasik ilmihal geleneğinden ziyade klasik fıkıh literatürüne uygun bir şekilde yazıldığı görülmektedir. Zira inanç meselelerine değinilmeksizin klasik fıkıh kitaplarında olduğu gibi temizlik bahsiyle başlanmış, ardından namaz, oruç, zekât ve hac konuları ele alınmıştır. Son bölümde ise güncel bir mesele olan uyuşturucu madde kullanımını gibi problemlere yer verilmiştir. Eserin işleyişi, öncelikle Hanefî mezhebinin görüşlerini ele alarak, ardından Şâfiî mezhebine ait görüşleri sunmak suretiyle ilerlemektedir.

2.2.2.4. Özel İlmihaller

a) Kadın İlmihalleri

a.1) Esad Sezai Sünbüllük (1874-?): *Mızraklı Dinî Kız ve Kadın İlmihali* (1940), 63 sayfa.

Çok yönlü bir muallim olan Sünbüllük, 1946-1952 arasında Hakka Doğru gazetesinde başyazarlık yapmıştır. Gazetede “4 Ehli Sünnet Mezhebinde Oruç ve Zekât”, “Kur'an Ahlâkına Göre Ana-Baba Hakları İçin Allah Emirleri”, gibi farklı konuda yazılar yazmış olan Sünbüllük, kızlara dair konuları da “Kızlarımız için Din Bilgisi” başlığı altında ele almıştır. Konumuzla ilgili olduğu için müellifin yazdığı pasajlardan bazı kısımların verilmesi uygun görülmüştür.

⁶³ Meşhur Hanefî âlimi el-Merginânî'nin *el-Hidâye* adlı eserine İbnü'l Hümâm (ö. 861/1457) tarafından yazılan eser.

⁶⁴ Asıl adı *el-Âlemgîriyye* olan Hindistan dışında genellikle *el-Fetâva'l-Hindiyye* ismiyle bilinen Hanefî mezhebinin görüşlerini derleyen fetva kitabı.

⁶⁵ Ünlü Şâfiî fıkıh âlimi Nevevî (ö.676/ 1277) tarafından ele alınan Şâfiî fihkına dair eser.

Görsel 2.3: Kızlarımız İçin Din Bilgisi

Kaynak: Esad Sezai Sünbüllük, “Kızlarımız İçin Din Bilgisi”, Hakka Doğru Gazetesi, 31 Mart 1949, C.5, S.105.

Müellifin tespit edilen bazı eserleri ise şu şekildedir: “*Destan ve Divanlar* (1940), *Anne Karnında İki Çocuklar* (1943).⁶⁶ Cumhuriyet dönemi yazılan ilk kadın ilmihallerden olan Sünbüllük’ ün *Mızraklı Dinî Kız ve Kadın İlmihali*, kaynaklarına referans yapmadan samimi, günlük konuşma dilinde muhtasar bir şekilde sadece kadınların özel halleriyle ilgili meseleleri anlatan küçük fakat içerik olarak hacimli bir eserdir. Sünbüllük, ilmihal bilgilerinin yanı sıra bazı yerlerde tıp doktorlarından nakiller yaparak eserini zenginleştirmektedir.

Sünbüllük’ün ilmihali, konulara sosyolojik açıdan yaklaşması bakımından dikkat çekmektedir. Yeni âdet olan kıza nasıl yaklaşılması gerektiği, bu konuda ailenin üstüne düşen vazifeler, ailenin tutumu gibi meseleler eserin ana konusunu oluşturduğu söylenebilir. Müellifin, diğer ilmihallerde olmayan ve ele aldığı bir diğer konuda, “Hayz Yolunu Şaşırmak”tır. Kanın, kadının rahminden değil de burnundan,

⁶⁶ Ezel Ervendi, Mustafa Kutlu, ve İsmail Kara, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, ; (İstanbul: Dergah Yayınları, 1998), 8/77.

göğüslerinden parmaklarından geldiği iddia edilmektedir. Bu halin daha çok ilk hayız görenlerin başına geldiğini söyleyen yazar, bir yandan kızların bu durumları bilmediği için ailesinden yardım almalarının gerekli olduğunu ifade ederek öte yandan bu kanın özellikleri üzerinden hayz kanı mı yoksa normal kan mı olduğunu teşhis edebilmeye yönelik ayırt edici bilgiler paylaşmaktadır. Bahsi geçen konu, tezin ilerleyen bölümlerinde ayrı bir başlık altında ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

a.2) Mehmet Cemal Öğüt (1887-196): Kadın İlmihali, (1947), 195 sayfa.

Öğüt'ün ilmihali, kadınlara dair meseleleri kapsamlı ve ayrıntılı olarak ele aldığı için tezin ana kaynaklarından olmuştur. Cemal Öğüt, Dârülfünun'da Hukuk okumuş, Zâhid Kevserî (1879-1952) gibi devrin önemli âlimlerinden dersler almıştır. Radyolarda konuşmalar yapmış, dönemin önemli dergilerinde de yazılar yazmıştır. Çok velûd bir şahsiyet olan Öğüt astronomi, sağlık gibi farklı alanlarla da ilgilenmiş ve *Kur'ân-Azîmüştân'a Göre Maddî ve Mânevî Feza Âlemleri*⁶⁷, *İçtimaî ve Ahlâkî Temizlik: Yerlere ve Yollara Tükürenlerin Suçları*⁶⁸ gibi kitaplar yazmıştır.

İlk baskısı 1947 yılında yapılan eser, Ömer Nasuhi Bilmen (1883- 1971), dinî eserler tetkik kurulu başkanı Ömer Aköz'de (1889-1952) gibi dönemin önemli âlimlerinden tarafından övgü ile bahsedilmiştir. Öğüt, maddi ve mânevî sebeplerden dolayı eserini iki kitap şeklinde yazmayı planladığını ve ilk kitapta konunun yüzde sekseni vermek istediğini söylemiş fakat yapılan araştırmalar sonucunda müellifin ikinci kitabına dair bir çalışma bulunamamıştır.

Müellif, eserinin önsözünde fıkıh ilminin önemine, kadının ve erkeğin yaratılışına ardından hanımların özel durumlarına değinmektedir. Hayız bahsinin fıkıh ilminin en ağır mevzularından olduğuna, tahâret, namaz, oruç, talâk gibi birçok dinî meseleyi içinde barındırdığını ve hanımların bu meseleleri bilmesinin vâcip olduğunu, zira bilmediği takdirde birçok zararı olduğuna değinmiştir. Bazı kişilerin ise bu konulardan bahsedilmesini uygun görmediğini söylemiş fakat bunun son derece yanlış olduğunu dile getirmiştir ve Birgivî'den beri hanımlarla ilgili meselelerin adete unutup gittiğini,

⁶⁷ Vehbi Vakkasoğlu, *Osmanlıdan Cumhuriyete İslâm Âlimleri* (İstanbul: Cihan Yayınları, 1987), 55-71.

⁶⁸ Öğüt'ün bu kıymetli eseri, UNESCO temsilcisi Fransız Doktor Etienne Berthet dikkatini çekmiş ve kitap için; "Sağlık ve temizlik konularında çalışma yapmak istemiştir. Detaylı bilgi için: Vakkasoğlu, 55-77.

ihmal edildiğini bilgisini aktararak Birgivî 'nin *Zuhrü'l-müte'ehhilîn ve'n-nisâ' fi ta'ri'l-athâr ve'd-dimâ'* kitabının önemine değinmiştir.

Eserde Hanefî mezhebinin görüşleri ağırlıklı olup yer yer Şâfiî mezhebinden de nakiller yapılmıştır. *Bidâyetü'-Müctehid'* den de bazı konulardaki görüşler karşılaştırılmalı olarak aktarılmıştır. Müellif, sadece fıkıh eserleri değil hadis, tefsir, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* gibi fetva ve farklı disiplinlerdeki kitaplardan yararlanmıştır. Ayrıca eserin, ayırıcı özelliklerinden birisi de yararlanılan kaynaklara dipnotta atıf yapılmasıdır. Eserin olumsuz bir yanı ise bazı yerlerde temel hadis kitaplarından hadisleri aktarmak yerine *el-Mebsût* gibi eserlerden direk aktarım yapılmasıdır. Bu şekildeki yapılan atıflar bilimsel aktarmada kullanılan bir yöntem değildir.

Konulara girişte müellif, kısaca hangi meselelere değineceğinin bilgisini vermiş ve 144 farklı meselede konuları ele almaktadır. Yapılan çalışmada meseleleri ayrı ayrı vermek yerine bağlantılı olarak konunun içinde verilmesi tercih edilmiştir. Müellif, dipnot kısmında bazı önemli gördüğü yerlerde; kelime ve anlam açıklamalarına, bilgiyi aktardığı veya isminin geçtiği âlimleri dipnotta hayatına dair kısa bilgilere de yer vermektedir. Sadece müslüman âlimlerden nakil yapmayan müellif, gayr-i müslim kişilerinde görüşlerini dipnotta aktarması bakımından diğer ilmi hallerden ayrılmaktadır.

Müellifin eseri, kadınların özel hallerine dair tespit edilen en kapsamlı ilmi hallerden birisi olması bakımından diğer ilmi hallerden ayrılmaktadır. Özellikle hayız ve nifasın intikal meselelerine incelenen ilmi hallerde değinilmediği veya bir iki örnekle geçildiği tespit edilmiştir. Müellif bu konuları bol örneklilikle olacak şekilde ele alması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Oldukça karışık ve zor olan bu konunun ise diğer ilmi hallerde alınmaması ve çok üzerinde durulmaması halkın bu konulardaki ihtiyacını karşılama noktasında son derece eksiklik oluşturacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede eser, kişinin kadınların özel hallerine dair aradığı çoğu bilgiyi bünyesinde barındırmaktadır. Öğüt'ün ilmi halinin birçok olumlu özelliğinin yanında bazı yerlerde ise tekrarlara gittiği de görülmüştür. Değindiği konuya kitabın ileriki bölümlerinde tekrar zikretmiştir.

İlgili tezde eserin birinci baskısı ve 1967 senesinde basılan dördüncü baskısı incelenmiş, iki baskı arasında bazı farklar gözlemlenmiştir. Şimâli yerine kuzey demesi gibi eserde kullanılan dil dördüncü baskıda daha sade ve Türkçeleşmiş şekildedir. 1967 baskısı şekil olarak da daha düzenli olup içindekiler kısmında

başlıklar numaralandırılarak daha sistematik hale getirilmiştir. 1.baskıda yer alan bazı konular dördüncü baskıda çıkarılmıştır. Ayrıca değinilmesi gereken bir konu da, ilk baskıda zikredilen hayız ve nifasın birbirinden ayrıldığı meselelerden biri olan talâk bahsi, dördüncü baskıda zikredilmemektedir. Halbuki talâk bahsinde nifas ve hayız birbirinden ayrıldığı için dördüncü baskıda bunun zikredilmemesinin kitabın eksikliklerinden birisi olarak düşünülmektedir.

a.3) Asım Uysal (1957)- Mürşide Uysal (1960-2020): *İzahlı Kadın İlmihali*, (1991), 464 sayfa.

Mürşide ve Asım Uysal çiftinin ele aldığı *İzahlı Kadın İlmihali*’de Hanefî mezhebinin görüşleri ağırlıklı olmakla beraber bazı konularda diğer mezheplerin görüşleri de mukayeseli olarak verilmiştir. Eser İslâm’da kadınlarla ilgili iman, ibadet, temizlik, hayız, nifas, özür kanı ve tesettür gibi temel dinî konuları detaylı şekilde açıklamaktadır. Kitap, özellikle kadınlara özel meselelerde pratik bilgiler sunmayı amaçlamakta ve bu konulara dair çokça sorulan sorulara cevaplar içermektedir. Eserin üslubu, sade ve akıcıdır; bazı konularda soru-cevap formatıyla okuyucunun anlamasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bu meselelerin erkekler tarafından da öğrenilip aile içinde doğru şekilde aktarılması gerektiği vurgulanmaktadır. Müelliflerin, klasik fıkıh kaynaklarından atıflarda bulunduğu gibi, ilgili tezde önemli bir kaynak olarak değerlendirilen Cemal Öğüt’ün *Kadın İlmihali* adlı eserine de sıkça atıfta buldukları görülmektedir. Öğüt’ün eserindeki bazı örneklerin aynen nakledildiği, bazı durumlarda ise müellifin isminin açıkça belirtilmeksizin aktarıldığı dikkat çekmektedir.

b) *Namaz İlmihalleri*

b.1) Mehmed Emre, (1927): *İman ve İslâm Esasları Namaz Hocası İlmihal Bilgileri*, (1976), 147 sayfa.

Eskişehir ve Bilecik müftülüğü gibi görevlerde bulunan⁶⁹ Mehmed Emre’nin tezde incelenen eseri, klasik ilmihal geleneğini devam ettiren bir çalışmadır. Dönemin dinî eğitimi ve halkın temel İslâm bilgilerine olan ihtiyacını karşılamak amacıyla hazırlanmıştır. Eserin içeriği, İslâm’ın temel inanç ve ibadet esaslarını sade, anlaşılır

⁶⁹ “Mehmet EMRE 02.07.1963-25.02.1972”, <https://balikesir.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=85&MenuCategory=Kurumsal> [11.03.2016].

bir üslupla okuyucuya sunmaktadır. Eser sahibi, abdest, gusül, temizlik kuralları gibi müslüman bireyin günlük yaşantısında dikkat etmesi gereken hususların yanında namaz duaları, sureler ve ezberlenmesi gereken temel metinler sade bir dille sunulmuştur. Kadınlara mahsus halleri de çok muhtasar şekilde bir sayfada ele almış ve kadınların ergenlik çağından yaşlılık zamanına kadar üç türlü kan geldiğini söylemiştir. Fakat istihâze kanı hastalıktan sebep geldiği için menopozdan sonra da gelebilmektedir.

b.2) Muacet Korkmaz: Şafîiler İçin Namaz İlmihali, (1997), 112 sayfa.

Müellif, eserinin önsözünde bu çalışmayı en sağlam ve güvenilir kaynaklardan yararlanarak yaklaşık on yıl gibi bir sürede tamamladığını ifade etmiştir. Eserde, namaz ibadetinin pratik olarak anlaşılabilmesi amacıyla görsel unsurlara da yer verilmiştir. Ana konu olarak teyemmüm, abdest ve namaz bahislerine odaklanılmış, kadınlara dair meseleler ise gusül bahsinin ardından oldukça özet bir şekilde ele alınmıştır. Konular, genellikle numaralandırılarak kısa ve öz bir biçimde, kaynak belirtilmeksizin işlenmiştir.

c) Cep İlmihalleri

c.1) İskilipli Mehmet Atıf (1875-1926): İslâm Yolu Yeni İlmihal⁷⁰, (1959), 64 sayfa.

Zorlu bir hayat yaşayan çok yönlü âlimlerden İskilipli Atıf, *Tesettür-i Şer'î*, *Frenk Mukallitliği* ve *Şapka* gibi eserler kaleme almış ayrıca dönemin gazetelerinden olan *Beyanü'l-Hak*⁷¹, *Sırât-ı Müstakîm*, *Mahfil* gibi dergilerde farklı konularda yazılar yazmıştır. Atıf Hoca, eserinde fikhî konuları kısa ve öz olarak yararlandığı kaynaklara atıf yapmadan kullanmadan almayı tercih etmiştir. Müellif, dipnotlarda konuyla ilgili açıklamalara ve farz, sünnet gibi kelimelerin tanımı yer vermiştir. Yazar, konuları çok muhtasar, halkın anlayacağı şekilde ele almış ve kadınların hallerini “Adet” başlığı altında yarım sayfada özetlemiştir ve guslün sebepleri kısmında da bu konuya değinmiştir.

d) Asker İlmihalleri

d.1) Ali Vahid Üryanizade (1879-1940): Asker İlmihali (Osmanlıca), (1914/1915), 64 sayfa.

⁷⁰ Mehmet Atıf İskilipli, *İslâm Yolu Yeni İlmihal* (İstanbul: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, 1959).

⁷¹ Detaylı bilgi için: Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996), 3/36-37.

Köy Hocası Gazetesi sahibi Uryânîzâde'nin ikinci baskısı da incelenen eserde “ey asker bakın, şimdi şundan bahsedelim gibi” vaaz, öğüt ve irşad ifadeleri bol olup abdestin nasıl alınacağını, abdesti bozan şeylere, mesh konusuna, gusül abdestinin alınışı, cemaatle namaz kılma, beş vakit namazın tek başına ve cemaatle kılınına, teravih, cenaze, bayram namazlarının kılınına, oruç, hac, zekât, fitre, kurban, âşir ve öşür bahislerine değinmiştir.

e.2) Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951):⁷² Askere Din Kitabı,⁷³ (1945), 480 sayfa.

Dönemin çok yönlü âlimlerden, Türkiye'nin üçüncü Diyanet İşleri Başkanı⁷⁴ Aksekî, Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın (1876-1950) isteği üzerine eseri kaleme almıştır. Çakmak, ordudaki askerleri din eğitime teşvik için âyet ve hadislerin Türkçelerini levhalar halinde yazılması içinde Akseki'den yardım talebinde bulunmuştur. Müellifin eseri; İslâm Dininde İnanç, İslâm Dininde İbâdet ve İslâm Ahlâkî olmak üzere üç ana bölüm ve 66 dersten oluşmaktadır. Bazı derslerin sonunda konularla ilgili okuma parçaları vermiştir. Birinci ders vatan sevgisinin imandan olduğu, ana, baba öğüdü ve Türk Vatan, Vatan Duasıyla, ikinci ders ise İslâm dinîyle alakalıdır. Bu meselelerden sonra 22 dersten oluşan 1. bölüm, 16 derslik, 2. Bölüm ve 16 ders olan 3.bölümden oluşmaktadır. Eserde inanç meselelerinin daha ağırlıkta olup kadınların özel halleri de gusül, oruç gibi konular içerisinde oldukça muhtasar şekilde ele alınıp geçilmiştir.

f) Köylü İlmihali

f.1) Ali Vahid Üryanizade: Köylü İlmihali (Osmanlıca), (1338)⁷⁵

Eser, “Ey cemaat”, “ey insanlar”, “ağalar”, “ey ağalar” gibi vaaz ve hitap şeklinde olup kadınların özel hallerini ilgili meseleler konular içerisinde ana başlık verilmeden zikredilmiştir.

g) Ansiklopedik İlmihaller

⁷² Diyanet İşleri Teşkilatı Albümünde Akseki'nin doğum tarihi 1886'dır.

⁷³ Ahmet Hamdi Akseki, *Askere Din Kitabı*, 2 bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1945).

⁷⁴ Akseki, 29.04.1947-09.01.1951 arasında üçüncü Diyanet İşleri Başkanlığı görevinde bulunmuştur. *Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü (1924-2009)*, 25.

⁷⁵ Ali Vahid Uryânîzâde, *Köylü İlmihali* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1338).

g.1) Ahmet Debbaoğlu-İsmail Kara (1955): Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, (1980)

İlmihal geleneğinin konu kapsamını genişleten ve bir fıkıh kitabını andıran çalışmalardan biri de Ahmed Tabakoğlu ile İsmail Kara'nın hazırladığı Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, muamelat dâhil olmak üzere ilmihal konularının alfabetik olarak yer aldığı çalışmadır.

g.2) Hamdi Mert (1942-2015): Ansiklopedik İslâm İlmihali, (1986), 208 sayfa.

Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuş olan müellifin giriş kısmındaki ifadelerine göre, eser her yaşta okuyucuya hitap etmekte olup, alfabetik bir düzenle hazırlanmıştır. Bu yöntem, okuyucuların ihtiyaç duydukları maddelere kolayca ulaşmalarını sağlamaktadır. Eserde, klasik ilmihal konuları olan ibadet ve iman meselelerine ek olarak, Hz. Peygamber'in hayatı sistematik bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca müellif eserini, mezhepler arası farklılıklara dair meseleler ve ef'âl-i mükellefin gibi konular, herkesin anlayabileceği, modern Türkçe ve ansiklopedik bir üslupla kaleme almıştır. Ancak, kitabın geneli incelendiğinde, inanç meselesine dair terimler hariç, bir ilmihal kitabından ziyade fıkıh terimleri sözlüğü niteliği taşıdığı görülmektedir. Nitekim, istihsan ve istishâb gibi fıkıh usulü terimlerine de yer verilmiş, bu kavramların tanımları yapılmıştır. Hayız, nifas ve istihâze kavramları ise yalnızca kısaca tanımlanmış; bu durumların süreleri ve bu hallerde yapılmaması gereken davranışlar özetle belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLMİHALLERDE KADINLARA ÖZEL HALLERİN ANALİZİ

3.1. İlmihallerde Kadınlara Dair Ele Alınan Konular

Fıkıh ilmi, çeşitli alt disiplinlere ayrılmakta olup, her bir disiplin kendine özgü terminolojiye sahiptir. Kadınların özel halleriyle ilgili hayız, nifas ve istihâze bahisleri de bu doğrultuda kendine has ıstılahları barındırmaktadır. Bu bağlamda, *mübtedî*, *mu'tâde*, *istimrâr*, *mudille*, *dem-i mütevâli* ve *intikâl* gibi terimler, söz konusu konuların incelenmesinde sıkça kullanılmaktadır. İslâm hukukçuları, hayız bahsini fikhın anlaşılması en güç meselelerinden biri olarak değerlendirmişlerdir.

Bu âlimler birisi olan İbn Nüceym *el-Bahrü'r-râ'ik* adlı eserinde, hayız meselesinin fikhın karmaşık konularından biri olduğuna dikkat çekmiş ve dolayısıyla İmam Muhammed (ö. 189/805) gibi erken dönem fakihlerinin bu konuya özel bir önem atfederek ayrı bir bahis açtıklarını ifade etmiştir. İbn Nüceym'e göre hayız meselesini bilmek, mükellef kadın açısından temel dinî yükümlülüklerden biridir. Zira hayız, bulûğa ermek, tahâret, namaz, oruç, Kur'an okumak, i'tikâf, hac, aile ilişkileri, boşanma, iddet, istibrâ gibi pek çok ahkâm konusuyla doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple, müslüman bireyin bu meseleleri öğrenmesinin son derece önemli bir görev olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca ilmin kıymetinin cehâletin doğuracağı zararlarla orantılı olduğunu belirterek, hayız meselesindeki cehâletin yol açabileceği zararların, diğer meselelerdeki cehâletten daha büyük olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶

İlmihaller incelendiğinde, kadınlara mahsus meseleler arasında öncelikli olarak hayız, nifas ve istihâze konularının ele alındığı görülmektedir. Bazı ilmihallerde ise kadınlarla ilgili olarak aile hayatı, annelik görevleri, çalışma hayatı, boşanma ve miras gibi çeşitli konulara da yer verildiği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte çalışmamızda tez konumuzu sınırladığımız çerçevede hayız, nifas ve istihâze

⁷⁶ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, 1. bs (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418), 1/330.

meseleleri üzerinde durulacak; akıntı başlığına kısaca değinilecek ve bazı fakihler tarafından oldukça karmaşık kabul edilen intikal bahsi ele alınacaktır.

3.1.1. Hayız

Hayız, sağlıklı her kadında ergenlik döneminden menopoza kadar devam eden normal fizyolojik süreçtir. Tamamen biyolojik bir döngü olan hayız, genellikle her ay periyodik bir kanama şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, kadının biyolojik olgunluğuna ulaştığını ve dinî açıdan mükellefiyet çağına girdiğini gösteren bir takvim yaşı olarak değerlendirilebilir. Kadının hayatının önemli bir dönemini kapsayan bu süreç, beraberinde çeşitli sorumlulukları da getirmektedir.

Bu başlıkta hayız kavramının tanımı, yaş aralığı, kanın renkleri ve oluşum süreci gibi teknik bilgilerle birlikte kadının bu dönemde üstlendiği görevler ve ebeveynlerin sorumlulukları sosyolojik ve psikolojik çerçevede ele alınacaktır. Ayrıca, gerekli yerlerde ilgili konular tıbbi veriler ışığında incelenecektir.

Ele alınan konuda dikkat çekilecek bir diğer husus ise halk arasında hayız kanının “kirli” olarak kabul edilmesidir. Bu yanlış algının gerçeği yansıtmadığına işaret edilecek ve bu kirlilik kavramının ibadatlere engel olma boyutu üzerinde durulacaktır. Özellikle vurgulanmak istenen nokta, âdet kanının steril bir ortam olan rahim içinden geldiği gerçeğidir.

3.1.1.1. Hayızın Tarifi

İncelenen ilmihallerdeki müellifler farklı hayız tarifleri yapmıştır. Kimi müellif hayızın şer’î manasına değinirken kimi müellif ise ilmihalinde tıp ilmindeki tarifine yer vermiştir.

Türkçe olarak yazılan ilk ilmihal niteliğinde olan İznikî’nin *Mukaddime*’sinde hayızın tarifine rastlanmamıştır. Dönemin önemli şahsiyetlerinden olan Aksarayî, hayızın tarifini önemli Hanefî fıkhî kitaplarından *Kenzü’-d-dekâ’ik*’den naklen vermiş ve bu tanımı kendisinden sonraki birçok müellife tarafından tercih edilmiştir. O’nun tarifi şu şekildedir: Zahmet (hastalığı olmayan sağlıklı kadın) ve küçüklüğü olmayan kadının rahmi dışarı attığı kandır.⁷⁷

⁷⁷ Aksarayî, Vr. 43b; Nürî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 49; Hasan Hilmi Ekşigil, *Dürr-ü Sencide*, 39; Ali Arslan ek olarak bu kana genellikle ayda bir defa görüldüğü içinde aybaşı denildiğini söylemiştir. Detaylı bilgi için: Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 63-63; Ali Arslanoğlu, *Tüm İlmihâl*, 41; Celâl Yıldırım, *Hanefî ve Şâfiî*

Mehmed Zihni Efendi'nin kendi dönemindeki ilmihallere göre daha ayrıntılı tanım yaptığı görülmüştür. Onun yaptığı tanım kendisinden sonra yazılan ilmihallere de örnek teşkil etmiştir. O'nun tanımı;

Adet dokuz, on ve on beş yaşından itibaren ihtiyarlık zamanına değin her kız ve kadından zuhur eden dem halidir. Her ay o halin husulünde kadınları hadesi kübra özür olup namazdan ve oruçtan camiye girmekten ve Kur'ân okumaktan, zevciyle içtimadan mahrum ve memnu bulunurlar. Demleri kesilip gusletmedikçe temiz olmazlar."⁷⁸

Erken dönem Cumhuriyet ilmihal yazarlarından Perhiz, hayızın hem lügat hem de şer'î manalarına değinip kadının özel hali olan hayız, nifas ve istihâzeyi farklı bir benzetme yaparak açıklamayı tercih etmiştir. İlk olarak lügatte çıkıcı kana, şeriatta ise hastalık eseri olmayan bâliğ olan kadının rahminden dışarı çıkan kana⁷⁹ hayız denildiğini aktardıktan sonra kadından çıkan üç çeşit kana dair farklı bir teşbih yapmıştır. Hayızı yalan söylemeye, hayızdan temizlenmeyi ise doğru olmaya benzetmiştir⁸⁰ Bu şekilde bir bakış açısı diğer ilmihallerde tespit edilmediği için Perhiz'in ilmihali bu yönüyle diğer ilmihallerden ayrılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi ilk kadın ilmihallerinden biri olan Esad Sünbüllük'ün *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*'nde konular sosyolojik ve psikolojik yönlerine vurgu yapılarak ele alınmıştır. Hayız kavramını açıklarken de Sünbüllük bu çerçevede tanım yapmıştır. Hayız yerine "aybaşı" kelimesini tercih etmesi, o dönemin toplumsal yapısına dair bir

Mezhebine Göre Büyük İlmihâl, 90; Ali Fikri Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 34; Halil Günenç, *Büyük Şâfî İlmihali*, 65; Ahmet Debbağoğlu ve İsmail Kara, *Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali*, 203; Mehmet Aydın, *İslâm Dinî İlmihali: İtikad, İbadet, Ahlâk*, 203-4; Hamdi Mert, *Ansiklopedik İslâm İlmihali*, 10; Mehmed Dikmen, *Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali*, 238; Mehmed Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 209; Ömer Öngüt, *Kalblerin Anahtarı İslâm İlmihali*, 582; Muacet Korkmaz, *Şafii'ler İçin Namaz İlmihali*, 203; Abdülvehhab Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmâli*, 316-23.

⁷⁸ Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 12; Süleyman Tevfik, *Mükemmel Mızraklı İlmihal*, 63-64; İskilipli, *İslâm Yolu Yeni İlmihal*, 18-19; Mehmet Soymen, *Cep İlmihali*, 30; Süleyman Süleyman Ateş, *Yeni İslâm ilmihali*, 116-22; İsmail Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 144; Cemal Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 176-78.

⁷⁹ Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/ 75-76.

⁸⁰ A.g.e., 1(3)/76.

perspektif sunduğu şekilde değerlendirilebilir. Bu kız çocuklarının 10 yaşına gelmez hiç duymadıkları, öğrenmedikleri ağır yüklerden olan bu halin karşısına çıktığını ve bu durumu bilmedikleri için şaşırıklarını belirttikten sonra aybaşı görmeyi çok yönlü olacak bir şekilde şöyle açıklamıştır:

*Kadınlık hali yabancı aile arasına girmek, Gebelik, doğum, çocuk emzirmek, büyütmek, ve saire, ve bunların her birisine ait dinde gösterilen emirleri ibadetleri bilmek, ve hayatın sıhhatının selâmetine dokunan fena ve iyi şeyleri öğrenmektir.*⁸¹

Öğüt'ün ilmihali diğer ilmihallerle karşılaştırıldığında kadınların özel durumlarını daha ayrıntılı bir şekilde yer verdiği görülür. Bu doğrultuda, hayız kavramını dilbilimsel, fikhî ve tıbbi anlamlarıyla ele alarak üç farklı tanım sunmuştur. Müellif, Arapça kökenli bir isim olan hayızın; lügatta “seyelân”, “akmak”⁸² demek olup buna “hazalvadi” denildiğini ve bu anlamın “sâle” dere aktı manasına geldiğini, “mehîyz” ve “mahâz” kelimelerinin de aynı anlamı taşıdığını belirtmiştir. Öğüt, hayızın cemisinin “hıyaz”, “hâiz”in cemisinin de “huyyaz”, “hâiza”nın cemisinin ise “hâizât” ve “havaiz” olduğunu belirttikten sonra hayızın “Vakiti mahsusunda veçhi mahsus üzere kadından dem” olduğunu ifade etmiştir. Hayızın şer’î manasında ise fakihler arasında ihtilaf olduğunu, bazılarının hayızı encâstan (necâset=kirlilik, murdarlık=hakiye), bazılarının ise ahdâstan (abdest ve gusül yenilemek gereken durumlardan) kabul etmelerine göre necâset-i hakîkiyye ve necâset-i hükmiyye olmak üzere iki tarifi bulunduğunu dile getirmiştir. Hayız hali abdestsizlik ve gusülsüzü gibi hükmi mânevî kirliliktir. Necâset-i hakîkiyye olması açısından tarifi ise “Hayız, öyle bir demdir ki fakihlerin sahih dem dedikleridir bâliğa olan kadının gebeliği olmamak ve kan çıkmasını icap eden bir hastalık dahi bulunmamak ve çocuk getirmek çağını geçmiş olmamak şart ile, yavru yatağı denilen rahmin dahilinden harici akıp gelmiş ola” şeklindedir. Bu açıdan hayız kanı, istihâze ve diğer yaralardan gelen kanlardan hariç tutulmuştur.⁸³

Necâset-i hükmiyye ve manevîyeden tarifi ise “Malûm olan müddette devam eden şer’î mâni’den ibarettir.” Kadınların hayız ve nifas hallerinde şer’an vücûb ve edanın

⁸¹ Esad Sezai Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 18.

⁸² Yıldırım, *Haneî ve Şâfiî Mezhebine Göre Büyük İlmihâl*, 90.

⁸³ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 32-38.

ödeme ehliyetini ortadan kaldırılmamıştır ancak bazı ibadetlerde tahâret şart sayılmıştır. Dikkat edilmesi gereken husus ise hayız hali hükmiyye ve mânevîyye kabilden olmasıdır. Zira Öğüt, kişinin namaz kılacağı yerde necâset bulursa ve kişi oradaki necisliği kaldırırsa namaz kılması mubah olduğunu fakat hayız kanının, müddeti bitmeden alınan abdest veya guslün onu temiz yapmadığını izah etmiştir. Bu sebeple kadının o halinde namaz kılması mubah olmamaktadır. Çünkü bu durum hem hükmi hem de mânevî olan kirliliklere ait ahkam gibidir. Bundan ötürü müellif, hayız halinin hades kabilinden olup necaset cinsinden olmadığını vurgulamıştır. Son olarak Öğüt, hayızın tıp fenninde tarifini şu şekilde vermiştir: “Âdet, kadınların bulûğundan itibaren kesilme zamanına kadar geçen müddet zarfında her ay muntazaman vakit ve miktarda gelen kanamalardır”.⁸⁴ Fakat bu tarifteki muntazaman vakitle sınırlamanın, âdeti düzensiz vakitlerde gelen kadınların hariç tutulmasına sebebiyet verebileceği düşünülmektedir. Zira şer‘î olarak hayızdan temizlikten 15 gün sonra gelen ve belirlenen asgari, âzami sürelerde gelen kan hayız sayılmaktadır. Hatta kadının ömrü boyunca da âdeti düzenli olmayabilir. Bazı zamanlarda hayız intikal ettiği için vakit ve miktarda değişim olmaktadır bu konu tezin ilerleyen kısımlarında detaylıca ele alınacaktır.

Hasan Tahsin Başak ilmihalinde hayızı, ay başında meydana gelen kanamayla kadınların kirlenmeleri⁸⁵ olarak tanımlamıştır; fakat yazarın bu ifadeyle ibadetlere engel teşkil eden bir kirlilik durumunu mu yoksa kadının sağlıklı olduğunu gösteren fitrî haline mi kirlilik dediği net bir şekilde anlaşılmamaktadır. Hayızın bir tarifini de Kurtulmuş “Hamile olmayan kadından her ayda birkaç gün kan gelmesine denir”⁸⁶ şeklinde açıklamıştır. Fakat bu tanım da eksiktir çünkü temizliğin asgarisi 15 gün olup âzami süresi için bir had yoktur ki bazı kadınlar birkaç ayda bir kan görmekte olup bunların gördükleri kanlar da hayız olarak kabul edilmektedir.

Dönemin önemli şahsiyetlerinden olan Ömer Nasuhi Bilmen ise “Bir kadının dölyatağı denilen rahminden hastalık veya çocuk doğurmak sebebiyle olmaksızın muayyen

⁸⁴ A.g.e., 32-38.

⁸⁵ Hasan Tahsin Başak, *İslâm Dinî İlmihali*, 2 bs. (Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1957), 18.

⁸⁶ Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 236; Abdullah Naim Şener, *Denizden Bir Katre İlmihal*, 32; İsmail Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 238-39; Kemal Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*, 89.

müddetler içinde gelen kan”⁸⁷ olarak açıklayıp bu duruma “adet hali”, gelen kana da hayız ya da “demi hayz”, gelen kan nedeniyle belli bir zaman için meydana gelen şer’î mânî’ye de hayız, âdet gören hanıma da “hâyız”⁸⁸ denir şeklinde tanımlamıştır.

Ozak, Özek, Ertan gibi müellifler ise kısa ve benzer şekilde tanımlar yapmıştır. ⁸⁹ Yeşil ise hayızı, kadın fitratının vermiş olduğu aybaşı hastalığı⁹⁰ olarak kabul etmiştir. Fakat hayız kanı, kadının fitraten sağlıklı olduğunu gösteren bir durumdur. Müellifin bu tanımında halk arasında hayız kelimesi yerine hastalık denilmesinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Pilavoğlu da aybaşına hanımlar arasında “aybaşı görmek”, “âdet görmek” ve “kirli olmak” ifadelerinin kullanıldığını, Kur’ân’da ise bu duruma “hayız” denildiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kanın aktığı süre boyunca kızın kirli kabul edildiği ve bazı dinî emirleri yapamadığı⁹¹ da aktarmıştır.

Yusuf Kerimoğlu, hayızın lügavî anlamının akıntı olduğunu, şer’î bağlamda ise iki farklı şekilde tanımlandığını belirtmiştir. İlk görüşe göre hayız, kan sebebiyle meydana gelen ve şer’î bir engel teşkil eden bir durumdur. İkinci görüş ise hayız, doğum dışındaki sebeplerle rahimden gelen kanama olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda “rahimden gelen kan” ifadesi kullanılarak istihâze kanaması kapsam dışında bırakılmıştır.⁹² Mustafa Varlı ise şu şekilde tanım yapmıştır: hayız, sağlıklı bir kadının belirli yaşlarda ve düzenli aralıklarla rahminden doğum veya bekâret kaybı olmaksızın rahimden gelen kanamadır; bu durum “âdet hali”, “aybaşı hali” olarak da adlandırılır.⁹³

⁸⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 93; Ahmet Serdaroğlu, *Şâfi İlmihali*, 32; Asım Uysal ve Mürşide Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 169; Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 209.

⁸⁸ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 93. Diyanet İslâm İlmihali’nde hayız, Bilmen’in tarifleriyle benzerlik göstermektedir. Lütfi Şentürk ve Seyfettin Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 111.

⁸⁹ Ozak, *Necatülmü’minin*, 36-37; M.Ali Karahasanoğlu, *Sorulu- Cevaplı Pratik Cep İlmî-i Hali*, 67; Ertan, *Ailenin Din Bilgisi Kitabı*, 75; Ali Özek, Ertan’ın tanımına benzer şekilde tanım yapmış Ertan’dan farklı olarak 9 ve 45 yaşına kadar gelen hal olarak ele almıştır. Bkz: Özek, *İslâm’da İbâdet (İlmihâl)*, 37.

⁹⁰ Yeşil, *Zirve-i Tevhid Saadet Yolu İlmihal*, 36.

⁹¹ Mehmed Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 36.

⁹² Yusuf Kerimoğlu, *Emanet ve Ehliyet (İslâm İlmihali)*, 1/172.

⁹³ Mustafa Varlı, *İslâm İlmihâli*, 13.

Son olarak Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırma Merkezi tarafından çıkarılan ilmihalde ise yetişkin bir kadının cinsel organından gelen kan türlerinden biri olan hayız, biyolojik olarak belirli yaşlarda gelen ve düzenli periyotlarla ortaya çıkan kan olarak tanımlanmıştır. Fıkıhta ise hayız, bulug çağına ulaşmış sağlıklı bir kadının rahminden periyodik olarak gelen kan anlamına gelir. Bu fizyolojik süreç, menstrüasyon, regl, âdet görme veya aybaşı hali gibi terimlerle ifade edilir. Hayız, döllenen yumurtanın rahim iç yüzeyindeki zarla birlikte kan yoluyla atılmasıdır. Kanamanın sona ermesiyle kadın temizlik dönemine girer; döllenenme gerçekleştiğinde ise âdet kanaması durur, bu da hamilelik sürecinde âdet görülmemesinin nedenidir.⁹⁴

Sonuç olarak, ilmihallerde yer alan hayız tanımlarının zamanla daha sade bir Türkçe ile ifade edildiği gözlenmiştir. Ögüt gibi müellifler, tanımlarını fikhî boyutu esas alarak yaparken, Sünbüllük gibileri ise fikhî perspektiften ziyade pedagojik yönü ön plana çıkaran tanımlara yönelmişlerdir. 1980 sonrası dönemde ise özellikle Mustafa Varlı'nın tanımı, kadının sağlıklı olduğunu vurgulayan daha bilimsel bir yaklaşımı benimseyerek bu alandaki tanımların bilimsel çerçeveye evrildiğini göstermektedir. Fakat genel olarak anlam açısından benzer ifadeler tespit edilmiş olup, yaş gibi belirli değişkenlerin eklenmesiyle yapılan tanımlamalarda farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar, bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.1.1.2. Hayız Kanının Oluşumu

Menstrüel kan, ovulasyon sırasında yumurtanın spermle döllenenmemesi durumunda, vücut tarafından parçalanarak dokularla birlikte kanama yoluyla vücuttan atılır.⁹⁵ Genellikle her ay kadın vücudu gebeliğe kendisini hazırlar ve gebelik olmadığı takdirde kanama görülmektedir.

İncelenen ilmihaller arasında, bu konuya ilk değinen Uysalların eseridir. İlgili konu şu şekilde açıklanmıştır; rahim, fetüsün gelişip doğuma kadar korunduğu organdır ve haznedenden sonra yer alır. Rahmin iç yüzeyi, *endometrium* olarak adlandırılan, her âdet döngüsünde döllenebilir hazırlanarak kalınlaşan bir tabakayla kaplıdır. Döllenenme gerçekleşmediğinde, bu tabaka ve kısa ömürlü yumurta parçalanarak kanama yoluyla vücut dışına atılır; bu süreç âdet kanaması olarak bilinmektedir.⁹⁶ İsmail Mutlu'ya

⁹⁴ Hayreddin Karaman vd., *İlmihal: İman ve İbadetler*, 1/210-211.

⁹⁵ Duman, "Uzayan Sümüksü Adet Kanaması".

⁹⁶ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 170.

göre, tek bir hücreden mükemmel bir canlının yaratılabilmesi için rahimde kapsamlı hazırlıklar yapılmaktadır. Rahmin iç örtüsü, organizmanın hamileliğe uygun hale gelmesi amacıyla her ay özel bir şekilde hazırlanır. Döllenmiş yumurta, ancak rahim iç duvarında oluşturulan bu özel ortama yerleşerek gelişimini sürdürebilir. Ancak döllenme gerçekleşmezse, bu dokuya ihtiyaç kalmadığından, hazırlanan kanlı dokunun vücuttan atılması ve yeni bir döngü için rahim içinin temizlenmesi gerekmektedir.⁹⁷

Tıp ilminde ise menstrüasyon döngüsü genellikle 28 ± 7 gün aralıklarla gerçekleşmektedir. Bu süre boyunca, rahim ve yumurtalıklarda önemli yapısal, doku düzeyinde ve biyokimyasal değişiklikler oluşmakta ve bu değişiklikler, olası bir hamilelik için rahim iç tabakasını hazırlanmaktadır. Aynı zamanda, yumurtalıklarda döngünün başında bulunan küçük foliküllerden, baskın foliküle kadar olan gelişim aşamaları gözlenmektedir. Tüm bu süreçler, beyin ve yumurtalıklar arasındaki hormonların salınımı ile düzenlenmektedir.⁹⁸ Başka bir ifadeyle rahmin en iç tabakası olan endometrium, menstrüasyon döneminde kalınlaşarak kendini gebeliğe hazırlar; gebelik gerçekleşmediğinde ise bu tabaka dökülerek kanama meydana gelir. Kadınlarda görülen dönemsel yeme alışkanlıkları, uyku düzeni ve psikolojik değişiklikler bu döngü tarafından belirlenir. Her ne kadar bu döngü düzenli olsa da farklı dönemlerde farklı hormonların etkisiyle değişiklikler yaşanabilmektedir.⁹⁹

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki menstrual döngü kadının rahim iç yüzeyini kaplayan *endometrium* tabakasının, döllenmemiş bir oositin yani olgunlaşmamış yumurta hücresinin dejenerasyonu ve buna bağlı olarak hormon salgısının azalması sonucunda parçalanarak kan ile vücuttan atılması sürecidir. Her ay muntazam bir şekilde çalışan sistem sayesinde bu kan vücuttan atılmaktadır. İncelenen ilmihaller ışığında, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında ilgili konuya dair herhangi bir ilmihale rastlanmamış, ancak 20. yüzyılın sonlarında kaleme alınan ilmihallerde bu konunun ele alındığı tespit edilmiştir. Söz konusu meselenin son dönem ilmihallerde ele alınmasının nedeninin, genellikle 1980 sonrası ilmihallerde meydana gelen konu değişikliklerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Çoğunlukla bu dönem sonrası yazılan ilmihallerde çeşitli konuların değişime uğradığı gözlemlenmekte olup, bu

⁹⁷ Mutlu, *İslâm İlmihali*, 239. Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 324-31; Karaman vd., *İlmihal*, 211.

⁹⁸ Yücel, "Dokuz – 18 Yaşlar Arası Kızlarda Menstrüasyon Problemleri", 13.

⁹⁹ Ellibeş Kaya, *Kadınlığın Kılavuzu*, 29-40.

durumun ilgili meselenin incelenen ilmihallerinde ele alınmasının temel sebeplerinden biri olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, İSAM heyeti tarafından hazırlanan ilmihal, Mürşide ve Asım Uysal çiftinin ilmihalleri gibi eserlerde diş dolgusu, saç ekimi, estetik müdahaleler ve tüp bebek gibi güncel tıbbî meseleler dikkate alınarak yeni bir ilmihal yazım sürecine dâhil olunduğu görülmektedir. Yeni ilmihal yazım sürecinde kullanılan dilin bu doğrultuda değişim gösterdiği belirlenmiştir. Önceki ilmihallerde yer alan halk dili kullanımı azalırken, yerini daha bilimsel ve sistematik bir üsluba bıraktığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, ilerleyen süreçlerde de tıp ilminin rehberliği doğrultusunda ilmihallerin kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, kadınların özel hâllerine ilişkin meselelerin tıbbî bilgilerden bağımsız olmayacak bir şekilde ele alındığı görülmekte olup bunun ilgili önemli bir adım olduğu belirtilmelidir.

3.1.1.3. Hayız Kanının Özellikleri

Menstrual kanamanın rengi ve kıvamı gibi özellikleri genellikle bellidir ve hafif akışkan bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, en yaygın görülen değişikliklerden biri uzayan mukus benzeri yapıda olan âdet kanamasıdır.¹⁰⁰ Kişisel farklılıklar olmakla beraber hanımın rahminden gelen kanın¹⁰¹ belli özellikleri bulunmaktadır. İncelenen ilmihallerde de ilgili konu şu şekilde ele alınmıştır:

Sünbüllük, hayız kanının her ay yaklaşık 250 gram miktarda düzenli bir akış gösterdiğini ve vücudun diğer bölgelerinden gelen kandan farklı özellikler taşıdığını belirtmiştir. Bu kanın pıhtılaşmadığını, pis koktuğunu ve her ay düzenli olarak aktığını ifade etmiştir.¹⁰²

¹⁰⁰ Ayşe Duman, "Kanaması", <https://www.ayseduman.com/uzayan-sumuksu-adet-kanamasi/> [21.10.2022].

¹⁰¹ Aksarâyî, "İmâdü'l-İslâm", Vr. 43b; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/74-75; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 93; Soyman, *Cep İlmihali*, 30; Serdaroğlu, Şâfiî İlmihali, 32; Arslan, *Yeni İlmihal*, 63; Arslanoğlu, *Tüm İlmihâl*, 41; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 91; Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 34; Arvasî, *İlm-i Hâl*, 181; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 172-73; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Mert, *İslâm İlmihali*, 10; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 13; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 238; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 78; Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 209; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 582; Karaman vd., *İlmihal*, 210-11; Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*, 89; Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmâli*, 323.

¹⁰² Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 20-21.

Konuya değinen diğeri bir isim olan Öğüt, tıpta âdet kanının miktarının 7 ila 777 gram arasında değıştiğini belirtmiş ve bazı doktorların hayız kanını “zehirli” olarak nitelendirdiklerini ifade etmiştir. Bu yüzden, kadınların teri ve nefeslerinde az da olsa zehirli madde bulunduğunu, bunun çiçeklere, meyvelere ve konservelere zarar verebileceği konusunda ihtiyatlı olunması gerektiğini vurgulamış, ardından bu konuda verilen çeşitli fetvalara değinmiştir.¹⁰³ İsmail Kaya’da kadının teri, nefesi, göğüs altı ve kasık aralarından *menotoksin*¹⁰⁴ adı verilen koku yayıldığını Öğüt’ün ifade ettiği gibi bunun çiçekleri soldurabileceğini, sirke ve konserveleri bozabileceğini söylemiştir.¹⁰⁵ Yazarların bu söylediğine ayrı bir parantez açmak gerekirse bu konuya ilişkin olarak Dr. Merve Çelenli’nin de belirttiği üzere, regl kanı vücut içerisinde steril olup, uterus dokusunun dökülmesiyle oluşmaktadır. Örneğin, idrar mesane içerisinde steril iken, dışarı çıktığında çevre ile temas ederek *kontamine* olmakta ve sterilitesini yitirmektedir. Benzer şekilde, temiz olan regl kanı da vücut dışına çıktığında sterilitesini kaybedebilir. Bu nedenle, hijyenik pedlerin düzenli aralıklarla değıştirilmesi ve kişisel temizliğe özen gösterilmesi gerekmektedir.

Ali Arslan, ilgili konuyu “hades” bağlamında ele almış ve hayızın, tahâret açısından hades-i ekber hükmünde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, hades-i asgarın ise idrar gibi küçük hadesler arasında değerlendirildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁶ Konuya değinen diğeri bir isim Pilavoğlu da âdet kanının pis kokulu olduğunu ve aybaşında aktığını dile getirmiştir.¹⁰⁷ Ancak, regl kanamasının her zaman ayın başında başlamadığını, farklı günlerde de meydana gelebileceğini belirtmek gerekmektedir.

Şâfiî mezhebi ilmihal yazarı Özdemir, gelen kanın kuvvetine bağlı olarak hayız veya istihâze kanı olacağını belirtmiştir.¹⁰⁸ Zira İmam Şâfiî’ye göre, kadından gelen kan yoğun ve koyu kırmızıysa bu günler hayız günleri olarak kabul edilirken, hafif ve

¹⁰³ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 33-42.

¹⁰⁴ “Men” kelimesi Yunancada “ay” anlamına gelir ve “menstrüasyon” ile ilgili kavramlar bağlamında kullanılmaktadır. Yazarında menotoksinden kastettiği menstrüasyon ile ilgili bir toksik madde anlamında kullanmak istediği düşünülmektedir.

¹⁰⁵ Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 145.

¹⁰⁶ Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 44.

¹⁰⁷ Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 35-36.

¹⁰⁸ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 50-51; Günenç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, 65.

sarıya yakın kanın geldiği günler istihâze günleri olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁹ Serdaroğlu ve İskender ise hayız kanını sıcak ve yakıcı bir kan olarak ifade ederken,¹¹⁰ Ali Arslan da benzer şekilde, bu kanın çok hararetli, yakıcı ve acıtıcı olduğunu dile getirmiştir.¹¹¹

Fikri Yavuz ise hayız kanının tanımlanabilmesi için belirli bir zaman diliminde kanın genital organın dış kısmına ulaşması gerektiğini belirtmiştir. Yavuz'a göre, yalnızca iç kısımda kalan ve dışarı çıkmayan kanlar hayız kanı olarak kabul edilmemektedir. Bunun yanı sıra, kanın rengi ve süresi gibi unsurların da hayızın tanımlanmasında önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca, hamilelik döneminde meydana gelen kanamanın hayız kanı olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.¹¹² Uysallar da bu kanamaların bireye ve iklime göre farklılık gösterebileceğini, âdet döngüsünün genellikle dört haftada bir tekrarlanan, 3-6 gün süren ve günlük 1-2 ped kirletecek miktarda kanama ile karakterize olduğunu belirtmişlerdir. Normal bir âdet sırasında kaybedilen kan miktarının 20 ila 60 gram arasında olup, ortalama 40 mililitre kadar olduğu, kanın yaklaşık %50'si kan hücrelerinden, geri kalanı ise rahim iç tabakasından kopan parçalardan oluştuğunu ifade etmişlerdir.¹¹³

Mehmed Dikmen, tıbbi açıdan hayız konusu üzerinde durarak, ilk günlerde yoğun kanamanın gerçekleştiğini ve bu dönemde günde 2-3, sonraki günlerde ise 1-2 bez kirletecek miktarda kanın geldiğini beyan etmiştir. Yazar, akan kanın yaklaşık olarak 100 gram, pıhtılaşmayan ve suluca bir yapıya sahip olduğu ifade etmiştir. Bu kan, tenasül yollarındaki akıntıları, bu bölgedeki iç zarların döküntülerini ve bu yollarda sürekli olarak bulunan yabancı mikroorganizmaları taşımaktadır. Bu sebeple, hayız kanının genellikle kokulu olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, dış tenasül organlarında bulunan ve zamanla faaliyetleri artan yağ bezeciklerinden sızan yağların da bu kana karışarak, kanın kokusunu ağırlaştırdığı ve daha koyu, kalın bir hale gelmesine neden olduğu belirtilmiştir.¹¹⁴

¹⁰⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm* (Beyrut: Darü'l Vefâ, 2001), 2/135.

¹¹⁰ Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 32.

¹¹¹ Arslan, *Tam Şâfiî ilmihali*, 28.

¹¹² Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 34-35.

¹¹³ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 170.

¹¹⁴ Dikmen, *Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali*, 240.

Kılıçoğlu, hayız kanını genellikle koyu kıvamlı, sıcak ve baskı uygulandığında hızlı bir akış gösteren bir kan olarak tanımlarken,¹¹⁵ Abdülvehhab Öztürk ise bu kanı kirli, kokuşmuş, bozulmuş ve kötü kokulu olarak nitelendirmekte; kanın elbiseye veya vücuda bulaşması durumunda yıkanması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹¹⁶

Fıkıh kitaplarında da hayız kanının rahimde gelen kan¹¹⁷ olduğu beyan edilmiştir. Ayrıca fizyolojik olarak kanaması normal kabul edilen tek organ, diğer adıyla uterus olan rahimdir. Doc. Dr. Aşkı Kaya, âdet döngüsü sırasında en fazla 80 ml kan kaybının normal olduğunu ve kanamanın 10 günü geçmemesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, âdet süresinin hayız günleri de dahil 24 günden kısa veya 38 günden uzun olması durumunda, bir sorun olabileceğini ve mutlaka bir doktora danışılması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁸

Dr. Kaya, ayrıca menstrual kanamanın 10-19 yaş aralığındaki genç kızların %80-90'ında 2-7 gün süreyle devam ettiğine ve bu süreçte ortalama 30 ml kan kaybının meydana geldiğine temas etmiştir. Kanama miktarının 80 ml'nin üzerine çıkması durumunda kronik kan kaybına bağlı anemi gelişme riski bulunmaktadır. Ancak birçok kadında menstrual kanama miktarının ölçülememesi, bu bilginin klinik anlamda kullanımını sınırlı kılmaktadır. Menstrual kanama miktarını değerlendirmek amacıyla kullanılan günlük ped veya tampon sayısı, bireylerin sosyal ve günlük yaşam alışkanlıklarındaki farklılıklar nedeniyle güvenilir bir ölçüm yöntemi olarak kabul edilmemektedir. Bununla birlikte, birçok çalışmada günde 3-6 kez ped veya tampon değişiminin normal sınırlar içinde olduğu belirtilmektedir.¹¹⁹

Fakat Sünbüllük, Öğüt ve Dikmen gibi müelliflerin ilmiyelerinde, 80 ml'den fazla olan kanamalar normal kabul edilmekte, hatta bu miktarın 777 grama kadar çıkabildiği ifade edilmektedir. Ancak tıp ilmine göre 80 ml'yi aşan kanamalar ağır âdet kanamaları olarak

¹¹⁵ Kemal Kılıçoğlu, *Ehl-i Beyt Yolu: Alevî İlmihali*, 89.

¹¹⁶ Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmihâli*, 324-31.

¹¹⁷ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1/378; Serahsî, *el-Mebsût*, 3/147; Ebu'l Berekât en-Neseî, *Kenzü'd-dekâik* (Beirut: Dar-albashaer, 1983), 1/149; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, t.y., 1/39; İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî, *Hâşiyetü'l el-Bacuri* (Dârü'l-Fikr, t.y.), 1/107; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/36.

¹¹⁸ Aşkı Ellibeş Kaya, *Kadınlığın Kılavuzu* (Ankara: Bambuk Yayınevi, 2022), 29-40.

¹¹⁹ Yücel, "Dokuz – 18 Yaşlar Arası Kızlarda Menstrüasyon Problemleri", 16.

tanımlanmakta ve anemi gelişme riskini beraberinde getirmektedir. Bu durumu yaşayan kadınların bir hekime başvurması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, ilmiyelerde yer alan bu yanlış bilgilerin, tıbbi veriler doğrultusunda düzeltilerek güncellenmesi gerekmektedir. Öte yandan, Mürşide ve Asım Uysal çiftinin ilgili konuda diğer ilmihal müelliflerine kıyasla tıp verilerine daha uygun bilgiler sunduğu görülmektedir.

3.1.1.4. Hayız Kanının Renkleri

Konularla ilgisinden dolayı regl kanının renkleri verilmesi uygun görülmüştür. Bu konuya ayrı başlık yapılmasının sebebi ise ilmiyelerde bu konu üzerinde özellikler durulmasıdır. Regl kanının renkleri konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, bazı renkler incelenen çoğu ilmiyelerde ortak olarak kabul edilmiştir. İncelenen ilmiyelerde ele alınan renkler ise şu şekildedir:

Mukaddime'sinde İznikî hayız sürecinde kan gören ve oğlan doğuran¹²⁰ kadınlardan gelen siyah ve sarı renkli kanı kirli, beyaz akıntı görülmesi durumunda ise hayız halinin sona erdiğini ifade etmiştir.¹²¹ Aksarâyî, hanımların hayız günlerinde safî ak renkten başka gördüğü renklerin hayız¹²² olduğunu söylerken Hafız Nûrî ise kanın rengini siyah, sarı, bulanık, yeşil olsa da hayız kanı olarak itibar etmiş ve beyaz rengin hayız kanı hükmünde olmadığını belirtmiştir.¹²³

Perhiz, ilmihalinde hayız kanının rengine ilişkin olarak 2. maddede, siyah ve kırmızı renkteki kanı hayız olarak kabul etmekte, sarı, yeşil ve toprak rengindeki kanı ise istihâze kapsamında değerlendirerek bu renklerde kan gören kadının özür sahibi olduğunu ifade etmektedir. Müellif, yalnızca siyah ve kırmızı rengin hayız kanı olduğunu savunmakta, bu görüşüyle diğer bazı ilmiyeler ve tıp ilminin kabul ettiği farklı renklerdeki kanların hayız kanı sayılmasına katılmamaktadır. Ancak aynı eserin 4. maddesinde, hayız süresince beyaz hariç siyah, kırmızı, sarı, bulanık, yeşil ve toprak renginde görülen kanların tamamını hayız kanı olarak değerlendirmektedir. Müellife göre, siyah renk kesin olarak hayız kanı niteliği taşımakta, diğer renkler ise birbirine karışarak farklılık göstermektedir.¹²⁴

¹²⁰ Müellif, doğum yapmak anlamında oğlan doğurmak demiştir.

¹²¹ İznikî, “Mukaddime”, Vr. 30b.

¹²² Aksarâyî, “İmâdü'l-İslâm”, Vr. 44a.

¹²³ Nûrî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 49.

¹²⁴ Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3) /77.

Sünbüllük, aybaşı kanının; kırmızı, siyah kırmızı mavi, koyu sarı, açık sarı, yeşile eğimli sarı ile beyaza yakın sarı olmak üzere altı renk olduğunu belirtmiştir. Ayrıca beyaz, süt yahut saman rengi gelen sıvının akıntı olarak kabul edildiğine, hayız kanı sayılmadığına ve bu durumun “aklık” olarak adlandırıldığına temas etmiştir.¹²⁵

Öğüt, kadının mizacı ve sıhhatine göre hayız kanının farklı renklerde olabileceğini söylemiştir.¹²⁶ Bilmen’e göre hayız sürecinde gelen kan siyah, kırmızı, yeşilimsi, sarı veya bulanık-toprağımsı bir renkte olabilir. Bu nedenle, kan akışı tamamen durmadıkça ve akıntı beyaz renkte olmadıkça hayızın sona erdiği kabul edilmez. Dolayısıyla, âdeti sona eren bir kadından gelen akıntının tamamen beyaz olması gerektiği özellikle vurgulanmaktadır.¹²⁷ Fakat kadından gelen akıntının rengi her zaman beyaz olmamaktadır. Kerimoğlu, Bilmen’e ek olarak toprak rengi yerine kiremit rengini de hayız kanı olarak kabul etmiştir.¹²⁸ Ertan da hayız kanının rengi siyah, kırmızı, sarı ya da bulanık renkte olabileceğini ifade etmiştir.¹²⁹

Özdemir, Şâfîîlerde kanın kuvvetli ve zayıf olmasına göre ayırım yapıldığını belirterek, siyah rengin kırmızıdan, kırmızının sarıdan, sarının bulanıktan, kokmuş kokmamıştan, koyu rengin de açıktan daha kuvvetli kabul edildiğine temas etmiştir.¹³⁰

İsmail Kaya diğer ilmihallerden farklı olarak kadının âdeti üzere olan hayız süresi içinde gördüğü akıntının renkli olmasının şart olmadığını hatta bembeyaz bile olsa hayız sayılacağını ifade etmiştir.¹³¹ Müellifin bu ifadeyi kapalı bir üslupla kullanması, *eyyâmü’n-nekâ’ya* atıfta bulunduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Nitekim hayız süresi boyunca kanamanın sürekli olması zorunlu olmayıp, bu süreç içerisinde *eyyâmü’n-nekâ* olarak adlandırılan temizlik günleri de bulunabilmektedir.

Yıldırım ise beyaz renkten farklı gelen kanın hayız kanı olduğunu ve kadının, belirli bir süre boyunca beyaz akıntı görülene kadar temizlenmiş sayılmayacağını

¹²⁵ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 24; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 38.

¹²⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 33.

¹²⁷ Bilmen, *İslâm İlmihali*, 97; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 13; Öğüt, *İslâm İlmihali*, 585

¹²⁸ Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 173; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 13; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 239; Paksu, *İslâm İlmihali*, 201; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 240.

¹²⁹ Ertan, 75; Ali Arslan’da Ertan’a ek olarak yeşil rengi de hayız olarak kabul etmiş, iken beyaz renkli kanı hayız kanı olarak kabul etmemiştir. Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 64.

¹³⁰ Özdemir, *Şâfîî İlmihali*, 50; Güneç, *Büyük Şâfîî İlmihali*, 65-66.

¹³¹ Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 144.

belirtmiştir.¹³² Arslan, hayız kanının siyah renkte olduğunu ifade ederken,¹³³ Kılıçoğlu ise siyaha çalan veya koyu kırmızımsı renkte olan hayız kanının, baskı ve hızlı bir akıntıyla geldiğini belirtmiştir.¹³⁴ Tevfik de hayız günlerinde gelen kanın, sarı veya bulanık olsa bile saf kan hükmünde olduğunu vurgulamıştır.¹³⁵

Fıkıh kitapların genellikle hayız kanının siyah, kırmızı, sarı, bulanık, yeşil ve toprak rengi olmak üzere altı farklı renkte ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Siyah kanın hayız kanı olduğu kesin olup, kırmızı renk de bu doğrultuda hayız kanı olarak kabul edilmektedir; zira kanın asıl rengi kırmızıdır. Sarı renkteki kan ise hayız kanı olarak kabul edilir, zira sarı renk, kanın incilmesiyle ortaya çıkan bir renktir. Bu sarı renk, saman sarısı veya ipek sarısı gibidir. Bulanık renk ise bulanık suyun rengine benzemektedir. Bu renklere ilişkin görüşlere göre, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.), bu kanın âdetin başlangıcında veya sonunda görülmesine bakılmaksızın hayız kanı olduğunu kabul etmektedirler. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, bu renkli kan âdetin ilk günlerinde görülürse hayız kanı sayılmaz, fakat son günlerinde görülürse hayız kanı olarak değerlendirilir. Toprak rengi de bulanık rengin bir çeşididir. Ancak yeşil renk konusunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bazıları yeşil rengin hayız kanı olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunmuş, bazıları ise yeşil rengin, bulanık kanın bir çeşidi olduğunu ileri sürmüştür.¹³⁶ Bir diğer görüşe eğer kadın hayız gören bir yaşta ise hayız kanı olup, bu rengin bozuk gıda tüketiminden kaynaklandığı belirtilmiştir. Ancak kadın yaşı gereği hayız görmeyen bir durumda ise, bu renkteki kanın hayız değil, vücuttaki bazı rahatsızlıklar veya bünyesel bozulmalardan ileri geldiği ifade edilmiştir.¹³⁷

Âdet kanaması genellikle parlak veya açık kırmızı tonlarda görülmektedir. Bununla birlikte, âdet döneminin başlangıcında kahverengi kanama da meydana gelebilir. Dönemin sonuna doğru ise, kanama renginin siyah tonlarına dönüştüğü gözlemlenebilir. Kahverengi kanama, kadınlar arasında yaygın bir durum olup, âdet

¹³² Yıldırım, *Hanefî ve Şâfiî Mezhebine Göre Büyük İlmihâl*, 92.

¹³³ Arslan, *Tam Şafî ilmihali*, 28; Öztürk hayız kanının koyu siyahımsı bir renkte olduğunu belirtmiştir. Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmâli*, 331.

¹³⁴ Kılıçoğlu, *Ehl-i Beyt Yolu: Alevî İlmihali*, 89.

¹³⁵ Tevfik, *Mükemmel Mızraklı İlmihal*, 64.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/150; Meydânî, *el-Lübâb*, 1/42-43.

¹³⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/370-371; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/39-40.

döneminin başlangıcında az miktarda kahverengi kan görülmesi, önceki menstrual dönemde birikmiş ve atılmamış endometrial dokuların dışarı atıldığını işaret etmektedir. Âdet döneminin sonuna doğru ortaya çıkan kahverengi kanama ise, kanamanın yavaşladığını göstermektedir. Kadınlarda kahverengi vajinal akıntı, âdet dönemi dışında da gözlemlenebilen bir durumdur. Âdet dışı dönemde kahverengi akıntının görülmesi, doğum kontrol hapı kullanımı, rahim içi araçların kullanımı, yumurtlama dönemi, yakın zamanda yapılan *smear testi* veya *pelvik muayene* gibi etkenlerle ilişkilendirilebilir. Ayrıca âdet öncesi veya sonrası dönemde de bu tür akıntılar normal kabul edilmektedir.¹³⁸

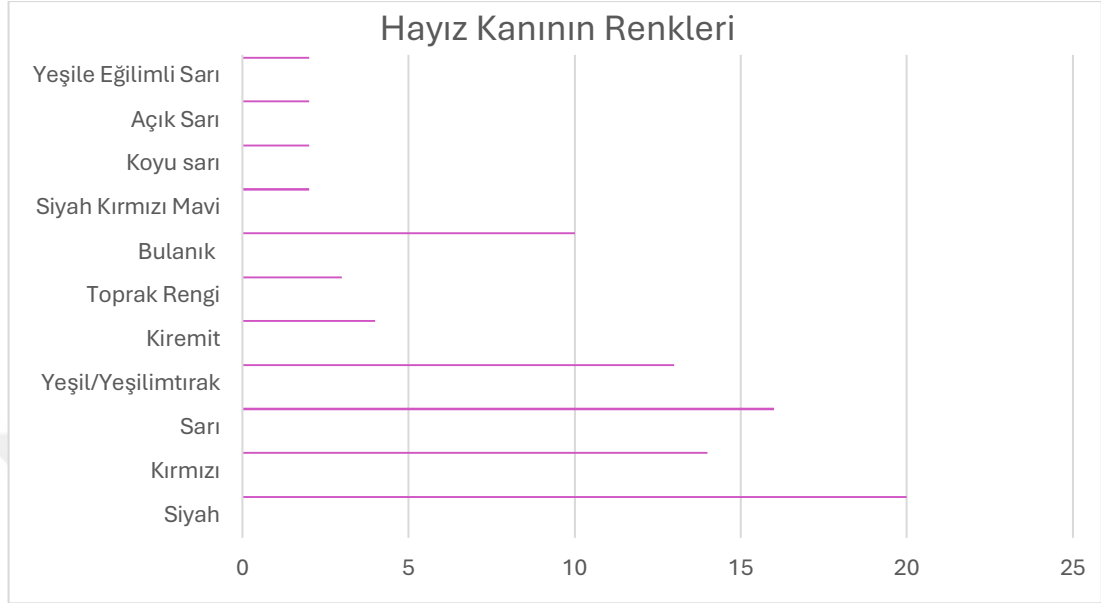
Hayız kanının renkleriyle ilgili incelenen ilmi hallerden hareketle verilen bilgiler esas alınarak oluşturulan tablo, tıp bilimiyle örtüşmeyen bazı dikkat çekici bulgular ortaya koymuştur. Bunlardan biri, sarı rengin kırmızı renkten daha fazla ilmi halde yer almasıdır. Oysa tıp literatürüne yukarıda da zikredildiği üzere, regl kanının asıl rengi kırmızı olup, sarı renk ilmi hallerde ele alındığı gibi tercih edilen bir renk olarak değerlendirilmemektedir. Ayrıca, yeşil renge atıfta bulunan ilmi hal sayısının, kırmızı rengi kabul eden ilmi hal sayısına oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir. Ancak tıp açısından bakıldığında, yeşil renkli vajinal akıntı genellikle bir hastalık belirtisi olarak kabul edilmekte ve regl kanı kapsamında ele alınmamaktadır.

Tablo sonuçları, ayrıca siyah-kırmızı-mavi tonlarını hayız kanı olarak kabul eden toplamda on ilmi hal bulunduğunu göstermektedir. Bu tonlar da tıpta çok yaygın olarak kabul edilen renk çeşitleri değildir. Zira tıp biliminde de âdet kanamasının genellikle parlak veya açık kırmızı tonlarda olduğu, âdetin başlangıcında ise kahverengi kanamanın görülebileceği ifade edilmektedir. Buna rağmen ilmi hallerde kahverengi, yani toprak rengini hayız kanı olarak zikreden yalnızca üç ilmi hal bulunurken, yeşil rengi kabul eden ilmi hal sayısının on üç olması verilerin gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, ilmi hallerde renklerin ele alınış biçiminin eksik ve hatalı olabileceği belirtilmelidir. Dolayısıyla ilmi hallerde belirtilen hayız kanı renklerinin tıp bilgileri ışığında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira ilmi hallerde yer alan bu bilgilerden hareketle yanlış yönlendirilen bireylerin sağlık açısından olumsuz etkilenme riski bulunmaktadır. Bu nedenle, daha çok halka hitap

¹³⁸ Ayşe Duman, “Kahverengi Âdet Kanaması”, <https://www.ayseduman.com/kahverengi-adet-kanamasi/> [26.10. 2021].

eden ilmi hallerde yer alan bilgilerin modern tıp bilgileri ile uyumlu olmasının gözden geçirilmesi, kadın sağlığının korunması açısından önemli bir gerekliliktir.

Tablo 3.1: Hayız Kanının Renkleri

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3.1.1.5. Hayız Kanamasının Faydaları

Periyodik kanama kadının sağlığını olumsuz yönde etkilememektedir. Aksine kadın için bu durum normal fizyolojik bir süreçtir. Tamamen biyolojik bir döngü olan regl dönemi bir kadının doğası gereği yaşadığı ve sağlıklı olduğunu gösteren normal bir durumdur. Kadınların yaşadığı bu hal, fitrîdir. Bu açıdan bazı rahatsızlıklara sebebiyet veriyor gibi görünse de regl kanaması üreme sisteminin ve hormonların sağlıklı bir şekilde çalıştığının göstergesidir. Düzenli âdet döngüsü, hormonal dengenin yerinde olduğunu ve vücudun doğurganlığa uygun şekilde hazırlandığını göstermektedir. Ayrıca âdet kanaması rahmin iç yüzeyindeki dokuların yenilenmesi içinde gerekli olup bu kadın için doğal bir temizlenme örneğidir. İlave olarak düzenli âdet kanaması gören hanımların östrojen gibi hormonların da dengeli olduğuna işaret eder. Allah Teâlâ'nın kadınlar için takdir ettiği bu hâl, dinen de ayıplanmamış, bu durumdaki kadın pis olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenle, kadının özel günlerinde ona "kirli" muamelesi yapmak doğru değildir.

Her sağlıklı kadında¹³⁹ belli dönemlerde görülen hayız kanının vücuda çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu konuyu ayrıntılı olarak ele alan Sünbüllük, ilmihalinde hayız kanının faydalarına ayrı bir başlık ayırmış ve bu kanın çocuk doğurmayı sağladığını, bu süreçte kadının âdetinin kesilerek kanın çocuga süt haline dönüştüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, mide nasıl kusma ve diğer yollarla temizleniyorsa, hayız kanının da kadının vücudunu her ay temizlediğini belirtmiştir.¹⁴⁰

Uysallar ise kadının rahminden gelen hayız kanı sayesinde vücuttaki birçok zehrin dışarı atıldığını dile getirmişlerdir.¹⁴¹ Paksu da âdet görmenin kadın için normal bir hal olduğunu, vücudun gereksiz atık maddeleri çeşitli yollarla dışarı atması gerektiği gibi, kadının da belirli bir yaştan sonra belirli aralıklarla rahim bölgesinden kanı dışarı atmasının gerektiğini vurgulamıştır. Regl yoluyla atılan mikroplu maddelerin, bedenini sağlıklı bir şekilde işlevini sürdürmesine katkı sağladığını, aksi takdirde, bu sürecin gerçekleşmemesinin ise kadında rahatsızlıklara yol açacağını dile getirmiştir.¹⁴²

Konuyu inceleyen bir diğer isim olan Mehmed Dikmen, hayız kanı sayesinde vücutta biriken kirli ve zehirli maddelerin dışarı atıldığını ve böylelikle vücudun hafiflediğini, sağlığına kavuştuğu için bu durumun Allah'ın takdiri olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve bundan korkulmaması ya da tiksini memesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴³

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki regl döngüsü kadınlar için önemli bir fizyolojik süreç olmasına rağmen, incelenen ilmihallerin çok azında bu meseleye yer verilmiş, çoğunluğunun ise bu konuyu ele almadığı tespit edilmiştir. Küçük çaplı bir çalışma olmasına rağmen sosyolojik yönüyle öne çıkan Sünbüllük, kapsamlı bir şekilde bu konuyu ele almaya çalışmıştır. İlmihal, bazı eksiklikler içermesine rağmen farklı meselelere değinmesi bakımından takdire şayan bulunmuştur. Nitekim ilmihaller,

¹³⁹ Aksarâyî, “İmâdü'l-İslâm”, Vr.43b; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 93; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 32; Arslan, *Yeni İlmihal*, 63; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 238.

¹⁴⁰ Sünbüllük ilmihalinde, çoğunlukla halk diline özgü bir anlatımın kullanıldığı görülmekte olup, ilgili konu da ise “süt veren memeli kadınların adeti kesilir çocuga süt olur” şeklinde ele alınmıştır. Detaylı bilgi için: Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 27; Kadınların özel halleri konusu, Sünbüllük ile benzerlik gösteren Pilavoğlu'nun ilmihalinde de ilgili konu aynı şekilde ele almıştır. Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 40.

¹⁴¹ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 199.

¹⁴² Paksu, *İslâm İlmihali*, 209; Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 239.

¹⁴³ Dikmen, *Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali*, 238.

toplumun ihtiyaçları göz önüne alınarak yazılan eserlerdir. İlgili eser 1940 yılında yazılmış olup, 1973 yılında basılan Pilavoğlu'nun kitabına kadar incelenen ilmihallerde bu meseleye yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca, Pilavoğlu'nun eserindeki 'kadınların özel hali' konusu, yalnızca Sünbüllük'ün eseriyle benzerlik göstermemekte, aynı zamanda bazı cümlelerin doğrudan bu eserden alıntılandığı anlaşılmaktadır. 1973'ten sonra ise, 1990'lara doğru bu konunun ilmihallerde daha fazla ele alınmaya başlandığı görülmektedir.

3.1.1.6. Hayız Kanının Sadece Kadında Olmasının Sebebi ve Hikmetleri

Menstrüasyon döneminde kadınların kirli kabul edilerek Allah katında değerlerinin azaldığı ve erkeklere kıyasla ikinci planda görüldükleri düşüncesi, Aylın Dikmen gibi yazarların eserlerinde belirgin bir şekilde yer almaktadır. Ancak, kadınların ikinci planda bırakılması ve toplumsal baskıya maruz kalması yönündeki bu anlayış, esasen İslam öncesi dönemde kadınlara yönelik bakış açısını yansıtmaktadır. Nitekim, söz konusu dönemde kadınlar, özellikle hayız süreçlerinde hem aile içinde hem de toplumsal düzeyde dışlanmış ve geri planda tutulmuştur. Bununla birlikte, İslam'ın gelişiyle birlikte kadın algısında önemli bir dönüşüm yaşanmış ve kadına atfedilen değer artmıştır.

İslâm, kadına fitratına uygun haklar vererek onun hak ettiği toplumsal konumu yeniden sağlamıştır. İslâm ile kadın, ikinci planda kalmamış; zira İslâm'da cinsiyet, soy gibi özelliklere veya dünyevi statülere dayalı bir üstünlük anlayışı bulunmamaktadır. Üstünlük, yalnızca takva ve kişinin sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmesiyle ilişkilendirilmiştir.¹⁴⁴ Kadının da yerine getirmesi gereken hususlardan birisi de özel halindeki durumlarıdır. Yüce Allah, kadının biyolojik yapısından kaynaklanan farklılıklar sebebiyle ona birtakım sorumluluklar yüklemiş ve belirli ibadetler konusunda da muafiyet sağlamıştır.

Sünbüllük eserinde ilgili konuyu şu şekilde ele almıştır; kadınların hayız dönemlerinde dinî yükümlülüklerden muaf tutulmaları ve bu süreçte yaşadıkları zorluklar nedeniyle sevap kazandıkları belirtmiştir. Erkeklerin ise bu özel sevaptan mahrum kaldıkları vurgulamıştır.¹⁴⁵ Cemal Öğüt ise bir kadının namaz vakitlerinde abdest alarak kibleye

¹⁴⁴ Detaylı bilgi için: Ziya Kazıcı, “İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, S. 11 (2020): 57-71.

¹⁴⁵ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 24-25.

yönelip zikirle meşgul olmasının hem ruhsal hem de bedensel açıdan fayda sağlayacağını, bu zikirle meşgul olmasının da hayatında kıldığı en feyizli namazın sevabı kadar değerli olduğunu ve o sevabı alacağını iddia etmiştir. Ayrıca, hayız, nifas ve cünüp hallerinde namaz kılmanın haram olmasından dolayı, haramın terk edilmesiyle de ibadet sevabı kazanılacağını, zira haramın terkinin farz olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yazar, kadınların namazsızlık hallerinin semavî bir mazeret olarak kabul edildiğini ve mübarek gecelerde bu durumdaki kadınlara hayır ve hasenat ihsan edileceğini belirtmiştir.¹⁴⁶

Uysallar, kadınların özel hallerinin günahlarına kefarete olacağını¹⁴⁷ ifade ederken Mutlu da hayız görmenin hikmetini, bedenini sağlıklı şekilde çalıştığını ve bu kanın oluşumunda muntazam bir sistem olduğunu aktarmıştır.¹⁴⁸ Paksu da Allah'ın erkeklere göre kadınları hem bedenen hem de ruhen farklı yarattığını, kadınların daha narin, merhametli, heyecanlı, çabuk sevinen ve üzülen bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Bu özelliklerinden dolayı İslâm dininde de kadınlara yönelik farklı hüküm ve esaslar getirildiğini aktarmaktadır.¹⁴⁹ Erkeklerin vücudunda bir biyolojik saat ritmi varken kadınların vücudunda biyolojik saat ve infradyen ritim saati (aylık adet döngüsü) işlemektedir. Kadının bu döngülerde mekânsal yeteneklerini değiştirmekte erkeklerde ise benzer bir ritmin etkileri bilinmemektedir.¹⁵⁰

Öztürk ise hamilelik ve doğumun kadınlar için çok zahmetli şeyler olduğunu bu sebeple de hem Kur'ân hem hadislerde kadınlara sevap ve müjdelere verildiğini, lohusa olarak ölenlerin de şehit olduğunu ifade etmiştir.¹⁵¹

İSAM heyeti tarafından hazırlanan ilmihalde, kadınların ibadet temizliği ve ibadetlere ilişkin bazı özel düzenlemelerin, kadınları ayrıcalıklı, muaf ya da ikinci derecede kılmadığı; bu hükümlerin aslında kadının fizyolojik durumları göz önüne alınarak belirlendiği ifade edilmiştir. Ayrıca kadınların hayız dönemlerinde ibadet

¹⁴⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 81-82; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 237; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 187; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 243.

¹⁴⁷ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 171.

¹⁴⁸ Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali: Hanefî ve Şafîlere Göre*, 239.

¹⁴⁹ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 207.

¹⁵⁰ Daniela Ostatníková et al., "Spatial Abilities During the Circalunar Cycle in Both Sexes", *Learning and Individual Differences C. 20*, S. 5 (2010): 484-87.

¹⁵¹ Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmihali*, 573-74.

edememelerinin, onlara verilen bir muafiyet olduğu; bu nedenle yapamadıkları ibadetler için dinî bir sıkıntı, eksiklik veya sorumluluk hissetmemeleri gerektiği ifade edilmiş ve ibadetlerde önemli olanın sayının değil niyetinin ve mânevî derinliği olduğu belirtilmiştir.¹⁵²

Bu bağlamda ifade etmek gerekirse, fıkıh kitapları da incelendiğinde, hayızlı kadının namaz vakti girdiğinde abdestini alıp kendisi için mescit olan evinde tesbih çekmesi “lâ ilâhe illah” demesinin müstehap olduğu zira hayız durumu olmasaydı o vaktin namazını eda edeceği¹⁵³ ifade edilir. Ayrıca hayız ve nifas hâlinin Allah Teâlâ’yı zikretmeye ve tesbih etmeye engel olmadığı¹⁵⁴ görülmektedir. Aksine, âyet ve hadislerde zikretmenin faziletleri sıklıkla vurgulanmıştır. Nitekim Allah Teâlâ, “Siz beni anın ki ben de sizi anayım”¹⁵⁵ ve “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O’nu tesbîh eder. O’nu hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbîhini anlayamazsınız...”¹⁵⁶ buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) de, “Rabbini zikredenle etmeyenin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir.”¹⁵⁷ “Dilin hep Allah’ı zikretsin!”¹⁵⁸ şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Bu minvalde İslâm’da Allah’ı zikretmek teşvik edilmiş ve zikir ehlinin gönüllerinin diri olduğu ifade edilmiştir. Âyet ve hadislerden tavsiyelere de binaen kadının hayız hâlinde Allah’ı zikretmesi, iç dünyasında bir canlılık sağlayacak ve ruhsal açıdan iyileştirici bir etki oluşturacaktır. Menstrüasyon döneminde duygusal bir yoğunluk yaşayan kadınlar için Allah’ı çokça zikretmek, bir nevi huzur kaynağı olacaktır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, “Kalpler ancak Allah’ı zikretmekle huzur bulur.”¹⁵⁹ buyrulmuştur.

İlmihallerde ilgili meselenin ele alınmasının temel sebebinin, kadının dinî, ailevî ve sosyal konumuna verilen önemi vurgulamak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim farklı dönemlerde eser veren Sünbüllük, Öğüt ve Öztürk gibi ilmihal müelliflerinin, bu

¹⁵² Karaman vd., *İlmihal: İman ve İbadetler*, 211-14.

¹⁵³ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/38.

¹⁵⁴ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 1/488-489; Meydânî, *el-Lübâb*, 1/43.

¹⁵⁵ el-Bakara 2/152.

¹⁵⁶ el-İsrâ 17/44.

¹⁵⁷ Buhârî, “Daavât”, 66.

¹⁵⁸ Tirmizî, “Daavât”, 4; İbni Mâce, “Edeb”, 53.

¹⁵⁹ Er-Ra’d, 28.

konunun önemine dikkat çekerek meseleyi hikmet çerçevesinde ele almayı tercih ettikleri görülmektedir.

3.1.1.7. İlk Kez Hayız Gören Kıza Yaklaşım

Bireyin ve toplumun günlük ilişkilerini ifade eden "amelî hayat", âdeta canlı bir organizma gibi dinamik bir yapıya sahiptir. Bu özelliğiyle değişime açık olmak zorundadır. Fıkıhın ise dinî niteliği gereği değişmeyen sabiteleri olduğu gibi zamananın ve şartların değişmesiyle değişebilen hükümleri de bulunmaktadır. Bu durum *Mecelle*'de şöyle ifade edilmiştir: "Ezmânın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz."¹⁶⁰ Bu yönüyle de sosyal yapıyla fıkıh arasında oldukça sıkı bir bağ bulunmaktadır. Toplum ve fıkıh arasındaki bu sıkı bağ da âdeta merdiven görevi gören ilmihaller sayesinde halka aktarılmaktadır. Fıkıhın toplumla bağını sağlayan ilmihallerde sosyal yapı göz ardı edilmeden bu amelî konuların ele alınması gerekmektedir.

Tarih boyunca hayız olan kadına yönelik olumsuz örneklere rastlanmaktadır. İslâm dininde, bu ilkel tutumların yanlış olduğu ve hayız halinin doğal bir biyolojik süreç olduğu vurgulanmıştır. Ancak günümüzde dahi toplumun bazı kesimlerince bu konuyu dile getirmek uygun görülmemektedir. Fakat bu yaklaşım oldukça yanlıştır. Kız çocukları için oldukça mahrem ve hassas bir konu olan âdet meselesinde, ailelere büyük sorumluluk düşmektedir. Şayet aile bilmiyorsa bunu öğrenmeli ve araştırmalıdır. Bu doğrultuda halkın baş ucu kitabı mahiyetinde olan ilmihallerin başvuru kaynağı olarak bu konuda önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Sosyolojik boyuta vurgu yaparak konuları ele alan Sünbüllük, ilmihalinde hayız meselesinin göz ardı edilmemesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Müellif eserinde yeni âdet gören kıza yönelik yaklaşımının nasıl olması gerektiğine ve bu bağlamda ailenin sorumlulukları ve tutumu üzerine odaklanmaktadır. Eserin ana temasını, bu sürecin aile içindeki yansımaları ve toplumsal boyutları oluşturmaktadır. Esad Sezai, kız çocuklarının hem dünya hem ahiret hayatını etkileyen bu önemli dönemde, ailelerin son derece dikkatli olmaları gerektiğini vurgulamış, ebeveynlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri, kızlarındaki fizyolojik ve psikolojik değişimleri anlayarak onları sıklıkla takip etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Müellif, ayrıca, bâliğ olan kızların ergenlik süreçlerini ailelerin bilmesi gerektiğini, kızlarının sağlığıyla ilgilenmelerini,

¹⁶⁰ Mecelle, Md. 39.

onları rahatsız etmeyecek sorular sormalarını, gerekli durumlarda onları doktora götürmelerini tavsiye etmiştir. Kızların kontrol edemedikleri hırçınlıklarının aybaşı kanının vücutta yarattığı etkilerden kaynaklandığını kavrayarak, ebeveynlerin anlayışlı olmaları ve fiziksel cezalandırmaya başvurmamaları gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶¹

Bu bilgilere yanı sıra ergenliğe giren kız çocuklarında çeşitli davranışsal ve duygusal değişimlerin sıklıkla görüldüğünü vurgulayan Sezai, bu dönemde kızların derslerinden geri kalabileceğini, okulda cezalar alabileceğini, farklı romantik arayışlara yönelebileceğini, hatta intihar, hırsızlık gibi suçlara karışabileceklerini belirtmiştir. Bu sebeple, ailelerin kız çocuklarına karşı son derece dikkatli ve özenli olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarının okudukları kitaplara, yazdıklarına, arkadaş çevrelerine ve sosyal aktivitelerine dikkat ederek bilinçli olmalarını tavsiye etmiştir. Müellif, anne ve babalara kızlarını giyimine dikkat etmeyen kişilerle bir araya getirmemeleri, onları güneşli, havadar, تنها kırlara veya deniz kenarlarına götürmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Bunun sebebini ise kızların gönüllerinin kötü eğilimlere kaymaması olarak açıklamış ve bu sapmaların farklı dinî yanlışlıklara sürüklenebileceğini ifade etmiştir.¹⁶² Kısaca Sünbüllük, bu çağdaki dinî ve ahlâkî eğitimin kızın hayatı boyunca etkili olduğunu ve kızın dinî emirleri öğrenmesinin ise üzerine farz olduğunu vurgulamıştır.

Kurtulmuş da anne babanın çocukları üzerine hakları olduğunu ve annenin kız çocuğuna özel hallerini öğretmesinin üzerine bir görev olduğunu dile getirmiştir.¹⁶³ Pilavoğlu da Kurtulmuş gibi anne ve babaların, kız çocuklarına belli bir yaştan itibaren¹⁶⁴ Allah'ı, Hz. Peygamber'in sünnetini, İslâm dininin esaslarını, Kur'ân-ı Kerîm'i, gusül, abdest, teyemmüm, oruç, hac ve zekât gibi dinî gereklilikleri öğretmeleri gerektiğini tavsiye etmiştir. Ebeveynlerin, kızlarını namaza ve diğer ibadetlere teşvik etmeleri gerektiği; eğer kızları bu ibadetleri yerine getirmiyorsa, onları nazikçe uyarmalarının icap ettiği de ifade edilmiştir.¹⁶⁵

¹⁶¹ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 18-20.

¹⁶² A.g.e., 22-23.

¹⁶³ Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 119.

¹⁶⁴ Müellif, bu yaşı yedi olarak kabul etmiştir.

¹⁶⁵ Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 33-35.

Uysallar ise annenin âdet görmeden önce kızını uyararak ona bu süreç hakkında bilgi vermesi ve çocuğunu ruhen hazırlaması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca annenin, kızının âdet olduktan sonra namaz, oruç ve örtü gibi dinî yükümlülüklerin kendisine farz olduğunu, Allah'a ve insanlara karşı sorumluluk taşıdığını aktarması gerektiği ifade etmişlerdir. Bu sorumlulukların annenin üzerine vâcip olduğu, şayet yapamıyorsa bilgili birine danışması ya da ilgili kitapları okuyup öğrenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aksi takdirde, kızını ruhen hazırlayamayan anne veya veli, bu görevi yerine getirmediği için, kız şaşkınlık veya şok yaşayabilir ya da yanlış kaynaklardan ve kişilerden edindiği hatalı bilgileri uygulayabilir. Bu durumun sorumluluğu da ebeveynlere ait olmaktadır.¹⁶⁶

Mehmed Paksu ise kadınların özel durumlarına ilişkin bilgilerin yalnızca kadınlar tarafından değil, aynı zamanda babalar, eşler ve veliler tarafından da öğrenilmesi gerektiği; bu bilgilerin ilmihal kapsamında yer aldığı ve kişinin hem kendi öğrenip hem de eşine, kızına öğretmesi, bu konularda yöneltilen soruları yanıtlayabilmesi gerektiği ifade etmiştir. Bu doğrultuda, ailenin sağladığı destek, kız çocuğunun hem hijyen koşullarına uyum sağlaması hem de ruh sağlığının korunması açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu destek sayesinde kız çocuğu, her iki alanda da gerekli alışkanlıkları edinerek sağlıklı bir gelişim süreci geçirebilmektedir.¹⁶⁷

İSAM heyeti tarafından hazırlanan ilmihalde, ilgili konu şu şekilde ele alınmıştır: Tarih boyunca âdet kanamasının toplumlar tarafından olumsuz yorumlandığı, farklı kültürler ve yanlış inanışların etkisiyle ay hâli olan kadınların toplumdan ve beşerî ilişkilerden dışlandıkları belirtilmiştir. İslâm dini, bu hatalı yaklaşımlara son vererek, hayız gören kadınların sosyal yaşamdan izole edilmelerinin doğru olmadığını ve bu durumun doğal bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca ilk kez âdet gören kızın bu duruma şok olabileceği, hayat boyu gerginlik ve huzursuzluk yaşayabileceği ifade edilerek, bu süreçte ailelere büyük sorumluluk düştüğü belirtilmiştir. Ailelerin, kızlarına bu durumun fizyolojik bir olay olduğunu, kadınlığın ve anneliğin başlangıcı olarak kabul edildiğini, ayrıca dinî yükümlülüklerin yerine getirilmesinin önemini uygun bir dille anlatmaları gerektiği vurgulanmıştır. İlmihallerde ise bu konunun

¹⁶⁶ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 171, 172; Dikmen, *Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali*, 246-47; Öngüt, *Kalblerin Anahtarı İslâm İlmihali*, 585.

¹⁶⁷ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 208-21.

öncelikli olarak yer almasının sebebinin eğitimi ve bilgilendirmeyi desteklemek olduğu aktarılmıştır.¹⁶⁸

Kızların gelişimsel sürecinin önemli basamaklarından biri olan *menarş*,¹⁶⁹ çocukluk döneminin sonuna erip genç kızlığa adım atıldığı bir evredir. İncelenen ilmiyelerde de bu süreç, kızlar için başlangıçta zorlayıcı bir deneyim olarak algılanabilse de biyolojik bir döngünün doğal bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Her bireyin bu süreci kabullenişinde farklılık göstermekle birlikte, ailelerinden destek alan kızların bu süreci daha kolay atlattıkları düşünülmektedir. Konuyu ele alan ilmiyelerin yalnızca ibadet boyutunu ve öğretmenin rolünü vurgulamakla kalmayıp, aynı zamanda buluş çağına giren kız çocuklarına yönelik psikolojik yaklaşımı da ele aldığı görülmektedir. Ancak, yapılan incelemeler neticesinde, bu meseleye pek çok ilmiyalde yer verilmediği tespit edilmiştir. 1940 yılında Sünbüllük tarafından kaleme alınan eserin ardından, konu yaklaşık 1990 yılına kadar ilmiyelerde ele alınmamış, 1990 sonrası yayınlananlarda ise dilin daha sade ve pedagojik bir yapıya evrildiği müşahede edilmiştir.

3.1.1.8. İlk Kez Hayız Gören Kızın Vazifesi

Tezin bir önceki başlığında kızın, ilk âdet olduğunda ebeveynleri tarafından ona yaklaşımı ve yapmaları gereken sorumluluklara değinilmiş, bu sorumlulukların en önemlisinin de çocuklarına dinî mükellefiyetleri öğretmek olduğunu belirtilmiştir. Her kızın, hayatının uzun bir süresinde devam edecek olan regl dönemindeki en önemli vazifesi belki de âdet süresine ve düzenine bakmak, hayız konusuyla ilgili bilgileri edinmiş olmaktır. Zira bu konular ibadetlerle ilişkili durumlardır. Konuyu hafife alıp dikkat etmeyen kızların ibadetleri de tehlikeye girebilmektedir. Örneğin bir kız, âdetin hangi tarihte ve kaç gün geldiğine dikkat etmese ancak 15 gün temiz kaldıktan sonra gelen kanın hayız kanı olduğunu bilmese ve 15 gün geçmeden kan gelse kızın ibadetlerini yapması gerekmektedir ve kız kendini hayızlı kabul edip ibadetleri terk etse üzerine o ibadetler borç kalacaktır. Bu açıdan ilk kez hayız olan kızın yapması gereken sorumluluklar bulunmaktadır. Bu konu ise ilmiyelerde şu şekilde ele alınmıştır;

¹⁶⁸ Karaman vd., *İlmiyal: İman ve İbadetler*, 211.

¹⁶⁹ Turan Akbaş ve İsmail Sanberk, “İlk Menstrüasyon ve Ejakülasyon Deneyimi: Hazırlık Ön Yaşantılar ve Ön Bilgilerin Cinsel Tutum ve Davranışlarla İlişkisinin İncelenmesi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 21, S. 3 (2012): 324.

Konuya ayrıntılı olarak değinen Sünbüllük, ilmihalinin başında, kız çocuklarının ergenlik çağına girdiklerinde karşılaştıkları büyük sorumluluklar ve hassas yükümlülüklerle ilk kez tanışmalarının onları şaşırttığını ifade etmektedir. Müellif, âdet görmeye başlayan bir kızın, evlilik ehliyeti kazanmış olması dolayısıyla başka bir aileye katılma, hamilelik, doğum, çocuk emzirme ve büyütme gibi durumlarla birlikte bu süreçlere ilişkin dinî hükümleri bilme ve ibadetlerini yerine getirme zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, ilk defa âdet gören bir kızın, dinî emirleri ve ibadetleri öğrenmesinin gerekliliğini vurgulamakta; bu hallerin hem dünya hem de ahiret selametini etkilediğini belirtmektedir. Yazar, kızların Allah'ın ve Hz. Peygamber'in emirlerini, müslüman doktorlarının dinî ve sağlığa yönelik faydalı tavsiyelerini bilmelerinin ve uygulamalarının üzerlerine farz olduğunu belirtmektedir. Kızlar, ergenliğe yakın dönemde karşılaştıkları akıntının ne olduğunu bilmeli ve bundan korkmamalıdır. Bu süreçte kızların temizliğe dikkat etmeleri, kullandıkları bezin temiz olmasına özen göstermeleri gerekmektedir. Müellif, ergenlik çağından itibaren kızların, namahrem erkeklerden kendilerini korumalarının farz olduğunu da vurgulamaktadır. İlk defa âdet gören bir kızın diğer önemli görevi ise, hayız döneminin başladığını bilmesi ve menopoza kadar bu döngünün devam edeceğini öğrenmesidir. Bu nedenle, âdet döneminde gelen kanın hangi gün, hangi saatte başladığını ve kaç gün sürdüğünü iyice kaydetmeli ve takip etmelidir, çünkü bu hem ibadetlerin düzenlenmesi hem de tıbbi açıdan önem arz etmektedir.¹⁷⁰

Ayrıca müellif, kız çocuklarının vücutlarındaki değişimlerin ve aybaşı kanamasının normal olduğunu açıklamanın önemine dikkat çekmiş; bu kanamanın farklı zaman ve ortamlarda gerçekleşebileceğini, bu durum karşısında şaşkınlığa kapılmamaları ve tedbirli davranmaları gerektiğini vurgulamıştır. Kızların, âdet günlerini düzenli olarak takip etmelerinin bir nedeni de âdet döngüsünün muntazam şekilde devam etmesi gerektiğidir. Eğer âdet günlerinde bir karışıklık ya da süresinde bir farklılık olursa, bunun bir hastalık belirtisi olabileceği için doktora başvurmaları tavsiye edilmiştir.¹⁷¹ Ancak unutulmamalıdır ki kadın makine değildir; psikolojik durumu, yediği ve içtiği şeyler, hatta hava değişikliği gibi birçok faktör, kadının âdet düzenini etkileyebilir. Bu

¹⁷⁰ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 23-24; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 37-38; Yeşil, *Zirve-i Tevhid Saadet Yolu İlmihal*, 32; Ertan, *Ailenin Din Bilgisi Kitabı*, 71; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 169-72.

¹⁷¹ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 18-24.

nedenle her zaman âdet döngüsünün tam bir düzen içinde olması da beklenmemektedir.

Öğüt de her kadının hayız, nifas, temizlik dönemlerinin sürelerini ve zamanlarını bilmesinin üzerine vâcip olduğunu, zira baygınlık, delirmek gibi semâvî arızlar dışındaki durumlar hariç âdetine önem vermezse¹⁷² bu hanımın hesabının ağır olacağını ifade etmiştir.¹⁷³ Bu çerçevede ilk defa hayız olan kız, hayatının uzun bir süre devam edecek bu periyotların ne kadar ve ne zaman olduğunu iyice bilmelidir. Müellif ayrıca *mübtedî* kızın ay hâli gördüğü an şayet namaz kılıyorsa namazını terk etmesi gerektiğini belirtmiştir. *Mübtedî* kız, az miktarda kan gördükten sonra 14 gün temiz kalsa ve ardından tekrar kan görse, bu 14 günlük temizlenme dönemi geçerli bir temizlik olarak kabul edilmez. Bu nedenle, kanama kesintisiz ve ardışık kanama yani *mütevâlî dem* hükmünde değerlendirilir. Bu durumda, kız çocuğunun ilk kan gördüğü günden itibaren 10 gün boyunca hayız süresi kabul edilir ve bu, kızın bulûğ çağına ulaştığına hükmedilir. Eğer bu kız çocuğu Ramazan ayında ise, bu süreçte tutamadığı oruçlarını kaza etmesi gerekir. *Mübtedî*nin hayız başlangıcı, mutlaka bir temizlik dönemi ile başlamaz; iki kanama arasındaki süreye göre belirlenir.¹⁷⁴ Dolayısıyla, *mübtedî*nin âdet düzenini oluşturabilmesi için bu süreleri dikkatle takip etmesi önemlidir.

Bilmen ise *mübtedî*nin âdeti ilk gördüğü şekliyle olacağı için hastalık veya özür gibi durumlar ortaya çıktığında ilk âdeti esas olarak alınacağını söylemiştir. *Mübtedî* kan gördüğü an namazlarını terk etmesi, oruçlarını ise kazaya bırakması gerektiğini, eğer evli ise eşiyle cinsel ilişkide bulunamayacağını ifade etmiştir. Şayet gelen kan 3 günden azsa hayız kanı olamayacağını ve bu müddet içerisinde kılmadığı namazları kaza etmesi gerektiğini belirtmiştir. Müellif, Ebû Hanîfe'den naklen 3 gün devam eden hayız kanı sabit olduğu takdirde namazın terk edileceğini, orucun ise kaza edilmesi gerektiğini ancak bu durum sabit olmamışsa kaza edilmediğini aktarmıştır.¹⁷⁵

¹⁷² Öğüt, hayız, nifas ve temizlik âdetine önem vermeyen kadınları, ömürlerini behâ'im gibi delalet içinde geçireceklerini sert bir şekilde eleştirmiştir.

¹⁷³ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 190-91.

¹⁷⁴ A.g.e, 166-168.

¹⁷⁵ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 95-97; Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 202.

Konuya değinen bir diğerk yazar olan Pilavoğlu da eserinin önsözünde kız çocuklarının dinî meseleleri öğrenip ailelerine ve topluma öğretmesinin önemini vurgulamış ve bu sayede kız çocuklarının toplumun âdetâ öğretmeni olarak yüce bir konuma ulaşacağını belirtmiştir. Bu şekilde, neslin ve ailenin öğretmeni olan kadınlar sayesinde cemiyetlerin hayat bulacağını, bu katkıları dolayısıyla Allah ve Peygamber'in rızasını kazanacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca, "Kızlarımızla Bazı Mahrem Konuşmalar" başlığı altında müellif, samimi bir dille, kızların, özel meseleleri sorması ve öğrenmesinde utanılacak bir durum olmadığını vurgulamaktadır. İlgili çerçevede Hz. Âişe'ye, kadınların bu tür soruları yönelttiklerini hatırlatarak, sadece öğrenmenin değil, öğretmenin de önemli olduğunu belirtmiştir. Yazar, her Müslüman kızın bulûğa erdikten sonra dinin emirlerini yerine getirmenin bir zorunluluk olduğunu ve bu emirleri öğrenmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷⁶

Mehmed Paksu, dikkat çektiği bir konu da bu meselenin temizlikle olan ilişkisidir, dinin temeli olan ibadetlerinde layıkıyla yapılmasının temizliğe bağlı olduğunu, kızların temizliklerine çok dikkat etmeleri gerektiğini söylemiştir. Yazar, sadece vücuttaki organlarla değil, aynı zamanda ruh ve sinir sistemiyle de ilgili bir durum olan regl döngüsünü kızların ailelerin ve yakınlarının yardımıyla kolaylıkla atlabileceklerini aktarıp kızların bu hali normal ve tabii olduğunu hatırlayıp telaşlanmamaları gerektiğini, vücutlarını da fazla yormayıp, ruhî sıkıntılar için de zikir ve tesbihle meşgul olmalarını tavsiye etmiştir.¹⁷⁷

Şâfiî mezhebinde, kanın yoğunluğuna (zayıf veya kuvvetli olması) bağlı olarak hayız ve istihâze kanı birbirinden ayrılmaktadır. Bu nedenle, ilk defa âdet görmeye başlayan bir kızıdan gelen kanın hayız olup olmadığını tespit etmek için kanın yoğunluğu açısından bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Özdemir, ilk kez âdet gören bir kızın, kanının kuvvetli veya zayıf olduğunu ayırt etmek için üç şart öne sürmüştür: Birincisi, kuvvetli kanın süresinin 1 gün 1 geceden az olmaması; ikincisi, kuvvetli kanın süresinin 15 günü aşmaması; üçüncüsü ise kesintisiz gelen zayıf kanın 15 günden az olmamasıdır. Bu ölçütler temyiz şartları olarak adlandırılmaktadır. Kanın kuvvetli olup olmadığını belirlemek ise şu şekilde yapılır: Siyah kan kırmızıdan, kırmızı kan sarıdan, sarı kan bulanık olandan, kokmuş kan kokmamıştan, koyu kan ise

¹⁷⁶ Pilavoğlu, bu konuda çoğu yerde Sünbüllük'ten doğrudan alıntı yaptığı görölmüştür. Detaylı bilgi için: Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 33-73; Paksu, *İslâm İlmihali*, 208-21.

¹⁷⁷ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 208-21.

açık renkten daha kuvvetli kabul edilir.¹⁷⁸ Bu bağlamda, kızların ilk gelen kanlarını dikkatle gözlemlenmeleri önem arz etmektedir.

Son olarak, bu konuya değinen İSAM heyeti tarafından hazırlanan ilmihalde, mesele şu şekilde ele alınmıştır: Tıp alanında günümüzde yaşanan önemli gelişmeler nedeniyle, kadınların âdet dönemiyle ilgili bilgileri uzmanlara danışarak öğrenmeleri ve dinî hükümleri bu bilgilere dayandırmaları gerektiği ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Fakat burada dikkat edilmesi gereken önemli husus ilgili uzmanın dinî bilgilere hâkim ve hassasiyet sahibi birinin olmasıdır. Zira başka dinlerden de referans veren sosyolog Aylin Dikmen gibi kişilerin kitabına bakıldığında Yahudi ve Hıristiyanlıktaki kadına yönelik olumsuz yaklaşımları aktardıktan sonra, İslâm'da da bazı farklılıklar olmasına rağmen kadına karşı benzer bir tutum sergilendiğini ve kadının ikinci planda bırakıldığını vurgulamıştır. Yazarın kadının ikinci planda kaldığı düşündüğü durumlardan birisi de Bakara Suresi'ndeki "*Allah temiz olanları sever*" âyetidir. Zira Dikmen bu âyeti, kadınların özel hallerinde Allah'ın sevgisinden mahrum bırakılmaları şeklinde yorumlamış ve bu durum, kadınlar için regl dönemleri utanç ve sıkıntı haline getirildiği gibi fıkıhla çatışan fikirler öne sürmüştü. Ayrıca, âdet döneminde cinsel ilişkiye girilmesinin sakınca olmadığını bunun yıkılmadı gereken bir tabu olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁰

Her ilmî disiplinde olduğu gibi, fıkıh ilminde de belirli bir metodoloji mevcuttur. Fıkıh usulü, müctehidin şer'î ve amelî hükümlere tafsîlî deliller vasıtasıyla ulaşabilmesini sağlayan kurallar bütünüdür. Bu ilmin nihaî amacı, şer'î-amelî hükümlerin doğru bir şekilde tespit edilmesidir ki bu ancak alanında uzman müctehidler vasıtasıyla mümkün olabilir. Alanında ehil olmayan kişilerin hatalı yorumları ise hem dünya hem de âhîret saadetinin bozulmasına yol açabilmektedir. Çünkü çıkarılan hükümler iki cihan saadetine ulaşmayı hedefler. Bu sebeple, günümüzde bilgiye erişimin oldukça kolaylaşmış olması, bireylerin bilgiyi güvenilir ve doğru kaynaklardan elde etmesi önem arz etmektedir. Özellikle genç kadınların hem dünya hem ahîret saadetini etkileyecek olan bu meseleler hakkında öğrenmek istedikleri bilgiyi doğru kaynaklardan ve işin ehli olan müelliflerden edinmesi gerekmektedir. Bu açıdan yeni ilmihal yazım süreçlerinde

¹⁷⁸ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 50.

¹⁷⁹ Karaman vd., *İlmihal: İman ve İbadetler*, 212.

¹⁸⁰ Aylin Dikmen Özarslan, *Kırmızı Kar: Toplumsal ve Kültürel Açından Ayhali*, 1 bs. (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2004), 106-17.

bilginin aktarımında sosyal yapının dikkate alınması ve buna uygun yeni bir yazım dilinin geliştirilmesi gerekmektedir. Nitekim, Sünbüllük'ün ele aldığı konular incelendiğinde, kız çocuğunun gelişim psikolojisi göz önünde bulundurularak sosyal yapının öncelendiği görülmektedir. Buna karşın, konuya değinen diğer müelliflerin, kız çocuğunun psikolojik altyapısını dikkate almaksızın doğrudan dini sorumluluklara odaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durum ise ilk kez dini sorumluluklarla karşılaşan bir kız çocuğunun sürece uyum sağlamakta zorlanmasına ve başlangıçta kaygı duymasına neden olabilecek bir etken olarak değerlendirilmektedir.

3.1.1.9. Hayız Yaşı ve Süresi

Çevre koşulları ve bireysel farklılıklar ilk hayız görme yaşını etkilese de dört mezhebin genel olarak ilk hayız yaşını 9 olarak kabul ettiği görülmektedir. Ancak, hayızın sona erme yaşı konusunda hem mezhepler arasında hem de mezheplerin kendi içerisinde farklı görüşler mevcuttur. Bunun yanı sıra, hayız süresinin asgari ve âzami süreleri de mezhepler arasında ve içerisinde değişiklik göstermekte olup, incelenen ilmihallerde bu konular şu şekilde ele alınmıştır:

Kendisinden sonra yazılan ilmihallere örnek mâhiyetinde olan İznikî, *Mukaddime*'sinde ilk hayız olma ve hayızdan kesilme anlamına gelen iyâsın yaş aralığını zikretmemiş sadece âdetin asgari 3 gün ve 3 gece ve âzami 10 gün ve 10 gece olduğunu vermiş, kanama 10 günden fazla olursa kadının arılık yani temiz halde olduğunu söylemiştir.¹⁸¹

Osmanlıca kaleme alınan *İmâdü'l-İslâm* adlı eserinde Aksarâyî, hayız yaşını açıkça belirtmemiş, ancak 9 yaşından küçük kız çocuklarından gelen kanı istihâze olarak kabul etmesi, onun hayız yaşı için alt sınırı diğer müellifler gibi 9 yaş olarak kabul ettiğini göstermektedir. Müellif, eserinde iyâs yaşını ise zikretmemiştir. Ayrıca, hayız süresi hakkındaki görüşü de istihâze kanının tanımından çıkarılmaktadır. Eser sahibi, istihâze kanının hayız süresi içinde 3 günden az, 10 günden fazla olan kanamalar olduğunu dile getirmiştir.¹⁸² Zihnî Efendî ise hayız yaşını 9, 10 ve nihayet 15 yaşından

¹⁸¹ İznikî, "Mukaddime", Vr.30a; Tefik, *Mızraklı İlmihal*, 64-65; Başak, *İslâm Dinî İlmihali*, 18; Ekşigil, *Dürr-ü Sencide*, 39; Ünlükul, *İlmihal*, 32; Arslanoğlu, 41; Mehmed Emre, *İlmihal Bilgileri*, 45; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 241; Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*, 89.

¹⁸² Aksarâyî, "İmâdü'l-İslâm", Vr.43b; Nûrî Efendî, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 52; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/76-77; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 236;

itibaren ihtiyarlık zamanına kadar olan süre olarak ele almış olup eserinin ilerleyen sayfasında ise 55 yaşına gelenlerin hayız görmediğini söylemiştir. Müellif, hayızın en azı 3, ortası 5, en uzununu ise 10 gün olduğunu ifade etmiştir.¹⁸³

İlk kez âdet görme yaşının sıcak bölgelerde erken, soğuk bölgelerde ise geç olduğunu belirten Sünbüllük, kızın vücuduna ve memleketine göre 9 yaşından 21 yaşına kadar bu durumun değiştiğine ve 55 yaşına kadar âdet günlerinin devam ettiğine dikkat çekmiştir. Eser sahibi, aybaşı halini senede 13 defa ve 28, 29 günde bir görmenin intizamlı olduğunu ifade etmiştir. İlave olarak doktorlara göre kanın çoğunlukla 3 günden 4, 5, 6 güne kadar gelmekte olduğunu, çok az kadında bu günlerden fazla kan görüldüğünü aktarmıştır.¹⁸⁴

Öğüt, ilmihalinde, ilk defa âdet gören kıza *mübtedî* denildiğini belirtmiştir. 55 yaşına gelen kadınların artık hayız görmediklerini, ancak bazı kadınların 55 yaşından önce de

Soymen, *Cep İlmihali*, 30; Ozak, *Necatülmü'minin*, 36-37; Şener, *Denizden Bir Katre İlmihal*, 32; Arvasî, *İlm-i Hâl*, 181; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 144; Karahasanoğlu, *Cep İlm-i Hali*, 67; Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 323-24.

¹⁸³ Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 12-13; Nûrî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 50; Hâfız Nûrî Efendi, *Amelî Ulûm-u Dîniyye*, 50; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 94; İskilipli, *Yeni İlmihal*, 18-19; Arslan, *Yeni İlmihal*, 64-66; Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 84-88; Süleyman Ateş, kadının doğum kontrol ilaçları gibi faktörlerin etkisiyle âdet süresinin 3 günden az olmasının istihâze olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, bu durumda kadının normal âdet düzeninin esas alınması gerektiğini iddia etmiştir. Bkz: Ateş, *Yeni İslâm ilmihali*, 116; Debbaoğlu ve Kara, *Ansiklopedik İslâm İlmihali*, 203-4; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 204; Mert, *Ansiklopedik İslâm İlmihali*, 10; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 238-39; Mustafa Varlı hayız süresini her zaman sabit kalmadığını arada değiştiğini de vurgulamıştır. Bkz: Varlı, *İslâm İlmihâli: İbadetler*, 13-14; Paksu, kadınların normal âdet döngüsünün genellikle 28 gün olduğunu ve çoğunlukla 28 veya 29 günde bir âdet gördüklerini, iki âdet arasındaki sürenin ise en az 15 gün olduğunu ifade etmiştir. Bkz: Paksu, *Gençlik İlmihali*, 78; Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 210-11; Öğüt, *İslâm İlmihali*, 582-83; Sofuoğlu âdet sürelerinin her zaman sabit olmadığını bazı günler sürelerinin değiştiğini söylemiştir. Bkz: Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 176-77; Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 111; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 178-80; Karahasanoğlu, *Cep İlm-i Hali*; Büyükçınar, *İslâm İlmihâli*, 220.

¹⁸⁴ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 20-25; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 37-38.

kanamalarının kesilebileceğini ifade eden yazar, kesilmenin belirli bir başlangıç zamanının olmadığını, fakat genellikle 45 yaşından sonra başladığını ve bu süreçte kadının biyolojik yapısı ile mizacının da etkili olabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, 55 yaşından sonra gelen kanamaların hayız kanı olmadığını, ancak rengi koyu ve kuvvetli siyah veya kırmızı olan kanamaların hayız olarak değerlendirilebileceğini, aksi takdirde bu kanamaların istihâze olarak kabul edileceğini belirtmiştir.¹⁸⁵

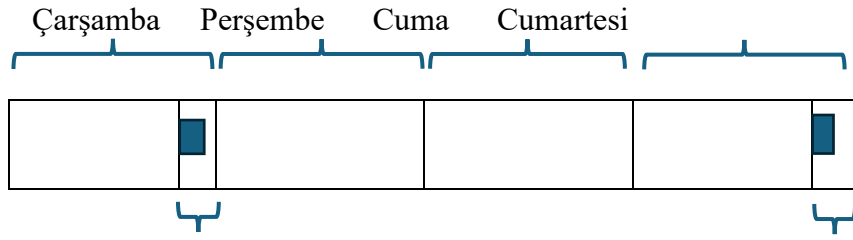
Öğüt, tıp alanında hayızın genellikle 4, 5, 10, nadiren de 15 veya 20 gün sürdüğünü ifade etmekte; hayızın en uzun süresini gecelerle birlikte 10 gün, yani 240 saat, en kısa süresini ise 3 gün, yani 72 saat olarak kabul edildiği dile getirmiştir. Bu sürelerin dışında gerçekleşen kanamalar istihâze olarak nitelendirilmekte olup, bu durumda kadın ibadetlerden sorumlu tutulmaktadır. Öğüt ayrıca, sürekli kanamanın nâdir görüldüğünü belirterek, esas alınması gerekenin hayızın başı ve sonundaki beyaz renkten farklı olan kanamalar olduğunu, bu süre zarfındaki kesintilerin ise seyelân hükmünde sayıldığını vurgulamıştır. Bu durumu şu örnekle açıklamıştır: Bir hanım çarşamba günü güneş batarken yaklaşık bir saat ve daha fazla kan görüp kanı kesilse ve cumartesi güneş batarken yine 1 saat kan gördüğü takdirde nisap olan 72 saati doldurduğu için içinde bulunduğu hal hayız sayılmaktadır. Aradaki temizlik “mütehallil” yani temizlik vasfının fesada uğraması olduğu için bu süre de âdet hükmündedir.¹⁸⁶

Daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla tablo halinde sunulacak olursa:

¹⁸⁵ Öğüt, 33-38; Kerimoğlu, *Emanet ve Ehliyet (İslâm İlmihali)*, 172-74.

¹⁸⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 44-45; Hamdi Döndüren gibi yazarlar Hanefî ve Şâfiîlerde kan gelmediği günler de hayız süresi içerisinde kabul edildiğini, örnek olarak da bir gün kan görüp ikinci gün görmese üçüncü ve dördüncü günlerde yine görse bu kadını hayızlı kabul edildiğini belirtmişlerdir. Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 181.

Tablo 3.2: Hayızın En Kısa Süresine Dair

Çarşamba

Cumartesi güneş batarken

güneş batarken 1 saat

1 saat kan görüyor

veya daha fazla

kan gördü

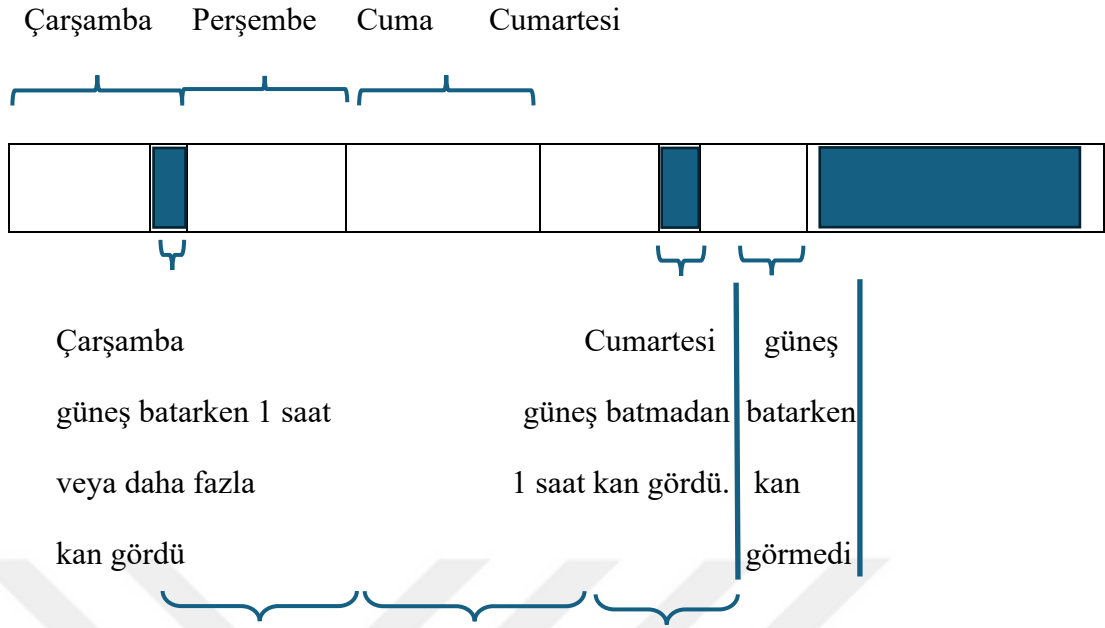
$$24 \text{ saat} + 24 \text{ saat} + 24 \text{ saat} = 72 \text{ saat yapar.}$$

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Müellifin verdiği bir başka örnekte, bir kadın çarşamba günü güneş batarken yaklaşık bir saatten fazla kan gördükten sonra kanaması kesilir; cumartesi günü ikindi vakti veya güneş batmadan önce tekrar kanaması başlar ve kısa süre sonra yine durur, ardından ise 5-10 gün boyunca sürekli bir kanama gerçekleşir. Bu durumda, nisap olan 72 saate ulaşamadığı için söz konusu kanama hayız kanı olarak değerlendirilemez. 71 saatlik bir süre dahi olsa nisap miktarının altında kaldığı için hayız kanı olarak kabul edilmemektedir. Sonrasında gelen kan hayızın ekser müddeti olan 10 günü geçen kan da istihâzedir.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 45.

Tablo 3.3: 72 Saatten Az Kan Gelme Durumu

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Öğüt bu bilgilere ek olarak, kadınların âdet düzenlerinin yaşam boyu sabit kalmadığını, bünyesel değişimlerle birlikte âdet düzeninde de farklılıklar meydana geldiğini belirtmiştir. Ayrıca, âdetin bazen normal süresinden uzun, bazen ise kısa görülebileceğini ifade etmiş ve bu durumun hayızdan sayılabilmesi için sürenin asgari sınırın altına düşmemesi ve âzami sınırı aşmaması gerektiğine vurgu yaparak konuyu çeşitli örneklerle açıklamıştır.¹⁸⁸ Öğüt'ün bu konuyu detaylı olarak ele alması, onun ilmihalini intikal bahsine yer vermeyen çoğu ilmihalden ayırmaktadır. İntikal bahsi, detaylı olarak ilgili başlıkta anlatılacaktır.

Bilmen, Mâlikî mezhebinde 9 yaşına girmemiş kızıdan kan geldiyse bu illet kanı olduğunu, 9-12 yaşında olan kızıdan gelen kanın ise âdet kanı olup olmadığını anlamak için doktora veya kadınlara gösterilmesi gerektiğini söylemiştir. Eğer âdet kanı olmadığına karar verilirse o zaman bu kan illet kanı hükmündedir. 13-50 yaş arası kadından gelen kanın hayız kanı olduğu kesin olup 50 yaş ile 70 yaş arası kadınlardan kan geliyorsa bu kanın âdet kanı mı değil mi anlaşılması için doktora veya bilen

¹⁸⁸ A.g.e., 41-47.

kadınlara göstermesi gerekmektedir. Fakat 70 yaşından sonra gelen kan mutlak bir şekilde istihâze kanı sayılmaktadır.¹⁸⁹

Bu açıdan 50-55 yaş aralığındaki kadınlarda eski hayız kanına benzer bir kanamanın meydana gelmesi durumunda, bu kanın istihâze kanı olarak değerlendirilmesi, hayız olma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda bazı yanlış sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle, ibadetler açısından daha dikkatli ve ihtiyatlı bir yaklaşım sergilemek daha uygun olacaktır. Mâlikî mezhebinin bu konuda ortaya koyduğu ictihadın, ibadetler açısından daha temkinli bir yaklaşım benimsenmesini sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca, bu süreçte kadınların bir sağlık profesyoneline başvurmalarının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Bilmen, Şâfiî mezhebinde, hayızdan kesilmenin belirli bir süresi bulunmamakla birlikte, baskın görüşe göre bu yaşı 62 olarak kabul edildiğini dile getirmiştir. Ancak kadının hayız görme durumunun hayatı boyunca da devam ettiğini, bu konuda coğrafi koşulların göz önünde bulundurulması gerektiğini, zira hayızdan kesilme yaşının, bölgenin iklim şartlarına göre farklılık gösterebileceğini beyan etmiştir.¹⁹⁰ Hanbelîler de iyâs sınırı 50 yaş olup bu yaştan sonra gelen kanlar yoğun değilse istihâze olduğuna işaret etmiştir.¹⁹¹ Müellif, âdet süresini hakkında Hanefî mezhebinin görüşlerini belirttikten sonra Mâlikîlerin görüşünü de şu şekilde vermiştir: Hayız süresinin en azı için bir sınır yoktur; bir kere kan görmekle de kadın hayız görmüş sayılmaktadır.¹⁹²

Ali Özek hayızdan kesilme yaşını 45 olarak kabul etmiş ve ay da 3-10 gün olarak belirtmiştir.¹⁹³ Fakat bir kadın 3 gün âdet olsa 15 gün temiz olsa ayda iki sefer âdet görebilmektedir. Celal Yıldırım, ilmihalinde ilk olarak Hanefî mezhebinin görüşlerini zikredip sonrasında Şâfiî mezhebinin görüşlerini vermiştir. Eser sahibi, iklim koşullarının âdet görmeye etkisinin büyük olduğunu vurgulayarak, sıcak ve soğuk bölgelerde âdet görme yaşının farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Fakat hayız süresinde

¹⁸⁹ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 94; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 177; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 179.

¹⁹⁰ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 94; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 177; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 13; Mutlu, *Kur'ân ve İslâm İlmihali*, 240; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 179.

¹⁹¹ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 94; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 177; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 179.

¹⁹² Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 94-95; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 180.

¹⁹³ Özek, *İslâm'da İbâdet (İlmihâl)*, 37.

Hanefî mezhebinin görüşünü en fazla 15 gün olduğunu söylemiştir.¹⁹⁴ Müellifin, Hanefî mezhebine göre hayız süresinin en fazla 15 gün olduğu belirtmesi konusunda bir karışıklık yaşadığı düşünülmektedir.

Özdemir, Şâfiî mezhebine göre hanımların en az 9 yaşından itibaren hayız görmeye başladığını, âdetten kesilme yaşının da çoğunlukla 62 olduğunu ifade etmiştir. Hayızın en az süresi hiç kesilmeksizin 1 gün 1 gece, en fazla süresi ise aralıklı olsa bile geceler de dahil olmak üzere 15 gündür. Aralıklı âdet gören hanımın, 15 gün içerisinde kan görme süresi 24 saat olursa hanım hayızlı sayılır, 24 saatten az olursa hayız kabul edilmeyip fâsid kan hükmündedir. Hanımlar genellikle 6-7 gün hayız görmektedir.¹⁹⁵ Halil Güneç ise diğer Şâfiî ilmihallerden farklı olarak iyâs yaşını 60 almıştır.¹⁹⁶ Ünlükul da Hanefilere göre hayız, 9 yaşından 52 yaşına kadar devam ettiğini bu yaşlar haricinde elen kan hayız kanı olmadığını ifade etmiştir.¹⁹⁷

Kemâl Kılıçoğlu'nun *Alevî İlmihali*'nde diğer ilmihallerden farklı olarak, Kureyş soyundan gelen kadınların 60, diğer kadınların ise 50 yaşına kadar hayız görebilecekleri öne sürülmüştür. Ayrıca yazar, hayızın ilk 3 günü peş peşe kan görülmesi gerektiğini arada 1 gün bile temiz olsa bunun hayız kanı olarak sayılmayacağını ileri sürmüştür.¹⁹⁸ Müellif, bir gerekçe zikretmeden Kureyş kadınlarını diğer kadınlardan ayırdığı görülmektedir.

İSAM heyeti tarafından hazırlanan ilmihalde, hayız süresinin bireyin fizyolojik yapısı, kalıtsal faktörler, çevresel koşullar ve iklim şartlarına bağlı olarak farklılık gösterebileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, fakihlerin çoğunluğunun, hayız döneminin 9 yaşından itibaren başlayıp 50-55 yaşlarına kadar devam edebileceğine yönelik görüşlerine atıfta bulunulmuş ve mükellefler için pratik bilgiler ile çözüm önerileri sunulduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, modern tıbbın kadın doğum alanındaki gelişmeler doğrultusunda, menstrüasyon sürecinin genellikle 11-13 yaşları arasında başladığı ve yaklaşık 45-50 yaşlarına kadar devam ettiği; ayrıca hayız

¹⁹⁴ Yıldırım, *Hanefî ve Şâfiî Mezhebine Göre Büyük İlmihâl*, 91.

¹⁹⁵ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 49; Ünlükul, *İlmihal*, 32; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 18-32; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 97; Ali Arslan, *Tam Şâfiî İlmihali*, 27; Mutlu *İslâm İlmihal*, 241; Varlı, *İslâm İlmihâli: İbadetler*, 13-14; Korkmaz, *Şâfiî'ler İçin Namaz İlmihali*, 25-26.

¹⁹⁶ Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, 65.

¹⁹⁷ Ünlükul, *Hanefî ve Şâfiî Mezheplerine Ait Dü-Mezhebi (İki Mezhep) Adlı Bir İlmihal*, 32.

¹⁹⁸ Kılıçoğlu, *Ehl-i Beyt Yolu: Alevî İlmihali*, 89-90.

süresinin bireysel farklılıklara bağlı olarak 3 ila 6 gün arasında değişebildiği ileri sürülmektedir. İlave olarak, psikolojik faktörler ve iklim koşulları gibi çeşitli etmenlerin söz konusu sürelerde değişikliklere yol açabileceği de vurgulanmaktadır.¹⁹⁹

Mürşide ve Asım Uysal, kanı sahih ve fâsid olmak üzere ikiye ayırmışlar ve bir kanın hayız kanı sayılabilmesi için 3 günden az, 10 günden fazla olmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, bulûğ yaşının 9 yaş ve üzeri olduğunu, ancak alternatif bir görüşe göre bu yaşın 7 olduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüşü dayandırdıkları delil ise Hz. Peygamber'in "Yedi yaşına ulaştıklarında onlara namazla emredin"²⁰⁰ hadisine atıftır. Kız çocuğu, 15 yaşını doldurduğunda âdet görmemiş olsa dahi hükmen bulûğa ermiş sayılmaktadır. Ayrıca, 18 yaşına gelip âdet görmemiş bazı kızların kızkılık zarlarının kapalı olması nedeniyle kanın dışarı çıkamadığı, bu durumun da aybaşlarında şiddetli ağrılara yol açtığı ifade edilmiştir.²⁰¹ Eser sahiplerinin alternatif olarak sundukları 7 yaşın diğer ilmihallerde yer almaması dikkat çekicidir.

Tıpta ise *menarş*, kadın yaşamında önemli bir biyolojik süreç olup, menstrüasyonun başlangıcını ifade etmektedir. Ortalama *menarş* yaşı, toplumlar arasında farklılık göstermekle birlikte, beslenme alışkanlıkları, coğrafi konum, sosyoekonomik düzey ve çevresel faktörler gibi çeşitli unsurlardan etkilenmektedir. Genellikle 10 ile 16 yaş aralığında gerçekleşen *menarş*, ortalama olarak 12,5- 13 yaşlarında görülmektedir. *Menarşın* 10 yaşından önce başlaması erken *menarş*, 16 yaşından sonra başlaması ise geç *menarş* olarak kabul edilmektedir.²⁰²

Tıbbi veriler ışığında incelendiğinde, erken *menarş* yaşı tıpta genellikle 10 olarak kabul edilirken, ilmihallerin çoğunda bu yaşın 9 olarak alındığı, bazı kaynaklarda ise 11-12 veya 11-13 yaş aralığında belirtildiği görülmektedir. Fakat ilmihallerin çoğunun kaynak zikretmeksizin klasik fıkıh kitaplarından bilgileri vermesi eksiklik olarak belirtilmelidir. Fakat klasik kaynaklar hicrî takvime göre yaş aralığı vermektedir. Hicrî yıl ise 354 veya 355 gündür. Basit bir hesapla 9 Hicri yıl = $(9 \times 354.37) / 365.25$ milâdî yıla, $9 \times 354.37 = 3189.33$ güne eşittir. Buda $3189.33 / 365.25 = 8.73$ Miladi yıl yapmaktadır. Yani, Hicri takvime göre 9 yaşında olan biri, milâdî takvime göre yaklaşık 8 yıl 9 ay gibi yaşta

¹⁹⁹ Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 111-12; Karaman vd., *İlmihal*, 212.

²⁰⁰ Ebû Dâvûd, "Salât", 26.

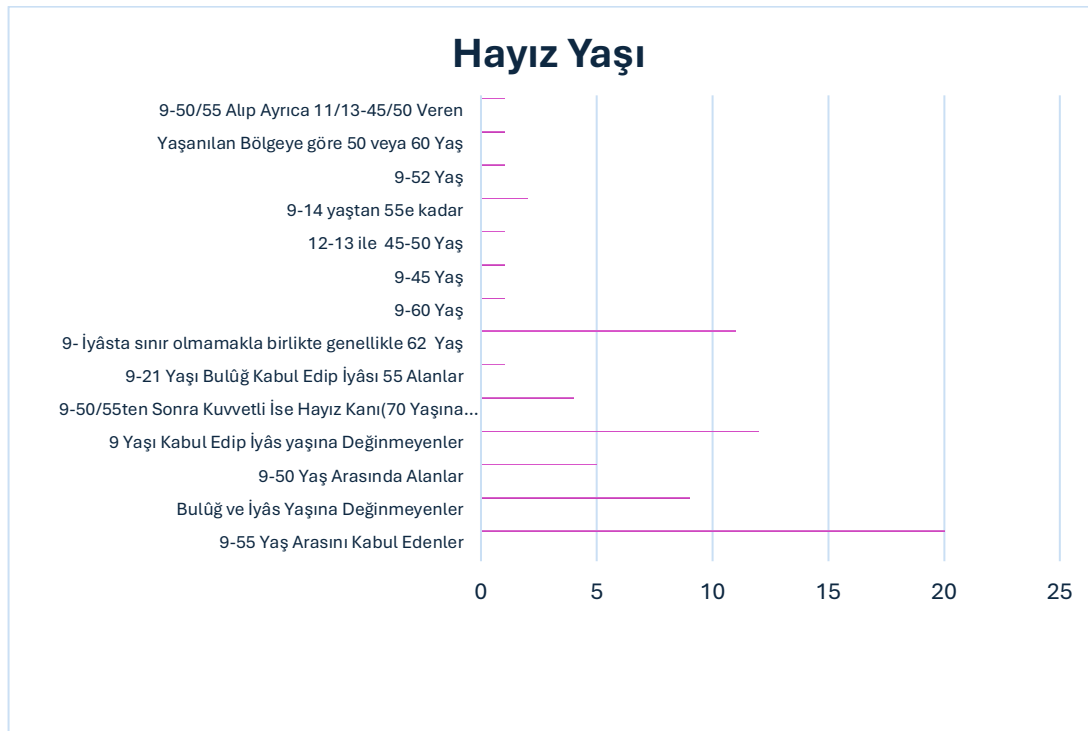
²⁰¹ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 169-82.

²⁰² Gül Yücel, "Dokuz – 18 Yaşlar Arası Kızlarda Menstrüasyon Problemleri" (Tıpta Uzmanlık Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 2015), 13.

olmaktadır. Bu tespitlerden hareketle ilmihallerde verilen yaş aralıklarının tekrar gözden geçirilmesinin daha uygun olacağı ifade edilebilir.

Tıpta genellikle 28 günde bir âdet görmek düzenli olarak kabul edilmektedir. Mehmed Paksu'nun da ilmihalinde buna vurgu yaptığı görülmektedir. Bu da müellifin fikhî hükümlerin yanında tıp verilerinden de yararlanarak eserini yazdığı göstermektedir. Bununla birlikte, bazı ilmihallerde hayız görme yaşına ilişkin herhangi bir bilginin yer almadığı da tespit edilmiştir. İyâs yaşı ise incelenen ilmihallerde ağırlıklı olarak 55 yaş olarak kabul edilmekte olup, bazı kaynaklarda 50, hatta 45 ve 52 gibi farklı yaşların da belirtildiği görülmektedir. Öğüt gibi bazı müellifler ise 55 yaş sonrasında yoğun olarak görülen kanamanın hayız kanı olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. İncelenen eserlerde müellifler tarafından belirtilen yaş aralıklarına ilişkin bir tablo aşağıda oluşturulmuştur. Burada dikkat çeken en önemli husus, yaklaşık on bir ilmihalde iyâs yaşının 62 olarak belirtilmesidir. Ancak bu yaş, Şâfiî mezhebine ait bir görüş olup, Hanefî mezhebi esas alınarak yazılan ilmihallerde de yer aldığı görülmektedir. Çoğu müellif, ilmihallerini kaleme alırken ihtilafli konulara girmeyip Hanefî mezhebinin görüşüne göre yazdıklarını ifade etmelerine rağmen, iyâs yaşı konusunda Şâfiî mezhebinin adı zikredilmeksizin Hanefî mezhebinin görüşüymüş gibi sunulması, kavram kargaşasına yol açacağı bir gerçektir.

Tablo 3.4: Hayız Yaşı

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3.1.1.10. Mürâhika Kızın Durumu

Tezin önceki kısımlarında değinildiği üzere fakihlerin bulûğ yaşı konusunda ihtilafli görüşleri bulunmaktadır. Fakat fakihlerin çoğunluğuna göre bulûğun üst sınırı 15 yaş olup bu yaşa gelip de bulûğ alametleri göstermeyenler artık bâliğ sayılmaktadır. Bulûğ yaşına yaklaşmış çocuk²⁰³ demek olan mürâheka fikhî terim olarak bulûğ yaşına gelmesine rağmen bâliğ olmayan kişiye denir.²⁰⁴

İncelenen ilmihaller arasında konuya ilk dikkat çeken müellif Öğüt, fakihlerin kız ve erkek çocuklarının ergenliğe girecekleri yaşı sonunun 15 olduğunu, bu yaştan itibaren ergenlik belirtisi olmayan -yani kız çocuklarında hayız olma erkeklerde ise ihtilam olmak- kıza “mürâhika”, erkek çocuğuna ise “mürâhik” dediğini belirtmiştir. Bu çocuklar 15 yaşından itibaren artık hükmen bâliğ/bâliğa sayıldıkları için namaz, oruç gibi ibadetlerden mesul olup bunları yerine getirmekle mükelleftirler.²⁰⁵ Ayrıca müellif, kız mürâhika iken 3 gün kan görse bunun hayız kanı kabul edildiğine ve artık kızın bâliğa olacağına değinmiştir.²⁰⁶ Uysallar da meseleyi Öğüt ele aldığı gibi akatarmışlar ve 18 yaşına gelmiş ve hala regl olmamış bazı kızların kızlık zararının tamamen kapalı olmasından dolayı kan gelmediğini iddia etmişlerdir.²⁰⁷ Mutlu da ilave olarak kızın 18 yaşına gelip de hala regl olmadıysa mutlaka bir doktora gidilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁰⁸

Bu başlıkta incelenen konu, Cemal Öğüt, Döndüren, Mutlu ve Uysallar tarafından kaleme alınan dört ilmihalde ele alınmıştır. Döndüren, Mutlu ve Uysalların, söz konusu konuyu büyük ölçüde Cemal Öğüt’ün eserinden hareketle yorum yaptıkları tespit edilmiştir. Bu durum yalnızca belirtilen konuya özgü olmayıp, kadınlara dair meselelerin büyük bir kısmının da Öğüt’ün ilmihalinden hareketle ele alındığı söylenebilir. Diğer müellifler, kimi zaman Öğüt’ü kaynak olarak gösterirken, bazı konularda ise müellifin adını zikretmeden ondan naklettikleri belirlenmiştir. 1947

²⁰³ Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta’rifât* (Kahire: daru’l-fadîla, t.y.), 174.

²⁰⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 3 bs. (İstanbul: Semerkand, 2022), 153.

²⁰⁵ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 43.

²⁰⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 156; Döndüren, *İslâm İlmihali* 178-79; Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 240

²⁰⁷ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 171.

²⁰⁸ Mutlu, *Kur’ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 240.

yılında basılan Öğüt'ün eseri, 1990 yılında yazılan ilmihallerde dahi bir referans kaynağı olmuştur. Bu zaman dilimi içerisinde birçok ilmihal yazılmış olmasına rağmen, müellifin söz konusu ona ait eserin, kadınlara dair meseleler konusunda 20. yüzyılın sonlarına kadar etkisini sürdürdüğü görülmektedir.

3.1.1.11. Hayızın Kesilme Dönemi ve Belirtileri

Ümitsizlik anlamına gelen “yeis” kelimesinden türemiş olan iyâs, fikhî bir ıstılah olarak hayız görmeme yaşına ulaşması anlamında kullanılır. Bu durumdaki kadına fıkıh literatüründe “âyise” ya da “âyis” denilmektedir.²⁰⁹ Günümüzde, menopoz dönemindeki kadınlar için bu kavram kullanılır. Kadının iyâs yaşına dair Kitap ve Sünnet'te açık bir hüküm bulunmamaktadır;²¹⁰ coğrafi, fiziksel ve bireysel farklılıklar nedeniyle bu yaş sınırı değişkenlik göstermektedir. İlgili konu, tezde “Hayız Yaşı ve Süresi” başlığı altında detaylıca ele alınmış olup, bu bölümde hayızın kesilme dönemi ve belirtilerine odaklanılmıştır.

Uysallar, âdetten kesilme sürecini ayrıntılı bir şekilde ele almışlardır. Kadının yaşı ilerledikçe yumurtalık işlevleri zayıflamaya başlar; bu süreçte yumurta üretimi azalır ve hormon üretimi sona erer. Bunun sonucunda, kadın bedeni artık âdet görme ihtiyacı duymamaktadır. Menopoz süreci boyunca âdet kanamaları giderek seyrekleşir ve nihayetinde tamamen sona erer. Bu dönemin süresi için belirlenmiş kesin bir zaman aralığı bulunmamakla birlikte 5-10 yıl veya daha kısa sürebileceği belirtilmiştir. Menopoz sürecini etkileyen temel faktörler arasında kadının psikolojik ve fiziksel durumu, cinsel yaşamı, genel sağlık durumu, hormonların, sinir sisteminin ve diğer organlarının işlevselliği yer almaktadır. İyâs yaşına girildikten sonra kan gelmesi hâlinde bunun hayız değil özür kanı olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hayız kanının kesilmesi sürecinde bazı fiziksel ve psikolojik belirtiler ortaya çıkabileceği, kanamaların aralarının uzayabileceği ya da aniden sona erebileceği; kimi durumlarda ise hiçbir belirti görülmeyebileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra sıcak basması, aşırı kanama ve depresyon gibi belirtiler de menopoz sürecine eşlik edebilir. Âdetin kesildiği dönemde kan gelmesi durumunda hekime başvurulması önerilmiş olup, kadının bu süreçte karşılaştığı rahatsızlıkların çoğu hormon tedavisi veya ilaçlarla tedavi edilebilmektedir. Normal şartlar altında âdetten kesilme sürecinde

²⁰⁹ *Mevsû'atü'l-fikhi'l-İslâmî* (Kahire, 1418), 1/107-108.

²¹⁰ Yunus Vehbi Yavuz, “Âyise”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/253-254.

depresyon görülmemekte olup, bu tür bir belirti gözlemlenmesi hâlinde tıbbî müdahale gerekli kabul edilmektedir.²¹¹

Eser sahipleri, menopoz dönemindeki kadınların yaşadığı psikolojik etkilerin, sıklıkla güzellik, gençlik, cinsel çekicilik ve cinsel haz kaybı korkusundan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bilgili ve iradeli bir kadının bu tür duyguların üstesinden gelebileceği ifade edilmiş; bilgi ve sağlam idareli kadının bu tarz duyguların üstesinden gelebileceği söylenmiştir. Menopoz döneminde yaşanan sinirsel bozukluklardan kurtulmanın en etkili yollarından birinin, bireyin kendisini meşgul edecek faaliyetler bulması olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda sosyal hizmet faaliyetlerine katılma, kitap okuma, ibadet etme ve torunlarla ilgilenme gibi öneriler tavsiye edilmiştir. Ayrıca, menopoz sürecindeki bazı kadınların psikolojik veya duygusal zorluklar nedeniyle eşlerinin anlayış ve sevgisine ihtiyaç duyduğu, mutlu bir evlilikte erkeğin eşine göstereceği desteğin önemine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte, birçok kadının bu sevgi ve ilgiden yoksun kaldığına değinilmiş, menopoz dönemindeki bir kadının cinsel anlamda herhangi bir kayıp yaşamadığı vurgulanmıştır.²¹²

Menopoz döneminde görülen durumlardan biri olan menopoz akıntısı, yumurtalık faaliyetlerinin sona ermesiyle kadınların yaklaşık %45'inde ortaya çıkmaktadır. Menopoz döneminde yumurtalıkların işlevini yitirmesiyle, hormonal düzenlemeye tabi olan yapım ve yıkım süreçleri durmakta; buna bağlı olarak döl yolundaki kan akışı azalmakta, bu da bölgenin işlev kaybına ve doğal olarak mevcut olması gereken şekerin azalmasına yol açmaktadır. Bu durum, döl yolunun direncini zayıflatarak mikroorganizmaların kolayca üreyip akıntıya neden olmasına uygun bir ortam hazırlamaktadır. Süreçte döl yolunda kaşıntı ve idrar yaparken yanma gibi semptomlar gözlemlenmektedir. Östrojen hormonunun eksikliğinden kaynaklanan bu durum, östrojen takviyesi ile tedavi edilmektedir.²¹³

Uysalların söyledikleri bilgilere ek olarak belirtmek gerekirse; menopoz, patolojik nedenler veya hormonal doğum kontrol yöntemlerinin kullanımı dışındaki durumlarda, ardışık on iki aylık *amenore* yani âdet görmeme durumu sonrasında âdet döngüsünün kalıcı olarak sona ermesi olarak tanımlanır. Menopoz süreci, cerrahî

²¹¹ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 182-83.

²¹² A.g.e., 184.

²¹³ A.g.e., 184.

müdahale, radyoterapi veya kemoterapi gibi tıbbî uygulamalarla da başlatılabilmektedir. Genellikle sıcak basması, gece terlemeleri ve uyku bozukluğu gibi semptomlarla ilişkilendirilen menopoza sonrası dönemde, kadınların yaklaşık %75'i altı aydan beş yıla kadar sıcak basması yaşarken bu grubun yaklaşık üçte biri semptomlardan yoğun bir şekilde etkilenmektedir. Menopozun kısa vadeli etkileri arasında cinsel işlevde değişiklikler, *vajinal atrofi* ile düşük ruh hali ve anksiyete gibi psikolojik semptomlar da bulunmaktadır. Sıcak basmaları, yaşam kalitesini düşürerek günlük aktiviteleri olumsuz yönde etkileyebilir. Menopoz geçiş dönemi, son âdet kanamasından önceki dönemi kapsar ve düzensiz döngüler, hormonal dengesizlikler ve çeşitli semptomlarla karakterize edilir. Bu fizyolojik süreç genellikle 40'lı yaşların ortasından sonuna kadar başlamakta ve çoğunlukla dört ila beş yıl sürmektedir.²¹⁴

Kadınlar için zor bir süreç olan menopoza döneminde Uysal'ın da belirttiği üzere, kişinin ibadetlerle meşgul olması onu, psikolojik açıdan rahatlatmaktadır. Bu süreçte eşlere de çeşitli sorumluluklar düşmekte; eşler, hassasiyet gösteren eşlerine karşı sevgiyle yaklaşmalı ve onlara destek olmalıdır. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.v) de "Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum..."²¹⁵ buyurmuştur. İlmihalde eşlerin birbirlerine destek olması, İslâm dininin emirleri arasında olduğu vurgusu yapılmaktadır.

İncelenen ilmihaller arasında konuyla doğrudan ilgilenen tek eser, Asım ve Mürşide Uysal çiftine ait ilmihaldir. Eser sahipleri, konuyu tıbbi veriler ışığında ele almış olmakla birlikte, genellikle kaynakça belirtme eğiliminde olan müelliflerin bu bağlamda herhangi bir tıp kaynağına atıfta bulunmadıkları görülmüştür. Müelliflerin bu konuyu ayrıntılı bir şekilde incelemelerinin, aile içindeki kadının konumuna dikkat çekme amacı taşıdığı söylenebilir. Zira özellikle erkekler arasında, menopoza süreciyle birlikte kadının üretkenliğini yitirdiğine dair yaygın bir toplumsal algı bulunmaktadır. Bu bakış açısı, kadının aile içindeki ilişkilerde eksik veya yetersiz olarak değerlendirilmesine yol açabilmektedir. Söz konusu eserde, bu algının yıkılması ve toplumsal farkındalık oluşturulması amacıyla menopoza sonrası kadının güzelliğinde, gençliğinde, cinsel

²¹⁴ Laxminarayan Karanth, Neena Chuni & N. Sreekumaran Nair, "Antidepressants for Menopausal Symptoms", *The Cochrane Database of Systematic Reviews* 2019, S. 9 (12 Eylül 2019); M. R. Soules vd., "Executive summary: Stages of Reproductive Aging Workshop (STRAW)", *Climacteric* 4, S. 4 (01 Ocak 2001): 267-72.

²¹⁵ Buhârî, Nikâh 80; Müslim, Radâ' 60; Tirmizî, Radâ' 11; İbni Mâce, Nikâh 3.

çekiciliğinde ve cinsel haz alma kapasitesinde bir kayıp olmadığına sıkça vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede, eserin toplumsal ön yargıları değiştirmeye yönelik bir bilinç oluşturma çabası taşıdığı ifade edilmelidir.

Ayrıca, Müslüman kadına yönelik bir yaşam takvimi de sunmaktadır. Kadının, ruhsal olarak zorlayıcı olabilen bu süreçte kendisini bırakmadan ve toplumdan soyutlanmadan sosyal hizmet faaliyetlerine devam etmesi, sosyal ilişkilerini sürdürmesi gerektiğine dair öneriler, İslam'ın toplumsal bir din olduğunu vurgulama amacı taşıdığı da belirtilmelidir.

3.1.1.12. Kadının Özel Hallerinde Dinî Emirler

Kadının bir aylık döngüsü ve her bir döngü döneminde başka bir ruh hali olmaktadır. Örneğin *luteal fazın* son haftasında olan premenstrüel dönemde, depresif duygudurumu, anksiyete, sinirlilik, duygusal dalgalanma gibi duygusal belirtiler, ilgi kaybı, enerji azlığı, iştah değişiklikleri, uyku bozuklukları, fiziksel rahatsızlıklar gibi belirtiler görülebilmektedir.²¹⁶ Bu tür durumlar nedeniyle özel hallerinde zayıf düşebilen kadının durumu, Kur'ân'da 'eza' (acı, sıkıntı) kavramı ile ifade edilmiştir. Allah Teâlâ ve Resulü, kadınlara bu durumda merhamet göstermiş ve onları bazı ibadetlerden muaf tutmuştur.

İncelenen konu, ibadet alanıyla doğrudan ilişkili olduğundan, insan aklının sınırlı olduğu bir alana girmektedir. Bu nedenle naslar çerçevesinde konunun ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, Kur'ân ve sünnet merkezli bir yaklaşım benimsenmeli ve bu kaynakların sunduğu veriler ışığında hüküm tespiti yapılmalıdır.²¹⁷ Akıl bâliğa olan her hanımın hayız ve lohusalık yani nifas hallerinde uyması gereken bazı dinî emirler ve sorumluklar bulunmaktadır. Kadının hayız hallerinde yasak olan emirler ne ise nifas halinde de yasak kabul edilmiş, iddet süresi gibi bazı hükümlerde ise farklılıklar bulunmaktadır. Bu fark çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınmaya çalışılacaktır. Bu başlıkta hayız ve nifaslı kadına dinî emirlere yer verilecektir. İncelenen ilmihallerin geneline bakıldığında bu konu ele alınmaya çalışılmış, bazı eserler dinî yükümlülükleri kapsamlı bir şekilde açıklarken, bazıları yalnızca belli başlı

²¹⁶ Fisun Akdeniz ve Figen Karadağ, "Adet Döngüsü Ruh Hali Bozukluklarını Etkiler Mi?", *Türk Psikiyatri Dergisi*, C 17, S 2, (2006): 1-9.

²¹⁷ Ahmet Yaman, "Adet Gören Kadının İbadeti", *Mehir*, S. 2 (1998): 6.

hükümlere kısaca değinmiştir. Bununla birlikte, genel olarak ilmihallerde bu konunun, ele alınan diğer meselelere kıyasla daha detaylı bir şekilde incelendiği tespit edilmiştir.

a) Namaz

Öğüt'ün ilmihali, hayız ve nifas hallerindeki kadınlar dinî sorumluluklarını incelenen diğer ilmihallere göre daha detaylı bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Yazarın detaylı açıklamaları ilgili konunun daha iyi anlaşılması açısından fayda sağladığı düşünülmektedir.

Müellif, ilk olarak farz, vâcib, sünnet, eda ya da kaza olsun, hayız ve nifas döneminde kadınların hiçbir şekilde namaz kılamayacağını belirtmiştir. Bu durumu “tahayyuz” terimiyle ifade etmiş ve bu halin kadının namazdan uzak durmasını gerektiren bir durum olduğunu vurgulamıştır. Eser sahibi ayrıca, kadının âdet döneminde namaz kılamamasının şer‘î bir gereklilik olduğunu ve bu durumun namazın vâcib ve sahih olmasını engellediğini açıklamıştır. Namazın sahih olmasının şartlarından birisi, kişinin hades-i ekberden yani cünüp, hayız ya da nifas hâllerinden temizlenmiş olmasıdır. Bu nedenle, hayız veya nifas hâlindeki bir kadının namaz kılanması sahih olmadığı gibi, tilavet secdesi ya da şükür secdesi yapmasının da sahih olmadığını ifade etmiştir. Eğer kadın, secde âyetini okuyup secde yapmadan âdet görürse, namazının bozulacağını ve secdenin de üzerinden düşeceğini ifade etmiştir. Müellif, bu hallerde namaz kılanın büyük bir günah olduğunu, bu fiili işleyen kadının hem zarara uğrayacağını hem de âsi olacağını belirtmiş ve ahirette bu kişilerin azabının şiddetli olacağına dikkat çekmiştir. Aynı zamanda, kadınların bu hallerinde kılmadıkları namazların kazasının olmamasını onların çok fazla sorumluluğu olduğu için bir kolaylık olarak görmüştür. Müellif ayrıca, kadın bu halde namaz kılama haramını terk etmenin de farz olduğunu, bu farzın yerine getirilmesinin bir nevi ibadet sayıldığını ifade etmiştir. Kadınların bu özel hâllerinin semavî bir özür olduğu için mübarek gecelerde bile bu durumdayken kendilerine hayır ve hasenat ihsan edileceğini belirtmiştir.²¹⁸

Müellifin bu yorumları, diğer ilmihal yazarlarına kıyasla farklı bir perspektif sunmaktadır. Şâri'in yapılmasını emrettiği fiillerin yerine getirilmesi mükellef için ne

²¹⁸ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 79-83; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 185-87; Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 214-15; Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 245-46.

kadar zorunlu ise, yasakladığı fiillerden kaçınmak da mükellefin sorumluluğu kapsamındadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de de ifade edildiği üzere, “*Hüküm ancak Allah'ındır ve Allah hakkı anlatır; O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.*”²¹⁹ Abdülvehhab Öztürk ilmihalinde birçok meselenin kıyasa uymadığını, buna rağmen müslümanların bu hükümlere tâbi olmaları gerektiğini belirttiğini ve kadının oruçlarını kaza etmesi gerektiğini, namazları ise kaza etmediğini dile getirmiştir.²²⁰

Öğüt, ayrıca kadının namaz vaktinin son anlarında hayız veya nifas kanı kesildiğinde, namaz ona farz olup kılınmadıysa kazası gerekirken, namaz vaktinin son cüzinde âdet veya nifas olsa o namazı kaza etmesi gerekmediğini söylemiştir. Bir hanım farz namazını eda ederken kendisinden kan gelirse, bu namazın fâsid olduğunu, ancak şârî'in meşakkatten dolayı kadının namazın edasını ıskat ettiği gibi kazasını sorumluluk olmaktan çıkardığını açıklamıştır. Fakat kadının nâfile namaz kılarken bu durumun meydana gelmesi halinde, namazın kazasını eda etmesinin üzerine vâcip olduğunu belirtmiştir.²²¹ Öğüt, eserinde Serahsî'nin *el-Mebsût* kitabına oldukça atıf yaptığı için bu durumun açıklaması ilgili eser şu şekilde geçmektedir; farz namazın borçlanmak için değil, sorumluluğu yerine getirmek amacıyla kılınmaktadır, oysa nâfile namazın adak gibi niyet edilerek kişinin üzerine vâcip hale gelmektedir.²²²

Bilmen de Öğüt'ün bu görüşlerini aktararak, kadının tam tahâret hali içinde olmaması durumunda Allah'ın huzurunda bulunmak ve mübarek âyetlere dokunmak için tam bir temizlik içinde olmasının gerekli olduğunu, bu durumdaki kadınların bir nevi hasta kabul edilip dinlenmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Müellif, geçici yasakların bireyin nefsinin kontrol etmesine katkı sağladığını ve bu yasakların çeşitli hikmet ve maslahatlar içerdiğini vurgulamıştır.²²³ Öğüt, hanımın hayız veya nifas hali sona ermeden abdest, gusül veya teyemmüm alması bu ibadetlerin geçerli olmasını sağlamaz ve dinî açıdan bir sonuç doğurmaz. Ayrıca, bir kadın ihtilâm olduktan sonra hayız görmeye başlarsa, gusül alması zorunlu değildir. Ancak Öğüt, guslün vücuda

²¹⁹ el-En'âm 6/57.

²²⁰ Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmihâli*, 504.

²²¹ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 83-84; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 100.

²²² Serahsî, *el-Mebsût*, 2/15.

²²³ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 99-101.

olan faydalarını göz önünde bulundurarak, böyle bir durumda gusül almanın daha faziletli ve güzel olduğunu ifade eder.²²⁴

Şâfiî ilmihali yazarı Özdemir de hayız ve nifas hâlleri sona ermiş bir kadının, namaz vaktinin başlangıcında ilk tekbiri alacak kadar bir süre mevcutsa, bu kadının o vaktin namazını ve eğer mümkünse, birlikte cem' edilebilecek diğer namazını kılması gerektiğini ifade etmiştir.²²⁵

Son olarak Cemal Öğüt, hayız ve nifas hallerinin namazın hem vücubuna hem de cevâzına ve sıhhatine engel teşkil ettiğini, orucun ise yalnızca sıhhat ve cevâaz açısından mâni olduğunu, ancak vücubuna engel olmadığından bu dönemlerde kadının orucunu tehir ettiğini belirtmiştir. Ayrıca, eser sahibi, Efendimiz (s.a.v.) döneminde hayız ve nifas hallerinde kılınamayan namaz ve tutulamayan oruç meselesinin bilinen bir husus olduğunu, bu sebeple Hz. Âişe'nin bu konuyla ilgili sorulan soruyu gereksiz bulduğunu ve bu konuda verdiği cevabın ümmet tarafından icmâ ile kabul gördüğünü vurgulamıştır. Müellif, Neseffî'nin *Kenzü'd-dekâ'ik* adlı eserine atıfta bulunarak, kadının hayız ve nifas halleri sona erdikten sonra namazlarını kaza etmesinin mekruh olduğunu, bu hallerde oruç tutmanın haram olduğu gibi, kadının yiyip içmeyi oruçlu gibi davranmasının da haram olduğunu aktarmaktadır.²²⁶

b) Oruç

Bir diğer husus, bu hâller de oruç tutulmamasıdır. Hayız ve nifas halinin en uzun süresi dolan bir kadının, henüz gusül almamış olsa bile oruca niyet etmesi gerekir. Örneğin, bir kadın gece hayız veya nifas hâlinden temizlendiğinde, ertesi günün orucu için niyet edebilir; ancak bu durumda, oruçlu iken ağız ve burna su alırken dikkatli olmak suretiyle gusül almalıdır. Eğer bu esnada kazara boğazına su kaçarsa, orucunun bozulacağı ve kaza etmesi gerekmektedir. Gusül geciktirmenin büyük bir günah olduğu vurgulanmakla birlikte, kişi günlerce cünüp kalsa ya da hayız veya nifas süresi sona erdiği hâlde henüz gusül almamış olsa bile, Ramazan ayında oruca niyet etmesi ve orucu tutması gerekmektedir.²²⁷

²²⁴ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 83-84; Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 308-9.

²²⁵ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 61.

²²⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 84-90.

²²⁷ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 92-93; Ozak, haiz ve nüfesâ hanımın temizlendiği an yemek içmeyi terk ederek imsak etmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Ozak, *Necatülmü'minin*, 170.

Cemal Ögüt, kadının tan yerinin ağarmasından sonra hayız veya nifas hâline girmesi durumunda, yemeden içmeden oruçlu gibi davranmasının harama teşebbüh niteliği taşıdığı için caiz olmadığını ifade ederken; tan yerinin ağarmasından sonra temizlenen kadının, kazaya hürmeten günün geri kalanında oruçlu gibi davranmasının bir görüşe göre vâcip, diğer bir görüşe göre ise müstehap olduğunu belirtmiştir.²²⁸ Mutlu ise, Hanefî mezhebine göre gündüz âdeti sona eren kadının iftar vaktine kadar oruçlu gibi davranmasının vâcip olduğunu, ancak Şâfiî mezhebine göre böyle bir zorunluluğun bulunmadığını dile getirmiş ve nihaî olarak Şâfiî mezhebinin görüşünü benimseyerek, hayız hâlindeki kadının günü oruçlu gibi geçirmesinin gerekmediğini savunmuştur.²²⁹ Bu açıdan Ramazan ayında imsak vaktinden sonra hayız hali sona eren kadının oruç tutamaması konusunda fakihler görüş birliğindeyken, o günü nasıl geçireceği hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre kadının oruçluymuş gibi davranması gerekli iken Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre ise bunun gerekli olmadığını belirtmiştir.²³⁰

Kadının âdet döngüsüne göre şüpheli günde âdet görme ihtimali yüksek olduğu için oruç tutmamasının caiz olduğunu söyleyen Ögüt, şayet kadın, hayız kanı görmezse sadece o günü kaza etmesi gerekeceğini belirtmiştir. Bazı fakihlerinin ise böyle bir durumda kefaretin de gerekli olduğunu savunsa da müellif, bu görüşü doğru bulmayıp, sadece kazanın yeterli olacağını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, şüpheli günlerin dinî hükümler açısından değerlendirilmesinde ihtiyat ilkesinin öne çıktığını göstermektedir. Ancak müellif, nâfile oruca niyet eden kadının gün içerisinde hayız olduğu takdirde orucunu kaza etmesinin lazım geldiğini belirtmiştir. Ramazan ayında aybaşı veya nifas halinde olan kadın gün içerisinde bu hallerinden kurtulsa ilk andan itibaren namazlar farz olduğu gibi o günkü teravih namazını kılması sünnet olmaktadır.²³¹

²²⁸ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 93-94; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 186; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 78-79.

²²⁹ Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 247.

²³⁰ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414), 3/425-426; Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 2/308-312; Yaman, "Adet Gören Kadının İbadeti", 7-8.

²³¹ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 91-96.

Öğüt, oruç kefâret konusunu kadının nifas halini dikkate alarak, tutması gerektiğini vurgulamıştır. Müellif, bu hususu şu örnekle açıklamaktadır: Kefâret orucu tutmakta olan bir kadının, Recep ayının dördüncü gününde oruca başlaması ve 56 gün oruç tuttuktan sonra Ramazan ayının gelmesi halinde, kefâretin kalan 4 gününün Ramazan orucundan sayılması kefâret orucunu geçersiz kılar. Dolayısıyla, Ramazan sonrasında kefâret orucuna yeniden başlanması gerekmektedir. Bu yüzden, kadınların kefâret orucunu tutarken âdet ve nifas sürelerini göz önünde bulundurarak, Ramazan ayına denk gelmeyecek şekilde bir planlama yapmaları kendileri için daha uygun olacaktır. Bununla birlikte, bir kimsenin Ramazan orucuna niyet edip, kasten orucunu bozduktan sonra oruç yemeyi mübah kılacak bir hastalığa yakalanması ya da hayız veya nifas halinin gerçekleşmesi durumunda, kefâret orucunun düşeceğini ve yalnızca bozulan o günün kazasının yapılması gerektiğini belirtmiştir.²³²

Zihni Efendi emzikli kadınların sıhhat ve kudretleri yerinde olduğunda oruçlarını kaza etmelerinin farz olduğunu ifade etmiştir, Ünlükulda ilave olarak Şâfi mezhebinde çocuğu için endişelenen kadın, oruç tutmaz ise kazanın yanında fidye de vermesi gerektiğini ifade etmiştir.²³³

Öğüt'ün detaylı olarak ele aldığı oruç bahsinin son meselesi ise kadının “Hayız gününde oruç tutmak nezrîm olsa.” demesidir. Müellif bu adak, oruç tutmanın caiz olmadığı bir vakitte söylediği için mutemet olmadığını söylemiş fakat kadın, yarın oruç tutmak adağım olsa dese o gün de hayız olsa bu adağı kabul olduğu için temizlendikten sonra kaza etmesi vâcip olduğunu ifade etmiştir.²³⁴

Oruç konusunu ele alırken diğer ilmihallerde genellikle değinilmeyen bir meseleyi gündeme getiren Ozak, oruçlarını eda edemeden vefat eden kadınlar ile oruç tutma imkânına sahip olduğu hâlde oruçlarını yerine getirmeksizin vefat eden kadınların durumuna açıklık getirmektedir. Bu çerçevede müellif, Hanefî mezhebinin yaklaşımına uygun olmamasına rağmen kadının vasiyetinin bulunması durumunda

²³² Öğüt, *Kadın İlmihali*, 94-96; Ozak, *Necatülmü'minin*, 169-71; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 189-90; Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 246-47.

²³³ Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 29-31; Ünlükul, *Hanefî ve Şafî Mezheplerine Ait Dü-Mezhebi (İki Mezhep) Adlı Bir İlmihal*, 81.

²³⁴ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 96; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 187.

fidyenin mirasın üçte birinden karşılanması gerektiğini, vasiyetin yokluğunda ise fidyenin varisler tarafından ödenmesinin uygun olacağını ifade etmektedir.²³⁵

c) Mushafa Dokunma, Kur'ân Okuma ve Öğretme

Hayız ve nifas hâlindeki kadına haram olan üçüncü husus, bir harf bile olsa Kur'ân okumasıdır. Ancak Öğüt, hades-i ekber durumu göz ve kulak gibi dış organlara nüfuz etmediğinden, bu hallerde Kur'ân'a bakma veya dinlemenin caiz olduğu belirtilmiştir. Eğer bu hallerde Kur'ân okunursa, o kişi hem âsi hem de günahkâr sayılır. Ayrıca, secde âyetini bir kişiden dinleyip secde yapması dahi haramdır; çünkü namaz için gerekli olan şartlar, secde âyeti içinde geçerlidir. Bu durumda olan kadın ibadetler için temiz sayılmadığı için secde yapması caiz değildir. Ancak, secde âyetini hâiz, nüfesâ, cünüp, kâfir, çocuk veya mecnundan işiten kişinin secde yapması vâciptir. Müellif, burada mecnundan secde âyeti işiten kişinin secde yapması gerektiğini ifade etmiş, ancak eserinin ilerleyen sayfalarında mecnun, deli veya uyku hâlindeyken Kur'ân'ın işitilmesinin sahih kabul edilebilmesi için temyiz şartının gerekli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, bir kadının namaz esnasında secde âyetini okuduktan sonra secde yapmaksızın hayız veya lohusalık hâline girmesi durumunda hem namazının geçersiz olacağı hem de ilgili secde yükümlülüğünün ortadan kalkacağı ifade edilmiştir.²³⁶

Müellif, hâiz, nüfesâ ve cünüp kimselerin Kur'ân öğretme amacıyla kelime kelime okumalarında bir sakınca bulunmadığını, çünkü kesik kesik ya da heceleyerek okuyanların Kur'ân okuma fiilini gerçekleştirmiş sayılmadığını ifade etmektedir.²³⁷ Dikmen, Öğüt'ün görüşlerine ek olarak, Kur'ân öğreticisinin yardımcısı varsa, özel durumlarında öğretimi onun yapması gerektiğini, eğer yoksa kelime kelime okuyarak öğretime devam edebileceğini belirtmiştir.²³⁸ Mutlu da hayız ve nifas hallerinde Mâlikî mezhebine göre ezberden Kur'ân okunabileceğini savunurken,²³⁹ Akyüz ise doğrudan

²³⁵ Ozak, *Necatülmü'minin*, 169-70.

²³⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 98-108; Ozak'a göre, cünüp bir kimsenin secde âyetini okuması haram olmakla birlikte, eğer okursa dinleyenlerin secde etmeleri gerekir. Okuyan kişinin ise gusül abdesti aldıktan sonra secde etmesi vâcip olur. Ozak, *Necatülmü'minin*, 84.

²³⁷ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 109; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 195; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 99-127; Yavuz, *En Geniş İslâm*, 86; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 194; Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 216; Büyükçınar, *İslâm İlmihâli*, 221.

²³⁸ Dikmen, *Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali*, 244.

²³⁹ Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 248.

Mâlikî mezhebi çerçevesinde ele alarak bu hallerde Kur'ân okunabileceğini ileri sürmüştür.²⁴⁰ Ali Özek de Hanbelî mezhebine göre, abdestsiz veya hayızlı kişilerin zaruret hâlinde, eğitim amacıyla Kur'ân'a dokunup okuyabileceklerini ve bu tür bir zaruret durumunda bu görüşle amel edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁴¹ İSAM heyet ilmihalinde ise fakihlerin çoğunluğuna göre bu durumlarda Kur'ân okunmasının ve mushafa dokunmanın haram olduğu, ancak Kur'ân öğretimiyle meşgul olan ve mazeret beyan ettiğinde zor durumda kalacak olan kadınların, ruhsattan faydalanarak hayız hâlinde mushafı tutup Kur'ân okuyabilecekleri belirtilmiştir.²⁴²

Sofuoğlu, fıkıh kitaplarında kadın öğrencilerin hayız hâlindeyken Kur'ân okuyamayacakları, ona dokunamayacakları fakat dua maksadıyla dua âyetlerini okuyabilecekleri ve kılıfla Kur'ân'ı tutabileceklerinin ifade edildiğini belirttikten sonra buradan hareketle kadınların bu durumda Kur'ân okuyabileceklerini ve tatbikatta da bu şekilde bir uygulamanın olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca yazar, günümüz şartlarında en uygun görüşün Mâlikî mezhebine ait olduğunu, onların hayız hâlindeki kadınların Kur'ân okumalarına izin verdiğini savunmuştur.²⁴³ Ancak, hadis-i şerîfte ifade edildiği üzere “Âdetli kadın ve cünüp olan kimse Kur'ân'dan hiçbir şey okuyamaz.”²⁴⁴ buyrulmuştur. Ayrıca bazı klasik fıkıh kitapları incelendiğinde de hâiz ve nüfesânın Kur'ân okuyamayacağı açıkça ifade edilmiştir.²⁴⁵ Fakat bilhassa kadın öğrencilerin bu halde kelime kelime veya bir âyetten az olacak şekilde okunabileceği konusunda hem mezhepler arasında ihtilaf bulunduğu gibi mezhep içinde de farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin Merginânî (ö.593/1197), Tahâvî'nin (ö.321/933) hâiz ve cünübün Kur'ân'dan bir âyetten az okuyabilirler görüşüne karşıdır.²⁴⁶ Fakat *el-*

²⁴⁰ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 291.

²⁴¹ Özek, *İslâm'da İbâdet (İlmihâl)*, 37.

²⁴² Karaman vd., *İlmihal: İman ve İbadetler*, 213.

²⁴³ Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 177-78.

²⁴⁴ Tirmizî, Tahâret, 98; İbn Mâce, Tahâret.

²⁴⁵ Ebû İshak eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1416), 1/142; Ebü'l-Hasen 'Alî b. Ebübekr el-Fergânî el-Merğînânî, *el-Hidâye* (el-Medinetü'l-Münevvere: Dârü's-Sirâc, 1440), 1/372-373; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.), 1/13; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, 1/332; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421), 1/217; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye* (Beyrut: Dârü'l Sâdir, 1991), 1/38.

²⁴⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/372-372; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/13.

Fetâva'l-Hindiyye'de öğreticinin kelime kelime okumasında beis olmadığı dile getirilmiştir.²⁴⁷ Hem incelenen ilmihallerden hem fıkıh kitaplarından hem de Sofuoğlu'nun kendi ifadesinden anlaşılacağı üzere, fıkıh kitaplarında hayız hâlindeki kadınların Kur'ân okumalarının yasak olduğu açıkça belirtilmiştir. Kur'ân'ı bir kılıfla tutmak ile onu açıp okumak arasında önemli bir fark vardır. Bu nedenle yazarın bu iddiası sağlam bir temele dayanmadığı düşünülmektedir.

İster kâğıtta olsun ister duvarda âyet yazılı olan hiçbir şeye hayızlı ve nifaslı kadınlar dokunmazlar zira Kur'ân'a dokunmak için abdest almak farz olduğunu söyleyen Öğüt, Efendimiz'in (s.a.v.) bazı Arap kabilelerine cünüp ve hâiz olanların Kur'ân'a dokunmasınlar diye emirler yazıp gönderdiğini nakletmiştir. Fakat bu durumdaki kişiler Kur'ân'ı kendi kıyafeti hariç bez gibi şeylerle tutabilir.²⁴⁸ Öztürk de hayızlı kadının boynunda muska veya küçük kitap deriyle sarılıysa bunu çıkartması gerektiğini fakat gümüş mahfaza içerisindeyse o halde taşımada bir mahzur olmadığını belirtmiştir.²⁴⁹

Öğüt, Kur'ân'ın tercümeleleri de aslı hükmünde olduğu için hâiz, nüfesâ, cünüp ve abdestsiz olanlar dokunamayacaklarını belirtmiş, ardından tahrif ve tebdil edilmemiş semavî kitapların nüshalarına dokunabilmek için de temiz olmak farz olduğunu söylemiştir. Müellif, bu kitapların mensûh olmalarının onları kelâmullah olmaktan çıkarmadığını, Kur'ân'da mensuh âyetler olduğunu söylemiştir.²⁵⁰ Kur'ân'a saygı için bu dönemde hayız ve nifaslı kadınların meâl okumaması tavsiye edilmektedir.

Cemal Öğüt, tefsir kitaplarına abdestsiz ve gusülsüz şekilde dokunulamayacağını, fıkıh, hadis, akaid gibi şeriat kitapların abdestsiz bir yen²⁵¹ ile veya eliyle tutmaları

²⁴⁷ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/38.

²⁴⁸ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 111-13; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihal*, 194-95; Paksu, *İslâm İlmihali*, 217.

²⁴⁹ Öztürk, Abdullah b. Mes'ud bu görüşe katıldığını ifade etmiştir. Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmihâli*, 327.

²⁵⁰ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 114; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 99-127; Debbağoğlu ve Kara, *İslâm İlmihali*, 204; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 197-98.

²⁵¹ Giysi kolu.

zarurete binaen ruhsat verildiğini dile getirmiştir.²⁵² Paksu ise tefsir kitaplarının da bu halde tutulmasında bir mahsur olmadığını fakat kitapların içinde bulunan âyetlere doğrudan temas edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁵³ *el-Fetâva'l-Hindiyye*'de tefsir, fıkıh, hadis kitaplarını dokunmalarının mekruh olduğu²⁵⁴ ifade edilirken *el-Hidâye*'de hadis, fıkıh gibi kitaplar Kur'ân gibi olmadığı için zaruretten dolayı tutulabileceği ifade edilmiştir.²⁵⁵ *el-Lübâb*'da ilave olarak tefsir kitaplarında âyet olan yerler hariç dokunulabileceği dile getirilmiştir.²⁵⁶

d) Mescid ve Camilere Girme

Hâiz, nüfesâ ve cünüp kişilerin zaruret olmadıkça mescid ve camilere girmesinin haram olduğunu belirten Öğüt, bu zaruret hallerini, şu şekilde açıklamaktadır: Oturulan evin kapısının mescide açılması ve kapının başka bir yöne çevrilmesinin mümkün olmaması; yırtıcı hayvan, düşman, hırsızdan kaçma, soğuktan veya susuzluktan korunma gibi durumlar şeklinde açıklanmaktadır. Öğüt ayrıca bazı evlerde mescit bölümleri bulunduğunu, bu yerlerin mescid hükmünde sayılması için dışarıdan gelen kimselerin cemaate katılmalarının engellenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Şehir dışında bulunan namazgâhların ise sadece namaz için kullanılmadığı, dolayısıyla kadınların özel hâllerinde buralara girmelerinin caiz olduğunu belirtmiştir.²⁵⁷

Ünlükul, Şâfi mezhebinde, camide durmamak kaydıyla hayızlı kadının camiye girip çıkabileceğini ifade ederken,²⁵⁸ Mutlu, Şâfi ve Hanbelî mezheplerine göre bu durumda kadınların mescide girmelerinde bir sakınca olmadığını, günümüzde de ihtiyaç hâlinde bu iki mezhebe göre amel edilebileceğini ifade etmektedir.²⁵⁹ Müellifin

²⁵² Öğüt, *Kadın İlmihali*, 114-15; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 99-127; Debbağoğlu ve Kara, *İslâm İlmihali*, 204; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 197-98; Şentürk ve Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 115.

²⁵³ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 217.

²⁵⁴ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/39.

²⁵⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/374.

²⁵⁶ Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî, *el-Lübâb* (Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmîyye, t.y.), 1/44.

²⁵⁷ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 116-19; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 190-91.

²⁵⁸ Ünlükul, *Hanefî ve Şafî Mezheplerine Ait Dü-Mezhebi (İki Mezhep) Adlı Bir İlmihal*, 33.

²⁵⁹ Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali: Hanefî ve Şafîlere Göre*, 249.

bu değerlendirmesi, telfike yönlendirme olarak yorumlanmaya elverişlidir. Bu yaklaşımın ilmihal geleneği açısından uygun bir yöntem olmadığı düşünülmektedir. Zira ilmihaller, farklı mezheplere ait ayrıntılı tartışmalara girmeksizin, konuları halkın anlayabileceği sade ve anlaşılır bir biçimde ele almaktadır. Dolayısıyla, müellifin söz konusu yorumu, okuyucunun zihninde tereddütlere yol açabileceği düşünülmektedir.

Akyüz ise Hanbelî mezhebine göre mescide girmenin haram olduğunu, ancak şf mezhebinde kadının farklı bir kapıdan girip çıkabilmesi şartıyla mescide girebileceğini, aksi takdirde bunun haram sayıldığını dile getirmiştir. Yazar, Ca'feriyye mezhebine de atıfta bulunarak kadının bu durumda mescide girmesinin haram olduğunu belirtmiştir.²⁶⁰ *el-Mbdi'* adlı eserde de Hanbelî mezhebine göre hayızlı kadının mescitte durmasının yasaklandığı belirtilmiştir.²⁶¹ Son olarak incelenen ilmihallerin çoğunda ve bazı klasik kaynaklar da bu durumdaki hanımların zaruret hali bulunmadıkça mescitte bulunmaması gerektiği ifade edilmektedir.²⁶²

e) Tavaf

Kadının bu durumlarında, ister farz olan ziyaret tavafı isterse nafile tavaf olsun, her türlü tavaf yapması haramdır. Fakat bu hallerde kadın, tavaf haricindeki diğer hac mensikini yerine getirebilir. Eğer kadın, farz tavafını temizlik hlini ertelemeyip hayız veya nifas hâlinde yaparsa bunun kefâreti olarak büyükbaş hayvan yani bedene kurban etmesi gerekir. Ayrıca kadın ihrama girerken hayız veya nifas hlindeyse, gsl abdesti almak sünnet kabul edilir. şayet kadın, farz olan ziyaret tavafını gerçekleştirdikten sonra hayız olursa, veda tavafı o kadından düşer ve bu tavafı terk etmesinden ötürü herhangi bir yükümlülük doğmaz. Ancak, kadının bayram günlerinde ziyaret tavafını yapabilecek kadar veya daha fazla bir süre temiz olduğu hâlde tavafı terk etmesi durumunda, özürsüz bir şekilde vacibi terk ettiğinden dolayı

²⁶⁰ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/287-288.

²⁶¹ Burhneddin İbn Müflih, *el-Mbdi'* (Riyad: Daru Atlas el-Hadra, 1442), 1/385-386.

²⁶² şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/42; Meręinânî, *el-Hidâye*, 1/371; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/13; şrbn, *Muğni'l-muhtâc*, 1/216; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, 1/335-337; Meydânî, *el-Lübâb*, 1/43.

küçükbaş hayvan kurban etmesi gerekir. Eğer bu süre zarfında kadın temizlenemezse ve tavafı daha sonraki bir zamana bırakırsa, herhangi bir cezaya maruz kalmaz.²⁶³

f) Cinsel İlişki

Öğüt, hanımların özel hallerinde yapılması haram olan durumların yedincisinin eşiyle cinsi münasebet olduğu söylemiştir. Müellif, bu durumu “tahyız” olarak nitelendirmiş ve böyle bir birlikteliğin kebâir kapsamında değerlendirildiğini, bu kişilerin tövbe etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca müellif, bu durum için erkeğin ceza ve kefaret için bir veya yarım dinar fukaraya sadaka²⁶⁴ vermesinin müstehap olduğunu söyleyip Bu kefaretin ödenmesinin kadının değil, erkeğin sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir. Öğüt, Alûsi’den naklen uygun görülmeyen bu cinsi münasebetten doğan çocuğun cüzzamlı olacağını belirtmiştir. Ayrıca oruçlu ve ihramlı kadına da yakın olmak caiz görülmediği ifade edilmiştir.²⁶⁵ Ayrıca İncelenen bir çalışmada, menstrual dönemde gerçekleşen cinsel ilişkinin kadın sağlığına zarar verebileceği ve ayrıca HIV veya diğer cinsel yolla bulaşan patojenlerin heteroseksüel bulaşması açısından bir risk faktörü oluşturabileceği belirtilmiş; bu nedenle, söz konusu dönemde cinsel perhizin teşvik edilmesi önerilmiştir.²⁶⁶

Müellif, hayız kanı eza verici olduğu için bu dönemde cinsel ilişkinin haram kabul edildiğini, ancak istihâze kanı bu nitelikleri taşımadığı ve eza verici olmadığı için bu durumda birlikteliğin caiz olduğunu belirtmiştir. İlaveten müellif, hâiz veya nüfesâyla birliktelikte asla hüsün bulunmadığına; aksine bu yakınlığın kabih yani çirkin olduğuna, tıbben de birçok hastalığa sebebiyet verdiğine vurgu yapmıştır. Bunun yanı sıra Öğüt, İslâm hükümlerinin hikmetlerinden biri olarak hayız döneminde eşlerin

²⁶³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/142; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/372; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Râik*, 1/335-337; Öğüt, *Kadın İlmihali*, 120-24; Akseki, *Askere Din Kitabı*, 124; Ertan, *Ailenin Din Bilgisi Kitabı*, 76; Arslan, *Yeni İlmihal*, 67-166; Serdaroğlu, *Şâfi İlmihali*, 109; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 90-96; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 191-95; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 79; Paksu, *İslâm İlmihali*, 218; Karahasanoğlu, *Cep İlmî-i Hali*, 67-68; Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 177-78; Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*, 202.

²⁶⁴ Öğüt, bu sadakanın zekâta ehil olan kişilere verileceğini belirtmiştir.

²⁶⁵ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 124-43

²⁶⁶ K. Tanfer & S. O. Aral, “Sexual Intercourse during Menstruation and Self-Reported Sexually Transmitted Disease History among Women”, *Sexually Transmitted Diseases* 23, S. 5 (1996): 395-401.

yataklarını ayırmamalarını vurgular. Yahudilerde bu dönemde eşlerinden uzak durarak aynı yatakta yatmama, aynı sofrada yemek yememe, kullandıkları havluyu bile kullanmama gibi uygulamalar bulunduğunu belirtir. İslâm'da ise hayız ve nifas hâlindeki kadın temiz kabul edilmekte ve bu durumlarda eşle aynı yatakta yatmak, yemek yemek ve dokunduğu eşyaları kullanmak mekruh sayılmamaktadır.²⁶⁷

Aksarayî de ilave olarak hayız halindeki kadına eşyle yakın olmak²⁶⁸ haram olduğunu buna helal diyenlerin ise kâfir olacağını belirtmiştir. Bir kimse hayız halinde yakınlığın haram olduğunu bildiği halde yine de nefis ve hevasına tâbi olup eşyle birlikte olsa o günahattan kefâret ve cimânın zararının def' için sadaka gerektiğine değinmiştir.²⁶⁹

Akyüz de Ögüt'e ek olarak diğer mezheplerin görüşlerine de yer vermiştir. Cumhuriyetin kanaatine göre bu haldeki kadınla cinsel ilişkide tövbe ve istiğfâr yeterli olup başka bir müeyyide gerekmemektedir. Bununla birlikte, bir veya yarım dinar (4.81 gr) sadaka vermek sünnet kabul edilmiştir. Hanbelî mezhebine göre ise, gücü yetiyorsa kefâret olarak bir veya yarım dinar tasadduk etmesi gerektiği, gücü yetmiyorsa bu durumda kişinin üzerinden ceza düştüğü ifade edilmiştir. Ayrıca eser sahibi Evzâî'nin (ö.157/

²⁶⁷ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 124-43; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 100-101; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 198-202; Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 290.

²⁶⁸ Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/78; Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 24-25; Akseki, *Askere Din Kitabı*, 124-56; Başak, *İslâm Dinî İlmihali*, 18; Ekşigil, *Dürr-ü Sencide*, 39-40; İskilipli, *Yeni İlmihal*, 18-19; Soyman, *Cep İlmihali*, 30-36; Ünlükul, *İlmihal*, 32-33; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 33-90; Ozak, *Necatülmü'minin*, 37; Şener, *Denizden Bir Katre İlmihal*, 32; Arslanoğlu, *Tüm İlmihâl*, 41; Pilavoğlu, hayızın ilk günlerinde cinsel ilişki olduysa 1 altın, sonlarında yapılmışsa yarım altın sadaka verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Detaylı bilgi için: Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 40-78; *Büyük İlmihâl*, 90-96; Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 86-87; Debbağoğlu ve Kara, *İslâm İlmihali*, 204; Arslan, *Tam Şafî İlmihali*, 27-28; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 206; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 176-78; Mert, *İslâm İlmihali*, 10; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 242-46; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 15-16; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 79; Yörükân ayrıca kadınların o halde evlenemeyeceklerini söylemiştir. Yusuf Ziya Yörükân, *İslâm İlm-i Hâli*, 2 bs. (Ankara: Do, 1993), 128; Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 144; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 244-51; Karahasanoğlu, *Cep İlm-i Hali*, 67-68; Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç-İbadet- Ahlâk Esasları*, 177-78; Büyükçınar, *İslâm İlmihâli*, 220-22; Şentürk ve Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 112-16; Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*, 90-202; Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 325-30.

²⁶⁹ Aksarayî, "İmâdü'l-İslâm", Vr. 43a.

774) ve bazı muhaddislerin görüşüne de değinmiştir. Evzâî'ye göre bir dinarın beşte birini, bazı muhaddislere göre ise hayız döneminde bir dinar, hayız kesildikten sonra ise yarım dinar sadaka verilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁷⁰

Bilmen de kadının âdeti tam bitmeden kanın kesilmesine ve yıkanmasına itibar edilmediğini, kanın tekrar gelme ihtimali nedeniyle âdet süresi dolmadan cinsel ilişkinin haram olduğunu belirtir. Ancak kadın, ihtiyaten namazlarını kılar ve orucunu tutar. Hayız ve nifasın en uzun süresi dolduğunda eşiyile ilişkiye girmesi helal olur. Süre dolmadan kan kesilirse, yıkanmadıkça veya bir namaz vakti geçmedikçe cinsel ilişki caiz değildir. Gayrimüslim kadınlarla ilgili ise iki görüş vardır: Biri müslüman kadınlar gibi hükme tâbi olmaları, diğeri ise yıkanmalarına ve namaz vakti beklemelerine gerek olmadığıdır.²⁷¹

g) Boşama

Döndüren, hayız ve lohusalık dönemlerinde bazı fiillerin haram olduğunu belirtmiş ve bu bağlamda boşanmayı da bu kapsamda değerlendirmiştir. Ayrıca, hayız hâlinde bulunan bir kadının boşanmasının caiz olmadığını ifade etmekle birlikte, böyle bir boşamanın hukuken geçerli olduğunu da vurgulamıştır.²⁷² Özdemir ise kadının hayız veya nifas hâlindeyken boşanamayacağını vurgulamıştır.²⁷³ Vecdi Akyüz de cumhura göre bu haldeki boşamaların bid'at ve haram olmakla beraber geçerli olduğunu ve kocanın boşama hakkını kullandığını ve kadının boş olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁴

h) Diğer Meseleler

Bazı ilmihallerde, kadının özel hallerine ilişkin meseleler ek olarak ezana icabet, düşük yapan kadının durumu, i'tikâf ve âdet geciktirici ilaç kullanımı gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Cemal Ögüt, ezan okunurken cünüp bir kişinin müezzinin söylediklerine sözlü olarak icabet edebileceğini, ancak hâiz ve nüfesânın fiilen icabet yükümlülüğünün düşmüş olduğunu belirtmiştir.²⁷⁵ Serdaroğlu ise düşük yapan kadının durumunu incelemiş; Şâfiî mezhebine göre, kadının et parçası ya da pıhtılaşmış kan

²⁷⁰ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 290.

²⁷¹ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 100-101.

²⁷² Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali: İnanç-İbadet- Günlük Hayat*, 185.

²⁷³ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 51.

²⁷⁴ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/289.

²⁷⁵ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 110.

dahi düşürmesi durumunda temizleninceye kadar oruç tutamayacağını, Hanefî mezhebinde ise azası belli olmayan bir ceninin düşürülmesinin oruca engel teşkil etmediğini ifade etmiştir.²⁷⁶

Zihni Efendi de kadınların i'tikâf durumunu da şu şekilde ele almıştır: âdet, özür olmayan ve nifas halinde bulunmayan hanımlar zevcelerinin izniyle haneleri dahilinde bir odada i'tikâf yapabilirler; fakat i'tikâfta eşiyile beraber olamaz.²⁷⁷ Akyüz ise Hanefî mezhebine göre vâcib i'tikâf için hayız ve nifas halinden temizlenmesi şart iken sünnet i'tikâf için şart olmadığını belirtmiştir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, tüm i'tikâf türleri için hem hadesten hem de necasetten taharet şarttır. Mâlikî mezhebinde ise vâcib i'tikâf için hayız ve nifastan temiz olmak gerekli görülmüş, bu durumda olmayanların i'tikâfi kaza etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Sünnet i'tikâfında ise kişinin niyetine bağlı olarak sonradan tamamlaması uygun görülmüştür.²⁷⁸

Mutlu da kadının Ramazan ayının faziletinden yararlanmak amacıyla âdet geciktirici ilaç kullanabileceğini ve bunun dinen bir sakınca taşımadığını ifade etmiştir. Yazar, Asr-ı Saadet döneminde de “erak suyu” gibi âdet geciktirici yöntemlerin kullanıldığını ve Abdullah b. Ömer (r.a)'in bu uygulamanın bir mahzur taşımadığını söylediğini aktarmaktadır.²⁷⁹ Ancak Mutlu'nun değindiği bu mesele, incelenen ilmihaller ve bazı fıkıh kaynaklarında da belirtildiği üzere, Ramazan orucunun yılda bir kez tutulması ve kadının hayız hali sona erdikten sonra kaza edebilmesi nedeniyle, müellifler tarafından âdet geciktirici ilaç kullanımının tavsiye edilmediği şeklinde anlaşılmaktadır.

Diğer ilmihallerde ele alınmayan bir konu da Öğüt'ün ele aldığı hâiz, nüfesâ veya cünüp ölen kişilerin gaslidir. Bu durumda vefat eden kişinin temizlenmesi ve cenaze guslü için ayrı bir yıkama işlemi gerekmemekte, tek bir guslün yeterli olduğu belirtilmektedir. Ancak, taharetin tamamlanması amacıyla yalnızca ağız ve burna su verilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.²⁸⁰

²⁷⁶ Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 90.

²⁷⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, 1/332; Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 34-35; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 94.

²⁷⁸ Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), 1/291.

²⁷⁹ Mutlu, *Kur'an ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali: Hanefî ve Şafîilere Göre*, 247.

²⁸⁰ Öğüt, *Kadın İlmihali: Müslüman Kadınlarının Hususi Hallerine Dair Dinî Bilgiler*, 96-97.

Son olarak belirtmek gerekirse şâri'in emrettiği davranışları yerine getirmek, nasıl kulun bir görevi ise yasakladığı davranışlardan sakınmak da aynı şekilde kulun görevi kapsamındadır. Kadının özel günlerinde, şâri'in emirlerine uyması, onun ibadetlerden geri kaldığı ya da eksik olduğu anlamına gelmemektedir; aksine, bu durum, kadının kulluk görevini yerine getirerek şâri'in emirlerine uygun davranmasının bir sonucudur. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, ibadetlerin, taabbudî hüküm kapsamında olduğu için kulun bu konularda akıl yürütme yoluna gitmemesi ve şâri'in ibadetlerinin yapılmasını/yapılmamasını nasıl emrettiyse o şekilde yerine getirmesi de mükellefin sorumluluklarındandır. Kadınlar için fizyolojik ve psikolojik olarak yorucu bir dönem olan regl günlerinde ibadetlerden muaf tutulmak, onların üzerindeki yükü hafifletmek amacı taşımaktadır. Yüce Allah, kulları için koyduğu hükümlerde onların sıkıntı ve meşakkate düşmeyeceği bir denge gözetmiş ve bazı hususlarda kadınlara kolaylık sağlamıştır. Menstrüasyon döngüsünün bu evresinde, kadın psikolojik olarak da bir "bırakma" sürecine girer ve bu durum, onun günlük sorumluluklarından bir süreliğine uzaklaşmasını sağlarken aynı zamanda zihinsel dinginlik kazanmasına ve işerine daha iyi odaklanmasına olanak tanır. Bu bağlamda, farz ibadetlerin sorumluluğunun geçici olarak kaldırılması, tesadüfi değil, aksine ilahi bir lütuf olarak görülmelidir.

Netice itibariyle dini meseleler, ilmihallerde genellikle ortak ve benzer şekilde ele alınmaktadır. Ancak bazı konularda ise müellifler arasında farklılıklar görülmektedir. Örneğin, Hanefî mezhebine uygun olmamasına rağmen Ozak, kadının vasiyeti varsa tutamadığı oruç borçları için fidyenin mirasın üçte birinden karşılanması gerektiğinden bahsetmiştir. Dikkat çeken bir konu da Mutlu'nun, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kadınların bu durumda mescide girebileceğini ve günümüzde de bu iki mezhebin görüşüyle amel edilebileceğini belirtmesidir. Müellifin bu yorumu telifke yönlendirme olarak yorumlanabilmektedir. Ancak klasik ilmihal geleneğinde, mezhebin müftâbih görüşleri esas alınarak muhalif görüşlere yer verilmemekte ve böylece ihtilaflar halk nezdinde tartışmaya açılmamaktadır. Bu bağlamda, müellifin yaklaşımı klasik ilmihal anlayışından ayrılmaktadır. Ayrıca aynı müellif, Hanbelî mezhebine göre hayız halinde mescitte durmak haram olmasına rağmen, bu mezhebe göre haram olmadığını belirtmiştir.

Abdurrahman Aksarâyî ve Muzaffer Ozak gibi ilmihal müelliflerinin, ibadetle ilişkili bir mesele olarak ele aldıkları hayız hâlindeki cinsel ilişkinin gerçekleşmesi durumunda,

bu fiili işleyen kişilerin küfre düşebileceğine dair itikadî bir boyut vurgulamaları da dikkat çekicidir. Bunun yanında çoğu ilmihalin klasik kaynaklardan yaralandığı görülmesine rağmen hayız döneminde cinsel ilişki de kefâret gerektiğine değinilmiştir. Bu ise Hanbelî mezhebinin görüşü olup ilmihallerde mezhep ismi zikredilmeksizin Hanefî mezhebinin görüşü gibi verilmiştir. Klasik kaynaklarda ise böyle bir ilişkinin ardından tövbe ve istiğfar dışında başka bir yükümlülüğün bulunmadığı, fakat bir veya yarım dinar tasadduk etmesinin ise müstehap olduğu belirtilmiştir.²⁸¹

3.1.1.13. Endometriozis

İlmihallerin çoğunda değinilmeyen “kadının âdet yolunu şaşırması” konusu, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali ve Müslüman Kızın Din Kitabı*’nda ilmihallerinde böyle bir başlıkla yer alıp bu başlığın orijinallüğünden dolayı bu çalışmada ele alınması uygun görülmüştür. Tespitlerimize göre, Pilavoğlu’nun, Sünbüllük’ten bu konuyu olduğu gibi alıntılacağı ancak ona atıfta bulunmadığı görülmektedir. Bu da Pilavoğlu’nun Sünbüllük’ün adını zikretmese de büyük oranda referans olarak aldığı göstermektedir.

İlgili bölüm şu şekildedir: Aybaşı kanının bazen olağan yolunu şaşıracağı ve rahimden değil, ağızdan, burundan, gözden, göğüsten veya parmaklardan geldiği belirtilmektedir; bu duruma “yolunu şaşırma” denildiği belirtilmiştir. Ayrıca, bu durumun genellikle ilk aybaşı gören kızlarda ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Sünbüllük, bu şaşırma halinin yalnızca kızın kendisi tarafından değil, ailesi tarafından da fark edilemeyebileceğini, dolayısıyla bu bölgelerden gelen sıradan kanın aybaşı kanı ile karıştırılabileceğini ifade etmektedir. Bunun üzerine, hayız ve normal kanın farkının anlaşılması için aybaşı kanının özelliklerini açıklamıştır.²⁸²

Sünbüllük’ün bahsettiği “hayız yolunu şaşırması” meselesi tıpta “*endometriozis*” terimiyle ifade edildiği görülmüştür. *Endometriozis*, klasik olarak *uterus* boşluğunun dışında *endometrial dokunun* cerrahi yöntemlerle tespit edilmesi olarak tanımlanmıştır. Ancak son yıllarda, bu tanım daha hasta odaklı bir yaklaşımla

²⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/158-159; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, 1/39; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/28. Bir dinar altın 4,009 grama denk gelmektedir. Bkz: “Âdet veya Lohusalık Halinde Eşyle İlişkiye Girmenin Keffareti Var Mıdır?”, <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1254/adet-veya-lohusalik-halinde-esiyle-iliskiye-girmenin-keffareti-var-midir> [25.09.2020].

²⁸² Sünbüllük, *Kadın İlmihali*, 21-22; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 35-36.

genişletilmiştir. *Endometriozis*, hücresel ve moleküler düzeydeki kökenleri, ergenlikten menopoza kadar olan doğal süreci, karmaşık, kronik ve sistemik yapısı, merkezi sinir sistemi de dahil olmak üzere çeşitli dokuları etkileyen bir hastalık olarak ele alınmakta, özellikle ovulasyonun baskılanmasına yönelik tedavi ihtiyaçları dikkate alan bir tanıma dönüşmüştür.²⁸³

Endometriozis, ilk olarak 1860 yılında tanımlanmıştır. *Endometriyal gland* ve *stromanın uterin* kavite dışında ektopik olarak bulunmasıyla karakterize edilen bir patolojidir. Her ne kadar en sık pelvik bölgede lokalize olsa da deri, sinir sistemi, akciğerler, adrenal bezler ve retina gibi *uterustan* uzak organlarda da nadiren görülebilmektedir. Bu durumun etiyojisine ilişkin çeşitli teoriler öne sürülmüştür. Örneğin, “embriyonik kalıntı teorisi” gibi bazı yaklaşımlar henüz kesin olarak kanıtlanamamış olup, mevcut teorilerin hiçbiri hastalığın etiyojisini tek başına açıklamakta yeterli olmamıştır. Bu nedenle, söz konusu teoriler hipotetik çerçevede değerlendirilmektedir. Ayrıca, *endometriozisin* kalımsal olabileceği de tartışma konusu olmuştur. Bir diğer teori ise, gelişmiş ülkelerde bu durumun daha sık görülmesi nedeniyle *patogeneze*²⁸⁴ çevre kirliliğinin etkisi üzerinde durulmaktadır. Sonuç olarak, birçok teori öne sürülmesine rağmen, hiçbirinin tek başına hastalığın etiyojisini tam olarak açıklayamadığı aktarılmıştır.²⁸⁵

Dr. Seçil Totan da bazı kadınların âdet kanamaları öncesinde burunlarının kanayabileceğini söylemiştir. Totan, *Endometriozis* tabakasının nadir de olsa burun içinde yer aldığı, âdet öncesi östrojen hormon değişiklikleriyle burun kanamalarına yol açabildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, âdet dönemindeki hormon farklılıkları pıhtılaşma fonksiyonlarını etkileyerek ciltte morarmalar, aşırı kanama ve burun kanamasına neden olabileceğini de belirten Totan, östrojen seviyesinin artışı ise geniz

²⁸³ Christia Sison et al., “Endometriosis”, *Endocrine Reviews*, C. 40, S.4 (17 Nisan 2019).

²⁸⁴ Patogeneze, bir hastalığın etiyojisi ve gelişim süreçlerini ifade eden bir terim olup, hastalığın kaynağı ve organizmada meydana gelen patolojik değişimlerin bütünü kapsar. Bkz: “Patogeneze nedir?”, <https://www.viomed.com.tr/sikcasorulansorular/patogeneze-nedir/> [2023].

²⁸⁵ Rukset Attar vd., “Endometriyozisin Etyopatogenezi”, *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, C. 44, S. 3 (2013): 127-33.

bölgesinde kızarma ve şişme yaparak burun kanamasını tetikleyebileceğini ve bunun özellikle yumurtlama öncesi dönemde bu daha sık görüldüğünü belirtmiştir.²⁸⁶

İncelenen veriler doğrultusunda, *endometriozisin*, kadının genital bölgesine ait dokuların vücudun farklı bölgelerinde yer alması ve buna bağlı olarak âdet döngüsü farklı bölge de kanama meydana gelmesi şeklinde tanımlanan bir durum olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede *endometriozisin* en yaygın olarak görüldüğü anatomik bölge pelvis olmasına rağmen nadir de olsa, rahimden uzak olan deri, burun, sinir sistemi, akciğerler, adrenal bezler ve retina gibi organlarda da ortaya çıkabileceği görülmüştür. İncelenen hastalığın çok yaygın görülmediği ve gelişiminde rol oynayan genetik ile çevresel faktörlerin hiçbirinin tek başına hastalığın nedeni olarak açıklanamadığı sonucuna varılmıştır. İncelenen ilmi-haller arasında da konuya ilk kez değinen Esad Sezai'den doğrudan alıntı yapan Pilavoğlu dışında, ilmi-hallerde bu konunun ele alınmadığı, sınırlı şekilde bahsedildiği görülmektedir. Sünbüllük'ün de belirttiği üzere, hayız gören kızlarda burun kanaması görülebilmekte, ancak bu oran oldukça düşük bir seviyededir.

Doktorların tavsiyeleri, bu gibi hastalıkların sürecinde oluşabilecek problemlerin erken fark edilmesiyle, olası komplikasyonların önlenmesi ve sağlıklı gelişimin desteklenmesi sağlamaktadır. Özellikle jinekolojik sorunlarda veya âdet döngüsündeki düzensizliklerde erken müdahale, uzun vadeli sağlık sorunlarının da önüne geçebilmektedir. Ayrıca *endometriozisin* etiyo-lojisi anormal ve hipotetik bir vaka olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan ilgili konu daha fazla araştırmaya açık bir mesele olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, bu hususa değinmeyen ilmi-hallerin, tıbbî bulgular ışığında toplumsal farkındalığın artırılması amacıyla ilgili konulara yer vermesi gerekliliği de dikkat çekici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. İlmihallerin halkın sağlık ve dinî bilinci arasındaki bağlantıyı güçlendirecek şekilde, güncel tıbbî veriler doğrultusunda kapsamlı bir içerik sunması, bireylerin doğru bilgilendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

²⁸⁶ Seçil Totan, “Kadın Hastalıkları Burun Kanaması Yapıyor”, t.y., <https://m.haberturk.com/saglik/haber/208837-kadin-hastaliklari-burun-kanamasi-yapiyor> [23.02.2010].

3.1.1.14. Hayız Günlerinde Sağlık Tavsiyeleri

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, “sağlık” yalnızca hastalık veya sakatlığın yokluğu değil, aynı zamanda bireyin tam anlamıyla fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik içinde olmasıdır. Kadınlar açısından menstrual sağlık, genel sağlık durumunun ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır; zira çoğu kadın, *menarş* ile menopoz arasındaki süreçte düzenli olarak âdet görür ve bu kanama, fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hali üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir.²⁸⁷ Menstrual dönemde kadınlar yalnızca fiziksel rahatsızlıklarla karşılaşmamakta, aynı zamanda ruhsal olarak da daha hassas bir duruma gelmektedirler. Bu nedenle, bu süreçte kadınların hem bedensel hem de ruhsal sağlıklarına özen göstermeleri ve kendilerini aşırı fiziksel ya da zihinsel strese maruz bırakmamaları önem arz etmektedir. İncelenen ilmihallerde de kadınların bu dönemleri için bazı tavsiyeler verilmektedir.

Konuyu özür bahsiyle açıklamayı tercih eden Vahid Uryânîzâde asıl özrün hastalık, yolculuk gibi şeyler olduğunu ve bu zamanlarda dinin hasta ve yolcu olanlara, kadınların özel zamanlarında mazur tuttuğunu izah etmiştir. Kadınların ay hâlinde temizliklerine dikkat etmelerini önermiştir.²⁸⁸

Uryânîzâde'den sonra konuya ele alan ilk müellif olan Ögüt, ay hâlinde çamaşır değişimine ve vücut temizliğine özen gösterilmesi gerektiğini vurgulayarak, bu dönemde kadının her gün yıkanmasının ve pudra gibi temizlik ürünlerinin kullanımının diğer zamanlara göre çok daha önemli olduğunu ifade etmiştir. Eser sahibi, kadının genital bölgesini günde en az bir kez yıkamasını ve lavanta gibi hoş koku veren ürünler kullanmasını tavsiye etmiştir. Kadının bu temizlik kaidelerine uymaması durumunda kötü koku yayılabileceğini belirten yazar, bu olguyu, İslâm'ın temizlik anlayışıyla uyuşmayan bir durum olarak nitelendirmiştir.²⁸⁹ Pilavoğlu da diğer ilmihaller gibi kişisel temizliğe dikkat çekmiş ve koltuk altı ve kasıklardaki temizliğin önemine vurgu yapmıştır.²⁹⁰

²⁸⁷ Hilary O.D. Critchley vd., “Menstruation: science and society”, *American Journal of Obstetrics and Gynecology* 223, S. 5 (2020): 625.

²⁸⁸ Uryânîzâde, *Köylü İlmihali*, 72.

²⁸⁹ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 180-81.

²⁹⁰ Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 35-36.

Dikmen ise bedende kırıklık, şişkinlik, bulantı, çarpıntı, ter, baş ağrısı, hazımsızlık, sesin kısılması, yüzde sivilce gibi âdet görmeden önce başlayan ve âdet gördükten sonra geçen birçok rahatsızlıktan bahsetmiş bunlardan korunmak için de kadının dinlenmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Regl halindeki yorgunlukların fazla kan boşalmasına, tenasül yollarındaki mikropların çoğalmasına, rahim ve yumurtalık iltihaplarına sebep olduğunu bundan ötürü kısırlık gibi kadın hastalıklarına sebebiyet vereceğini işaret etmiştir. Ayrıca kadının bu dönem temizliğine dikkat ettiği ölçüde sağlıklı, huzurlu olacağını ve çok soğuk suyla duş almaması gerektiğini hatırlatmıştır. Zira rahim içi dokusu dökülürken kan damarlarının genişlediğini ve mikroplara karşı elverişli ortam oluştuğunu ifade etmiştir. Eğer kadınların sancıları var ve kanamaları normalden fazla ise veya az ise doktora görünmelerini tavsiye etmiştir. Ek olarak müellif, bu dönemde kızların her türlü egzersiz yorgunluktan kaçınması, soğuk duştan, ayaklarını üşütmekten, uzun mesafeler yürümekten, ayaklı dikiş makinesi kullanmaktan, ata veya bisiklete binmekten sakınılması gerektiğini ifade etmektedir.²⁹¹

Mehmed Paksu, kadınların yaşam koşullarındaki değişimlerin yanı sıra, stres, aşırı heyecan gibi duygusal dalgalanmaların âdet döngüsünü etkileyebileceğini, bu nedenle kadınların normalden daha kısa ya da uzun sürelerle âdet görebileceğini, şiddetli ağrılar ve aşırı kramplar yaşayabileceğini belirtmiştir. Bu tür durumlarda mutlaka bir doktora başvurulması gerektiğini hatırlatmıştır.²⁹² Kadınların bu dönemde karın kısmının da hassasiyeti artacağını ve nefes almakta zorluk yaşayabileceği için korse benzeri şeylerin giyilmemesini tavsiye etmiştir. Paksu, ayrıca bu halin sadece vücuttaki organları değil ruh ve sinir sistemini de etkilediğini bu sebeple ruh sağlığına da dikkat edilmesi beyan etmiştir. Özellikle regl dönemlerinde ayaklarını soğuktan koruması gerektiği vurgulanmış; zira soğuk algınlığının regl kanamasını durdurabileceği ifade edilmiştir. Böyle durumlarda ise ayakların sıcak suya konulması ve sıcak içecekler tüketilmesi önerilmiştir.²⁹³ İsmail Mutlu ayrıca, âdet miktarını, günlerini ve süresini kaydeden bir adet takvimi tutmanın, kadınların üreme sağlığı, düşük ve doğum gibi süreçlerde ve korunma yöntemlerinin takibindeki önemine dikkat

²⁹¹ Dikmen, *Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali*, 240-48.

²⁹² Paksu, *İslâm İlmihali*, 211; Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 242; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 585.

²⁹³ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 221-22.

çekmiştir. Bu takvimin, doktorunu bilgilendirme ve düzenli sağlık kontrolleri açısından da kritik bir rol oynadığını ifade etmiştir.²⁹⁴

İlmihallerde de bahsedildiği üzere kadınların bu dönemde yorgun hissetmektedirler. Bunun sebeplerinden birisi de değerlerinin düşmesidir. Zira menstrual dönemdeki yoğun kanama yaşayan kadınlarda demir eksikliği ve anemi riski taşımaktadırlar. Yoğun kan kaybı demir depolarını düşürebilmekte böylelikle demir eksikliği ortaya çıkabilmektedir.²⁹⁵ Demir eksikliğinin yanında menstrüasyon sırasında çinko, bakır ve magnezyum kayıpları da görülmektedir.²⁹⁶ Bu sebeple kadınların belli aralıklarla değerlerini ölçtürmeleri önem arz etmektedir. İlmihallerde bahsedilen diğer durum ise kadınların bu dönemde ağır işler yapmaması ve dinlemesi gerektiği tavsiyesidir. Fakat kadının düzenli yapacağı egzersizin tam bir sonuç verdiği net olarak kanıtlanmamış olmasına rağmen, kadının bahsedilen semptomların önlenmesi ve yönetimi için bir alternatif olarak önerilmektedir. Düzenli egzersizin menstrüasyon semptomlarını ve ağrılarını azalttığı tespit edilmiştir.²⁹⁷

Netice itibariyle 1920 yılında yayımlanan Uryânîzâde'nin *Köylü İlmihali*, 1947 yılında basılan Öğüt'ün *Kadın İlmihali* ve 1993 yılında yayımlanan Paksu'nun *Açıklamalı İslâm İlmihali* başta olmak üzere incelenen ilmihallerin, farklı isimlerde ve dönemlerde olmalarına rağmen, kadınların günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri konulara ayrıntılı bir şekilde yer verdikleri tespit edilmiştir. Kadınların kullanacağı koku türlerinden korse kullanımına kadar geniş bir yelpazede bilgi sunan bu eserler, yayımlandıkları dönemin

²⁹⁴ Mutlu, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali*, 242.

²⁹⁵ Diana Mansour, Axel Hofmann & Kristina Gemzell Danielsson, “A Review of Clinical Guidelines on the Management of Iron Deficiency and Iron-Deficiency Anemia in Women with Heavy Menstrual Bleeding”, *Advances in Therapy* 38, S. 1 (Ocak 2021): 201-24; Johannes Bitzer et al., “Gynecological Care in Young Women: A High-Risk Period of Life”, *Gynecological Endocrinology: The Official Journal of the International Society of Gynecological Endocrinology* 30, S. 8 (Ağustos 2014): 542-48.

²⁹⁶ Nilsu Özçiftçi ve Gül Kızıltan, “Menstrual Döngünün Beslenme Alışkanlığı ve İştah Üzerine Etkisi”, *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 6, S. Beslenme Özel Sayısı (2021): 30.

²⁹⁷ Mine Akkuş Uçar, “Düzenli Egzersizin Menstrüasyon Semptomları Üzerine Etkisinin Araştırılması”, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 13, 1 (Mart 2024): 392-99.

ihtiyaçlarına yönelik öneriler içermektedir. Bu durum, ilmihallerin temel özelliklerinden biri olan halkın gereksinimlerine yanıt verme işlevini başarıyla yerine getirdiklerini göstermektedir. Ayrıca ilmihal müelliflerinin, ayaklı dikiş makinesi kullanımı gibi verdikleri pratik tavsiyeler, dönemin sosyolojik yapısına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu durum, ilmihallerin yalnızca dini bilgileri aktaran eserler olmanın ötesinde, aynı zamanda ait oldukları dönemin toplumsal yapısını yansıtan birer sosyoloji kaynağı niteliği taşıdığını göstermektedir. Bunlara ilave olarak küçük hacimli bir eser olan *Köylü İlmihali* dahi halkın anlayabileceği bir üslupla dönemin ihtiyaçlarını karşıladığı anlaşılmaktadır. İncelenen ilmihallerde psikoloji, fizik tedavi ve pedagoji gibi çeşitli alanlara da değinilerek toplumsal rehberlik yapıldığı görülmektedir. Özellikle 1920'ler ve 1947'ler gibi internetin bulunmadığı ve bilgiye erişimin kısıtlı olduğu dönemlerde, ilmihaller kadınların merak ettiği ve ihtiyaç duyduğu bilgilere kolaylıkla ulaşabileceği önemli kaynaklar hâline gelmiştir.

3.1.1.15. Hayız Döneminde Kullanılan Bezin Özellikleri

Kadınlar, dünyanın farklı bölgelerinde, ekonomik şartlar, kişisel tercihler, gelenekler gibi etkilere bağlı olarak, âdet dönemlerinde farklı hijyen yöntemleri uygulamaktadırlar. Âdet hijyenine yeterince özen gösterilmemesi, bakteriyel enfeksiyonlar gibi sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Kadınların hayatlarının önemli bir bölümünü etkileyen regl dönemlerinde kullanılan hijyenik pedlerin bazı nitelikleri bulunmaktadır. Klasik fıkıh kaynaklarında ve ilmihallerde genellikle *kürsüf* olarak adlandırılan bu bezin özellikleri incelenen ilmihallerde şu şekilde değerlendirilmektedir:

Tespit edilebildiği üzere incelenen çalışmalarda konuya ilk değinen isim Aksarayî, meşhur ilmihalinde bezi ifade etmek için perde kavramını kullanmıştır. O, bekar kızların sadece hayız zamanları “perde” kullanması, evli kadınların ise hayız dönemleri dışında da her zaman “perde” kullanması müstehap olduğunu söylemiştir.²⁹⁸ Bu da evli kadınların akıntılarının yaşadıkları cinsel hayatlarından dolayı daha fazla akıntı olabilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sünbüllük de bezin üzerindeki lekenin daha kolay fark edilebilmesi amacıyla beyaz renkte olması gerektiğini, ayrıca hijyenik olmasının hastalıklara sebebiyet vermemesi açısından önemli olduğunu ve temizliğinin kötü koku oluşumunu engelleyeceğini

²⁹⁸ Aksarayî, “İmâdü'l-İslâm”, Vr. 44a.

belirtmiştir.²⁹⁹ Müellifin, lekelerin fark edilmemesi özel bir önem atfetmesinin temel nedeni, kadının ibadetlerini bu duruma uygun şekilde ayarlayacağı içindir.

Cemal Ögüt, ilgili konuyu ayrıntılı olarak ele almış ve “bülbul”³⁰⁰ vezninde “pamuk” anlamına gelen *kürsüfün*, fıkıh ilminde ise hayız döneminde rahmin ağzına yerleştirilen bez olarak tanımlandığını belirtmiştir. Lügat açısından bu bezin “hiza” olarak adlandırıldığını belirtmiştir. Müellif, kızların hayız dönemi dışında *kürsüf* kullanımının müstehap olmadığını, kadınlar için ise hem hayız hem de tuhür dönemlerinde *kürsüf* kullanmanın sünnet olduğunu, zira onlardan her zaman bir şeyin çıkmasının muhtemel olduğunu ve dolayısıyla bir ihtiyaç teşkil ettiğini dile getirmiştir. Hayız dönemlerinde *kürsüf* kullanımının, kanın kerihliğinden korunmak amacı taşıdığını ve misk gibi güzel kokular sürmenin müstehap olduğunu, bunun toplumsal edep ve aile bağları açısından da önemli olduğunu vurgulamıştır. *Kürsüfün* kullanılmaması hale geldiğinde göz önünde atılmaması gerektiğini, mümkün olduğunca ev halkından saklanması İslâm’ın emrettiği edep ve terbiye kurallarına uygun olduğunu belirtmiştir.³⁰¹

Ayrıca müellif, *kürsüfün* harici ve dahili olmak üzere iki şekilde kullanılabileceğini, eğer dışarıya konulan *kürsüf* ıslanırsa ve kadın hayız dönemindeyse, bu durumda hayızının sabit olduğunu; eğer kadın istihâze durumundaysa bunun bir özür kabul edildiğinden abdestinin zorunlu olacağını ifade etmiştir. Zira hem hayız hem de istihâze durumunda asıl olan, kanın dışarı çıkmasıdır. *Kürsüfün* bir kısmı içeride, bir kısmı dışarıda olacak şekilde kullanılırsa bunun mekruh olduğunu, ancak bu durumda iç kısmında kan olsa bile dış kısmına çıkmadıkça hayız olarak sayılmayacağını, kadın müstehâza ise de abdestinin bozulmayacağını beyan etmiştir. Yine mekruh olmakla birlikte *kürsüf* tamamen içeri yerleştirilip tamamı ıslansa bile, eğer bezden dışarıya kan sızmazsa hayızın tahakkuk etmeyeceğini ifade etmiştir.³⁰²

Ögüt, bunlara ek olarak *kürsüf* üzerinde itibar edilmesi gereken rengin, bezin ilk yerleştirildiği andaki renk olması gerektiğini ifade etmektedir. Zira süre geçtikten

²⁹⁹ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 21-22; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 35-36; Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 113.

³⁰⁰ Müellifin belirttiği bülbul “بُلْبُلُ”, فُعْلُول vezindedir.

³⁰¹ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 177-79; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 211-12.

³⁰² Ögüt, *Kadın İlmihali*, 180-81; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 116-17; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 213-14.

sonra bezin üzerindeki renk değişebilir; örneğin, başlangıçta beyaz olan bir akıntı, bir süre sonra kuruyarak sarıya dönüşebilir. Ancak bu durumda dikkate alınması gereken rengin, akıntının ilk andaki beyaz rengi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, *kürsüf* yerleştirildiği zamana göre ibadetlerin nasıl yapılacağını da açıklamaktadır. Örnek olarak, hayızlı bir kadının yatsı vakti *kürsüf* koyduktan sonra uyduğunu ve sabah kalktığında bez üzerinde beyaz, yani temiz bir akıntı gördüğünü farkedirse, bu kadının *kürsüf* koyduğu yatsı vaktinden itibaren temiz sayılacağını ve yatsı namazını kılmadığı takdirde kaza etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde, temiz olduğu halde akşam vakti *kürsüf* koyup sabah kan görmesi durumunda, kanın görüldüğü andan itibaren hayızlı kabul edileceğini belirtmiştir. Zira olaylarda en yakın vakte isnad edilmesinin hem ilmî hem de aklî kıyas ve kaide olduğunu dile getirmiş ve ihtiyat gereği, yatsı namazını kılmadıysa kaza etmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁰³ Diyanet ilmihalinde de Cemal Ögüt'ün dediklerine yanı sıra bir kadın, âdetinin başlayacağını hissetse ancak kan görmese ya da kanın gelmesini engellese, bu durumda ay hâli hükmüne girmediği gibi abdesti de bozulmuş sayılmayacağını ancak âdet kanaması başladıktan sonra kanın akışını engellemeye çalışsa dahi, kadın âdet hali hükmünde kabul edilmeye devam edeceği aktarılmıştır.³⁰⁴

Cemal Ögüt'ün de ifade ettiği üzere hayız, nifas ve istihâze kanlarının hükmü, kanın vücut dışına çıkması ve gözle görülmesi ile sabit olur. Ancak, İmam Muhammed'e göre, hayız ve nifas durumlarında kan görülmese dahi, kanın çıkışı hissedildiğinde bu haller sabit kabul edilirken, istihâze için aynı durum geçerli değildir; istihâze ancak kanın görülmesi ile sabit olur. İmam Muhammed'in bu ayrımı yapmasının gerekçesi, hayız ve nifasın belirli bir zaman dilimine bağlı olması, istihâzenin ise belirli bir vakti bulunmamasıdır. Fakat fetva birinci görüşe göre olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁵

Döndüren de mezheplere göre durumu şu şekilde ele almıştır; Hanefî, Şâfî ve Hanbelî mezhebine göre hayız ve nifas hali dışında müstehâzanın pamuk vb. şeyler koyarak akmamasını sağlayıp gerekli tedbir alıp her namaz için abdest alması gerektiğini söylemiştir.³⁰⁶ Said Özdemir de müstehâza kadının namaz kılacağı vakit tenasül

³⁰³ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 181-82; Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 113.

³⁰⁴ Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 113.

³⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/151.

³⁰⁶ Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali: İnanç-İbadet- Günlük Hayat*, 186.

organını yıkarak üstüne bez koyup her namaz vakti kirlenen veya kayan bezi değiştirerek abdest alması gerektiğine dikkat çekmiştir.³⁰⁷

Mehmed Dikmen ise kız ve kadınların tülbentten kesilmiş yumuşak bezi veya deniz süngerini, kaliteli bir sabunu her zaman bulundurmaları gerektiğini, bu bezlerini gerek normal gerek ay hâli zamanlarında günde en az bir kere ılık sabunla suyla yıkayıp kurutmaları gerektiğini belirtir. Bu bezlerin yumuşak, ütülenmiş, kolaylıkla değiştirile bilen özellikte olması gerektiğini düşük kaliteli elyafly pamukların kullanılmasının doğru olmadığını zira kalitesiz pamukların kanamayı artırdığını söylemiş ve eczanelerdeki gazly bezlerin en sağlıklı olduğunu vurgulamıştır.³⁰⁸ Uysallar, Dikmen'in ifadelerini benzer durumlar aktardıktan sonra ek olarak pedlerin sık sık değiştirilmesi gerektiği ve temizlik esnasında enfeksiyon riski nedeniyle ellerin vajinaya sokulmaması gerektiği belirtilmiştir.³⁰⁹

Aksarâyî'den itibaren 20. yüzyılın sonlarına kadar yazılan ilmihaller incelendiğinde, “bez” kavramının zaman içinde değişime uğradığı görülmektedir. Aksarayî'nin, ilmihalinde “bezi” ifade etmek için perde kavramını kullanmış olması, bunun yaşadığı dönemin terminolojisini göstermesi açısından bir kanıt olduğu belirtilmelidir. Zamanla “perde” yerine “bez” ve “tülbent” kavramları kullanılmış, en sonunda ise “ped” terimine evrilmiştir. Bununla birlikte, dikkat çeken bir husus, 1991 yılında yayımlanan son dönem ilmihal yazarlarından Dikmen'in, “bez” kavramını ele alırken “deniz süngeri” gibi ilkel yöntemlerden bahsetmesidir. Oysa aynı dönemde kaleme alınan Uysallar'ın ilmihalinde “ped” kullanımının önerildiği görülmektedir.

Aynı şekilde *Diyanet İlmihali* de dahil olmak üzere pek çok ilmihalde, Cemal Öğüt'ün eserinden alıntılar yapıldığı tespit edilmiştir. Öğüt'ten yapılan benzer alıntıların sebeplerinden biri, müellifin eserinde *el-Mebsût*, *Reddü'l-muhtâr*, *el-Hidâye*, *Menhelü'l-vâridîn* gibi klasik kaynaklara sıkça atıflarda bulunmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, Öğüt'ün ilmihali, ele aldığı konuların yanı sıra “bülbul vezni” gibi ek açıklamalarla da öne çıkmakta olup, bu tür ayrıntılar diğer ilmihallerde ele alınmaması bir eksiklik olarak not edilmelidir. Bilhassa Öğüt ve Dikmen gibi müellifler, konuyu ele alırken yalnızca fikhî boyutuyla sınırlı kalmayıp temizliğe de özel bir vurgu

³⁰⁷ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 50.

³⁰⁸ Dikmen, *İslâm İlmihali*, 247-48; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali*, 211-12.

³⁰⁹ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 211-12.

yapmışlardır. Ayrıca temizliğin aile bağlarını güçlendirmedeki rolüne dikkat çekmeleri, ilmi hallerin yalnızca itikadî ve ibadetle ilgili meseleleri ele almakla yetinmediğini, aynı zamanda sosyolojik olgularla da ilişkilendirerek daha kapsamlı bir yaklaşım benimsedikleri ifade edilmelidir.

3.1.1.16. Tahâret

İslâm hukukun amelî ve tatbikî kısımlarını ele alan fûrû³¹⁰ fıkıh kitaplarında genellikle ilk olarak tahâret bölümüyle başlanmaktadır. Sözlükte nezafet veya temizlik anlamına gelen “tahâret”, ıstılahta hem hakiki necaset hem de hades gibi necasetten arınma anlamına gelir. Necâsetten tahâret vücut, elbise gibi maddi kirliliklerdir. Hadesten tahâret ise tahâret-i kübra (büyük temizlik) ve tahâret-i suğra (küçük temizlik) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tahâret-i kübrâ, gusül adıyla bilinen büyük temizliği ifade ederken; tahâret-i suğrâ, abdest almayı ve küçük mânevî kirlilikten arınmayı ifade etmektedir. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilikler, tahâret-i kübrâ kapsamında değerlendirilmektedir.³¹¹

Hayız ve nifas hali sona eren bir kadının, ibadetlerini yerine getirebilmesi için gusül abdesti alması zorunludur. Âyette de belirtildiği üzere;

“Sana kadınların âdet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir haldir. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyiye temizlendiklerinde onlara Allah’ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever.”³¹²

Nasıl ki hayız ve nifasın kendine özgü belirli süreleri varsa, temizlik döneminin de benzer şekilde belirli bir süresi bulunmaktadır. Hayız ve nifas günlerinde olduğu gibi, temizlik döneminde de her zaman aynı düzenlilikte seyretmeyebilir ve bu sürelerde zaman zaman farklılıklar görülebilmektedir. Bu bağlamda, fakihler arasında bazı görüş farklılıkları olmakla birlikte, temizlik süresinin en azına dair bir sınır belirlenmiştir. Çünkü bu hükmî kirlilik halleri, kadının ibadet yükümlülükleri ve cinsel ilişkiler gibi konuları doğrudan etkilemektedir. Burada önemli bir husus bahsedilen temizliğin, kadının hükmî olarak temizliğiğidir. Kadın, temizlendiği andan itibaren ibadet

³¹⁰ Ahmet Akgündüz, “Fûrû”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 249-50.

³¹¹ Meydânî, *el-Lübâb*, 5.

³¹² el-Bakara 2/222.

yükümlülüğü altına girdiği için temizlik süresinin en azına ilişkin bir sınır bulunması gereklidir. Birçok ilmihalde bu sınıra atıf yapılmış ve temizlik konusu ayrıntılı şekilde ele almaya çalışmışlardır.

İncelenen ilmihaller arasında konuya ilk değinen isim olan İznikî, kadının hayız veya nifas hali sona erdiğinde namaz kılabilmesi için gusül almasının vâcip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, hayız süresinin 3 günden az veya 10 günden fazla olması durumunda, bu kanamaların hayız sayılmayacağını, temiz hükmünde olduğu için kadının ibadetlerini yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Nifaslı kadın için ise bu sürenin 40 günü aşması hâlinde, bundan sonra görülen kanamaların temizlik sayılacağını dile getirmiştir. Ayrıca, hayız veya nifas hâlinde olan kadının siyah veya sarı renkli akıntılar görmesi durumunda bu hallerin devam ettiğini, beyaz akıntı görüldüğünde ise temizlenmiş sayılacağını izah etmiştir.³¹³

Hâfız Nûri de gusül gerektiren bu halleri sona eren bir kadının su bulamaması veya suyu kullanmaya gücünün yetmemesi durumunda temiz toprak veya benzeri bir malzeme ile teyemmüm etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kadının hayızdan temizlenmesine “tahâret” denir ve bu durumun en az süresi 15 gündür. En uzun süresi ise sınırlandırılmamış olup, bir kadının ömrü boyunca hayız görmeyip sürekli temiz kalması da mümkündür. Hayız süresi içinde kan gelmeyen günler temizlik değil, hayız günlerinden sayılır. Buna göre, hayız günlerinde, kan gelmeyen günler de hayız dönemine dahildir. Örneğin, bir kadının hayız döneminin 1. ve 3. günlerinde kan gelirken, 2. gününde kan gelmemesi, o günün de hayız süresine dahil olmasını engellemektedir.³¹⁴

³¹³ İznikî, “Mukaddime”, Vr. 30a-Vr. 30b; Aksarâyî de İznikî’ye ek olarak, 40 günden önce kanaması sona eren bir kadının ibadetlerine başlaması gerektiğini, kırk günü tamamlamayı beklemenin bilgisizlik olduğunu ve bu davranışın hatalı bir tutum olduğunu vurgulamıştır. Bkz: Aksarâyî, “İmâdü’l-İslâm”, Vr. 44a-Vr. 88b; Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 12; Akseki, *Askere Din Kitabı*, 124; İskilipli, *İslâm Yolu Yeni İlmihal*, 18-19.

³¹⁴ Nûri Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 50-51; Ögüt, *Kadın İlmihali*, 166-68; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 95; Serdaroğlu, *Şâfi İlmihali*, 32-33; Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 44-63; Debbagoğlu ve Kara, *Büyük İslâm İlmihali*, 203-4; Arslan, *Tam Şâfi İlmihali*, 27; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 239; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 78; Paksu, *İslâm İlmihali*, 211; Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 45; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 243; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 582; Şentürk ve Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 111; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 65.

Temizliğin İslâm dininin temeli olduğunu vurgulayan Öğüt, tuhûr kavramını hikmetleriyle birlikte ele almış ve temizliğin dört mertebesi olduğuna dikkat çekmiştir. Bunlar; beden, azaların, kalbin ve ruhun temizliği olup, çalışmada incelenen konu birinci mertebeye, yani bedenin temizliği ile ilgilidir. Eser sahibi, tuhûr kelimesinin çoğulunun “ethar” olduğunu, tuhûrun, hayızın zıddı olup temizlik anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca, “mutlak tuhûr”un hayız ve nifas dönemi hariç temiz olunan süreyi ifade ettiğini belirtmiştir. Hz. Aişe (r.anha) “قروء” tuhûr olarak kabul ederken, diğer sahabeler ve İmam Ebû Hanîfe “قروء” hayız olarak kabul ettiklerini aktarmıştır. Müellif ayrıca tuhûrun dört kısımda ele alındığını ifade etmiştir. Birincisi, “sahih tuhûr” olup, 15 günden az olmayan ve bu süre içinde başında, ortasında ya da sonunda kan görülmeyen, yani iki kan arasındaki tam temizliktir. İkincisi, “fâsid tuhûr”, iki sahîh kan arası olmayan, 15 günden az süren bir temizliktir. Bu, bir hayız ile istihâze arası veya istihâze ile nifas arası olan tuhûr olup “mütehâllil tuhûr” olarak da adlandırılır. “Mütehâllil tuhûr”, iki dem arasına giren temizlik süresini ifade eder. Örneğin, bir kadın 4 gün kan gördükten sonra 4 gün kanı kesilse ve 9. veya 10. gün tekrar kan görse, aradaki süreye “mütehâllil tuhûr” denir. “Mütehâllil tuhûr”un başında ve sonunda görülen, durmaksızın akıp giden kan ise “mütevâlî dem” olarak adlandırılır. Aynı durum nifas için de geçerlidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, kanın sürekli akması değil, sürenin başı ve sonunun dikkate alınması gerektiğidir. Üçüncüsü, “tam tuhûr”, 15 gün veya daha fazla devam eden temizlik süresidir. Dördüncüsü ise, “nakıs tuhûr”, “tam tuhûr”dan eksik olan fâsid tuhûr çeşididir.³¹⁵

Öğüt, bu ifadelerine ek olarak; ilk hayız döneminde bir süre kan gören, ardından 14 gün boyunca temiz kalan ve sonrasında tekrar kan gören bir bireyin durumu, iki kanama dönemi arasında tam bir ayırım bulunmadığından eksik ve *mütevâlî* bir süreç olarak değerlendirilmesinden bahsetmiştir. Bu kızın gördüğü kan, 10 gün boyunca hayız hükmünde olur. 10 günün sonunda kan gelmese dahi, gusül alması gerekir ve kızın bulûğa erdiğine hükmedilir. Bu kız, Ramazan ayında bu 10 gün için kaza orucu tutmak zorundadır. Hayızın başlangıcının temizlikle olması şart değildir, çünkü temizlik süreci *mütevâlî* kabul edilir ve iki kan dönemi arasında bulunması gerekir. Bu bağlamda, ilk defa hayız veya nifas gören kızı anlamına gelen “mübtedîe” için iki kanın ilki hayız olarak kabul edilirken, “mu’tâde” yani bulûğa erdiği andan itibaren sahîh bir şekilde hayız gören ve tam olarak 15 gün süren sahîh bir temizlik dönemi

³¹⁵ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 158-65.

geçiren kadın için durum farklıdır. Zira “mu‘tâde”, muntazam ve sahih bir şekilde kan gördüğü için bu kurala tabi değildir. İki kan dönemi arasında görülen temizlik süreci, bazen âdet günlerinde olabilir ve yalnızca hayızla sınırlı kalır. Bu nedenle, mu‘tâdenin hayızının öncesinde veya sonrasında temizlik dönemi bulunması caizdir.³¹⁶

Öğüt, hadiste, tuhûr süresi 15 gün olup, bu süreden daha kısa bir temizlik dönemi olmaz buyrulduğunu ifade etmiştir. Müellif, sahabe icmâsı ile kadının kanının kesilmeden devam ettiği durumlarda âdet belirlemek için tuhûr süresinin sınırlandırıldığını belirtmiştir. Örneğin, ilk defa kan gören bir kızın kanı kesilmeden devam ederse, her ay 10 günü hayız, 20 günü ise temizlik olarak kabul edilir. Bu süreçte, kızın temizlik günlerinde istihâze söz konusu olduğu için her vakit abdest alarak namaz kılması gerekir.³¹⁷ Bu konu intikal bahsinde ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

Bilmen de aylarca, yıllarca sürekli temizlik hali yaşayan kadınlara “mümteddetü’-tuhur” denildiğini ifade etmektedir. Ayrıca, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin konuyla ilgili görüşlerine de değinmiş ve bu mezheplere göre hayız günleri arasında kanamanın kesildiği günlerin “eyyemü’n neka”³¹⁸ yani temizlik günleri olarak adlandırıldığını belirtmiştir. Bu günlerde kadınlar temiz kabul edildikleri için, temiz kadınların yerine getirdiği ibadetleri yapabileceğini belirtmiştir.³¹⁹

Müellif ayrıca, Mâlikî mezhebine göre temizlik süresinin en az 8, 10 veya 17 gün olduğunu, Hanbelî mezhebinde ise tercih edilen görüşün 13 gün olduğu bilgisini vermektedir.³²⁰ İmam Mâlik’ten temizlik süresine dair birkaç farklı rivayet aktarılmıştır; bunlardan birine göre en az temizlik süresi 8 gün, bir diğerine göre 10 veya 15 gündür. İmam Mâlik’in Bağdatlı ashabı ise bu görüşlerden sonuncusunu benimsemişlerdir. Ancak, bazı âlimler temizlik süresinin 17 gün olduğunu söylemiş, fakat bu görüş yaygın olarak kabul görmemiştir.³²¹

³¹⁶ A.g.e., 158-65

³¹⁷ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 166-68; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 172-77.

³¹⁸ Bilmen, ilmihalinde “eyvmü’n-neka” olarak ifade edilmiştir.

³¹⁹ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 95; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 179-80.

³²⁰ İbn Müflih, *el-Mübdî*, 1/401-402; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 95;

³²¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 1/136.

Yıldırım ise i'tikâf için temizlik şartını mezhepler çerçevesinde ele almıştır. Hanefî mezhebine göre hayız ve nifas hâlimden temizlenmek i'tikâfın sıhhat şartıdır. Müellif, bu hâlde bulunan kadınların i'tikâf yapmaları haram olsa da, i'tikâflarının kabul olduğunu ifade etmiştir. Şâfiî mezhebine göre hayız ve nifas hâlimden temizlenmek, i'tikâfın temel şartlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, i'tikâf esnasında cünüp olan veya hayız gören bir kimsenin, mescitte gusül abdesti almasının mümkün olmaması sebebiyle mescitten çıkması gerekmektedir. Dolayısıyla, cünüp veya hayız hâlimde geçirilen süreler i'tikâf süresine dâhil edilmemektedir.³²²

Mutlu, bir kadının kendisini temiz zannederek namaz kılması, oruç tutması veya eşiyile cinsel ilişkiye girmesi durumunda, bu fiillerin haram olduğu belirtmiştir. Bu nedenle, ibadet hayatıyla doğrudan ilgili olan bu bilgilerin müslüman bir kadın tarafından öğrenilmesinin farz-ı ayn hükmünde olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Mutlu'nun belirttiği üzere, hamilelik başta olmak üzere birçok hastalık, regl olamama durumuna sebebiyet verebilmekte ve kadın uzun süre temiz kalabilmektedir. Yazar, karaciğer sirozu, akciğer tüberkülozu, böbrek iltihabı, guatr ve kadın hastalıkları gibi birçok rahatsızlık, âdet döngüsünün kesilmesine yol açabileceğine vurgu yapmıştır. Eser sahibi ek olarak nifas süresi içinde geçen temiz günler ise, hayızda olduğu gibi nifas kabul edildiğini söylemiştir. Örneğin, bir kadın 20 gün boyunca kan görse, ardından 5 gün kan görmese ve sonrasında 5 gün daha kan gelse, toplam 30 gün nifaslı olarak kabul edilir. Şâfiî mezhebine göre ise, lohusalık dönemi içerisinde 15 günden fazla olmamak kaydıyla kadının kan görmediği günler temiz sayılmakta, temizlik günlerinden önce gelen kan nifas kanı, temizlik günlerinden sonra gelen kan ise hayız kanı olarak değerlendirilmektedir.³²³

Döndüren, ay hallerine dikkat edilmesi gerektiğini, zira tahâret gerektiren bazı ibadetlerin geçerliliği, boşanma durumunda iddet süresi ve nafaka gibi hususların tespitinin bu temizlik sürecine dayandığını ifade etmektedir. Ayrıca, bazı kadınların âdet dönemlerinin düzenli olduğunu ve bir kez belirlendiğinde bu düzenin sabit hale geldiğini belirtmektedir. Âdeti düzenli bir kadın bir rahatsızlık nedeniyle özür kanı görse, ay hâli ve temizlik âdetine göre hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

³²² Yıldırım, *Hanefî ve Şâfiî Mezhebine Göre Büyük İlmihâl*, 481.

³²³ Mutlu, *Kur'an ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali: Hanefî ve Şafîilere Göre*, 238-43.

Müellif, âdet günleri düzensiz olan kadınların ise bu durumda ihtiyatlı davranmaları gerektiğini ifade etmiştir.³²⁴

İSAM'in heyet ilmihalinde kadınların ibadet temizliği ve ibadetlerle ilişkisindeki bazı özel düzenlemelerin kadınları ayrıcalıklı, muaf veya ikinci derecede kabul edilmesi manasına gelmediği belirtilmiştir.³²⁵ Regl ve temizlik dönemi, biyolojik bir döngü olup, Allah Teâlâ tarafından kadınlara verilen doğal bir süreçtir. Bu nedenle, bu durumun kadının toplumsal ya da dinî konumunun ikincil düzeyde olması gibi bir sonuç doğurması söz konusu değildir.

İlmihallerin konuyu ele alış biçimleri incelendiğinde, genellikle benzer meselelerde ortak perspektifler benimsendiği görülse de temizlik bahsi ile ilgili farklı yaklaşımların öne çıktığı tespit edilmiştir. Örneğin, Hafız Nuri, su bulunmadığında temizliğe alternatif bir yöntem sunarak konuyu ele alırken, Öğüt, klasik ilmihal anlayışından ziyade fıkıh kitaplarına özgü bir üslupla meseleyi değerlendirmektedir. Mutlu, karaciğer sirozu ve akciğer tüberkülozu gibi hastalıkların kadının âdetin kesilmesi üzerindeki etkilerine vurgu yaparken, Döndüren, konuyu boşanma, iddet ve nafaka çerçevesinde ele almaktadır. İSAM heyeti tarafından hazırlanan ilmihal ise kadının temizlik dönemiyle ibadet ilişkisini merkeze alarak, bu süreçte kadının ikinci planda bırakılmadığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlar, konunun farklı perspektiflerden değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

İlave olarak belirtmek gerekirse, ilmihallerde genellikle ihtilafı konulara yer verilmeyip tek bir mezhebin görüşü esas alınırken, temizlik bahsinde ise dört mezhebin görüşlerine de yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle, kıyas yapabilmek adına mezheplerin klasik kaynaklarıyla da karşılaştırmalar yapılmıştır. Bununla birlikte, Bilmen'in eserinde Mâlikî mezhebine göre temizlik süresinin en az 8, 10 veya 17 gün olduğu belirtilmiş, ancak 17 gün görüşü mezhep içerisinde yaygın kabul görmemiştir. Meselenin ilmihallerde derinlemesine işlenmesinin gerekçesi, temizlik döneminin ibadetler ve aile ilişkileriyle bağlantılı olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca, her kadının belirli aralıklarla değişebilen bir temizlik âdetinin bulunduğu bilinmektedir. Sürekli kanama gibi sağlık sorunları yaşayan kadınların, bu temizlik âdetine uygun şekilde hareket etmeleri

³²⁴ Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 179-82.

³²⁵ Karaman vd., *İlmihal: İman ve İbadetler*, 211.

beklenmektedir. Öte yandan, hayız günleri düzensiz olan kadınların ihtiyatlı davranmaları gerektiği için bu hususun özellikle vurgulandığı anlaşılmaktadır.

3.1.2. Nifas

Nifas kadının doğum yaptıktan sonra gördüğü kana denilmektedir. Bu konu genellikle fıkıh ve hadis literatüründe, “Tahâret” bölümlerinde hayız ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Fıkıh literatüründe, bilhassa nifasın başlangıç zamanı, doğum öncesi ve doğum anında gelen kanın niteliği, nifasın en az ve en fazla süresi gibi konularla ilgili bilgiler ve hükümlerin çoğunlukla naslardan daha ziyade, dönemin tıbbi bilgilerine, fiilî tecrübeye ve gözlemlere dayandığı anlaşılmaktadır.³²⁶ Bu başlıkta, ilmihallerde ele alınan, nifasın tanımı ve süresi ele alınacak; nifas halinin özellikleri, hamilelik ve nifas dönemindeki kadınlara yönelik tavsiyeler tartışılacaktır. Son olarak, hayız ve nifasın birbirinden ayrıldığı noktalar incelenecektir.

3.1.2.1. Nifasın Tarifi

Kadınların rahminden gelen bir diğer kanama türü de nifas kanıdır. Halk arasında lohusalık dönemi olarak bilinen bu süreç, kadınların yaşamını hem fizyolojik hem de psikolojik olarak derinlemesine etkileyen önemli bir evredir. Bu önemli süreç incelenen ilmihaller de şu şekilde yapılmıştır;

İlk olarak İznikî, oğlan doğuran avrattın bu dönemde siyah ve sarı renkli akıntıların ortaya çıkmasının kadını *nifas* hâlinde kabul edildiğini belirtmektedir. Bu kadının, ak renkli akıntı görülene kadar *nifas* durumunda sayıldığını ifade ederken,³²⁷ Hâfiz Nûri ise doğuma yakın seyelan eden deme nifas denildiğini ve maraz mahiyetinde olduğu ifade etmiştir.³²⁸

Perhiz de nifas kanını farklı bir benzetme yaparak tanımlamayı tercih etmiş ve İslâm fitratı üzerine doğacak olan tertemiz bir bebeğin doğumunu kolaylaştıran bir yağ gibi kabul edilmiştir. Müellif, bu benzetmeyi, nifas kanının doğum kanalını kayganlaştırarak bebeğin sıkıntısız bir şekilde dünyaya gelmesine yardımcı olmasıyla açıklamıştır.³²⁹ Sünbüllük de kadının doğum sonrasında birkaç gün süresince devam

³²⁶ Hacı Mehmet Günay, “Nifas”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/79-81.

³²⁷ İznikî, “Mukaddime”, Vr. 30b.

³²⁸ Nûrî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 50; Ateş, *Yeni İslâm ilmihali*, 116; Arvasî, *İlm-i Hâl*, 181.

³²⁹ Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/76.

eden kanamayı “nifas kanı” olarak tanımlarken;³³⁰ Kurtulmuş ve incelenen diğer ilmihal yazarları, genel olarak hamile bir kadının doğumdan sonra gelen kanamaya “nifas” dendiğini ifade etmiştir.³³¹

Öğüt, nifas terimini diğer incelenen ilmihallere göre daha detaylı olarak şu şekilde ele almıştır; Arapça kökenli olan nifas, lafzen mastar formunda ve ‘nüfesâ’ kelimesinin çoğulu olarak kullanıldığını belirtmiştir. Bu terim, doğum yapan kadını niteleyen bir ifade olup, ‘lohusa’ anlamında kullanıldığını ve çocuk doğurma sürecine işaret ettiğini ifade etmiştir. Müellif, nifas halini, yeni bir canın dünyaya gelmesi veya bebeğin vücudunun büyük bir kısmının ya da tamamının çıkmasıyla bebeğin ilk nefes almasını takip eden süreçte gelen kan olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda, nifası mânevî bir kirlilik hâli oluşturan ve çocuğun doğumunu takiben zuhur eden bir şer‘î engel olarak nitelendirmekte ve bu durumu necis nevinden kabul etmektedir. Bu doğrultuda, kadına ‘nüfesâ’ denildiği belirtilmekte, yani lohusa olduğu ifade edildiğini söylemiştir.³³²

Konuyu diğer ilmihallerden ayrıntılı olarak ele alan Öğüt, yaptığı tanımların klasik fıkıh eserlerinden atıf yaparak ele almıştır. Müellifin bahsettiği “ilk nefes alış” açıklanacak olursa; “nifas” kelimesi nun harfinin kesre ile okunduğu, kökü “nefes” olduğu ve kan anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, Arapçada “نُفَسَتْ” ifadesinde nun harfi damme, fe harfi kesre ile okunursa bu “doğum yapmış” anlamına gelirken; “نِفَسَتْ” ifadesinde nun harfi fetha, fe harfi kesre ile okunduğunda ise “adet görmüştür”

³³⁰ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 32.

³³¹ Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 237; Başak, *İslâm Dinî İlmihali*, 18; Ekşigil, *Dürr-ü Sencide*, 40; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 18-19; Ertan, *Ailenin Din Bilgisi Kitabı*, 75; Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 64; Arslanoğlu, *Tüm İlmihâl*, 41; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 81; Ozak, *Necatülmü'minin*, 37; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 90; Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 35; Debbağoğlu ve Kara, *İslâm İlmihali*, 480; Arslan, *Tam Şâfiî İlmihali*, 28; Arvasî, *İlm-i Hâl*, 181; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 181; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 1/174; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Mert, *Ansiklopedik İslâm İlmihali*, 139; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 14; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali*, 216; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 78; Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 144; Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 243; Öğüt, *İslâm İlmihali*, 584; Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*, 91; Karahasanoğlu, *Cep İlm-i Hali*, 67; Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 177; Büyükçınar, *İslâm İlmihâli*, 220; Şentürk ve Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 113; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 182; Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 333.

³³² Öğüt, *Kadın İlmihali*, 50-53; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 93; Soymen, *Cep İlmihali*, 30; Şener, *İlmihal*, 32; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 1/74; Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 316.

anlamındadır.³³³ Nifas kelimesinin kökeniyle ilgili olarak, “rahim onunla nefes aldı” ifadesinde geçen “*teneffese*” fiilinden, “kan” anlamındaki *nefs* kelimesinden veya “çocuk” anlamındaki *nefs* sözcüğünden türediğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır.³³⁴

İznikî, eserinde “çocuk doğurmak” yerine “erkek doğurmak” ifadesini kullanmış; ayrıca ilmihallerde kadına “avrat” denildiği görülmüştür. Zamanla ilmihallerde kullanılan dil Türkçeleşmiş ve ifadeler değişime uğramıştır. Bununla birlikte, Sünbüllük gibi müelliflerin yüzeysel tanımları da daha belirgin ve ayrıntılı hale gelmiştir. Ancak birçok ilmihalde benzer tanımların korunmaya devam ettiği, müelliflerin bazı konuları olduğu gibi eserlerine aktardıkları da görülmektedir. Yeni ilmihal sürecinde ise benzer tanımlar yerine daha orijinal tanımlar yapılması bir öneri olarak kaydedilmelidir.

3.1.2.2. Nifasın Süresi

Halk arasında “lohusalık” olarak bilinen nifas dönemi, kadının doğum sonrası geçirdiği ve yaklaşık altı hafta süren bir iyileşme sürecini ifade eder. Bu dönemde, gebelik süresince metabolizma ve üreme sisteminde meydana gelen değişiklikler gebelik öncesi durumuna geri döndüğü iyileşme evresidir. Nifas dönemi, tıpkı hayız süreci gibi farklı görüşlerle ele alınmış, mezhep âlimleri tarafından en kısa ve en uzun süreler belirlenmiştir. Kadınların fizyolojik yapısına bağlı olarak bu süreler farklılık gösterebileceği de unutulmamalıdır. Nifas dönemi, çocuğun rahimden ayrılmasıyla başlamaktadır. Bu başlıkta mezheplerin görüşleri doğrultusunda ilmihallerde ele alınan nifas süreleri incelenecektir.

Cemal Ögüt, Ebû Hanîfe ve öğrencilerine göre hamilelik süresi en fazla iki yıl, İmam Şâfiî’ye göre dört yıl, İmam Zührî’ye göre ise beş yıl olarak kabul edildiğini aktarmıştır. Kur’an-ı Kerim’de, “*وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا*”, “*Karnında taşıması ve süttten kesmesinin süresi otuz aydır*”³³⁵ olarak geçmektedir. Başka bir âyette ise, “*وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ*”, “*çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur*”³³⁶ buyrulmuştur. Bu âyetler doğrultusunda eser sahibi, süttten kesilme süresi iki yıl olduğunu, otuz aydan iki yıl çıkarıldığında geriye altı ay kaldığını; bu da hamilelik süresinin en az altı ay olduğunu

³³³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, 1/162.

³³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/210; Meydânî, *el-Lübâb*, 1/47; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/294.

³³⁵ el-Ahkâf 21/15.

³³⁶ Lokmân 31/14.

belirtmiştir. Bununla birlikte, genel kabul gören görüşe göre hamilelik süresinin dokuz ay olduğunu ifade etmiştir. Müellif, doğum anında ise bebeğin vücudunun çoğu çıktığında çocuk dünyaya gelmiş sayıldığını; bu durumda, kadın lohusa olarak kabul edildiğini dile getirmiştir.³³⁷ Perhiz de hamile hanımın ve doğum anında çocuğun çoğu çıkmadıysa bu durumlarda gelen kanın istihâze olduğunu ifade etmiştir.³³⁸ Bebek normal doğum pozisyonunda gelirse o zaman bu sınırın Ögüt, göğüs hizası; ters doğum pozisyonunda ise ayaklardan itibaren dikkate alındığını, bu noktadan sonra nifas süresi başladığını izah etmiştir.³³⁹

İncelenen Cumhuriyet öncesi dönemde yazılmış ilmihallerde nifas süresi kısa bir şekilde ele alınmıştır.³⁴⁰ Cumhuriyet sonrası ilk ilmihal yazarlarından olan Sünbüllük, hamilelik süresinin 300 gün olduğunu ve doğum sonrası nifas döneminin birkaç gün ile 40 gün arasında değişebileceğini belirtmiş; ayrıca kadının nifas döneminin sona erip temizlenmesine “kırk hamamı” denildiğini söylemiştir.³⁴¹ Cemal Ögüt, nifas süresinin asgari bir sınırı olmadığı ifade etmiştir. Müellif, Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) lohusalık süresinin en fazla 40 gün olduğuna dair beyanını hatırlatarak, 40 günü aşan kanamaların istihâze olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁴² Hamdi

³³⁷ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 50-53; Özdemir, *Şâfi İlmihali*, 51.

³³⁸ Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/80-81; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 237.

³³⁹ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 53.

³⁴⁰ İznikî, “Mukaddime”, Vr.30b; Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 29; Nûrî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 50.

³⁴¹ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 29-32.

³⁴² Ögüt, *Kadın İlmihali*, 50-57; Tevfik, *Mızraklı İlmihal*, 65; Ozak, *Necatülmü'minin*, 37; Başak, *İslâm Dinî İlmihali*, 18; İskilipli, *Yeni İlmihal*, 18-19; Ünlükul, *İlmihal*, 32; Soyman, *Cep İlmihali*, 30; Özek, *İslâm'da İbâdet*, 37; Serdaroğlu, *Şâfi İlmihali*, 32-33; Şener, *İlmihal*, 32; Arslan, *Yeni İlmihal*, 64; Arslanoğlu, *Tüm İlmihâl*, 41-42; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 74-75; Emre, *İlmihal Bilgileri*, 45; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 91-92; Yavuz, *İslâm İlmihali*, 35; Ateş, *İslâm ilmihali*, 116; Arvasî, *İlm-i Hâl*, 181; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 205; Mert, *İslâm İlmihali*, 139; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 216; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 241; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 15; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 78; Paksu, *İslâm İlmihali*, 212-13; Yörükân, *İslâm İlm-i Hâli*, 128; Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 144; Ayhan, “Ertan, Veli”, 75; Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 243; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 584; Karahasanoğlu, *Sorulu- Cevaplı Pratik Cep İlm-i Hali*, 67;

Döndüren de lohusalığın en kısa süresi için bir sınır olmamasını bu konuda herhangi bir âyet veya hadis bulunmamasına bağlamış; lohusalık süresinin yalnızca nifas kanamasının devam ettiği süreye göre belirlendiğini belirtmiştir. Hanefî ve Hanbelîlere göre lohusalığın en uzun süresinin 40 gün kabul edilmesinin dayanağı ise Ümmü Seleme'den (r.anha) rivayet edilen “Lohusa kadın, Resûlullah (s.a.s) döneminde kırk gün kırk gece bekledi”³⁴³ hadisi olarak aktarılmıştır.³⁴⁴

Bilmen de bazı hanımların bebek doğduktan sonra 15 ya da 25 gün kan gördüklerini, sonrasında temizlenip ve ibadetlerini yaptıklarını dile getirmiştir. Eser sahibi, Hanefî mezhebine göre nifas süresine değindikten sonra Mâlikî ve Şâfiî mezhebinin görüşlerine yer vermiştir. İmam Mâlik'e bu sürenin göre 70 gün olduğunu belirtmiştir.³⁴⁵ Fakat Mâlikîlerin görünüşün değinen ilmihallerde bu süre 60 gün olarak verilmiştir. Ayrıca *Bidâyetü'l-müctehid*'e gibi eserlerde de İmam Mâlik'in nifasın en uzun süresine ilk 60 gün dediği sonra ise bu görüşünden döndüğü ve bu konunun hanımlara sorulması gerektiği aktarılmış, tâbileri ise ilk sözünü yani 60 gün olduğu görüşünü kabul ettikleri verilmiştir.³⁴⁶ Ömer Nasuhi, İmam Şâfiî nazarında ise en uzun sürenin 60 gün olduğunu, çoğunlukla ise 40 gün sürdüğünü belirtmiştir.³⁴⁷

Uysallar'ın ilmihalinde nifasın en azı için sınır olmamakla beraber Ebû Hanîfe'ye göre en az nifas süresi için üç hayızla birlikte 25 gün, Ebû Yûsuf 11, İmam Muhammed'in ise bir saat olarak takdir edildiği dile getirilmiştir.³⁴⁸ Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un alt sınırları belirlemekteki amacının, bu sürelerden daha kısa sürede gelen kanın nifas kanı

Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 177; Büyükçınar, *İslâm İlmihâli*, 220; Şentürk ve Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 113-14; Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 333-34.

³⁴³ Ebû Dâvud, “Tahâre”, 119.

³⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/210; Kerimoğlu, *Emanet ve Ehliyet İslâm İlmihali*, 1/174; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 182.

³⁴⁵ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 98.

³⁴⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/139-140; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/163; İbn Kudâme, *el-Mukni'*, 1/22; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/294; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, 1/352; Meydânî, *el-Lübâb*, 1/38.

³⁴⁷ Bilmen, *İslâm İlmihali*, 98; Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 212-13; Ünlükul, *İlmihal*, 32; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 32-33; Arslan, *Şâfiî İlmihali*, 28; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 241; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 243; Korkmaz, *Namaz İlmihali*, 26; Karaman vd., *İlmihal*, 214; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 182.

³⁴⁸ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 222.

sayılmayacağı değil; 15 günlük temizlik âdetine sahip bir kadının nifas süresinin belirlenmesi olduğunu vurgulamaktadır. Ebû Hanîfe'ye göre bu sürenin 25 günden kısa olmaması gerektiği ifade edilmiştir; zira daha kısa bir süre olması hâlinde, nisab miktarı olan 15 günlük temizlik âdetinin bozulmasına sebep olacaktır. Ebû Hanîfe, kan 40 gün boyunca aralıksız olarak gelse bile bu süre zarfında görülen temizlik döneminin nifas süresini kesmeyeceğini belirtmiştir. Eğer nifas süresi 25 günden az olarak belirlenir ve kan 40 günü tamamlamadan tekrar gelirse, bu kanın tamamının nifas kanı olarak kabul edileceği belirtilmiştir. Benzer şekilde, Ebû Yûsuf da nifas süresinin alt sınırını 11 gün olarak belirlemiştir; böylelikle iddetin sona erdiği anlaşılacaktır. Ancak, 11 günden önce kesilse dahi bunun nifas kanı olacağı hususunda âlimler arasında bir görüş ayrılığı bulunmadığı vurgulanmıştır.³⁴⁹

Alevî İlmihal'in yazarı Kılıçoğlu diğer ilmihallerden farklı olarak nifas kanının en uzun süresinin ise 10 gün olduğunu bu süreyi geçen kanamaların istihâze olduğunu iddia etmiştir. Bu 10 gün içerisindeki kesilmelerinde nifastan sayılacağını öne sürmüştür. Ayrıca yazar, Ehl-i Beyt Yolu hadis kaynaklarında bu sürenin kişiye göre değişmekle beraber 10, 18 hatta 40 güne kadar olabileceğine dair rivayetlerin olduğunu söylemiştir.³⁵⁰

Öğüt; konuyla ilgili olarak kadınların nifas âdetlerine dikkat etmesine vurgu yapıp bazı örnekler vermiştir; müellifin verdiği ilk örnek nifas âdeti olmayan bir kadının 40 günden fazla kanı gelirse bu fazla gelen günler istihâzedir, özür sahipleri gibi ibadetlerini yapar ve eşyle ilişki kurabilir fakat nifas âdeti olan bir kadının durumu farklıdır. Misal; nifas adeti 20 gün kadının bir sonraki doğumunda nifas kanı 20 günü aştığı için namazlarını kılmasa ve Ramazan orucunu tutmasa bu süre 40 günü aşsa 20 günün kazalarını yapması gerektiğini vurgulamıştır.³⁵¹

Örnek tabloyla açıklanacak olursa;

³⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/210-211; İbn Rüşd, Hasan-ı Basri'nin (ö.110/728) de nifasın en az sınırının 25 olduğunu belirtmiştir. Detaylı bilgi için: İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/139-140.

³⁵⁰ Kılıçoğlu, *Ehl-i Beyt Yolu: Alevî İlmihali*, 91.

³⁵¹ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 46-60; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/80-81; Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 66; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 173-217.

Tablo 3.5: Nifas Âdetinden Farklı Olarak Kırk Günü Aşan Kanama Durumu

1.....20 21.....40

Kadının ilk doğumuyla nifas âdeti 20 gün olmuştur.

1.....20 21.....40 41

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

İkinci doğumda kadının kanaması nifasın en fazla süresini aştığı için eski âdeti olan 20 güne geri döner ve kalan 20 günlük ibadetleri kaza etmesi gerekmektedir.

Bir diğer örneği de kadın, doğumdan sonra 15 gün kan görüp sonra 15 gün temiz kalması ve daha sonra yeniden kanaması olma durumudur, böyle durumlarda müellif bu günlerin tamamı nifas olarak değerlendirildiğini belirtmiştir.³⁵²

2.örnek tablo ile gösterilecek olursa;

Tablo 3.6: Nifasın En Uzun Süresi Aşılmaksızın Farklı Günlerde Görülen Kanama

115..... 3040

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Bu durumda nifasın en uzun süresi aşılmadığı için 40 güne kadar gelen bütün kanamalar nifas olarak kabul edilmektedir.

Müellif, 15 günden fazla süren temizliğe de örnek vermiş fakat bu örnek yukarıda tabloda açıklanan örnekle benzer mantıktadır. Hayız temizliğin en azı olan 15 gün temizlik süresi, nifas süresinde Hanefî mezhebine temizlikten sayılmamaktadır. 40 gün toplamında kesilmeler olabilmektedir ki bu kesilme 15 günden fazla sürse bile bu 40

³⁵² Öğüt, *Kadın İlmihali*, 50-57.

gün içerisindeyse nifas süresine dahildir.³⁵³ Döndüren; Şâfiî ve Mâlikîlerde ise temizlik süresi 15 günü geçerse temizlik zamanı olduğunu ve 15 günden sonra kan gelirse hayız kabul edildiğini, 15 günü geçmezse hepsi lohusalık olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁴ Ebû İshak ise bir kadının lohusalık kanı görmesinin ardından 15 gün temiz kalması ve sonrasında 1 gün 1 gece kan görmesi durumunda iki görüş bulunduğunu ifade etmiştir. Birinci görüşe göre, ilk kan lohusalık kanı, sonraki kan ise âdet kanı olarak değerlendirilmekte, aradaki süre ise temizlik süresi sayılmaktadır. İkinci görüşe göre ise, tüm kanamalar lohusalık süresi içerisinde gerçekleştiği için hepsi lohusalık kanı olarak kabul edilmektedir.³⁵⁵

Öğüt, ikiz ya da daha fazla sayıda doğum yapıldığı durumlarda ise nifas süresinin ilk bebekle başladığını, bebeklerin doğumları arasındaki süre ne olursa olsun nifas süresinin kadının ilk doğumuyla başladığını ifade etmiştir.³⁵⁶ Bilmen, Öğüt'e ilave olarak, ikiz çocuk doğurmağa *tev'em* denildiğini söylemiştir. Müellif, Hanefî mezhebinin görüşünden sonra Mâlikîlerde iki bebek arasında 60 günden az süre varsa nifas birinci bebekle başladığını fakat 60 günden fazla ise her bir bebek için nifas süresi olduğunu belirtmiştir. Şâfiî'ler de ise ikinci bebeğin doğmasıyla nifas başladığını, birinci bebeğin doğmasıyla gelen kan âdet zamanına denk gelirse hayız kanı olarak kabul edildiğini eğer âdet günü içerisinde değilse illet kanı olduğunu belirtmiştir.³⁵⁷

Şâfiî mezhebinin görüşünü daha iyi kavrayabilmek adına *el-Mühezzeb* adlı esere müracaat edildiğinde, aralıklı doğan ikizlere ilişkin üç farklı görüş aktarılmaktadır: Birinci görüşe göre, lohusalık süresi ilk çocuğun doğumuyla başlar, zira bu kan doğumu takip eden kandır; tek doğum olsa idi de süre bu şekilde başlatılırdı. İkinci görüş ise kadında bir bebek bulunduğu sürece gelen kan lohusalık sayılmayacağı için

³⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/212-213; Öğüt, 60; Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 66; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 183.

³⁵⁴ Bâcûrî, *Hâşiyetü'l el-Bacuri*, 1/112; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 183; Arslan, *Şafî İlmihali*, 28; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 216-17; Karaman vd., *İlmihal*, 215.

³⁵⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/163-164.

³⁵⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 61; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/80-81; Ertan, *Din Bilgisi Kitabı*, 75; Arslan, *Yeni İlmihal*, 64; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 1/174; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 244.

³⁵⁷ Bilmen, *İslâm İlmihali*, 98-99; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 100-101; Varlı, *İslâm İlmihâli: İbadetler*, 16; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 218; Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 244.

lohusalık süresinin ikinci çocuktan itibaren başladığını ifade eder; bu, doğum öncesi görülen kan gibidir. Üçüncü görüşe göre ise lohusalık süresi ilk çocuktan itibaren başlamakta ve ikinci çocuğun doğumuyla tekrar başlatılmaktadır, çünkü her doğum lohusalık süresinin başlatılması için bir sebep teşkil eder. Müellif, bu durumu şüpheyle bir kadına yaklaşan bir kimsenin ardından tekrar ilişkiye girmesi durumunda kadının bekleme süresini yeniden başlatmasıyla benzeştirmiştir.³⁵⁸

Bilmen uzuvları belli olan düşük yapan kadından en çok 10, 15 gün kanın devam ettiğini söylemiştir.³⁵⁹ Öztürk de Bilmen'e ilave olarak azası belli olmayan çocuk düşüren kadında nifas hali meydana gelmediğini bunun düşmesi ile gelen kanın 3 gün devam ettiğini belirtmiştir.³⁶⁰ Son olarak İSAM heyeti tarafından hazırlan ilmihalde nifasın fizyolojik ve biyolojik bir olay olduğu için en kısa ve en uzun sürelerinin belirlenmesinde tıp biliminin ve uzmanlarının görüşünün esas alınması gerektiği, fakihlerin bu meselede bir sınır belirleme de oldukça çekimser kaldıklarını belirtilmiştir. Ancak bu durumdaki kadının ibadetlerini ne zaman yerine getirmesi konusunda açıklık getirmek için bir üst sınır koymanın ve bu süreden sonra gelen kanın istihâze kabul edilmesinin yararlı olacağını düşündükleri ifade edilmiştir.³⁶¹

Netice itibariyle ilmihallerin, çocuğun doğum pozisyonu, düşük ve çoğul doğumlar ile lohusalık süresinin hesaplanması gibi konularda tıbbi verilere yer verdikleri tespit edilmiştir. Nitekim, İSAM heyeti tarafı hazırlanan ilmihalde ifade edildiği üzere, müctehidler nifas süresini toplumların kültürel ve tecrübe birikimlerine dayanarak belirlemişlerdir. İlmihallerin ise bu fiki bilgileri klasik fıkıh kaynaklarından aktardıkları, ancak doğrudan herhangi bir tıp kitabına referans vermedikleri görülmektedir. Ancak hem müctehidler yorumları hem de tıbbi veriler dikkate alınarak ilgili bilgilerin titizlikle süzgeçten geçirilmesi ve akademik bir yöntemle sunulması gerekmektedir. Bununla birlikte, ilmihal müelliflerinin aktardığı bilgilerin de oldukça kıymetli olduğu göz ardı edilmemelidir. Burada asıl vurgulanmak istenen, müelliflerin ele aldıkları konuların isabetsiz olduğu değil, özellikle yoğun tıbbi verilerin

³⁵⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, 1/163.

³⁵⁹ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 98.

³⁶⁰ Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmihâli*, 334.

³⁶¹ Karaman vd., *İlmihal: İman ve İbadetler*, 214.

bulunduğu hususlarda tıp ilminin görüşleriyle birlikte kapsamlı bir değerlendirme yapılmasının gerekliliğidir.

Cumhuriyet dönemi öncesinde yazılan İznikî'nin ilmihali gibi eserlerde, nifas süresi yalnızca belirtilip geçilirken, Cumhuriyet sonrası ilmihallerde bu konunun daha ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Sünbüllük'ün eseri incelendiğinde ise dönemin dil ve toplumsal yapısına dair ipuçlarına rastlanmaktadır. Eserde, diğer ilmihallerde bulunmayan bazı kelimeler kullanılmıştır, örneğin nifas süresinin sona ermesini ifade etmek için “kırk hamamı” tabiri tercih edilmiştir. Bu durum, 1940'lı yıllarda halk arasında bu tür ifadelerin yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.

İlgili konuda dört mezhebin görüşlerine yer verilmiş olmakla birlikte, bazı ilmihallerde görüş aktarımında karışıklıklar olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Ömer Nasuhi Bilmen'in ilmihalinde, Mâlikî mezhebine göre en uzun nifas süresi 70 gün olarak belirtilirken, Döndüren'in ilmihali, İSAM heyetinin ilmihalinde klasik fıkıh kaynaklarında bu sürenin 60 gün olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, söz konusu ilmihalde Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre en uzun sürenin 40 gün olduğu belirtildikten sonra, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri için bu sürenin 60 gün olduğu ifade edilmiştir. Ancak burada kastedilenin, Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri olduğu belirtilmelidir.

3.1.2.3. Nifas Halinin Özellikleri

Hamilelik süresince değişime uğrayarak doğuma hazırlanan anne bedeni, doğum sonrası başlayan ve “lohusalık dönemi” olarak adlandırılan süreçte, hamilelik öncesi durumuna dönmeye başlamaktadır. Genel olarak doğumu takip eden ilk altı haftayı kapsayan lohusalık, her kadında kendine özgü süreçler ve semptomlarla ilerleyebilmektedir. Ele alınacak başlıkta bu süreçleri, nifas kanının tahâretle ilişkisi, nifasa özgü özellikleri, halk arasındaki nifasa dair yaygın ifadeleri, rahimde bu süreçte meydana gelen değişiklikleri, gebelikte kanama süreçleri, emzirme döneminde kanın kesilme durumu, sezaryen doğum sonrasında ortaya çıkan kanın özellikleri ve düşük yapan kadının durumu gibi konular ele alınacaktır.

Esad Sünbüllük, eserinde kadının hamile kalmasıyla birlikte aybaşı kanının kesildiğini ve doğum öncesinde doğum sancılarının başladığını belirtmiştir. İlk ağrıların rahim kaynaklı olmadığını ve bu duruma “yalancı ağrı” denildiğini ifade eden müellif, ebelerin bu durumu “ağrı çocuğa vurmuyor” şeklinde adlandırdığını aktarmaktadır. Doğum yaklaştığında kadında beyaz bir akıntının gözlemlendiğini, bu akıntının pembe

veya limon sarısı renginde olabileceğini ve halk arasında “nişane” olarak adlandırıldığını belirten eser sahibi, bu durumun doğumun yaklaştığının habercisi ve rahim açıklığının başladığının bir göstergesi olduğunu vurgulamaktadır.³⁶² Mustafa Varlı nifas kanının renginin hayız kanıyla aynı renk olduğunu, beyaz akıntı gelinceye kadar kadının nifas kabul edildiğine değinmiştir.³⁶³

Cemal Öğüt, kadının hamile kaldıktan sonra ilâhî bir düzenle rahim ağzının kapandığını, bu nedenle hamilelik süresince âdet kanamasının gerçekleşmediğini belirtmiştir. Bu süreçte biriken kanın, fetüse besin sağlamak amacıyla içeride kaldığını ve bu besin iletiminin göbek bağı aracılığıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu düzenin, ağızdan doğrudan beslenme yerine göbek bağı yoluyla sağlanmasının hikmetinin, ağızla alınabilecek kirli veya zararlı unsurların bebeğe ulaşmasını önlemek olduğu öne sürmüştür. Böylece, doğrudan ağız yoluyla alınan yalan, gıybet, alkol gibi maddi veya mânevî tüm zararlı etkenlerin bebeğe ulaşmasının önleniği ifade etmiştir. Doğum sonrasında ise bu kanın süt haline dönüştüğünü dile getirmektedir.³⁶⁴ *el-İhtiyâr*’ da da hamilelikle birlikte kadının hayız görmediğini ve hayız kanının cenin için gıda haline geldiğini belirtilmiştir.³⁶⁵

Numan Kurtulmuş’un ilmihalinde ve benzer bazı ilmihallerde ise hamilelik sırasında kan geldiyse bunun istihâze kanı olarak kabul edildiği ifade edilmektedir.³⁶⁶ Uysallar ise hamile kadının âdet görmediğini, ancak bu kan kadının normal âdet günlerinde geldiyse bu durumda hayız kanı olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir.³⁶⁷ Fakat gebelikte yaşanan kanama süreçlerine ilişkin kesin yargılara varmanın yanlış olacağını belirten Dr. Duman, gebelik döneminde hiçbir kanamanın düzenli olmadığını, kanama meydana geldiğinde anne adayının yakından izlenmesinin önemini vurgulamıştır. Gebelik sürecinde *embriyonun* rahim iç dokusuna gömülerek burada tutunmaya başlaması ve rahim iç dokusunun *embriyoyu* koruma işlevi üstlenmesi nedeniyle, *endometriumun* dökülmesi engellenmektedir ve bu sebeple

³⁶² Sünbüllük, *Kız ve Kadın İlmihali*, 31; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 41-42.

³⁶³ Varlı, *İslâm İlmihali: İbadetler*, 14.

³⁶⁴ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 51-53; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 82-83.

³⁶⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/27.

³⁶⁶ Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 237; Ertan, *Din Bilgisi Kitabı*, 75; Arslan, *Yeni İlmihal*, 64; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 41-42; Karaman vd., *İlmihal*, 113.

³⁶⁷ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 184.

gebelikte âdet kanaması görülmemektedir. Ancak, *embriyonun* yerleşimi esnasında kılcal damarlarda meydana gelen küçük açıklıklar ya da hormonal değişiklikler nedeniyle *endometriumun* kısmi dökülmeleri sonucu az miktarda kanama olabileceğini, fakat bu kanamaların hiçbir zaman normal bir âdet kanaması yoğunluğuna ulaşmayacağını ifade etmiştir.³⁶⁸

Pilavoğlu ayrıca bebek emziren kadınlarında âdetlerinin kesildiğini bu duruma “süt korunuyor” denildiğini ifade etmiştir.³⁶⁹ Fakat müellif bu emzirme sürecindeki kesilme süresinin ne kadar olduğu konusunda bir bilgi vermemiştir. İncelenen bir çalışmada sadece anne sütüyle bebeğini besleyen bazı kadınların belirli hormon türlerinin üretimi baskılandığı için doğum sonrası *anovülasyon* dönem yani kadında yumurtlama olmama sürecinin uzamasına sebebiyet verebileceği ifade edilmiştir.³⁷⁰

Emzirmenin olmadığı durumlarda ise ortalama *amenore* süresi³⁷¹ 1-3 ay sürebileceğini belirtilmiştir. Bazı kadınların bu süreçte regl olmamalarının tek sebebi emzirme değildir; annenin yaşı, doğum kontrol yöntemleri, önceki doğumu gibi bazı etkiler kadının doğum sonrası âdet sürecini etkilediğini dile getirilmiştir.³⁷²

Öğüt ilave olarak nifas süresince kanamanın kesintili olabileceği, 40 gün boyunca sürekli kan gelmesinin zorunlu olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca müellif, sezaryenle doğum yapan kadının nifas sayılıp sayılmaması konusunda; kanamanın rahimden gelmesi durumunda nifas kabul edildiğini fakat gelen kan yara bölgesinden kaynaklanıyorsa nifas sayılmadığı belirtilmiştir. Kadının iddet beklemesi durumunda doğumun, iddet süresini sona erdirdiği, ikiz veya daha fazla sayıda doğum yapan kadınlarda nifas süresinin ilk çocukla başlayıp, kadının iddet beklemesi halinde

³⁶⁸ “*Hamilelikte Adet Görülür mü?*”, <https://www.youtube.com/watch?v=wB3KKmYAZsM> [27.12.2021].

³⁶⁹ Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 41-42.

³⁷⁰ George Uchenna Eleje et al., “Predictors of Puerperal Menstruation”, *PLoS ONE* 15, S. 7 (10 Temmuz 2020): 4-6.

³⁷¹ Kadının üreme döneminde gebeliğin sonlanması ile gebeliği izleyen ilk yumurtlama arasındaki zaman olup doğumdan ilk âdet görülmesiyle sona erdiği kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için: N. Sanajaoba Singh, N. Sharat Singh & R. K. Narendra, “Postpartum Amenorrhoea among Manipuri Women: A Survival Analysis”, *Journal of Health, Population, and Nutrition* 30, sy 1 (Mart 2012): 93.

³⁷² Singh, Singh & Narendra, 93-95.

sonraki çocuk esas alınarak hesaplanması gerektiği vurgulanmıştır.³⁷³ Döndüren de Şâfîilerde ikinci çocuğun doğumuyla başladığını ve ilk çocuğun doğumuyla kan geldiyse bu kan kadının âdet zamanında geldiyse o kanın hayız olarak değerlendirildiğini aksi halde istihâze kanı olduğunu aktarmıştır.³⁷⁴ Bununla birlikte Cemal Öğüt, şaz bir görüş olmakla beraber, doğum sonrası kan görülmemesi durumunda İmâmeyn'e göre kadının nifas sayılmadığını, bu nedenle gusül gerekmediğini, yalnızca abdest almasının yeterli olduğunu ve tuttuğu oruçların geçerli sayıldığını ifade etmiştir. Ebû Hanîfe'ye göre ise ihtiyaten kadının gusül alması gerektiği, kan fiziken görülmese de hükmen mevcut kabul edildiği belirtilmiştir.³⁷⁵ Döndüren de Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde bir kadının doğum yapmasına rağmen lohusalık kanı görmediği bir durum yaşandığını ve bu kadına “zâtu'l-cüfûf” isminin verildiğini aktarmaktadır.³⁷⁶

Eser sahibi Öğüt, anne karnında tam gelişimini tamamlamadan, beş, altı, yedi veya sekiz aylık doğan bir çocuğun uzuvları belirgin ise kadından gelen kan nifas hükmünde sayılmakta, eğer kadın iddet süresi bekliyorsa bu sürenin sona erdiği kabul edilmektedir. Çocuğun doğmasına bağlı yemini söz konusu ise bu yemin bozulmakta ve kefarete gerekmektedir; ayrıca, bu durumda bir cariye “ümmü veled” statüsüne geçmektedir. Ancak düşüğün azaları belirgin değilse kadın nüfesâ hükmünde değerlendirilmez, zira müellif, uzuvların belirgin hale gelmesi için en az dört aylık bir gelişim süresi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum, çocuğun kendiliğinden düştüğü haller için geçerlidir, ilaç veya başka bir müdahale sonucu düşüklerde düşüren kişi cinayet işlemiş sayıldığını ve kadın lohusa kabul edilmediğini bildirmiştir. Ancak çocuk düştükten sonra gelen kan 3 veya 10 gün arası sürerse ve öncesinde tam bir temizlik dönemi yaşanmışsa bu kan hayız kanı olarak değerlendirildiğini, aksi

³⁷³ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/37; Öğüt, *Kadın İlmihali*, 50-67; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 98; Ertan, *Din Bilgisi Kitabı*, 75; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 81; Yavuz, *İslâm İlmihali*, 35; Debbaoğlu ve Kara, *İslâm İlmihali*, 480; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 205-6; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 242; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 216; Paksu, *İslâm İlmihali*, 212-13; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 243; Şentürk ve Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 113-14; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 183.

³⁷⁴ Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali: İnanç-İbadet- Günlük Hayat*, 183.

³⁷⁵ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 50-67.

³⁷⁶ Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali: İnanç-İbadet- Günlük Hayat*, 182.

takdirde, yani kan 3 günden az sürerse veya öncesinde tam bir temizlik dönemi yoksa istihâze kanı olarak kabul edildiğini vurgulamıştır.³⁷⁷

Serdaroğlu da Şâfiî mezhebine göre, kan pıhtısı, et parçası ya da uzuvları belli olmayan bir cenin dahi düşse, doğum yapan her kadının gusletmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Müellif, kadının et parçası ya da donmuş kan bile düşürdüğünde temizleninceye kadar oruç tutamayacağını ifade ederken; Hanefî mezhebine göre, azaları belirgin olmayan bir çocuk düşürmenin oruç tutmaya engel teşkil etmediğini vurgulamıştır.³⁷⁸ Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*'inde ise incelenen diğer ilmihallerden farklı olarak doğum veya düşükte çocuğun yaratılışını tamamlamış olmasına gerek olmadığını zira bebek rahimde kalsaydı insan olacaktı deniliyorsa bu durumda gelen kanın nifas kanı sayılacağını ifade etmiştir.³⁷⁹

Uysallar, diğer ilmihallerin yanı sıra, ceninin durumunun belirlenememesi hâlinde kadının ibadet yükümlülüklerinin nasıl şekilleneceğine dair şu açıklamayı yapmıştır: Bu durumda kanama meydana gelmişse, kanamanın nifas olup olmadığını anlamak için kadının normal hayız ve temizlik sürelerine bakılmalıdır. Örneğin, bir kadının normalde 10 gün hayız, 20 gün temizlik süresi varsa, bu durumda gelen kanın ya hayız ya da nifas kanı olabileceği ihtimaline karşı, kadın ilk 10 gün boyunca kesin olarak namazlarını bırakmalıdır. Sonraki 20 gün ise durum belirsiz olduğundan, kanamanın ya nifas ya da temizlik süresine denk gelmesi ihtimali nedeniyle, kadın şüpheyle namazlarını kılmaya devam etmelidir. Bunun ardından gelen 10 gün süresince ise, kanın ya hayız ya da nifas kanı olma ihtimali ağır bastığından, kadın bu dönemde de namazlarını bırakır. Bu süreçte toplamda 40 gün tamamlanmış olur. Kadın, bu 40 günün ardından olağan hayız ve temizlik süresine dönerek, 10 gün hayız, 20 gün temizlik şeklinde devam eder. Ancak eğer cenin, kadının hayız günlerinden sonra

³⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/213-214; Ögüt, *Kadın İlmihali*, 53-55; Tefik, *Mızraklı İlmihal*, 65; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/80-81 Bilmen, *İslâm İlmihali*, 98; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 237; Ünlükul, *İlmihal*, 32; Ertan, *Din Bilgisi Kitabı*, 75; Arslan, *Yeni İlmihal*, 28; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 81; Debbaoğlu ve Kara, *İslâm İlmihali*, 480; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 1/174; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 242; Varlı, *İslâm İlmihali*, 14; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 244; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 584; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 183; Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 13-14.

³⁷⁸ Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 18-90.

³⁷⁹ Kılıçoğlu, *Ehl-i Beyt Yolu: Alevî İlmihali*, 91.

düşerse, o andan itibaren temizlik süresindeki âdet süresi kadar şüphayle namaz kılmaya devam eder. Sonrasında ise hayız günleri süresince namazlarını terk eder, çünkü bu sürede kanamanın ya hayız ya da nifas kanı olma ihtimali yüksektir.³⁸⁰

Sünbüllük ilmihalinde “yalancı ağrı”, “ağrı çocuğa vurmuyor”, “nişâne” gibi yine halk arasında yaygın kullanılan kelimelere dikkat çekmiştir. Ancak sonraki ilmihaller, halk için kaleme alınmış olmasına rağmen, Sünbüllük’teki gibi halk diline özgü kelimeler görülmemektedir. Öğüt’ün eseri ise ilgili konularda manevî boyutlara vurgu yapmasıyla öne çıkmaktadır. Müellif, nifas konusunu ele alırken sadece fiziksel özelliklerine odaklanmamış, aynı zamanda yemin kefareti ve ümmü veled gibi farklı meselelerle ilişkilendirerek çok yönlü bir değerlendirme sunmuştur. Bu yaklaşım, eserini diğer ilmihallerden ayırmakta ve kadınlara yönelik ilmihaller arasında örnek teşkil etmektedir. İlaveten Öğüt’ün, hamilelik sürecinde rahim ağzının kapanması sebebiyle kadının âdet görmeyeceğine dair yorumu incelenen diğer ilmihallere göre tıp bilimine en yakın açıklamalardan biri olarak tespit edilmiştir. Hanefî mezhebine göre hamile bir kadın hayız görmemektedir. Ancak Hanefî mezhebinin görüşlerini aktaran Mürşide ve Asım Uysal, hamilelikte görülen kanamanın hayız kanı olabileceğini ifade etmiş ve bu görüşü mezhep ismi zikretmeksizin sunarak, Şâfiî mezhebinin yaklaşımının Hanefî mezhebinin görüşü gibi algılanmasına sebebiyet vermiştir.

İlmihallerde eksik olarak ele alınan, ancak önemli bir husus olarak kabul edilmesi gereken bir diğer nokta, hamilelikte görülen kanamaların âdet kanı olmamasına rağmen, embriyonun rahme yerleşmesi gibi durumlarda kanama yaşanabileceğidir. Bu tür kanamaların tehlikeli olabileceği göz önünde bulundurularak, düzenli kanama durumunda bir hekime başvurulması gerektiği ifade edilmelidir. Mevcut ilmihallerin, bu tür tıbbi gerçekler dikkate alınarak yeniden ele alınması daha uygun olacaktır. Zira ilmihallerde hamilelikte kan gelirse bunun sadece istihâze kanı olduğu belirtilmiş fakat olumsuz taraflarına değinilmemiştir. Bu eserlere bakan hamile bir kadın, ilmihallerde istihâze olarak nitelendirilen bu tür kanamaları normal bir süreç olarak algılayabilir ve kendisi için sağlık açısından risk oluşturabilecek bir durumu fark edemeyebilir.

³⁸⁰ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 218-19.

3.1.2.4. Hamile ve Nifaslı Kadına Tavsiyeler

Allah Teâlâ, kadınları ruhsal ve bedensel bakımdan erkeklerden farklı bir şekilde yaratmıştır. Kadınlar, daha narin, şefkatli ve duygusal dalgalanmalar yaşamaya yatkın bir yapıya sahiptir. Özellikle hamilelik sürecinde kadının hormon seviyelerinde meydana gelen değişimlerin, eski düzeyine dönene kadar birçok duygusal geçişlere yol açtığı gözlemlenmektedir. Bu süreçte, kadının yaşadığı fiziksel ve ruhsal zorluklara karşılık İslâm dininde çeşitli ecirler vaat edilmiştir. Bu bölümde, nifas dönemindeki kadınların yapması gereken ibadetler ele alınmış, ilmihal yazarlarının bu süreçte kadınlara verdikleri tavsiyeler ve kadınlara dikkat edilmesi gereken hususlar incelenmiştir.

Ömer Nasuhi Bilmen, kadının lohusalık dönemi tamamlanmadan kanın kesilmesine ve gusül abdesti almasına itibar edilmediğini, zira kanın tekrar gelme ihtimali bulunduğundan bu dönemde ilişkiye girilmesi caiz görülmediğini belirtmiştir. Ancak tedbiren, kadın bu süreçte namazlarını kılmalı ve oruç tutmalıdır. Nifas ve hayızın en uzun süreleri tamamlandığında ise eşle ilişki helal kabul edilir. Ancak bu sürelerden önce kan kesilmişse, kadının cinsel ilişkinin helal hale gelmesi için gusül abdesti alması ve bir namaz vakti geçmesi ya da teyemmüm alıp nafîle dahi olsa bir namaz kılması gerektiği ifade edilmiştir.³⁸¹

Bilmen'in ilmihali ve incelen bazı ilmihallerde hamile, lohusa ve bebek emziren hanımların kendi ve bebeğine zarar verme durumu olacaksa oruç tutmayıp kaza yapabileceklerini dile getirmiştir.³⁸² Oğuz da emzirdiği çocuk başkasının bile olsa kendisine veya çocuğa zarar geleceğini biliyorsa yahut hastalıktan korkuyorsa orucu bozmakta ve tutmamakta sakınca olmadığını söylemiştir.³⁸³ Köksal'da emzikli lohusa kadının çocuğun ishal gibi hastalıkları geçirmesi için müslüman bir doktorun verdiği

³⁸¹ Bilmen, *İslâm İlmihali*, 100; Ünlükul, *İlmihal*, 31; Yeşil, *Zirve-i Tevhid Saadet Yolu İlmihal*, 36; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 97; Yavuz, *İslâm İlmihali* 87; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 178; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 183.

³⁸² *Yeni Mızraklı İlmihal*, 35; Uryânîzâde, *Köylü İlmihali*, 75; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 99-101; Ekşigil, *Dürr-ü Sencide*, 160; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 187; Soyman, *Cep İlmihali*, 72; Ertan, *Din Bilgisi Kitabı*, 112; Arslanoğlu, *Tüm İlmihâl*, 76; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 151; Arslan, *Yeni İlmihal*, 145; Akseki, *Müslümana Büyük İlmihâl*, 230-31; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 291; Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 502.

³⁸³ Oğuz, *Vesiletünnecât: İslâm İlmihâli*, 272.

ilaç alıp oruç bozmasında sakınca olmadığını dile getirmiştir.³⁸⁴ Arslan, hamile ve emzikli kadınların oruçlarını bozar hale gelmesi müslüman ve işinde ehil bir doktorun raporu ile tespit edilmesi gerektiğini o zaman orucunu bozabileceği dile getirilmiştir.³⁸⁵

Yıldırım, Hanefî mezhebine göre, böyle kadının tutamadığı oruçlar için fidye vermesi gerekmediğini dile getirmiştir. Ayrıca, kazaya kalan oruçlarını aralıksız tutması zorunlu olmadığını; farklı zamanlarda kaza oruçlarını tamamlayabileceğini, bu hükmün kadının çocuk emzirmesi durumunda annesi veya sütanneliği fark etmeksizin geçerli olduğunu söylemiştir. Müellif, Şâfiî mezhebinde ise, yalnızca çocuğuna zarar geleceği endişesiyle orucunu bozan bir kadının hem fidye vermesi hem de orucunu kaza etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda çocuğu emziren kadının anne, sütanne veya ücretli bakıcı olması arasında bir ayrım olmadığını, emzirme görevini üstlenen kadının orucunu bozmasına izin verilebilmesi içinde sağlığını koruyacak başka bir emziren kadının bulunmaması şartına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Ücretle tutulan bir sütanne, oruç esnasında çocuğa zarar gelebileceği endişesini hissetmeden önce bu iş için anlaşmışsa orucunu bozması caiz olmadığını; ancak bu endişeyi hissettikten sonra orucunu bozması vâcib hale geldiğini vurgulamıştır.³⁸⁶

Sünbüllük de gebeliğin kadın için bir fedakârlık olduğundan dolayı sevap kazandırdığını belirtmiştir. Ona göre, hamile kadının kendine zarar vermeyecek şekilde çalışması ya da sürekli oturmaması önemlidir; aksi halde doğum zorlaşabileceğini ve bebek rahim içinde ters pozisyonda kalabileceğini ifade etmiştir. Hamile kadının namaz kılması hem kendi sağlığı hem de doğum süreci açısından çok faydası olduğunu vurgulamış, ancak zorlandığı takdirde namazı daha sonra kaza edebileceği belirtilmiştir. Kadının, çocuğunun düşmesini önlemek için dikkatli davranması gerektiği ve bu hususta özen göstermesinin büyük sevap kazandıracığı ifade edilmiştir. Rızık endişesiyle çocuğu düşürmenin ise büyük bir günah olduğuna vurgu yapılmış; hamilelikte aşermenin karşılanamaması durumunda çocuğun sakat doğabileceği endişesine değinilmiştir. Bu süreçte, kadının stresten ve korkudan uzak durması, kötü görüntülerden kaçınması önerilmiştir. Ayrıca, hamile bir kadına hoş

³⁸⁴ Köksal, *İslâm İlmihâli: İman, İbadet ve Ahlâk Esasları*, 300.

³⁸⁵ Arslan, *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*, 145.

³⁸⁶ Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 470; Ünlükul, *İlmihal*, 81; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 93; Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, 198.

görüyle yaklaşılması, ona iyi muamele edilmesi gerektiği, böylece çocuğun sağlıklı doğacağı ifade edilmiştir. Müellif, kadının doğum anında çektiği sıkıntıların büyük sevap getirdiğini, İslâm toplumunun artmasına katkı sağladığı için de ecir kazandırdığını belirtmiştir. Doğum sonrası nifas dönemi süresince ise Allah'ın kadının ibadetleri konusunda muafiyet tanıdığı, ona dinlenme imkânı verdiği ifade edilmiştir.³⁸⁷

Mehmed Pilavoğlu, Sünbüllük'e benzer şekilde kadınların bu dönemde çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını ve hiçbir koşulda çocuklarını düşürmemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Doğum sırasında rahmin açılması ile kadınların büyük acılar çektiğini belirten yazar, bu acılar sebebiyle Allah'ın kadınlara üstün dereceler bahsettiğini ifade etmiştir. Ayrıca, yeni doğan bir çocuğun ebeveynlerine yönelik sorumluluklarından birinin isim verip kâmet getirmek, diğerinin ise akîka kurbanı kesmek olduğunu savunmuştur. Akîka kurbanı kesilmeyen çocukların ise ebeveynlerine şefaateci olamayacağı iddiasında bulunmuştur.³⁸⁸ Ancak, akîka kurbanı kesme konusu hakkında mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Cumhura göre sünnet olarak kabul edilen akîka kurbanı, Ebû Hanîfe'ye göre ise "ne vâciptir ne sünnettir"; bazı âlimler, İmam'ın bu ifadesi ile nâfileyi kastettiğini ifade ederken, Zâhirîler ise vâcip olduğu görüşündedirler.³⁸⁹

Öztürk de Sünbüllük ve Pilavoğlu gibi kadına büyük sevap kazandıran durumlar arasında hamilelik ve doğumun yer aldığını belirtmiş hem Kur'an'dan hem de hadislerden kadınlara yönelik sevap ve müjde içeren âyet ve hadisler paylaşmıştır. Ayrıca, günümüzde tıp ne kadar ilerlemiş olsa da doğum sırasında hayatını kaybeden kadınların bulunduğu dikkat çekmiş ve doğum esnasında vefat eden kadının büyük sevap kazanacağını ifade etmiştir. Bu doğrultuda, doğum kaynaklı ölümleri en aza indirmenin müslümanların bir sorumluluğu olduğuna vurgu yapmıştır.³⁹⁰

Yıldırım, İslâm dinî, insanın maddî ve mânevî sağlığını korumayı amaçlayan, bütün emir ve tavsiyeleri ilâhî kaynaklı bir öğretiler bütünü olduğunu vurgulamıştır. Bu çerçevede, doğum sonrasında kadının lohusalık döneminde, rahim damarlarının

³⁸⁷ Sünbüllük, *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*, 29-33; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 235-36.

³⁸⁸ Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 41-43.

³⁸⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/501-502.

³⁹⁰ Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmihâli*, 573-74.

genişlemesi ve enfeksiyona açık hale gelmesiyle sağlık açısından özel bir hassasiyet olduğu belirtilmiştir. Lohusalık döneminde cinsel ilişkinin, rahim enfeksiyonu riskini %90'a kadar artırabileceği, bunun da kadının sağlığını ciddi düzeyde tehlikeye atabileceği ve hatta ölümcül sonuçlara yol açabileceği ifade edilmiştir. Bu dönemde kadının bedensel değişimlerinden kaynaklanan rahatsız edici kokuların olabileceği ve bu durumun eşler arasında cinsel ilişkinin devam etmesi halinde duygusal uzaklaşmaya neden olabileceği öngörülmüştür. İslâm, aile huzuruna verdiği önemi vurgularken, doğum sonrası dönemde kadının vücut yapısının, özellikle genital bölgelerin, eski durumuna dönmesi için yaklaşık 40 günlük bir sürece ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bu süreçte kanama ve diğer durumların kademeli olarak azalarak rahmin normale döndüğü ifade edilmiştir. Bu dönemin en büyük risklerinden biri mikrobik enfeksiyon olup, enfeksiyon durumunda ciddi bir hastalık olan lohusalık hummasının gelişebileceği kaydedilmiştir. Bu nedenle, lohusalık döneminde hijyenin önemine dikkat çekilmiş, genital bölgelerin muayenesi dahil olmak üzere içeriden herhangi bir müdahaleden kaçınılması tavsiye edilmiştir.³⁹¹

Paksu, kadının erkekte bedensel ve ruhsal olarak farklı yaratıldığını ifade ederek, İslâmiyet'in bu farklılıkları göz önünde bulundurarak kadınlara dair bazı özel hükümlerde bulunduğunu belirtmiştir. Özellikle kadının ibadet hayatını etkileyen nifasla ilgili bilgilerin önemine dikkat çekmiş; bu hallerin, ibadetlerin geçerliliği açısından idrak edilmesi gereken zorunlu bilgiler arasında yer aldığını vurgulamıştır. Ergenlik çağına ulaşan her kızın, bu bilgileri okuyarak, araştırarak veya güvenilir kimselerden öğrenmesi gerektiğini ve bunun kendisi için farz-ı ayn olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, bu durumları yalnızca kadınların değil, babaların, eşlerin ve velilerin de bilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.³⁹² Kadının, nifas halinden çıktığını sanarak ibadetlerini yapması veya ilişkide bulunması durumunda dinen sakıncalı bir durum oluşacağını, aynı şekilde nifas halinde olduğunu zannedip ibadetleri terk etmesinin de ibadet hayatını eksik bırakabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, kadının bu hususları utanma veya ayıp gibi bahanelerle öğrenmekten kaçınmaması gerektiğini, zira İslâm dininin bu konuları öğrenmeye teşvik ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca, kadının sağlığı ve dinî hayatı açısından nifas döneminde temizliğe özen göstermesinin önemli

³⁹¹ Yıldırım, *Hanefî ve Şâfî Mezhebine Göre Büyük İlmihâl*, 95-96.

³⁹² Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 207-9; Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 238-39.

olduğunu ve ibadetleri gereği gibi yerine getirebilmek için temizlik kurallarına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁹³

İlmihaller bahsedilen bir diğer konuda nifas halinde olan kadınlara zikir ve dua tavsiyesidir. Kadının lohusalık döneminde bolca zikir ve tesbih çekmesinin ruhsal rahatlık sağlayabileceği vurgulanmıştır. Bu durumda, niyetin amelden daha önemli olduğu ve kadının nifas hâlinin iradesi dışında gelişen bir durum olduğu için mübarek gecelerdeki rahmetten mahrum kalmadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca lohusa kadının ezana icabet edebileceği, Kur'an-ı Kerim ve mevlid-i şerif dinleyebileceği belirtilmiştir.³⁹⁴ Bu dönemdeki kadınların, bir tür hastalık hâlinde oldukları kabul edilerek, dinlenmeleri gerektiği tavsiye edilmiştir. Ayrıca, geçici olarak getirilen yasakların, kişinin nefesine hâkim olmasına yardımcı olmasına yardımcı olduğu ifade edilerek, bu durumun insan için pek çok hikmet ve faydayı barındırdığı belirtilmiştir.³⁹⁵

İlmihallerde sağlık tavsiyeleri, hamileliğin psikolojik boyutu ve benzeri konuların ayrıntılı bir şekilde ele alınmasının temel amacı, halkı bu hususlarda bilinçlendirmek ve gerekli konularda uyarmak olduğu açıktır. Sünbüllük ve Pilavoğlu gibi müelliflerin rızık endişesine sıkça vurgu yapmaları da bu bilinçlendirme çabasının bir göstergesi niteliğindedir. Müellifler, aşerme sürecinde kadına yaklaşım biçiminden hamile bir kadına nasıl davranılması gerektiğine kadar eşlere yönelik çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu durum toplumda farkındalık oluşturarak aile içi huzurun sağlanmasına katkıda bulunma amacı taşıdığını göstermektedir.

Vurgu yapılan bir diğer konu da Köksal, Arslan ve Ertan gibi birçok ilmihal müellifinin bir kimsenin kendi çocuğunu veya başka bir çocuğu emzirmesi durumunda, kendisine veya çocuğa zarar verme tehlikesi söz konusuysa orucunu bozabileceği hususudur. Farz bir ibadet olan orucun bu gibi durumlarda bozulabileceği vurgusu, İslam'da insan sağlığının öncelikli olduğu anlayışını desteklemektedir. Nitekim birçok ilmihal müellifinin eserlerinde bu hususa değinmesi, toplumda yaygın olan bazı yanlış algıların düzeltilmesine katkı sağlamak amacı taşımaktadır.

³⁹³ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 207-9.

³⁹⁴ Akseki, *Askere Din Kitabı*, 124; İskilipli, *Yeni İlmihal*, 18-19; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 187; Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 144; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 554.

³⁹⁵ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 99-101.

Son olarak dikkat çeken bir husus da ilmihaller, bir ibadetin önemini vurgularken zaman zaman abartılı ifadeler kullanmalarıdır. Bu duruma örnek olarak Pilavoğlu'nun, Cumhur tarafından sünnet, Ebû Hanîfe tarafından ise ne vacip ne de sünnet kabul edilen akîka kurbanına ilişkin değerlendirmesi verilebilir. Nitekim müellif, akîka kurbanı kesilmeyen çocuğun ebeveynlerine şefaathçi olmayacağını belirtmiştir. Bu açıdan, ilmihal eserlerini okuyan bireylerin bilinçli bir yaklaşımla hareket etmeleri ve yalnızca tek bir ilmihal ile yetinmemeleri gerekmektedir.

3.1.2.5. Hayız ve Nifas Halinin Ayrıldığı Meseleler

Kadın ve erkeğin farklı bir yaratılışa sahip olmaları, ibadetleri yerine getirme konusunda da bazı farklılıkları beraberinde getirmiştir. Kadınlar için biyolojik bir süreç olan regl dönemi ve doğum sonrası fiziksel, hormonal iyileşme dönemi olarak bilinen lohusalık sürecinde, kadınlar bazı ibadetlerden muaf tutulmuştur.

Hayızlı kadına yasaklanmış olan bazı davranışlar, nifaslı kadın için de geçerlidir; bunun yanında, serbest bırakılmış bazı davranışlar da her iki durumda ortak olarak kabul edilmekle beraber bazı hususlarda ise bu iki durum arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kadının özel hallerinde uyması gereken dinî yükümlülükler tezin önceki başlıklarında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu başlıkta ise hayızlı ve nifaslı kadının dinî emirler açısından farklılık gösterdiği konulara odaklanılacaktır.

Öğüt, hayız ve nifas hükümlerinin yedi meselede birbirinden ayrıldığını ifade etmiştir. İlk olarak, boşanma iddeti konusunda, iddetin tamamlanması için kadının üç kez hayız görmesi gerekirken, gebe kadının iddeti doğum yapmasıyla sona ermektedir. İkinci olarak, istibrâ yani rahmin çocuktan boş olup olmadığının anlaşılabilmesi için iddet gerekmektedir ki bu da ancak üç kez hayız görmekle mümkündür; oysa nifasta çocuğun doğumuyla istibrâ sağlanır. Üçüncü olarak, bir kız çocuğu hayız görmekle bulûğa ererken, nifas üzerinden bu durum değerlendirilemez; zira lohusalıkla değil, hamile kalabilme yetisi ile ergenlik anlaşılmaktadır. Dördüncü de fıkıh ilminde talâk yani boşanmanın sünnî ve bid'î olarak iki kısmı bulunmaktadır ki hayız bu konuda da nifastan ayrılmasıdır. Beşinci durum oruç kefâreti konusu olup kadının 60 gün aralıksız oruç tutması gerekecektir, bu süreçte görülen hayız günleri kefâretin fasılasını bozmazken nifas günleri bu fasılayı bozar ve kadının yeniden kefâret orucuna başlaması gerekmektedir zira hayız periyodik ve elde olmayan bir durumdur. Altıncı durum ise hayızın en uzun süresi 10 gün iken nifasın 40 gündür. Yedinci ve son durum

ise hayızın en az süresi bulunurken nifasın en az sınırını belirlenmemiştir.³⁹⁶ Ancak Uysalalar, Ebû Hanîfe bu süreyi üç hayız ile 25 gün, Ebû Yusuf 11 gün, İmam Muhammed ise bir saat olarak sınırlamadığını ifade etmişlerdir.³⁹⁷

Hamdi Döndüren de boşanan kadının üç hayız süresi iddet beklemesinin, kadının hamile olmadığını göstermeye yönelik olduğunu, zira iddetin asıl amacının rahmin temizliğinin sona ermesi olduğunu belirtmiştir.³⁹⁸ Ek olarak değinilmesi gereken bir husus da îlâ meselesidir. Boşaması geçerli olan bir erkeğin, eşiyle hiç veya dört aydan daha fazla süre boyunca cinsel ilişkiden uzak duracağına dair yemin etmesine “îlâ” denir; bu durum hayız süresinden sayılırken nifas süresinden sayılmamaktadır. Ayrıca Hanefî mezhebinde nifas hâlinde yapılan boşamada sünnî veya bid‘î boşama arasında bir ayırım yapılmazken, bir hayız döneminde birden fazla boşama bid‘î boşama olarak kabul görmektedir.³⁹⁹

Bu bağlamda son olarak ifade etmek gerekirse hayız ve nifas hallerinin birbirinden ayrıldığı özellikler bulunduğu için, kadınların kendi durumlarına göre bu hususlara dikkat etmeleri ve ibadetlerini buna göre düzenlemeleri gerekmektedir. Cumhuriyet dönemi yazılan ilmihallerine bakıldığında, müelliflerin kadının özel hallerine dair dinî emirleri özet bir şekilde de olsa ele aldıkları görülmekle birlikte, hayız ve nifasın birbirinden ayrıldığı noktalara yalnızca iki eserde değinildiği tespit edilmiştir. Bu eserlerden Cemal Ögüt’ün ilmihalinin de ele aldığı hayız ve nifasın ayrıldığı meseleler Uysallar’ın ilmihaline örnek teşkil etmiş, Döndüren’in eserine göre ise bu iki ilmihal, kıyasla bu meselede daha ayrıntılı bir inceleme sunduğu görülmekte; ancak, Ögüt’ün ve Uysallar’ın ilmihallerinde îlâ gibi konulara yer verilmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu açıdan bakıldığında, ilmihallerde bu konulara dair bir eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Kadının dinî hayatıyla ilgili olan bu farklılıkların incelenen ilmihallerde ele alınmasının, halkın el kitabı niteliğindeki ilmihal kitapları açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

³⁹⁶ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 156-58; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 221-22.

³⁹⁷ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 221-22.

³⁹⁸ Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali: İnanç-İbadet- Günlük Hayat*, 184.

³⁹⁹ *El-Mevsûatü'l-Fıkhiyye* (Kuveyt: al-Salasil, 1404), 2/11-17; Günay, “Nifas”, 33/79-81.

3.1.3. İstihâze

Çalışmanın önceki bölümlerinde, kadından gelen iki kan türü olan hayız ve nifas konuları incelenmiş, bu bölümde, kadından gelen üçüncü kan türü olan istihâze ele alınacaktır. İstihâze konusu, hayız ve nifas meselelerinde olduğu gibi hem maddî hem de hükmî temizlikle ilişkili olduğu için fıkıh kitaplarında ve çoğu ilmihalde genellikle tahâret başlığı altında incelenmiştir. İstihâze, kadının bedeninin herhangi bir yerinden akan kan hükmünde olup yalnızca abdesti bozmaktadır. Kan akışının devam etmesi hâlinde kadın, fıkıh literatüründe “özür sahibi” olarak tanımlanmakta ve özür sahipleri için belirlenen hükümler çerçevesinde amel etmesi gerekmektedir. Bu bölümde, istihâze kanının özellikleri, ibadetlere etkisi, mezheplere göre durumu ve hangi durumların istihâze kapsamında değerlendirildiği gibi konular ele alınacaktır. İlgili konu ilmihallerde şu şekilde ele alınmıştır;

Perhiz diğer ilmihallerden farklı şekilde istihâzeyi tanımlamış ve onu kötülüğü bertaraf etmek veya bir yarar sağlamak amacıyla söylenen bir yalana benzetmiştir. Bu benzetmenin temelinde, böyle bir yalanın, istihâze kanı gibi bir mazeret sayılması ve ibadetlere engel teşkil etmemesi yer aldığını dile getirmiştir.⁴⁰⁰ Öğüt de nifas bahsini takiben istihâze konusunu detaylı olarak ele almıştır. İstihâzenin, mastar formunda olup sürekli akıp gelen kan anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu tanımlar, istihâzenin necis türünden bir durum olduğuna işaret etmektedir. Ancak hades türünden bir durum olarak, hayız ve nifas hâllerinden farklı olduğunu dile getirmiştir. Müellif, bu hâlin kadının ma‘zur yani şer‘an özür sahibi olmasıyla ilişkilendirildiğini, dolayısıyla bunun bir hastalık durumu olduğunu vurgulamıştır. Bir kimsenin özür sahibi olarak kabul edilebilmesi için bu durumun en az bir namaz vakti boyunca kesintisiz devam etmesi gerektiğini; aksi takdirde kişinin özür sahibi sayılamayacağını ifade etmiştir. Diğer ilmihallere ilave olarak Öğüt, kadının iyâs dönemine girdikten sonra gelen kanın da istihâze kanı kapsamında değerlendirileceğini belirtmiştir.⁴⁰¹

Bilmen Öğüt’e ilave olarak iyâs yaşına gelen fakat eski âdeti gibi kan geldiği takdirde kadının âdetinin geri döndüğünü dile getirmiştir.⁴⁰² Uysallarda 55 yaşını geçtikten

⁴⁰⁰ Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/76.

⁴⁰¹ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 67-68; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 91; Ateş, *Yeni İslâm ilmihali*, 117; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 251-52; Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç-İbadet- Ahlâk Esasları*, 177; Büyükçınar, *Bütün Yönleriyle İslâm İlmihâli*, 221.

⁴⁰² Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 102.

sonra kan görürse hayız olmayacağını fakat gelen kanın rengi koyu siyah veya koyu kırmızı ise hayız sayılacağını ancak kanın rengi böyle olmaz ve açık renk olursa istihâze hükmünde olduğunu beyan etmiştir.⁴⁰³

Ayrıca eser sahibi Cemal Öğüt, hayatta asıl olanın sıhhat, hastalığın ise fer'î bir durum olduğunu dile getirmiş; hayız kanının kadın için sıhhat belirtisi, istihâze kanının ise bir hastalık illeti olduğunu vurgulamıştır. İstihâze kanının rahimden değil, başka bir damardan kaynaklandığını; ancak rahmin derinliklerinden akarak geldiğini ve bu kanın ince, kokusuz olması gibi özelliklerle ayırt edilebileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda, istihâze kanının burun kanaması gibi bir illet ve özür kanı olduğunu ifade etmiştir. İstihâze hâlinde ister farz ister nafil olsun, kadının namaz ve diğer ibadetlerle mükellef olduğunu; bir vakit boyunca alınan abdestle istenilen sayıda namaz kılınabileceğini dile getirmiştir. Bu durumda kadının eşyle cinsel ilişkide bulunmasının da mümkün olduğunu, çünkü istihâze hâlinin kadın için eziyet veya zahmet teşkil etmediğini vurgulamıştır.⁴⁰⁴

Aksarayî, ayrıca bu kimselerin, yaralarından kan veya sıvı gelmediği sürece mest üzerine mesh yapabileceklerini, ancak bu durum devam ettiği sürece mest üzerine mesh yapamayacaklarını ta ki yaralarından kan ve sıvı gelmezse mestlerini giyerek üzerine mesh yapabileceklerini beyan etmiştir. Abdest aldıktan sonra yaralarının

⁴⁰³ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 223-25.

⁴⁰⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, 1/376-377; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/43-44; *el Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/41; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd Dürri'l-muhtâr*, 1/504-508; Öğüt, *Kadın İlmihali*, 68-79; Tevfik, *Mızraklı İlmihal*, 66-67; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 102; Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 49; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 126; Soyman, *Cep İlmihali*, 30; Ünlükul, *İlmihal*, 32-33; Serdaroğlu, *Şâfiî İlmihali*, 32-33; Şener, *Denizden Bir Katre İlmihal*, 33; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 97-98; Yavuz, *İslâm İlmihali*, 88; Ateş, *İslâm İlmihali*, 118-19; Günenç, *Şâfiî İlmihali*, 65-66; Arslan, *Tam Şâfiî İlmihali*, 28; Arvasî, *İlmi Hâl*, 181-82; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 207-8; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 1/175; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Mert, *Ansiklopedik İslâm İlmihali*, 81; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 246; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 222-23; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 17-30; Paksu, *İslâm İlmihali*, 213-14; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 582-83; Öztürk, *Açıklamalı Kadın İlmihâli*, 332-33.

akması durumunda, bu kimselerin kıldıkları nafil ve kaza namazlarının geçerli olduğunu da eklemiştir.⁴⁰⁵

Öğüt, Aksarayî'ye ilave olarak abdest aldıktan sonra henüz namaza başlamadan veya namaz esnasında kanama durursa, alınan abdest geçersiz sayılmakta ve kadının yeniden abdest alarak namazını kılması gerektiğini dile getirmiştir. İstihâze hali devam ederken alınan bir abdest ile mest giyildiğinde, aynı vakit içinde tekrar abdest alınması gerektiğinde mestlerin üzerine mesh edilmesi caiz olduğunu ancak bu hükmün, abdest alırken ya da mestleri giyerken kanamanın kesilmemesi durumunda geçerli olduğunu belirtmiştir. Eğer abdest alınırken veya mest giyilirken kanama durursa, mesh süresi mukim için 24 saat, yolcu için ise üç gün üç gece ile sınırlı olduğunu vurgulamıştır.⁴⁰⁶ İSAM heyeti tarafından hazırlanan ilmihalde ise müstehâzanın, Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise her farz namaz için ayrıca abdest alması gerektiğini belirtilmiştir.⁴⁰⁷

Mutlu da Öğüt'ten farklı olarak kadının özür hali devam ettiği sürede özürlüden dolayı fazla da olsa kan bulaşsa namazının sıhhatine zarar vermediğini elbisesini namaz kılınca kadar kirlenecekse elbisesini değiştirmesine gerek olmadığını ancak namazını bitirinceye kadar kirlenmeyecekse elbisesini değiştirerek temiz kıyafetle namazını kılması gerektiğini belirtmiştir. Bu durum ise Hanefî mezhebine göre göre kanın özür sayılması durumudur, Şâfiî'de ise kan abdesti bozmadığı için akan kandan dolayı özürlü sayılmadığını öne sürmüştür. Hanefî mezhebindeki bir kadının hastalığından dolayı kan akması durumunda dilerse Şâfiî mezhebine göre abdest alıp namazını kılabileceği dile getirilmiştir.⁴⁰⁸

Hâfız Nûri de istihâze kanını, rahimden değil bir damardan gelen, hayız ve nifas kanı gibi kötü kokusu bulunmayan bir kan türü olarak tanımlamıştır. Fakat Yavuz gibi bazı ilmihal müellifleri ise istihâze kanının rahimden geldiğini belirtmişlerdir⁴⁰⁹ Nûri

⁴⁰⁵ Aksarâyî, "İmâdü'l-İslâm", Vr.43b; Nûrî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 50-51; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/82-83; Arslanoğlu, *Tüm İlmihâl*, 42; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 98; Varlı, *İslâm İlmihâl*, 30; Kaya, *İslâm Dinî ve İlmihali*, 145; Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 117.

⁴⁰⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 77; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 126; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 222-23.

⁴⁰⁷ Karaman vd., *İlmihal: İman ve İbadetler*, 215; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 99.

⁴⁰⁸ Mutlu, *Kur'an ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali: Hanefî ve Şâfiîlere Göre*, 252.

⁴⁰⁹ Yavuz, *İslâm İlmihali*, 35; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 242; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 17.

Efendi ilave olarak istihâze kanının gusül gerektirmediğini dile getirirken Ömer Bilmen ise bu hali biten hanımın gusül alması da sünnet veya müstehap olduğunu dile getirmiştir.⁴¹⁰ Hâfız Nûri de 9 yaşından küçük kız çocuklarından, hamile kadınlardan, hayızın en az süresi olan 3 günden daha kısa veya en uzun süresi olan 10 günü aşan kanın, ayrıca nifasın en uzun süresi olan 40 günden sonra gelen kanın istihâze olduğunu belirtmiştir. Hayız durumunda, kadının âdet olarak bilinen günlerinden daha fazla kan gelmesi ve bu sürenin 10 günü aşması durumunda, âdet günleri haricindeki kanamanın istihâze olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir.⁴¹¹

Hâfız Nûri, konunun daha iyi anlaşılması açısından şu örnekleri vermeyi uygun görmüştür; bir kadının hayız âdeti 6 gün olduğu halde hayızın en uzun süresi olan 10 günü aşsa ve 13 gün kan görse âdeti olan 6 gün hayız, kalan 7 gün istihâze sayıldığını, aynı şekilde nifas âdeti 30 gün olan kadının bu sefer 47 gün kan görse 17 gün özür kabul edildiğini açıklamıştır. Aynı şekilde ilk defa hamile olan kadından da 40 günü aşan kanamalarında nifas âdeti 40 gün olup kalan ise istihâze sayıldığına işaret etmiştir. Hayız âdeti oturmadan direk kan gelmeye başlayan ve bu kanı süreklilik kazanan kızın durumunu ise hayız âdeti olmadığı için bu kızın âdeti 10 gün hayız olarak kabul edildiğini ve kalan günlerde gelen kanın ise istihâze olduğunu belirtmiştir.⁴¹² Ögüt ise ilave olarak müstehâza kanıyla bâliğ olan kız için konulan

⁴¹⁰ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 126.

⁴¹¹ Nûrî Efendi, *Amelî Akâid-i İslâmiye*, 51-52; Zihni Efendi, *Hanımlar İlmihali*, 12-13; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 1(3)/75-79; Tevfik, *Mızraklı İlmihal*, 66-67; Ögüt, *Kadın İlmihali*, 55; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 1962, 236-37; Soymen, *Cep İlmihali*, 30; Ozak, *Necatülmü'minin*, 36-37; Arslan, *Yeni İlmihal*, 65-67; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 79-82; Emre, *İlmihal Bilgileri*, 45; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 90-91; Ateş, *Yeni İslâm ilmihali*, 116-18; Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, 65-66; Arslan, *Şafîî İlmihali*, 28; Aydın, *İslâm Dinî İlmihali*, 206-7; Kerimoğlu, *İslâm İlmihali*, 1/175-178; Yavaş, *Rehber İlmihali*, 138; Mert, *İslâm İlmihali*, 81; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 173-225; Paksu, *Gençlik İlmihali*, 79; Paksu, *İslâm İlmihali*, 213-14; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 251-52; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 582-83; Karahasanoğlu, *Cep İlmî-i Hali*, 67; Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 177; Büyükcınar, *İslâm İlmihâli*, 221; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 178-86; Şentürk ve Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 1/114; Karaman vd., *İlmihal*, 1/215; Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*, 92; Öztürk, *Kadın İlmihâli*, 332-33.

⁴¹² Nûrî Efendi, *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*, 53; Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi*, 236-37; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 224; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 582-83.

hattın 10 gün hayız 15 gün temiz kabul edildiğini belirtmiştir.⁴¹³ Uysallar da bu kız için belirlenen sınırın 10 gün hayız, 20 gün temizlik olarak devam etmesi gerektiğini ifade edilmiştir.⁴¹⁴ Kerimoğlu da kadının kanı sürekli olsa ve durmasa mutad olan hayız günlerine itibar etmesini ve o günlerde namazı terk edeceğini beyan etmiştir.⁴¹⁵ Döndürende ek olarak âdet süresini unutan muhayyire ve mütehayyire kadın özür kanı görürse ihtiyatlı olanı alması gerektiğini ve ona göre amel etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴¹⁶

Şâfi mezhebine göre yazılmış Özdemir'in ilmihalinde, hayız ile istihâze arasındaki farklar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Özdemir, diğer incelenen ilmihallerde olduğu gibi, hayız hâlinde yasak olan durumların istihâze hâlinde geçerli olmadığını vurgulamış ve müstehâza her namaz vakti öncesinde tenasül organını yıkamasını, üstüne bir bez koymasını ve kirlenen veya kayan bezi değiştirerek abdest alması gerektiğini ifade etmiştir. Müellif, müstehâzanın buldukları durumlara ve gelen kanın niteliğine göre dört gruba ayırmıştır:

1. Âdet görmeye yeni başlayan ve gelen kanın kuvvetli ya da zayıf olduğunu ayırt edebilen,
2. Âdet görmüş ve gelen kanın kuvvetli ya da zayıf olduğunu ayırt edebilen,
3. Âdet görmeye yeni başlayan, ancak gelen kanın kuvvetli ya da zayıf olduğunu ayırt edemeyen,
4. Daha önce âdet görmüş, fakat gelen kanın kuvvetli ya da zayıf olduğunu ayırt edemeyen kadınlar.

Birinci ve ikinci gruplar için kanın kuvvetli veya zayıf olduğuna karar verebilmek adına “temyiz şartları” kullanılır. Özdemir, temyiz şartlarını şu şekilde sıralamıştır: kuvvetli kanın 1 gün 1 geceden az olmaması, kuvvetli kanın süresinin 15 günü aşmaması ve kesintisiz olarak gelen zayıf kanın süresinin 15 günden az olmamasıdır. Kan kuvvetinin belirlenmesinde şu kriterler esas alınmıştır: siyah kan kırmızıdan, kırmızı kan sarıdan, sarı kan bulanıktan, kötü kokulu kan kokusuzdan, koyu renkli kan açık renkten daha kuvvetli kabul edilir. Üçüncü grup için temyiz şartlarından biri

⁴¹³ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 73; Pilavoğlu, *Müslüman Kızın Din Kitabı*, 82.

⁴¹⁴ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 172-73.

⁴¹⁵ Kerimoğlu, *Emanet ve Ehliyet (İslâm İlmihali)*, 1/175-178.

⁴¹⁶ Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali: İnanç-İbadet- Günlük Hayat*, 187.

bozulmuşsa hayız süresi 1 gün 1 gecedir; geri kalan günler ise istihâze olarak değerlendirilir. Dördüncü grupta yer alan kadınlar ise önceki âdet süresini ve miktarını esas alması gerektiğini belirtmiştir.⁴¹⁷ Korkmaz da Şâfiîlere göre nifasta ise 60 günden fazla gelen kana istihâze olarak kabul edildiğini aktarmıştır.⁴¹⁸

Uysallar, müstehâzanın durumunun üç şekilde alındığını belirtmişlerdir; birincisi ay hâli süresi belli olan kadındır. Bu durumda kadın hayız âdetine göre amel eder. İkincisi ise belli bir âdeti olmamasına rağmen diğer kanlarla ayırt edebilecek durumdadır olan kadındır. Bu kadın, kanın rengini ayırt ederek hareket eder. Koyu kırmızı veya siyaha meyilli kan hayız kabul edilir ve bu süre boyunca ibadetlerini terk eder. Kanın rengi değiştiğinde, istihâze olduğuna hükmeder, gusül alarak ibadetlerine devam eder. Diğer üçüncü durum ise kanın devamlı gelmesinden ötürü kadının ay hâli belli olmamasıdır, bu durumda kadın ay hâli süresinin 6 veya 7 gün sayıldığını, çünkü çoğu kadının âdetinin bu kadar sürdüğünü iddia edilmiş ve kadının 23 gece ve gündüz veyahut 24 gece ve gündüz namazını kılması gerektiği beyan edilmiştir. Ayrıca iki hayız kanının arka arkaya gelmeyeceği, gelirse de bu durumun özür kabul edildiği ifade edilmiştir. Benzer şekilde, nifas durumunda da iki nifas arasındaki temizlik süresinin en az 6 ay olması gerektiği belirtilmiştir.⁴¹⁹

Kılıçoğlu, *Alevî İlmihali*'nde incelenen diğer ilmihallerden belirgin bir şekilde farklılık göstererek şu görüşleri belirtmiştir: istihâze kanını sarı renkli, soğuk, kendiliğinden akan, yakıcı olmayan ve genellikle koyu renkte bulunmayan bir kan olarak tanımlamıştır. Ancak bazı durumlarda siyaha çalan koyu kırmızı, sıcak, basınçlı ve yakıcı özellikte olabileceğini de ifade etmiştir. İstihâzeyi üç kategoriye ayırmıştır: ilki; az istihâze kanı yani kadının ferce koyduğu pamuğa tamamen işlemeyen ve pamuğun diğer tarafından görünmeyen kan. Bu durumda, kadının sadece pamuğu değiştirmesi, yıkaması ve namaz için abdest alması yeterlidir. İkincisi ise orta istihâze kanıdır bu da pamuğun diğer tarafında belirgin hale gelen, ancak pamuktan akmayan kandır. Son olarak ise pamuğu aşarak dışarı taşan kan olan çok istihâze kanıdır. Kılıçoğlu, ikinci ve üçüncü durumlarda, kadının gerekli temizlikleri yaptıktan sonra namaz kılabilmesi

⁴¹⁷ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 50-51; Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, 65-66.

⁴¹⁸ Korkmaz, *Şâfiî'ler İçin Namaz İlmihali*, 26.

⁴¹⁹ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 222-25.

için gusül alması ve abdest tazelenmesi gerektiğini; ayrıca gusül abdesti almadan eşiyile cinsel ilişkiye girmesinin helal olmayacağını belirtmiştir.⁴²⁰

Konu birkaç cümle ile özetlenecek olursa hayız ve nifas süreleri belirli olan kadınların, bu sürelerin âzami sınırını aşan kanamalarının, kendi âdet sürelerini aşan kısmı istihâze kanı şeklinde değerlendirilir. Hanefî ve Hanbelîlere göre hamile kadının gördüğü kan da istihâze kanı olarak kabul edilmektedir. Mübtedî için hayız da 10 günü, lohusalık için ise 40 günü aşan kanamalar istihâze kanıdır. Bu durumların sebebi ise şerîatın, hayızın en az ve en uzun süresini, nifasın ise en uzun süresini belirlemiş olmasıdır. Dolayısıyla bu sürelerden kısa ve uzun olan kanamaların istihâze kanı sayılmaktadır.⁴²¹

İlmihallerde “hastalık kanı” olarak tanımlanan istihâze, tıp literatüründe *metroraji* terimiyle ifade edilmekte olup, menstrüel dönemler dışında meydana gelen ve bireyin yaşam kalitesini önemli ölçüde olumsuz etkileyen ara kanamalar şeklinde görülmektedir. Anormal *uterin* kanamalar kategorisine giren *metroraji*, *miyom*, enfeksiyonlar veya doğum kontrol yöntemleri gibi çeşitli etiyolojik faktörlerden kaynaklanabilir. Hastalığın teşhisinde *anamnez* kritik bir öneme sahiptir; kanamanın tipi, şiddeti, hastanın yaşı ve ilaç kullanımı gibi faktörler, tedavi sürecinde belirleyici rol oynamaktadır.⁴²² Bu bağlamda, ara kanama yaşayan kadınların kanama sürelerini ve şiddetini kaydettikleri bir takvim tutmaları, yalnızca bireysel ibadet düzeni ve aile yaşamını yönetme açısından kolaylık sağlamamakta, aynı zamanda sağlık uzmanlarına tanı ve tedavi sürecinde değerli bir veri kaynağı sunacağı düşünülmektedir.

İlmihaller arasında istihâze konusunun ele alınışında ve tanımlanışında önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Hâfız Nûri gibi bazı müellifler istihâze kanının rahimden değil, damardan geldiğini ifade ederken, Öğüt bu kanın rahimden değil ancak rahmin derinliklerinden geldiğini belirtmiştir. Buna karşın Yavuz gibi bazı müellifler ise

⁴²⁰ Kılıçoğlu, *Ehl-i Beyt Yolu: Alevî İlmihali*, 92.

⁴²¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 2/132-15; Serahsî, *el-Mebsût*, 3/147-150; Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/133-146; İbn Kudâme, *el-Mukni'*, 1/398-412; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-Râik*, 1/334-379; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/42-43; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/37-40; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 1/495-504; Meydânî, *el-Lübâb*, 1/48.

⁴²² Hakan Arslan, “Anormal Uterin Kanama Sınıflamasında Klasik Terminoloji ile Fıgo Palm Coein Sisteminin Karşılaştırılması” (Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 2017), 2-44.

istihâze kanının doğrudan rahimden geldiğini ileri sürmektedir. Bu durum, ilmihallerin istihâze konusunda anlam kargaşasına yol açtığı gerçeğini göstermektedir.

Öte yandan, Mutlu'nun ilmihalinde özür kanı ile ilgili bir belirsizlik olduğu görülmektedir. Nitekim müellif, özür kanı bulunan bir kadının Şâfi mezhebine göre kan abdesti bozmadığı için bu mezhebe niyet ederek abdest alabileceğini ifade etmiştir. Ancak burada telfike yönlendirme yapıldığına dair bir izlenim oluşmaktadır. Ayrıca, müellifin istihâze kanını mı yoksa vücudun başka bir yerinden çıkan kanı mı kastettiği hususu açık değildir. Şayet müellifin bu yorumu istihâze kanına ilişkinse, konunun yanlış aktarıldığı söylenebilir. Zira Şâfi mezhebinin görüşlerine değinen ilmihallerde de ifade edildiği gibi söz konusu mezhebe göre müstehâzenin her namaz vakti için abdest alması gerektiği gibi, her farz ibadet için de ayrı bir abdest alması zorunludur.

Son olarak, birçok ilmihalde istihâze konusuna yer verilmekle birlikte, Hafız Nuri gibi müelliflerin bu konuyu diğer kadınlara dair meselelerden daha ayrıntılı ve örneklerle ele alması, ilmihallerin istihâze meselesine özel bir önem atfettiğini göstermektedir.

3.1.4. Akıntı

İlmihallerde akıntıyla ilgili açıklamalar kısa olup genel olarak çoğunun benzer şekilde olmasından dolayı tafsilâtıca vermeye gerek görülmemiştir. Ancak şu kadarını söylemekle yetinelim ki ilmihaller bu konuda genel olarak ikiye ayrılmaktadır. Tezin kapsamında incelenen ilmihallerde genel olarak akıntıyla ilgili tahâret bahsi çerçevesinde ele alınmış olup tahâret bahsiyle ilgili abdestin olup olmayacağına değinilmiştir. Özellikle beyaz akıntının tâhir olduğu veyahut necis olması açısından ele alındığı görülmektedir.

3.1.5. İntikal

Birgivi gibi çoğu âlimlerce hayız ve nifas konusunun en zor meselelerinden birinin “intikal” bahsi olduğu belirtilmiştir. Zira âdetin bir halden diğer bir hale geçişi sıklıkla meydana gelmekte ve bu geçişleri fark etmek çoğu zaman kadın için güç olmaktadır. Ayrıca, kadınların önemli bir kısmının bilgi eksikliği ve ihmalkârlığı sebebiyle bu meseleye yeterli önemi göstermemektedir. Bu açıdan, kadının hem hayız hem de nifas âdetini bilmesi önemlidir ki âdeti intikal ettiğinde ibadetlerini bu durumlara uygun şekilde yerine getirebilsin. Kadınların âdet düzeni her zaman bir makine hassasiyetinde işlememektedir. Bazı durumlarda âdetin yer değiştirdiği

gözlemlenmekte ve bu durumu kadının bilmemesi, ibadetlerin îfâsında çeşitli aksaklıklara yol açmaktadır.

Kadınlar için önem arz eden intikal konusu, bu çalışmada öncelikle âdetin sabitlemesi ve yer değiştirmesi bağlamında ele alınacak, ardından âdetini unutan kadınların durumları incelenecektir. Konunun karmaşıklığı nedeniyle, meseleye dair açıklamalar tablolar aracılığıyla desteklenerek daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

3.1.5.1. Âdetin Sabitleşmesi ve Yer Değiştirmesi

Her kadının gerek hayız gerekse nifas dönemlerinde belirli bir âdeti bulunduğu, bu âdetin zaman ve gün bakımından önceki âdetten farklılık göstermesi hâlinde, âdetin intikal ettiği anlaşılmaktadır. Ebû Yûsuf bir defa görmeye âdetin değiştiğini söylemiş bunun da hanım için kolaylık olduğunu belirtmiştir. Öğüt de fetvanın bu şekilde olduğunu ifade etmiştir.⁴²³ Zira âyet-i kerîme’de “Allah sizlere kolaylık ister, size bir zorluk istemez”⁴²⁴ buyurulmuştur. Bilmen gibi bazı ilmihal müellifleri ise âdetin intikali için eski âdetinden farklı olarak iki defa görmesi gerektiğini belirtilmiştir. Kısaca âdet bir kereyle sabit, iki defayla da değişebildiği dile getirilmiştir. Eser sahibi Bilmen, Ebû Yûsuf’un görüşünü aktarmış ve bu duruma “feshi adet” denildiğini dile getirmiştir.⁴²⁵

Öğüt ilave olarak *mu’tâde* yani muntazam olarak âdet gören kadının bir kere âdetine muhalif olarak farklı bir süre kan görürse bu farklı günlerinde hayız olduğu konusunda fakihlerin ittifak ettiğini ifade etmiştir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a göre yeni görülen hayız süresi o kadının âdeti olurken, İmam Muhammed’e göre ise ilk gördüğü kan kaç günse ona itibar olunmaktadır. Bu açıdan kadın iki ay üst üste aynı sürede kan görürse bu ittifakla kadının yeni âdeti olmaktadır.⁴²⁶

⁴²³ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/175; Perhiz, *Felsefeli Dinî Esaslar*, 81; Öğüt, *Kadın İlmihali*, 184; Ertan, *Ailenin Din Bilgisi Kitabı*, 75; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 178-214.

⁴²⁴ el-Bakara 2/185.

⁴²⁵ Aksarâyî, “İmâdü’l-İslâm”, Vr. 43b- 44a; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 96; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 180; Mutlu, *Büyük İslâm İlmihali*, 242.

⁴²⁶ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 168-69; Bilmen, *İslâm İlmihali*, 95; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 239-40; Öğüt, *İslâm İlmihali*, 582-83; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 180.

Öğüt, sahil kanın hiçbir zaman sahil kanı takip etmediğini yani iki hayızın birbirini takip etmediğini eğer takip ederse biri hayız biri de istihâze olduğunu, nifasta da durumun bu şekilde olduğunu belirtmiştir. Tam temizlik iki kan arasında kalırsa bu ikisi de hayız sayılmaktadır. İki kan arasını ayıramayan temizlik ise *mütevâlî dem* yani durmayıp akan hükmünde olup bu kan 10 günden fazla devam etmezse hayız kanıdır. Aynı şekilde nifasta da kadın mesela doğumdan sonra kan görse ve kanı kesilse sonra 40 günün sonlarına doğru kan görse bu *mütevâlî demdir* ve hepsi nifastan sayılmaktadır.⁴²⁷ Kadınların mutat âdet döneminde kanamanın gerçekleşmemesi, döneminin süresinde bir değişiklik olması ya da hem zamanı hem de süresinin değişmesi durumlarında, âdet ya başka bir zamana intikal etmiştir ya da intikal etmemiştir. Eğer bu değişiklik, hayız veya nifasın en uzun sürelerini aşmıyorsa âdet intikal etmiştir. Ancak kanama, hayız ve nifasın en uzun süresini aşarsa eski âdet süresinden daha uzun süren kan istihâze olarak kabul edilmektedir.⁴²⁸ Bu bilgiler ışığında Cemal Öğüt, intikalin dört şekilde gerçekleşebileceğini ifade etmiştir;

Zamanda intikal: Âdet zamanının değişip başka zamana intikal etmesi şeklinde olmaktadır. Örneğin; hayız âdeti ayın ilk 5 gün olan kadının zamanı geldiği halde hiçbir şey görmemiştir veya bu ayın geri kalan günlerinde 5 gün kan görmüştür.⁴²⁹ Böylelikle kadının hayız günün zamanı ayın ilk günlerinden son günlerine intikal etmiştir.

⁴²⁷ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 169-71; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 239-40; Yavuz, *İslâm İlmihali*, 87-88; Varlı, *İslâm İlmihâli*, 14; Dikmen, *İslâm İlmihali*, 240; Öğüt, *İslâm İlmihali*, 583; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 181.

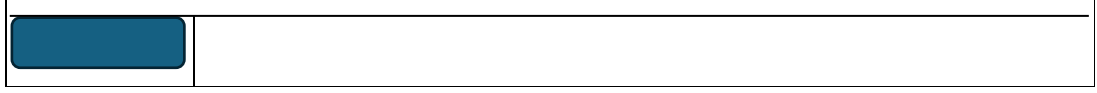
⁴²⁸ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 172-73; Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 96; Yıldırım, *Büyük İlmihâl*, 91-92; Yavuz, *İslâm İlmihali*, 87-88; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 179; Paksu, *İslâm İlmihali*, 211; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 242; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 181.

⁴²⁹ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 185; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 178-79.

Tablo 3.7: Zamanda İntikal

Kadının önceki âdeti

1.....5.....30

İntikal sonucu

1.....26.....30

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Kadının hayız günlerinin ayın herhangi bir dönemine denk gelmesi durumu da benzer mantıkla değerlendirilir.

Âdette intikal: Önceki gelen kan günlerinden eksik veya fazla gelmesi durumudur. Örneğin; bir kadının önceki âdeti 5 gün hayız, 25 gün temizlik olsa bu defa ise 3 gün hayız, 23 gün temizlik görmese bu âdette intikaldir. Öğüt'ün örneği verdiği *Menhelü'l-vâridîn*'de 3 gün kan, 25 gün temizlik veya 5 gün kan 23 gün temizlik demiştir. Tablo ise bu eserdeki örnek baz alınarak yapılmıştır.⁴³⁰ Çünkü temizlik günü de değişirse Öğüt'ün bir sonraki başlıklarda inceleyeceği hayızda intikal konusuna girmektedir. Tahminimizde Cemal Öğüt, İbn Âbidîn'den orijinal olarak alıntılacağı meselede bir karışıklık olduğu düşünülüp o yüzden asıl atıf yaptığı eserden mülhem olarak metne yansıtıldı. Ancak farka dipnotta vermeyi uygun görüldü.

⁴³⁰ Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Menhelü'l-vâridîn* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1426), 148; Öğüt, *Kadın İlmihali*; Uysallar'ın verdiği örnekte 3 gün kan, 27 gün temiz demişlerdir. Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 179.

Tablo 3.8: Âdette İntikal

Kadının önceki âdeti

1.....5.....30

5 gün hayız

25 gün temizlik

Yalnızca ayın ilk beş günüyle sınırlı bir zaman dilimi olarak düşünülmemelidir; bu süreç, ayın herhangi beş gününde gerçekleşebilir. Tabloda anlaşılması daha kolay olması açısından bu şekilde gösterilmiştir.

İntikal sonucu:

1.....3.....28

3 gün hayız

25 gün temiz

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Bu örnekteki gibi kadın normal âdetinden eksik kan gördüğü veya daha fazla gördüğü durumlarda kadın ihtiyatlı davranması gereki; namazını kılar, orucu tutar fakat eşiyile ilişki kurmaz. Çünkü Ebû Yûsuf'a göre âdet bir kereyle intikal olur. Fetvada bu görüşe göredir. Ayrıca önce ve sonradan gördüklerinin toplamı 10 günü aşmamışsa bütün günler hayız kabul edilirken, 10 günden fazla gelirse kadının mutat günleri dışındaki fazlalıklar ise istihâzedir.⁴³¹

Nifasta intikal: Kadının mutat nifasının farklı gelmesi durumudur. Örneğin; nifas âdeti 22 gün olan kadın, bu sefer farklı olarak 5 gün kan 34 gün temiz ve yine 1 gün kan

⁴³¹ Aksarâyî, "İmâdü'l-İslâm", Vr. 43b-44a; Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 88; Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 1/112.

görecek olsa nifasın en uzun süresini de aşmadığı için kadının nifası intikal eder ve artık kadının nifas âdeti 40 gün olmaktadır.⁴³²

Tablo 3.9: Nifasta İntikal

Normal nifas âdeti:

1.....22.....40

intikal:

1.....5.....39 40

Toplam süreç 40 günü geçmediği için âdeti 40 güne intikal eder.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Örnek: Nifas âdeti 20 gün kan görmek olan kadının bu defa farklı olarak 1 gün kan, 30 gün temizlik, yine 1 gün kan ve sonra 14 gün temiz arkasından 1 gün kan görse bu durum nifasın en uzun süresini aştığı için 20 gün nifas geri kalan günler ise istihâzedir⁴³³

Tablo 3.10: Kanamanın 40 Günü Aşması Durumunda Önceki Nifas Âdetine Dönülmesi

İlk durum

1.....20.....40

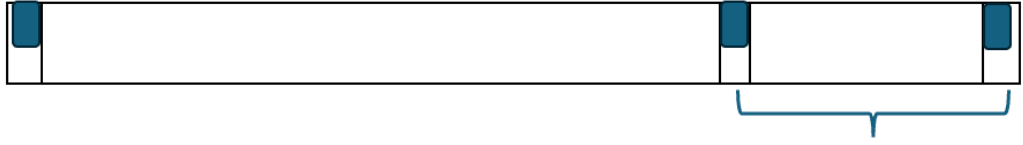

⁴³² Ögüt, *Kadın İlmihali*, 186-87.

⁴³³ A.g.e., 186.

Farklı olarak

1.....31 32.....46 47

Temizlik süresi de 15 günü doldurmamıştır.

Toplam süreç 40 günü aştığı için kadın eski nifas âdetine geri döner

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Örnek: Eski âdetinden farklı olarak kadın 1 gün kan 34 gün temizlik sonra, 1 gün kan sonrasında 15 gün temizlik ve 1 gün kan görse bu kadının yeni âdeti 36 gün olmaktadır.⁴³⁴

Tablo 3.11: Nifas Âdetinden Farklı Olarak Görülen Kanamanın Ardından Gerçekleşen 15 Günlük Sahih ve Kesintisiz Temizlik Süreci

İntikal:

1..... 35 36.....51 52

Yeni âdet 36 gün olur.

15 günlük temizlik ise sahih ve tamdır.

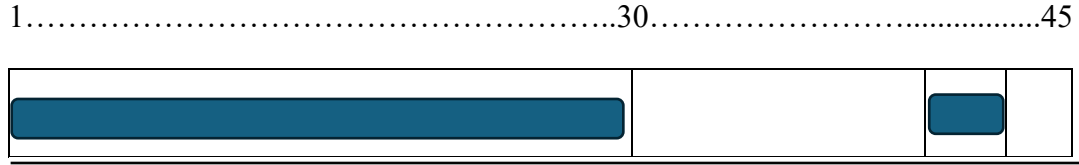
Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Örnek: Lohusalık dönemini ilk kez yaşayan bir kadının kanaması 30 gün devam edip kesildikten sonra, 45 gün dolmadan tekrar kan görmesi durumunda, bu süreçteki toplam 40 gün nifas olarak değerlendirilir. Çünkü hayız ve nifasın en uzun süresi tamamlandıktan sonra tam bir temizlik döneminin başlaması gerekmektedir. Hayız ve

⁴³⁴ A.g.e., 187.

nifas arasında tam bir temizlik süresi olmaksızın meydana gelen ikinci kanama, istihâze olarak kabul edilir.⁴³⁵

Tablo 3.12: İlk Defa Nifas Olan Kadının 30 Gün Süren Kanamasının Kesilmesini Takiben 45 Gün İçerisinde Tekrar Kanama Görmesi

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

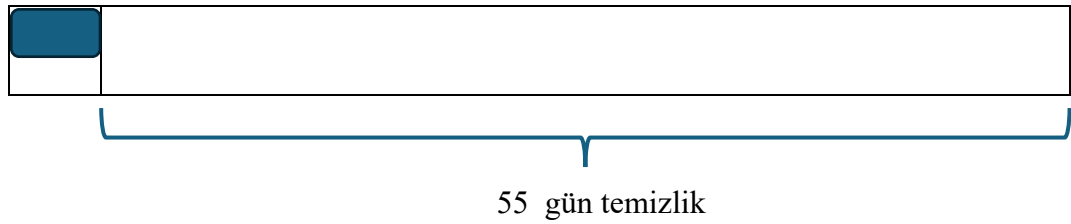
Ancak lohusa bir kadın, 30 gün kanama gördükten sonra kanaması kesilseydi ve 45 gün tamamlandıktan sonra tekrar kanama görmeye başlasaydı, bu durumda sadece ilk 30 gün nifas olarak değerlendirilecekti. Aradaki 15 günlük süre, iki kanama arasındaki temizlik süresini temsil ettiği için tam bir temizlik dönemi sayılacak ve bu nedenle *mütevâlî* kanama denilmeyecekti.

Hayızda intikal: örneğin bir kadının hayız âdeti 5 gün kan, 55 gün temizlik olsa fakat bu sefer 5 gün kan gördükten sonra 15 gün temiz olup 11 gün kan görse tam temizlik gördüğü için 11 günlük kanın 5 günü hayız olur. Çünkü hayızın en uzun süresini aşmıştır. Âdet zaman olarak intikal etmiş sayı itibariyle ise eski hal üzere kalmıştır.⁴³⁶

Tablo 3.13: Hayızda İntikal

Mutat âdet:

1.....5.....60

⁴³⁵ A.g.e., 172.

⁴³⁶ A.g.e., 187-88.

2.durum ise

1.....5.....20.....31

15 gün tam temizlik

11 günlük kan hayızın en uzun süresini aştığı için eski âdeti olan 5 güne döner.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Örnek: 5 gün kan, 55 gün temizlik hali olan kadının 5 gün kan, 57 gün temizlik, 3 gün kan, 14 gün temiz sonra da 1 gün kan görse kadının âdet zamanı aynı kalmakla beraber sayı olarak 5 günden 3 güne intikal etmiş olmaktadır.⁴³⁷

Tablo 3.14: Kadının Âdet Zamanı Aynı Kalmakla Beraber Sayı Olarak İntikalin Gerçekleşmesi

1.....5.....60

1.....5.....62...65.....79 80

57 günlük temizlikle sahil temizlik gördü.

3 günlük kanla gerçek hayız gördü.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

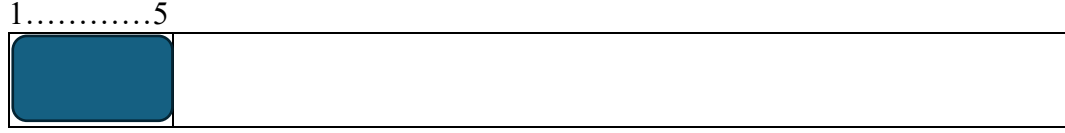
Sonrasındaki 14 günlük temizlik fâsid temizlik olduğu için intikale etki edemez o sebepten kadının âdet zamanı aynı kalmakla beraber sadece âdeti 5 günden 3 güne intikal etmiştir.

⁴³⁷ A.g.e., 188.

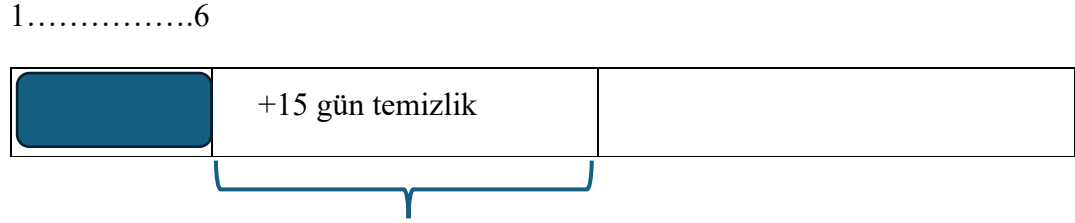
Örnek: Kadının hayız âdeti 5 gün olsa ve bu sefer 6 gün kan görse, 6. gün de hayız sayılır ta ki tam bir temizlik geçirsin, eğer 14 gün temizlik geçirirse 5 gün hayız âdetine geri döner ve 6. günkü gelen istihâze olur ve namazlarını kaza etmesi gerekir.⁴³⁸

Tablo 3.15: Kadının 15 Günden Az Temizlik Görmesi

Kadının mutat hayızı 5 gündür

Fakat bu sefer 6 gün kan görmüştür;

Eğer kadının temizliği 15 günden az sürerse âdeti intikal etmez ve eski âdeti olan 5 güne döner, 6. günde istihâze olarak kabul edilir.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Örnek: Yavuz, kadının mutat günleri 5 gün olsa bir aralık 3 güne düşüp kanı kesilse ve yine kan görse iki durumun ortaya çıktığını söylemiştir; 3 güne düşen hayız günlerinden sonra kesinti devam edip 2 gün yine kan görse ve toplam süre 10 veya 11 günü bulursa eski âdetine döner, eğer kesintiden sonra 2 gün kan görmeyle beraber 9. ve 10. gün olursa 10 günün tamamı hayızdır.⁴³⁹

⁴³⁸ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 179-80.

⁴³⁹ Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali (Açıklamalı- Muamelâtı)*, 87-88.

Tablo 3.16: Tekrar Eden Kanamanın 10 Günü Aşıp Aşmamasına Göre İntikal Durumu

1.durum

1.....3.....11

2 gün kan geldi

Bu süre 10 günü aştığı için eski âdeti olan 5 güne geri döner.

2. durum ise

1.....3.....9 veya 10

2 gün kan geldi

Sonraki gördüğü 2 günle toplam 10 günü geçmediği için kadının âdeti 10 güne intikal etmiş olur.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Örnek: Âdeti 5 gün olan kadın, bir defaya mahsus âdeti olan zamandan 2, 3 veya 5 gün önce kan görse bunlar hayızdan sayılmaktadır. Çünkü toplamları 7, 8 veya 10 gün yapar. Fakat 10 günü geçecek şekilde önceden gelirse bu durumda normal âdetine göre amel eder, fazla günler ise istihâze kanı kabul edilir.⁴⁴⁰

Tablo 3.17: Âdet Gününden Önce Başlayan Kanamanın 10 Günü Aşıp Aşmamasına Göre Hayız ve İstihâze Hükümlerine Etkisi

Mesela kadının âdeti ayın 6. günü başlasa ve 5 gün olsa

1.....6.....11

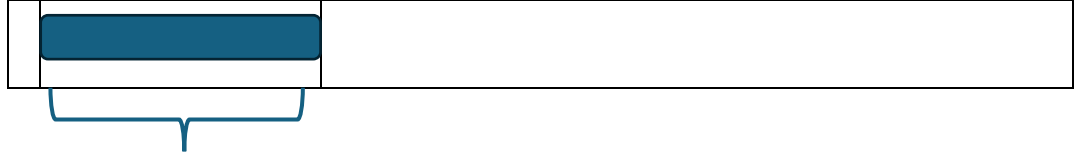

Âdeti olan 5 günlük kan

⁴⁴⁰ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 211-12; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 242.

Bu sefer ise ayın 6. gününde değil de ondan 2, 3 veya 5 gün önce görmeye başlasa

1 2.....11

10 günü aşmadığı için bütün gördüğü hayız sayılır fakat 10 günü aşsaydı normal âdetinden fazlası istihâze kanı olacaktı.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Sofuoğlu ise her kadının hayız günlerinin değişebileceğini böyle durumlarda fazladan gelen görse fazladan gördüğü 1-2 günlük kanın özür kanı mı hayız kanı mı olduğu konusunda farklı görüşlerin olduğu fakat en sağlıklısının doktor muayenesini olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴¹

a) İlk Defa Hayız Olan Kızın Âdetinin Sabitlenmesi Durumu

İlk defa hayız olan kızın âdeti ilk gördüğü şekildedir. Hastalık ve özür durumu olduğunda ilk gördüğü şekliyle kabul edilir.⁴⁴²

Örnek: Hayız görmeye yeni başlayan kız 1 gün kan 14 gün temiz ve 1 gün kan görse temizlik günleri de devam eden kan hükmünde olduğu için ilk 10 gün hayızlı kabul edilir. Zira Ebû Yusuf'a göre gerçek temizlik iki kan arasında 15 günden az olmaması gerekir. Mütêâhhirûn⁴⁴³ yani sonraki âlimler de Ebû Yusuf'un görüşüne göre fetva vermişlerdir.⁴⁴⁴

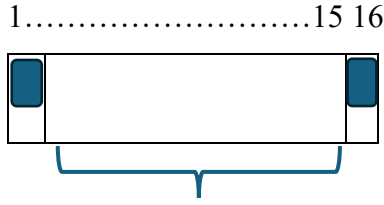
⁴⁴¹ Sofuoğlu, *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*, 176-77.

⁴⁴² Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 95.

⁴⁴³ Hanefî literatüründe mütêkaddimîn yani önceki âlimlerin dönemi hicri beşinci yüzyılın ortalarına kadar sürdüğü bilinmekle beraber Halvânî'nin (452/1060) ölümüyle mütêkaddimîn dönemi sona ermiştir. Bilgi için: Eyyüp Said Kaya, "Mütêkaddimîn ve Mütêahhirîn", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/188-189.

⁴⁴⁴ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 179.

Tablo 3.18: İlk Defa Hayız Olan Kızın Âdetinin Sabitlenmesi Durumu

14 gün temizlik tam temizlik olmadığı için ve ilk defa hayız gören kızın hayız âdeti olmadığı için de hayızını 10 gün olarak alınır.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

b) Âdet Süresi Belli Olmayan Kadının Âdetinin Sabitlenmesi

Bazı kadınların hayız süreleri sabit olmayıp sürekli değişkenlik gösterebilmektedir. Hatta hayız süresi genellikle sabit olan kadınlarda dahi dönemsel farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Örneğin, bir ay 5 gün, diğer ay ise 6 gün hayız gören bir kadın, ihtiyatlı davranarak 6. gün ibadetlerin yerine getirmesi gerekir ancak 6. gün tamamlanmadan eşyle cinsel birliktelikte bulunmamalıdır. Aynı şekilde, boşanmış bir kadın için de 6. gün tamamlanmadan iddet süresinin sona erdiği kabul edilmemelidir; çünkü hayızın devam etme ihtimali bulunmaktadır.⁴⁴⁵

Tablo 3.19: Âdet Süresi Belli Olmayan Kadının Âdetinin Sabitlenmesi

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Örnekteki bir ay 5 gün kan 25 gün temizlik diğer ay da 6 gün kan 24 gün temizlik görse ve bu şekilde sürekli değişirse ihtiyaten kadın 6.gün ibadetlerde temiz, eşyle cinsel ilişkide hayızlı gibi davranması gerekmektedir.

c) Kanaması Sürekli Olan Kadının Âdetinin Sabitlenmesi

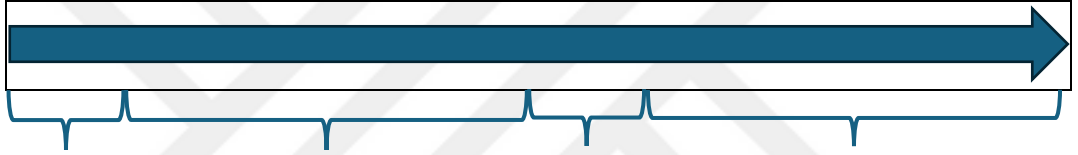
Bazı kadınların da hastalık sebebiyle sürekli kanı gelmektedir, bu durumdaki kadına *müstemirretü'd-dem* yani kanı devam eden kadın denilmektedir. Sürekli kanama

⁴⁴⁵ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 95; Yavuz, *İslâm İlmihali*, 87; Uysal ve Uysal, *Kadın İlmihali*, 180; Paksu, *İslâm İlmihali*, 211; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 241; Mutlu, 241; Öngüt, *İslâm İlmihali*, 582-83; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 180.

durumuna da *istimrâr* denilmektedir.⁴⁴⁶ Âdeti sabitleşen kadından devamlı kan gelse mutat olan hayız ve temizliğine göre amel etmesi gerekir. Temizlik süresi altı ay veya daha fazla olursa temizlik süresi altı aydan bir saat az kabul edilir. Çünkü hamilelik süresinin en azı altı aydır. Hayız göremeye yeni başlayan kızın âdeti sabitleşmeden sürekli kanaması gelse her ay 10 gün hayız, 20 gün temiz olarak kabul edilir.⁴⁴⁷ Yavuz da kadının bu hali aylarca devam ederse 10 gün hayız diğer günler de istihâze olduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁸ Fakat asıl olan kadının yerleşmiş âdeti varsa buna göre hareket etmesidir.

Örnek: Bir kadının âdet döngüsü 7 gün hayız ve 23 gün temizlik şeklinde olup kanamanın sürekli hâle gelmesi durumunda, yerleşik âdet düzenine göre hareket ederek ibadetlerini bu çerçevede düzenlemesi gerekmektedir.

Tablo 3.20: Kanaması Sürekli Olan Kadının Âdetinin Sabitlenmesi

7 gün hayız + 23 gün temiz + 7 gün hayız + 23 temiz olarak devam eder.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Konu her ne kadar birçok ilmihalde ele alınmamış olsa da, özellikle Öğüt başta olmak üzere Bilmen, Yavuz ve Uysallar gibi ilmihal yazarları tarafından çeşitli örneklerle incelenmiştir. Bunlar arasında, Öğüt'ün ilmihali, İbn Âbidîn gibi âlimlerin eserlerinden sunduğu çok sayıda örnek nedeniyle Uysallar gibi diğer ilmihallere örnek teşkil etmektedir. Ancak, Öğüt'ün âdette intikal konusunda verdiği bir örneğin, hayızda intikal meselesine girdiği ve dolayısıyla İbn Âbidîn'den yaptığı orijinal alıntıda bir karışıklık olduğu söylenebilir. Bu nedenle, atıfta bulunduğu eserden hareketle düzeltilmiş hali metne yansıtılmıştır.

Ayrıca, âdetin sabitlenmesi hususunda, ilmihallerde genellikle yer verilmeyen mezhep içi ihtilaflara da değinildiği görülmektedir. Hem konunun örneklerle açıklanması hem

⁴⁴⁶ Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Menhelü'l-vâridîn*, (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1426), 211.

⁴⁴⁷ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 96-97; Yavuz, *İslâm İlmihali*, 85; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 241; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 182; Şentürk ve Yazıcı, *Diyanet İslâm İlmihali*, 1/112.

⁴⁴⁸ Yavuz, *En Geniş İslâm İlmihali*, 85.

de mezhep içi görüş ayrılıklarına dikkat çekilmesi, oldukça karmaşık olan bu meseleye açıklık getirme amacını taşımaktadır. Bu durumun temelinde, konunun kadının ibadet hayatını doğrudan etkilemesi ve aynı zamanda sağlık açısından da önemli bir boyuta sahip olması yatmaktadır. İlmihallerin, bu nedenlerle konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Son olarak ifade etmek gerekirse kadınlarda 17-25 gün gibi kısa aralıklı veya birkaç ay bazı durumlarda ise yıllarca devam eden kesilmeler, şiddetli sancılar, aşırı derecede kanamalar gören kadınların sağlık sorunları olabileceği gibi hayat şartlarının değişmesi, üzülmeye, aşırı heyecan gibi psikolojik durumlar sebebiyle de kesilmeler olabilmektedir. Paksu, bu durumların ihmal edilmemesi gerektiğini ve bir doktora görülmesi gerektiği tavsiye etmiştir.⁴⁴⁹ Kadının sağlığını yakından ilgilendiren bu tür durumlarda erken teşhis, büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, kadınlarda gözlemlenen bu değişimlerin her zaman bir hastalık belirtisi olmadığı; sağlıklı bireylerde de zaman zaman benzer durumların ortaya çıkabildiği unutulmamalıdır. Kadınların âdet düzenleri zaman zaman bozulabileceği gibi, bazı durumlarda kadınlar kendi âdet sürelerini hatırlamakta da zorluk yaşayabilirler. Bu tür durumlar hem ibadetler hem de günlük yaşantıyla ilgili bazı fikhî meselelere yol açabilir. Söz konusu durumların hükmü ve çözüm yolları ise bir sonraki başlık altında detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.1.5.2. Tahayyur Durumu

Regl ve lohusalık döngüsü kadınlar tarafından bilinmesi ve takip edilmesi, kişisel bir sorumluluktur. Bu durum, yalnızca bireyin sosyal yaşamını değil, aynı zamanda ibadet hayatını da doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle kadınların, hayız ve nifas sürelerini yakından takip etmeleri gerekmektedir. İlgisizlik ve özensizlik bu bağlamda fakihler tarafından da eleştirilmiştir, zira kadınlar bulûğa erdikten sonra birtakım dinî yükümlülüklerle mükellef olmaktadır. Bu konular tezin önceki başlıklarında ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Dolayısıyla, bir kadının kendi âdet düzenini iyi bir şekilde öğrenmesi ve bu düzeni takip etmesi büyük bir önem taşımaktadır. Ancak bazı kadınlar, yaşadıkları travmatik olaylar ya da zihinsel rahatsızlıklar sebebiyle hayız ve âdet sürelerini unutabilmektedir. Bu tür durumlar fakihler tarafından da ayrıntılı olarak

⁴⁴⁹ Paksu, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, 211; Mutlu, *İslâm İlmihali*, 242.

incelenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. İlmihallerde de bu meselelerin, fıkıh kaynaklarına atıfta bulunularak işlendiği tespit edilmiştir.

Öğüt, *madalle* kelimesinin, herkesin yolunu şaşırdığı kötü bir yer anlamına geldiğini belirtmiş ve bazı âlimlerin *madelle*⁴⁵⁰ yerine *mütehayyire* terimini tercih ettiklerini ifade etmiştir. *Muhayyere* ise iki taraftan hiçbirini diğerine tercih edemeyerek hayrette kalan anlamına gelmektedir. *Muhayyere*, kadının âdet günü veya süresini unutup onlar hakkında zaman ve sayı tayin edemeyip hayrete düşmesi ve bu konuda mutemet bilgi verememesidir. Müellif, her müslüman kadına hayızının, nifasının, temizliğinin gününün sayısını, zamanını iyice bilmesinin üzerine vâcip olduğunu belirtmiştir. Eğer bir süre baygınlık, delirmek gibi haller dışında gayretsizliği sebebiyle karıştırırsa hesap ve cezasının ağır olacağını belirtmiştir. Öğüt, bir kadın mecnun veya ahmaklığından dolayı hayız ve nifas günlerini unutsa kanıda durmayıp akıp gelse akı başına gelince bu süreleri hatırlasa ve hatırladığı durum üstün gelirse onunla amel eder. Fakat vakitleri, mekanları kestiremezse bu kadına *muhayyere* denildiğini ifade etmiştir.⁴⁵¹

Bu konuda çoğunlukla ilmihal müellifleri *mütehayyire* kelimesi tercih edilmiştir; bunlardan birisi de Ömer Nasuhi Bilmendir. *Mütehayyire* hastalık ve dikkatsizlik nedeniyle hayız gününü unutan kadına denir. Bu kadının akıntısı kesilmezse zann-ı galibe göre amel etmesi gerekmektedir. Ağır basan bir kanaati yoksa ihtiyatla hareket etmesi gerekir, mesela boşanma iddeti bekliyorsa âdetini 10 gün, temizlik gününü ise 6 aydan bir saat az olarak alınır.⁴⁵² Müelliflerin iddet süresini açık bir şekilde belirtmemeleri, halk nezdinde tereddütlere yol açabilecek bir durum olarak değerlendirilmektedir. Zira birçok kişinin bu sürecin üç döngü boyunca devam edeceğini bilmediği düşünülmektedir. Bu sebeple, konunun daha anlaşılır hâle getirilmesi amacıyla tablolarla açıklanmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

⁴⁵⁰ İntikal ve *madelle* bahsini ayrıntılı olarak ele alan İmam Birgivi ve ibn Âbidîn eserlerinde “*madille*” kelimelerini kullanmaktadırlar.

⁴⁵¹ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 189-91.

⁴⁵² Bilmen, ayrıntılı olduğu için *mütehayyire* kadının namazı konusu için *Mebhut*'a bakılmasını önermiştir. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 97; Döndüren, *İslâm İlmihali*, 182.

Örnek: Kanı devamlı gelen kadının temizliğini bilmiyorsa 6 aydan 1 saat az olmak üzere 19 ay 10 günden 3 saat eksik olarak alınır.⁴⁵³

Bu sebeple bu durumdaki kadının boşanma iddeti ile ilgili tablo:

Tablo 3.21: Mütehayyirenin Boşanma İddeti

10K + (6 ay - 1 saat) temizlik +

10K + (6 ay - 1 saat) temizlik +

10K + (6 ay - 1 saat) temizlik + 10K

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Kadının boşanma iddeti toplam; 19 ay 10 günden 3 saat eksik olur. Ayrıca 10 gün kan alınmasının gerekçesi ise boşanmanın âdet dönemi başında gerçekleşmiş olabileceği ihtimalidir. Bu durumda, bu âdet dönemi iddetten sayılmaz ve kadının 10 gün hayız dönemi ile üç temizlik dönemi tamamlaması gerekir. Her bir temizlik süresi 6 ay eksik 1 saat olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, üç âdet dönemi de tamamlaması gerekir ve her bir âdet dönemi 10 gün sürer böylelikle kadının boşama iddeti olarak belirlenir.

Günenç, ayrıca *mütehayyir* kadının zayıf kan görmemesi gerektiğini zira Şâfî mezhebine göre zayıf kanın hayız kanı olmadığını belirtmiştir.⁴⁵⁴ Özdemir de *mütehayyirenin* gününü, âdetini unutmuşsa ve kanın ne zaman kesildiğini de bilmiyorsa ibadetlerinde temiz, eşiyile ilişkisinde hayızlı gibi olduğunu ve her namaz vakti gusül alması gerektiğini, fakat kadın ne zaman kesildiğini tahmin edebiliyorsa yalnız o vakit gusül alması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin hanım, akşam kesildiğini tahmin edebiliyorsa sadece akşamları gusül alır ve diğer farz ibadetler için sadece abdest alması yeterli olur. Kan arada tamamen kesilse bu zaman için gusül gerekmez.⁴⁵⁵

Öğüt, bir kadın yalnız günlerini unutsa fakat her ay bir kere hayız olduğunu hatırlasa kan kesilmeksizin geldiği andan itibaren ilk 3 gün namazını terk eder fakat şüphe olduğu için sonraki 7 günde her namaz vakti için gusül alması gerektiğini belirtmiştir. Sonraki 20 gün ise temiz olduğunu bildiği için her vakit namaz için abdest alır ve eşiyile

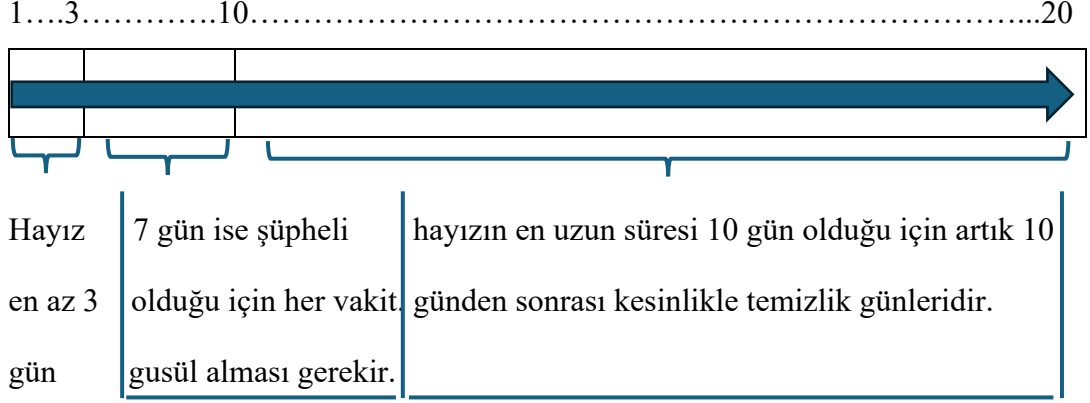
⁴⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/148-149.

⁴⁵⁴ Günenç, *Büyük Şâfî İlmihali*, 66.

⁴⁵⁵ Özdemir, *Şâfî İlmihali*, 51; Günenç, *Büyük Şâfî İlmihali*, 66.

de bu 20 gün cinsel ilişkide bulunabileceğini ifade etmiştir.⁴⁵⁶ Uysallarda aynı örneği vermiş fakat şüpheli olan 7 günde her vakit gusül almak yerine abdest almaları gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵⁷

Tablo 3.22: Hayız Günlerini Unutan ancak Her Ay Bir Kez Hayız Gördüğünü Bilen İstirâr Kadınının İbadetlerdeki Durumu

olduğu için bu 3 gün kesin hayız hükmündedir ve ibadetlerini terk etmesi gerekir.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Diğer bir durum ise kadın her ay 3 gün kan gördüğünü biliyor fakat bu 3 günün ay içindeki yerini bilmiyorsa hayız ve temizlikte tereddüt olduğundan ayın başından 3 gün, her namaz için abdest alır, sonraki her namaz vakti hayızdan kurtulduğuna şüphe ettiğinden dolayı 27 gün her namaz vakti gusledip namazlarını kılar.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 191-92.

⁴⁵⁷ Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 214-15.

⁴⁵⁸ Ögüt, *Kadın İlmihali*, 192.

Tablo 3.23: Her Ay 3 Gün Kanama Gördüğünü Bilen ancak Bu Günlerin Ay İçindeki Konumunu Tespit Edemeyen İstirâr Kadınının İbadetlerdeki Durumu

1...3.....30

3 gün her vakit namaz abdesti alır. 27 gün boyunca da kesinlik olmadığı için her namaz vakti gusül alır, çünkü hayızdan kurtulma durumu vardır ayrıca ibadetlerine devam eder çünkü temiz olma durumu da vardır.

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Üçüncü durum ise kadın âdetinin hem kaç gün olduğu hem de hayızının ayın neresinde olduğunu bilmediği durumdur. Bu kadının hangi vakitte temizliğinin yakinen bilebilirse o zaman abdestini alıp namazını kılar, orucunu tutar, eşiyle de ilişki kurabilir, bununla beraber kadın hangi vakitte hayız halinin geldiğini kestirebilirse ibadetlerini ve cinsi münasebeti terk etmesi gerekir. Fakat kadın bir vakitte temiz mi hayız halinde mi şüpheye düşse araştırması gerekmektedir. Şayet araştıramazsa hayızdan çıkma vakti gelmiş olması caiz olmasına binaen her namaz için ihtiyaten gusül alır. Kadın bir türlü şüphesinden kurtulamıyor ve bu konuda hüküm veremiyorsa âdeti 10 gün hayız temizlik müddeti altı aydan bir saat noksan olmak üzere takdir olunmaktadır ve her namaz vakti yine gusül alması gerekmektedir. Bununla birlikte araştırma sürecinde tereddüt eden kadımla cinsel ilişki bulunulamaz. Kadın için hayızlıdır veya temizdir diye kat'î bir hüküm verilememektedir. Zira ahkâmı şer'iyede daima ihtiyatla amel etmek gerekmektedir. Bu nedenle bu kadın farz ve vâcip namazlarını kılsa da nafilâ namaz kılamaz aynı şekilde nafilâ oruç tutamaz. Namazların içerisinde de farz ve vâcip miktar okuyabilir, fazlasını okuyamaz, namazların ikinci rekâttan sonraki rekatlarda sünnet olduğu halde Fâtihayı okur, camilere giremez, namaz dışında Kur'ân okuyamaz ve tutamaz.⁴⁵⁹

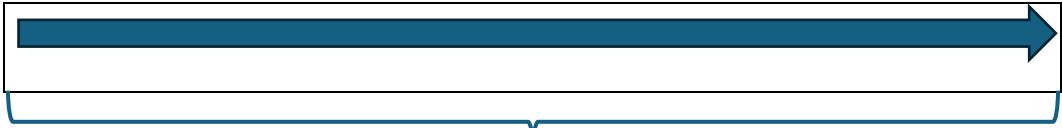
Ayrıca bu şekilde mütehayyirenin Ramazan'da oruçlarını şu şekilde tutması gerekir; hayızın başlangıcını geceden olduğunu kestirebilirse, Ramazan'ın 20 günü orucunu kaza eder fakat hayızın başlangıcının gündüzden olduğunu kestirebilen kadın 22 gün

⁴⁵⁹ Öğüt, 192-93; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 214.

kaza etmesi gerekir. Çünkü kadının hayızın en çoğu 10 günüdür ve gündüz bittiğini hatırladığı için o günde kaza olacağı için toplam kadının 11 gün orucu kaza olmuştur, bu sebeple 22 gün kaza etmesi gerekir. Fakat hayızının ne zaman başladığını kestiremezse o zaman 20 gün orucu kaza etmesi gerekir.⁴⁶⁰ Daha iyi anlaşılması için şu şekilde açıklanırsa

Tablo 3.24: Hayızının Gece Başladığını Öngörebilen İstimerâr Halindeki Kadının Ramazan Orucu Kazası

1.....30

Kadın Ramazan'da 30 gün boyunca orucunu tutar fakat kadın hayızının kaç gün ve ne zaman geldiği bilinmemektedir. Bu sebeple ihtiyaten kadın 10 gün hayızlı gibi kabul edilir. 30 gün içerisinde ise hayız olmadığı 20 gün vardır ve 10 gün ise kazası bulunmaktadır.

Ramazan ayından sonraki kazası için

1.....20 21.....30

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Fakat bu 10 günün ayın hangi günlerinde olduğunu belli olmadığı için Ramazan'dan sonra 20 gün oruç tutması gerekmektedir. Çünkü 20 gün oruç tuttuğu takdirde mutlaka bu 20 günün 10 günü temizlikle geçtiği için kaza orucu tamamlanmış olmaktadır. Ayın son 10 günü ise önemli değildir çünkü ayın ilk 20 günü oruç tuttuğu takdirde mutlaka 10 gün temiz hükmündedir. Hayızın gündüz başlamasına göre de aynı mantıkla kaza etmesi gereken gün sayısı 22 olmaktadır.

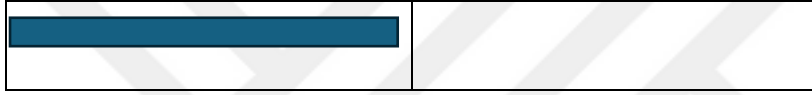
Örnek: Şâfiî mezhebine göre ise kanının gece kesildiğine dair ihtiyatı bulunmayan mütehayyire kadın Ramazan orucunu ve ramazandan sonra tam bir ay oruç tutar her aydan kendisine 14 gün sayılır ve toplam 28 gün olur geriye kalan 2 gün içinde sonraki

⁴⁶⁰ Öğüt, *Kadın İlmihali*, 193-94; Uysal ve Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, 215.

18 günün ilk 3 günü ve son 3 günü oruç tutması gerekir.⁴⁶¹ Açıklaması ise şu şekildedir; Şâfiî mezhebine göre hayızın en uzun süresi 15 gün olduğu için bir önceki örnekte açıklanan sorudaki aynı mantıkla kadın gündüz temizleniyorsa 16 gün oruç kazası olmaktadır. Ramazan ayında ihtiyaten 30 gün boyunca oruç tutar fakat bu oruçlardan 14 günü temiz günde tutmuş sayılır, Ramazan ayından sonra da 30 gün tutması gerekir çünkü bu günlerden sadece 14 günü temiz güne denk gelmektedir ve 14 günlük oruç kazası bu şekilde biter. Geriye 2 günlük oruç kazası kalır ve bu 2 gün içinse 18 günün ilk 3 ve son 3 günü tutması gerekir böylece 16 günlük oruç kazası bitmiş olur. Tablolaştırılırsa

Tablo 3.25: Şâfiî Mezhebine Göre Kanının Gece Kesildiğine Dair İhtiyatı Bulunmayan İstimer Halindeki Kadının Ramazan Orucu Kazası

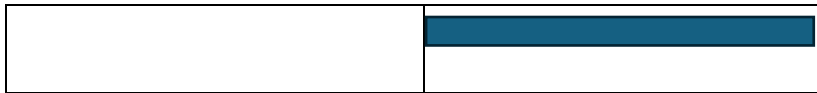
Ramazan ayı için 16 günlük oruç kazası olur.

1 2.....15 16 17 18.....29 30

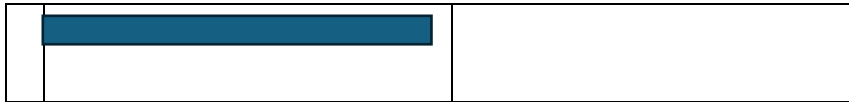
Veya

1 2.....14 15 16.....29 30

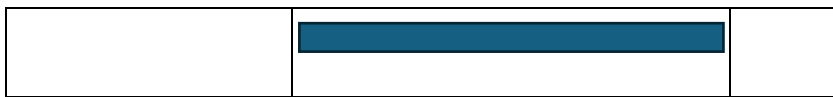

Ya da

1 2 3.....18 19.....29 30

Veyahut

1.....12 13.....28 29 30

⁴⁶¹ Özdemir, *Şâfiî İlmihali*, 51; Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, 66.

1.....17.....23.....30

1.....13.....19.....30

464

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Kadının ramazan ayında 30 gün oruç tutar çünkü hangi günler arasında 5 gün hayız olduğunu bilmemektedir. Ayrıca gece yıkanma alışkanlığı olmadığı için de gündüz yıkanacaktır ve 1 gün daha oruçsuz geçeceği için toplam 6 gün oruçsuz geçmektedir. Bu da ramazan ayında 30 gün orucundan 24 günü sayılmaktadır. Geriye kalan 6 günlük oruç borcu içinse 12 gün oruç tutması gerekmektedir. Çünkü bu 12 günün 6 günü temiz sayılmaktadır.

İlmihaller de verilen örnekler ışığında sonuç olarak belirtmek gerekirse kadının mükellefiyet gereği kendi hayız ve nifas döngüsünü bilmesi büyük önem arz etmektedir. Mütehayyir bir kadının oruçları üzerinden açıklama yapılacak olursa, devamlı kanı gelen bir kadının, Ramazan ayı ile yaklaşık 50 gün oruç tutması gerekebilmektedir. İncelenen konuyu ilmihalde okuyan kişi için bu durum oldukça karmaşık ele alındığı için anlaşılması zor olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple ilmihallerin bu konuyu daha anlaşılır şekilde ele alması gerektiği düşünülmektedir. Zira bu durum kadına zorluk olarak anlaşılabilir. Fakat bu durum oruçlarının tam olması adına bu tedbirene gereklidir. Ancak, kadın kendi âdet süresini ve zamanını doğru bir şekilde takip etmiş olsaydı, böyle bir duruma gerek kalmayacak ve yalnızca âdet günlerinde oruç tutmayarak, Ramazan ayı sonrasında bu günleri kaza edebilecekti. Bu bağlamda, kendi mükellefiyetlerini yerine getirme konusunda gerekli dikkati göstermeyen kadının, bu şekilde oruç tutması zaruri bir durum haline gelmektedir.

⁴⁶⁴ Bu örnekler konunun daha iyi anlaşılması açısından random olarak verilmiştir.

Müelliflerin konuyu eksik ele aldığı noktalardan biri de mütehayyir kadının iddet süresidir. Bilmen ve Döndüren, temizlik süresinin 6 aydan 1 saat eksik olacağını belirtmekle yetinmiş; ancak iddet süresini açıkça ifade etmeyerek ayrıntılar için *el-Mebsût* isimli esere müracaat edilmesini önermişlerdir. Bu durum, halk nezdinde tereddütlere yol açabilecek bir eksiklik olarak görülmelidir. Zira birçok kişi, iddet süresinin üç dönem devam edeceğini ve toplamda 19 ay 10 günden 3 saat eksik olarak hesaplanacağını bilmemektedir. Dolayısıyla, bu gibi karmaşık ve önemli meselelerin, halkın anlayabileceği bir dille ilmihal kitaplarında açıklığa kavuşturulması elzemdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

İlmihal, ilim ve hal kelimelerinden oluşan toplumun ihtiyaç duyduğu inanç, ibadet ve ahlak gibi konuları ele alan muhtasar kitaplardır. Bu itibarla genellikle ilmihallerde kullanılan dil, halkın anlayacağı duruma göre şekillenmiştir. Halkın ihtiyaçları dikkate alınarak ortaya çıkan ilmihallerin sistematik yazımını Osmanlı Dönemiyle başlatmak mümkündür. Cumhuriyet Döneminde de ilmihal yazma geleneği devam etmiş, özellikle 20. yüzyılda Türkiye’de ilmihal yazımında artış olmuş, ancak birbirinin tekrarı niteliğinde ilmihaller ortaya çıkmıştır.

Söz konusu ilmihaller benzer konular etrafında şekillenmekle birlikte, özellikle 1980 sonrası dönemde bazı kaleme alınanlarda; delil çeşitleri, İslâmî bankacılık, modern çalışma hayatı, kozmetik uygulamalar, saç ekimi, estetik müdahaleler ve tüp bebek gibi güncel meselelere yer vermeye başlandığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, yeni ilmihal yazım sürecinde dilin de değişim gösterdiği müşahede edilmiştir. Önceki ilmihallerde yaygın olarak kullanılan halk dili ve vaaz üslubunun yerini, daha bilimsel ve sistematik bir anlatım tarzına bıraktığı belirlenmiştir.

Kadınların özel halleriyle ilgili meselelerde dil ve konu yaklaşımı açısından bir değişim söz konusudur. Geleneksel ilmihallerde hayız, nifas ve istihâze kavramları genellikle kısa tanımlarla ele alınırken, son dönem ilmihallerinde bu konuların tıbbi veriler ışığında daha bilimsel ve sistematik bir yaklaşımla incelendiği görülmektedir. Bu çerçevede, gelecekte ilmihal yazım sürecinin de tıp ilminin rehberliği doğrultusunda şekilleneceği anlaşılmaktadır. Ayrıca, çalışmada da belirtildiği üzere, ilmihallerde kabul edilen hayız renkleri, süreleri, menarş yaşı gibi bazı verilerin tıp bilimi ile örtüşmediği tespit edilmiştir. Bu nedenle, yeni ilmihal yazım sürecinde, kadınların özel hâllerine ilişkin hükümlerin tıp biliminin güncel verilerine göre ele alınması önem arz etmektedir. İlave olarak ilmihallerin dayandığı klasik fıkıh kaynakları hicrî takvimi esas almakta olup, tezde de hesaplandığı bu durum üzere

milâdî takvimde yaklaşık 8 yıl 9 aya karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, ilmihallerde belirtilen yaş aralıklarının bu farklılıklar bağlamında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Son dönem ilmihallerinde tıbbi verilerin ön plana çıkmasıyla birlikte, ayrıca üzerinde durulması gereken dikkat çekici hususlardan biri de Esad Sünbüllük'ün 1940 yılında kaleme aldığı eseridir. Yalnızca 33 sayfalık bir hacme sahip olmasına rağmen, müellifin “Kadının Hayız Yolunu Şaşırması” başlığı altında ele aldığı konu, günümüz tıp literatüründe *endometriozis* olarak tanımlanan duruma işaret etmektedir. Bu durumda, söz konusu meseleyi doğrudan eserine aktaran Pilavoğlu dışında, konuyu ele alan başka bir ilmihal bulunmamaktadır. Sünbüllük'ün ilmihali, küçük ölçekli bir çalışma niteliği taşımasına rağmen, müellifin teknik ve tıbbi meselelere olan vukufiyeti, eserin dikkate değer yönlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Sünbüllük'ün eserinin dikkat çeken bir diğer yönü de kadınların özel hâllerine yalnızca fikhî açıdan yaklaşmakla yetinmeyip, aynı zamanda konunun sosyolojik ve psikolojik boyutlarına da vurgu yapılmasıdır. Bu eserin yanı sıra bazı ilmihal müellifleri de kadınların özel hâllerine ilişkin meselelerin namaz, oruç ve cinsel ilişki gibi çeşitli dinî hükümleri de kapsadığına dikkat çekmekte; dolayısıyla bu konunun yalnızca kadınları ve kız çocuklarını ilgilendiren bir mesele olmadığını, aynı zamanda babalar, eşler ve vasîler açısından da bilinmesi ve sorumluluk altındaki bireylere öğretilmesi gereken bir husus olduğunu belirtmektedirler. Buradan hareketle bâliğ olan bir kıza yönelik yaklaşım biçimi, hayız ve nifas hâlindeki bir kadına nasıl muamele edilmesi gerektiği gibi konuların farklı yönlerine de değinerek, toplumsal farkındalık oluşturmayı amaçladıkları söylemek mümkündür. Bununla birlikte ilmihallerin geneli incelendiğinde, kadınlara ilişkin özel durumların sosyolojik ve psikolojik boyutlarına vurgu yapan eserlerin oldukça sınırlıdır. Bu konular kadınlar açısından son derece hassas bir mahiyete sahip olduğundan, halkın başvuru kaynağı niteliğindeki ilmihallerde bu boyutlara yeterince yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmelidir. Bu çerçevede, gelecekte yazılacak ilmihallerde, söz konusu meselelerin sosyolojik ve psikolojik yönleri ihmal edilmeksizin ele alınması, zengin örneklerle desteklenerek okuyucunun meseleyi daha iyi kavramasını sağlayacak bir yaklaşımla sunulması, tavsiyesinin ötesinde bir gereklilik olarak kabul edilmelidir.

Toplum ile fıkıh arasındaki güçlü bağ, ilmihaller aracılığıyla geniş kitlelere aktarılmaktadır. İlmihaller, yazıldıkları dönemin toplumsal yapısına dair önemli

veriler sunmaktadır. Müelliflerinin dili, üslubu ve sundukları pratik öneriler, ait oldukları dönemin sosyolojik dinamiklerine ışık tutmaktadır. Bu durum, ilmihallerin yalnızca dinî bilgileri içeren eserler olmanın ötesinde, yazıldıkları dönemin toplumsal yapısını yansıtan birer sosyolojik veri niteliği taşıdığını da ortaya koymaktadır.

Tezde yer verilen ilmihallerde kadınların özel halleriyle ilgili meseleler, farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Bazı ilmihallerde bu konunun hiç ele alınmadığı, bazılarında ise yalnızca bir sayfa ile özetlendiği, kimilerinde ise ayrıntılı şekilde incelenmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Genel olarak incelenen ilmihallerde hayız kanının rengi, süresi, hayız olma yaşı, nifas ve istihâze gibi başlıkların ele alındığı görülmüştür. Bununla birlikte, Ögüt gibi bazı müellifler, diğer ilmihallerden farklı olarak âdet intikaline de değinmişlerdir. Buna ilaveten kadınların nasıl davranmaları gerektiği ve hangi günlerin hayız, hangi günlerin temizlik olarak değerlendirileceği hususunda açıklık getirdikleri tespit edilmektedir. Tezimizde karışık olan bu mesele, mantığını daha açıklayıcı hale getirmek amacıyla tablo yöntemiyle ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

İlmihallerde ortak konular görülmekle birlikte bazı müelliflerin kendine has anlatım yöntemi bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Bunlardan birisi de tezde incelenen kitaplar arasında, ilmihalinde kullanıldığı dil ve konuları anlatış yöntemiyle dikkat çeken Cemal Ögüt'tür. Onun eseri, kadınların özel haline dair tespit edilen en kapsamlı ilmihallerden biridir. Belirtilmelidir ki müellifin üslubu, kullandığı kelimeler, verdiği örnekler ve yaptığı kıyaslarla diğer eserlerden ayrışmakta ve özgün bir değer taşımaktadır. Özellikle intikal bahsinde sunduğu meseleler, konun anlaşılması açısından önemli olup eserin ne kadar özenle yazıldığını göstermektedir. Bunun temelinde de müellifin yararlandığı kaynakların zenginliği söz konusudur. Bu durum onu, kaynak belirtmeksizin konuları ele alan geleneksel ilmihallerden ayrılmasını sağlamaktadır. Eser, 1947 yılında kaleme alınmış olmasına rağmen, 1991 yılında yazılan Mürşide ve Asım Uysal'ın ilmihali gibi sonraki eserlerde kadınlara dair meselelerde referans alınması, eserin bu konudaki fikhî değerini koruduğunu, uzun yıllara rağmen eserin ilmihal literatürü içindeki yerini muhafaza ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca eserin yalnızca kadınların özel hâllerine hasredilmiş olması ve klasik ilmihal literatüründe yer alan akaid gibi konulara değinmemesi, onun bir ilmihal kitabından ziyade kadınların özel hâllerine dair hükümleri ele alan bir fıkıh eseri olarak değerlendirilmesine gerekçe teşkil etmektedir.

İlmihallerin temel amacı, ihtilaflı konulara girmeksizin halkın günlük hayatta ihtiyaç duyduğu dinî meseleleri anlaşılır bir şekilde sunmak ve ilgili mezhepte müftâbih görüşü aktarmaktır. Ancak incelenen ilmihallerde, hayız yaşı ve süresi gibi konularda mezhepler arası farklılıklara, âdetin sabitlenmesi gibi hususlarda ise mezhep içi ihtilaflara yer verildiği görülmektedir. Özellikle âdetin sabitlenmesi konusunda hem meselenin örneklerle açıklanması hem de mezhep içindeki farklı görüşlerin vurgulanması, bu konunun oldukça karmaşık olması nedeniyle açıklık getirme amacını taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca ilmihallerde, âdet döneminde cinsel ilişki yasağı ve buna bağlı kefâret gibi konular ele alınırken, mezheplerin farklı görüşlerinin birbiriyle karıştırıldığı tespit edilmiştir. Mezhebin muteber görüşü yerine, Hanbelî mezhebine ait görüşün mezhep ismi zikredilmeksizin, Hanefî mezhebine aitmiş gibi sunulduğu belirlenmiştir. Bu durumun, ilmihallerin halk nezdinde temel başvuru kaynağı olması ve konunun önemine dikkat çekme amacıyla yapılmış olabileceği değerlendirilmelidir. İlave olarak, İsmail Mutlu'nun tezde değinildiği bazı yorumları telfike yönlendirme olarak değerlendirilebilir. Oysa klasik ilmihal geleneğinde, mezhebin mutemet görüşleri esas alınarak muhalif görüşlere yer verilmemekte ve böylece ihtilaflar halk nezdinde tartışmaya açılmamaktadır. Dolayısıyla müellifin bu tutumu, klasik ilmihal anlayışından ayrılmıştır.

İlmihallerde de belirtildiği üzere hayız döneminde ilişkiye girmeyi Allah Teâlâ kadına eziyet olarak ifade etmektedir. Bu yönüyle ilgili mesele tıbbî açıdan araştırılmaya muhtaçtır. Hangi açıdan eziyet olduğu, kadına mı erkeğe mi eziyet olduğu veya iki tarafa mı eziyet olduğu incelenmelidir. Dikkat edildiğinde söz konusu âyet, inmesiyle birlikte temel bir tıp bilgisini de vermektedir. Nitekim günümüzde çoğu rahim ağzı kanserlerinin bu durumdaki cinsel ilişkiden kaynaklandığı ortaya konmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde, hayız dönemindeki kadınlara yönelik olumsuz tutumların yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Kuşkusuz bu yaklaşım, kadınların kimi zaman toplumsal yaşamdan dışlanmalarına veya aileleri tarafından olumsuz muamelelere maruz bırakılmalarına neden olmuştur. İslâm dinî, söz konusu önyargılı yaklaşımların yanlışlığını vurgulayarak, hayız hâlinin doğal ve biyolojik bir süreç olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Ancak, bazı ilmihallerde bu döneme ilişkin olarak “kirli” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Türkçeye aktarılan ilmihallerde, söz konusu ifadenin toplumsal algılar çerçevesinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, kavramsal Türkçeleştirme süreci bağlamında, “necaset” yerine “kirli” kelimesinin tercih

edilmesi, dönemin eserleri çerçevesinde değerlendirildiğinde anlaşılır bir yaklaşım olarak görülebilir. Nitekim, bu ilmihallerin aksine Sünbüllük, Öğüt ve Öztürk gibi ilmihal müelliflerinin, ilgili konuları ele alırken kadınlar açısından sevap boyutuna vurgu yaptıkları ve meseleyi hikmet ekseninde değerlendirdikleri tespit edilmektedir. İlmihallerde bu konunun işlenmesinin temel amacının, kadının dinî, ailevî ve toplumsal konumuna verilen önemi vurgulamak suretiyle mevcut olumsuz yaklaşımların ortadan kaldırılmasına katkı sağlamak amacı taşıdığı söylenmelidir.

Mütehayyir ve sürekli kanaması olan bir kadının Ramazan ayında tutması gereken oruç ve iddet süresi gibi konularla birlikte ele alındığında, ilmihal kitaplarında yüzeysel ve eksik şekilde işlenmesi bireyler açısından kafa karışıklığına sebebiyet verebilmektedir. Örneğin, söz konusu kadının neden 50 gün oruç tutması gerektiği hususu yeterince açıklanmadığında, bu durum kadınlar için bir zorluk olarak algılanabilmekte ve tereddütlere yol açabilmektedir. Benzer şekilde, iddet süresi konusunda Bilmen ve Döndüren, temizlik süresinin “altı aydan bir saat eksik” olacağını belirtmekle yetinmiş, ancak iddet süresine dair ayrıntılı bir açıklama yapmaksızın, *el-Mebsût* adlı esere müracaat edilmesini önermişlerdir. Bu eksiklik, halk arasında tereddütlere sebep olabilecek bir durumdur. Nitekim birçok kişi, iddet süresinin üç dönem devam edeceğini ve toplamda 19 ay 10 günden 3 saat eksik olarak hesaplanacağını bilmemektedir. Dolayısıyla, böylesine önemli ve karmaşık meselelerin, halkın anlayabileceği açık ve anlaşılır bir dille ilmihal kitaplarında ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle, söz konusu konular tezimizde tablolar halinde gösterilerek sunulmuştur. Bundan sonraki ilmihal yazım süresinde de tablolar ve kısa açıklamalar anlaşılabilirliği artırarak ilmi ve pedagojik açıdan fayda sağlayacaktır. Buradan hareketle yeni ilmihal çalışmalarında, konuların net olarak anlaşılmasını sağlamak amacıyla tablolara da yer verilmesi bir gereklilik olduğu belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

“Âdet veya Lohusalık Halinde Eşiyle İlişkiye Girmenin Keffareti Var Mıdır?”.

<https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1254/adet-veya-lohusalik-halinde-esiyle-iliskiye-girmenin-keffareti-var-midir> [25.09.2020].

Akaydın, Cafer. “Seyyid Ahmet Arvası’de Varlık ve Din”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014.

Akbaş, Turan, ve İsmail Sanberk. “İlk Menstrüasyon ve Ejakülasyon Deneyimi: Hazırlık Ön Yaşantılar ve Ön Bilgilerin Cinsel Tutum ve Davranışlarla İlişkisinin İncelenmesi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 21, S. 3 (2012): 323-338.

Akdeniz, Fisun, ve Figen Karadağ. “Adet Döngüsü Ruh Hali Bozukluklarını Etkiler Mi?” *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2006.

Akgündüz, Ahmet. “Fürû”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/249-250.

Akkuş Uçar, Mine. “Düzenli Egzersizin Menstruasyon Semptomları Üzerine Etkisinin Araştırılması”. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. C. 13, S. 1 (Mart 2024): 392-399.

Aksarâyî, Abdurrahman b. Yûsuf. “İmâdü’l-İslâm”. İstanbul, t.y. Nadir Eserler. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı.

Akseki, Ahmet Hamdi. *Askere Din Kitabı*. 2. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1945.

Akseki, Ahmet Hamdi. *Müslümana Büyük İlmihâl (Dinî Dersler)*. İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1971.

Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli İbadetler İlmihali*. 4 Cilt. İz Yayıncılık: İstanbul, 1995.

Albayrak, Sadık. “Eşref Edip Fergan”. İçinde *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması*. 5 Cilt. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

Arpağuş, Hatice. “Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihî Geçmişi ve Fonksiyonu”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22 (2014): 25-56.

Arslan, Ali. *Sualli Cevaplı Yeni İlmihal*. İstanbul: Arslan Yayınları, 1970.

- Arslan, Ali. *Tam Şafî ilmihali*. İstanbul: Arslan Yayınları, 1980.
- Arslan, Hakan. “Anormal Uterin Kanama Sınıflamasında Klasik Terminoloji ile Fıgo Palm-Coein Sisteminin Karşılaştırılması”. Tıpta Uzmanlık Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 2017.
- Arslanoğlu, Ali. *Tüm İlmihâl: İman, İbadet, Ahlâk Peygamberler ve Peygamberimiz (S.A.V.)*. İstanbul: N. Uycan Matbaası, 1971.
- Arvasî, S. Ahmet. *İlm-i Hâl*. İstanbul: Burak Yayınevi, 1983.
- Ateş, Süleyman. *Yeni İslâm ilmihali*. 3. Baskı. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1979.
- Attar, Rukset, vd. “Endometriyozisin Etyopatogenezi”. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*. C. 44, S. 3 (2013): 127-139.
- Aydın, Mehmet. *İslâm Dinî İlmihali: İtikad, İbadet, Ahlâk*. 1. Baskı. Konya: Hibaş Yayınları, 1984.
- Ayhan, Halis. “Ertan, Veli”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/308-309.
- Aykaç, Mustafa. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Âlim Portresi: Muhammed İhsan Oğuz’un Hayatı, Eserleri ve Literatüre Etkisi”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 4, S. 1 (15 Eylül 2020): 19-54.
- Bâcûrî, İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed el-. *Hâşiyetü’l el-Bacuri ala İbn Kâsım el-Gazzi*. Dârü’l-Fikr, t.y.
- Başak, Hasan Tahsin. *İslâm Dinî İlmihali*. 2. bs. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1957.
- Başgil, Ali Fuad. *Din ve Lâiklik*. 8. bs. Yağmur Yayınevi, 2007.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Ahmed Sait Matbaası, 1955.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*. 3. bs. İstanbul: Semerkand, 2022.
- Birgivi, İmam. *Zuhru’l-Müteehhilîn İzahlı ve Misâlli Tercüme Hanımlara Mahsus Hâller Hayz-Nifâs*. Çev. Halûk Halitoğlu. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, t.y.
- Bitzer, Johannes, et all. “Gynecological Care in Young Women: A High-Risk Period of Life”. *Gynecological Endocrinology: The Official Journal of the International Society of Gynecological Endocrinology*. C. 30, S 8 (Ağustos 2014): 542-548.

- Büyükcınar, Ahmed Muhtar. *Bütün Yönleriyle İslâm İlmihâli*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1997.
- Ceyhan, Semih. “Yeşil, Şemseddin”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/491-492.
- Cici, Recep. *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları*. Bursa: Arasta Yayınları, 2001.
- Critchley, Hilary O.D., et all. “Menstruation: science and society”. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*. C. 223, S. 5 (2020): 624-64.
- Cündioğlu, Düccane. *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Din ve Siyaset*. 1. bs. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf el-. *et-Ta’rîfât*. Kahire: daru’l-fadîla, t.y.
- Çaha, Ömer. *Bitmeyen Beraberlik: Modern Dünyada Din ve Devlet*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.
- Debbağoğlu, Ahmet, ve İsmail Kara. *Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali: Akâid/ İbadet/ Muâmelat/ Ahlâk*. 2. bs. Dergah Yayınları, 1980.
- Dikmen, Mehmed. *Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali*. 1. bs. İstanbul: Cihan Yayınları, 1991.
- Dikmen Özarıslan, Aylın. *Kırmızı Kar: Toplumsal ve Kültürel Açıdan Ayhali*. 1. bs. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2004.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali: İnanç-İbadet- Günlük Hayat*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1998.
- Duman, Ayşe. “Kahverengi Adet Kanaması”. <https://www.ayseduman.com/kahverengi-adet-kanamasi/> [26.10.2021].
- Duman, Ayşe. “Uzayan Sümüksü Adet Kanaması”. <https://www.ayseduman.com/uzayan-sumuksu-adet-kanamasi/> [21.10.2022].
- Ekinci, Ekrem Buğra. *İslâm Hukuku Tarihi*. 1. bs. Arı Sanat Yayınevi, 2006.
- Ekşigil, Hasan Hilmi. *Dürr-ü Sencide: Mufassal İslâm İlmü Hali*. 2. bs. İstanbul: Ak Kitapevi, 1958.
- Eleje, George Uchenna, et all. “Predictors of Puerperal Menstruation”. *PLoS ONE*. C. 15, S. 7 (10 Temmuz 2020):1-11.

- el-Fetâvâ'l-Hindiyye*. Beyrut: Dâru'l Sâdır, 1991.
- Ellibeş Kaya, Aşkı. *Kadınlığın Kılavuzu*. Ankara: Bambuk Yayınevi, 2022.
- El-Mevsûatü'l-Fıkhıyye*. Kuveyt: al-Salasil, 1404.
- Emre, Mehmed. *İman ve İslâm Esasları Namaz Hocası İlmihal Bilgileri*. İstanbul: Çile Yayınları, 1976.
- Ermiş, Hamza. “Mehmed Zihni Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Arap Dili ve Belagatindeki Yeri”. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2004.
- Ertan, Veli. *Ailenin Din Bilgisi Kitabı*. İstanbul: Sönmez Neşriyat A.Ş Yayınları, 1967.
- Ervendi, Ezel, Mustafa Kutlu, ve İsmail Kara. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1998.
- Fârisî, Mevlânâ Abdülazîz. *İmadü'l-İslâm: İslâmın Temel Kitabı: Büyük İslâm İlmihali*. Çeviren Abdurrahman b.Yusuf Aksarâyî. İstanbul: Sağlam Yayınevi, t.y.
- Günay, Hacı Mehmet. “Nifas”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/79-81.
- Günaydın, Yusuf Turan. *XVII. Türk Tarih Kongresi*. C. 5. VIII 26. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Günenç, Halil. *Büyük Şâfî ilmihali*. Ankara: Hilal Yayınları, 1979.
- Hakikat Yolu Gazetesi*. “Çocuğu Olmıyan Kadınların Kusur ve Tedavileri”. 17 Nisan 1947.
- Halk İçin Din Kitabı -Dil Kılavuzuna Göre-Yeni İlmihal*. 5. bs. İstanbul: Hilmi Kitapevi, 1935.
- “Hamilelikte Adet Görülür mü?”. <https://www.youtube.com/watch?v=wB3KKmYAZsM> [27.12.2021].
- “Hüsnü Aktaş”. <http://www.biyografya.com/biyografi/14274> [t.y.].
- Işık, Esra. “Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergilerinde Kadın İmajı: Ev Kadın Dergisi Örneği”. *Folklor/Edebiyat*, S. 27 (01 Ocak 2021).
- Işık, İhsan. *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*. 3. bs. Ankara: Elvan Yayınları, 2004.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Menhelü'l-vâridîn min bihâri'l-feyz 'alâ zühri'l-müteehhilîn fi mesâili'l-hayz*. Dâru'l-Fikr: Dımaşk, 1426.

- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz. *Reddü'l-muhtâr ale'd Dürri'l-muhtâr*. 13 Cilt. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye: Beyrut, 2003.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed. *el-Mukni'*. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye: Beyrut, 1399.
- İbn Müflih, Buthâneddin. *el-Mübdî'*. 10 Cilt. Daru Atlas el-Hadra: Riyad, 1442.
- İbn Nüceym, Zeynüddin. *el-Bahrü'r-Râik*. 1. bs. 9 Cilt. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye: Beyrut, 1418.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Mektebetu İbn Teymiyye: Kahire, 1415.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye: Beyrut, 1424.
- İskilipli, Mehmet Atıf. *İslâm Yolu Yeni İlmihal*. İstanbul: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, 1959.
- İznikî, Kutbüddin. "Mukaddime". İstanbul, 1414 817. Nadir Eserler. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı.
- Kâhtalı, Ramazan Fevzi. *Muzaffer Ozak'ın Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Tesirleri*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2022.
- Karabacak, Melike. "Cumhuriyet'in İlk Beş Yılında Kadın Dergileri; Bir Değişimin Kadınca Hikayesi". Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2009.
- Karahasanoğlu, M.Ali. *Sorulu- Cevaplı Pratik Cep İlm-i Hali (Tatbikatlı Namaz Rehberi)*. 5. bs. İstanbul: Hizmet Neşriyat, 1996.
- Karaman, Hayreddin, vd. *İlmihal: İman ve İbadetler*. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998.
- Karant, Laxminarayan, et all. "Antidepressants for Menopausal Symptoms". *The Cochrane Database of Systematic Reviews*. S. 9 (12 Eylül 2019).
- Kaya, Eyyüp Said, "Mütekaddimîn ve Müteahhirîn", *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/188-189.
- Kaya, İsmail. *İslâm Dinî ve İlmihali*. 3. bs. İstanbul: Madve Yayınları, 1994.

- Kazıcı, Ziya. “İslâm’da Kadın: (Bir Mukayese)”. *İlahiyat Akademi Dergisi*, S. 11 (2020): 57-72.
- Kelpetin Arpaguş, Hatice. “İmâdü’l-İslâm”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/172-173.
- Kerimoğlu, Yusuf. *Emanet ve Ehliyet (İslâm İlmihali)*. 2 Cilt. Ölçü Yayınları: Ankara, 1985.
- Kılıçoğlu, Kemal. *Ehl-i Beyt Yolu: Alevî İlmihali*. İstanbul: Oniki İmam Yayınları, 1998.
- Korkmaz, Muacet. *Şafî’ler İçin Namaz İlmihali*.; İstanbul: Dinî Neşriyat Kitabevi, 1997.
- Köksal, M.Âsım. *İslâm İlmihâli: İman, İbadet ve Ahlâk Esasları*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1993.
- Köksal, Mustafa Asım. *Küçük İlmihal ve Mübarek Gün ve Geceler*. Ankara: Diyanet İşleri Reisliği, 1954.
- Kurt, Hasan. “Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarında İman Esaslarına Genel Bakış (1930-1965)”. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*. C. 5, S. 1 (2010): 38-54.
- Kurtulmuş, Numan. *Yeni Âmentü Şerhi (Büyük İlmihal)*. 10. bs. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1962.
- Kurtulmuş, Numan. *Yeni Âmentü Şerhi (Büyük İlmihal)*. 20. bs. İstanbul: Kurtulmuş Kitabevi, 1984.
- Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü (1924-2009)*. 1. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Mansour, Diana, et all. “A Review of Clinical Guidelines on the Management of Iron Deficiency and Iron-Deficiency Anemia in Women with Heavy Menstrual Bleeding”. *Advances in Therapy*. C 38, S.1 (Ocak 2021): 201-225.
- Mardin, Ömer Fevzi. *Din ve İlmihal Esasları*. İstanbul: Bozkurt Matbaası, t.y.
- Mâverdi, Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *el-Hâvi’l-kebîr*. 20 Cilt, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1414.

- “Mehmet Emre 02.07.1963-25.02.1972”.
<https://balikesir.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=85&MenuCategory=Kurumsal> [11.03.2016].
- Memduhoğlu, Adnan. “İlmihâl Edebiyatının Tarihi Serencâmi”. *EKEV Akademi Dergisi*, S. 66 (2016): 21-50.
- Merđinânî, Ebü'l-Hasen ‘Alî b. Ebûbekr el-Ferđânî el-. *el-Hidâye*. 7 Cilt. el-Medinetü'l-Münevvere: Dârü's-Sirâc, 1440.
- Mert, Hamdi. *Ansiklopedik İslâm İlmihali*. İstanbul: Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, 1986.
- Mevsîlî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-. *el-İhtiyâr*. 5 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Mevsû'atü'l-fıkhi'l-İslâmî*. 31 Cilt. Kahire, 1418.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-. *el-Lübâb*. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmîyye, t.y.
- Molla Hüsrev. *Dürerü'l-hükkâm*, 2 Cilt. t.y.
- Muallim, Abdalbaki. *Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri: İlk Mekteb-Üçüncü Sınıf*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1928.
- Mutlu, İsmail. *Kur'ân ve Sünnet Işığında Büyük İslâm İlmihali: Hanefî ve Şafîlere Göre*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1995.
- Nesefî, Ebu'l Berekât en-. *Kenzü'd-dekâik*. 3 Cilt, Beyrut: Dar-albashaer, 1983.
- Nûrî Efendi, Hâfız. *Amelî Ulûm-u Dîniyye*. 2. bs. İstanbul: Dersaadet: Vezir Hanında 48 Numaralı Matbaa, 1330.
- Nûrî Efendi, Hâfız. *Kızlara Mahsûs Amelî Akâid-i İslâmiye*. Dersaadet Vezir Hanında 48 Numaralı Matbaa, 1330.
- Oğuz, Muhammed İhsan. *Vesîletünnecât: İslâm İlmihali*. 4.Baskı. İstanbul: Oğuz Yayınevi, 1995.
- Ostatníková, Daniela, et all. “Spatial Abilities During the Circalunar Cycle in Both Sexes”. *Learning and Individual Differences* C. 20, S. 5 (2010): 484-87.
- Ozak, Muzaffer. *Necatülmü'minin: İman ve İbadetten, Ahlâk ve Fazileti İslâmiyeden Bahseden Din Kitabı*. 3. bs. İstanbul: Ergin Kitabevi, t.y.

- Öğüt, M. Cemâl. *Kadın İlmihali*. 4. bs. İstanbul: Bahar Yayınları, 1967.
- Öğüt, Mehmet Cemal. *Kadın İlmihali: Müslüman Kadınlarının Hususi Hallerine Dair Dinî Bilgiler*. 1. bs. İstanbul: Ak-ün Basım Evi, 1947.
- Öğüt, Sâlim. “Ef’âl-ı Mükellefîn”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları), 1994, 10/ 452.
- Öngören, Reşat. “Kutbüddin İznikî”. *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları), 2002, 26/485-486.
- Öngüt, Ömer. *Kalblerin Anahtarı İslâm İlmihali*. 5. bs. İstanbul: Hakikat Neşriyat, 1996.
- Özdemir, M. Said. *Şâfiî İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları, 1956.
- Özek, Ali. *İslâm’da İbâdet (İlmihâl)*. 2. bs. İstanbul: Yeni Matbaa, 1965.
- Özel Viromed Laboratuvarları. “Patogenez nedir?”. <https://www.viromed.com.tr/sikcasorulansorular/patogenez-nedir/> [2023].
- Öztürk, Abdülvehhab. *Açıklamalı Kadın İlmihâli*. Ankara: Kılıç Yayınları, t.y.
- Öztürk, Osman, ve Bekir Topaloğlu. *Cumhuriyet Devrinde Yayınlanan İslâmî Eserler Bibliyografyası (1923-1973)*. Ankara: Nüve Matbaası, 1975.
- Paksu, Mehmed. *Açıklamalı İslâm İlmihali*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1993.
- Paksu, Mehmed. *Gençlik İlmihali*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1992.
- Perhiz, Eyüp Necati. *Felsefeli Dinî Esaslar*. 2. bs. Ankara: Köy Hocası Matbaası, 1933.
- Pilavoğlu, Mehmed. *Müslüman Kızın Din Kitabı*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1973.
- “Prof. Dr. Süleyman Ateş”. <https://diyanet.gov.tr/tr-tr/person/presidentdetail/36/prof-dr-suleyman-ates> [19.07.2013].
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru’l-ma’rife, 1989.
- Serdaroğlu, Ahmet. *Şâfiî İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1965.
- Singh, N. Sanajaoba, et all. “Postpartum Amenorrhoea among Manipuri Women: A Survival Analysis”. *Journal of Health, Population, and Nutrition*. C. 30, S. 1 (Mart 2012): 93–98.

- Sison, Christia, et all. "Endometriosis". *Endocrine Reviews*. C. 40, S. 4 (17 Nisan 2019): 1048-1079.
- Sofuoğlu, M. Cemal. *İslâm Dinî İnanç- İbadet- Ahlâk Esasları*. 2. bs. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.
- Soules, M. R., et all. "Executive summary: Stages of Reproductive Aging Workshop (STRAW)". *Climacteric*. C. 4, S. 4 (01 Ocak 2001): 267-72.
- Soymen, Mehmet. *Cep İlmihali*. 7. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1962.
- Sünbüllük, Esad Sezai. "Kızlarımız İçin Din Bilgisi". *Hakka Doğru Gazetesi*. 31 Mart 1949.
- Sünbüllük, Esad Sezai. *Mızraklı Kız ve Kadın İlmihali*. İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1940.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *el-Üm*, 1. bs. C. 11. Beyrut: Darü'l Vefâ, 2001.
- Şahinkaya, Şebnem Şerife. "Dîvân (Nûrî)". Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-nuri-tees-1865> [26.09.2022].
- Şahinkaya, Şebnem Şerife. "Terceme-i Hâl (Hâfız Nûri)". Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/terceme-i-hal-hafiz-nuri> [19.09.2022].
- Şener, Abdullah Naim. *Denizden Bir Katre İlmihal*. 2. Baskı. İstanbul, 1969.
- Şentürk, Lütfi, ve Seyfettin Yazıcı. *Diyanet İslâm İlmihali*. 5. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Şîrâzî, Ebû İshak eş-. *el-Mühezzeb fi fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*. 6 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1416.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Muğni'l-muhtâc*. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421.
- Takımı, Marmara Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Web. Marmara Üniversitesi. <https://www.marmara.edu.tr/news/ilahiyat-fakultesi-emekli-ogretim-uyelerinden-prof-dr-ali-ozek-vefat-etmistir> [17.04.2021].

- Tanfer, K., & S. O. Aral. "Sexual Intercourse during Menstruation and Self-Reported Sexually Transmitted Disease History among Women". *Sexually Transmitted Diseases*. C. 23, S. 5 (1996): 395-401.
- Tevfik, Süleyman. *Mükemmel Mızraklı İlmihal*. Türkiye Matbaası, 1933.
- Totan, Seçil. "Kadın Hastalıkları Burun Kanaması Yapıyor". <https://m.haberturk.com/saglik/haber/208837-kadin-hastaliklari-burun-kanamasi-yapiyor> [23.02.2010].
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. "Süleyman Tevfik Özzorluoğlu". <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozzorluoglu-suleyman-tevfik> [20.12.2020].
- Uryânîzâde, Ali Vahid. *Köylü İlmihali*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1338.
- Uysal, Asım, ve Mürşide Uysal. *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*. Konya: Uysal Kitabevi, 1991.
- Ünlükul, Abdülmecit. *Hanefî ve Şafîî Mezheplerine Ait Dü-Mezhebi (İki Mezhep) Adlı Bir İlmihal*. Konya: İleri Basımevi, 1962.
- Vakkasoğlu, Vehbi. *Osmanlıdan Cumhuriyete İslâm Âlimleri*. İstanbul: Cihan Yayınları, 1987.
- Varlı, Mustafa. *İslâm İlmihâli: İbadetler*. 1. bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Yaman, Ahmet. "Adet Gören Kadının İbadeti". *Mehir*, S. 2 (1998).
- Yaran, Rahmi. "Bilmen, Ömer Nasuhi". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/162-163.
- Yavaş, Hasan. *Rehber İlmihali*. İstanbul: İhlas Matbaacılık ve Dağıtım A.Ş., 1986.
- Yavuz, Ali Fikri. *En Geniş İslâm İlmihali (Açıklamalı- Muamelâtlı)*. İstanbul: Çile Yayınevi, 1977.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Âyise". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/253-254.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Âmentü Şerhi". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/30.
- Yeni Mızraklı İlmihal*. Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1931.
- Yeşil, Şemseddin. "Bir Kaç Söz". *Hakikat Yolu Gazetesi*, 20 Şubat 1947.

Yeşil, Şemseddin. *Zirve-i Tevhid Saadet Yolu İlmihal*. 5. bs. İstanbul: Sinan Matbaası, 1965.

Yıldırım, Celâl. *Hanefî ve Şâfiî Mezhebine Göre Büyük İlmihâl*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1976.

Yörükân, Yusuf Ziya. *Müslümanlık ve Kur'an-ı Kerim'den Âyetlerle İslâm Esasları: İslâm İlm-i Hâli*. 2. bs. Ankara: Do, 1993.

Yücel, Gül. “Dokuz – 18 Yaşlar Arası Kızlarda Menstrüasyon Problemleri”. Tıpta Uzmanlık Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2015.

Zihni Efendi, Mehmed. *Hanımlar İlmihali*. 3. bs. Dersaâdet: Bâbîâli Caddesi'nde 38 numaralı Matbaa, 1318.

ÖZGEÇMİŞ

Şeyma Demirhan

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü, 2025, İstanbul

Lisans: Necmettin Erbakan Üniversitesi Endüstri Mühendisliği, 2018, Konya

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi (Tam Burslu), 2022, İstanbul

